

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası:
İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma
(2011-2012)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sait GÜLSOY

091127102

İstanbul, Ağustos 2012

**T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası:
İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma
(2011-2012)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sait GÜLSOY

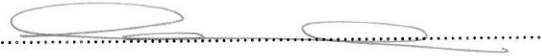
091127102

**DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ
Prof. Dr. Bahattin AKŞİT**

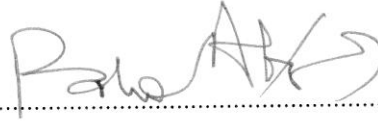
İstanbul, Ağustos 2012

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

13.09.2012 tarihinde tezinin savunmasını yapan Sait GÜLSOY'ya ait "Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası:İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak **Oy Birliği/Oy Çokluğuyla** Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. Sevil ATAÜZ
(Başkan)

Prof. Dr. Bahattin AKŞİT
(Üye)
(Danışman)

Prof. Dr. Nurgün OKTİK
(Üye)

ÖNSÖZ

Yahudi toplumu tarih boyunca yaşadığı pek çok “kötü” olayı hafızasında taşıyan bir kolektif kimlik sunması bakımından önemlidir. Yahudi toplumu ve Türk toplumunun ise tarih boyunca karşı karşıya geldiği tatsız olaylar yok gibidir. Endülüs’ten göç sonrası gelinen Osmanlı İmparatorluğu ve sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Yahudi toplumuna nispeten rahat bir yaşam alanı sunmuştur. Her ne kadar rahat yaşam alanı sunulsa da içinde bulunulan devlet sistemi onları Osmanlı’da dini kimlikleriyle sınıflandırırken ulus devlete geçişte her ne kadar dini ayrımlar ortadan anayasal olarak kaldırılrsa da dini azınlık olarak anılmaktan kurtulamamışlardır.

Türkiye Yahudileri, internet sitelerinde görüldüğü üzere “Türkiye Musevi Cemaati” ifadesini tercih etmektedirler. Bu tercih Yahudi kelimesinin edindiği pek çok etiketten sıyrılmaya yönelik olmakla beraber Türk kimliğinin, ulus devlet vatandaşlığının da bir göstergesidir. Peki, gündelik hayatta Musevi kimliği için önemli olan konular nelerdir? Müslümanlar aynı ülkenin hüviyetini taşıdığı bu dinin mensuplarının ne kadar farkındadır?

Bu soruların cevaplarını bulmak adına yola çıkılan bu çalışmada Museviler için özel önemi olan Kuzguncuk seçilmiştir. Kuzguncuk üç dinin buluşma noktası olarak da ayrıca önemlidir. Kuzguncuk tarihsel olarak Müslümanların ve Musevilerin (ayrıca Rumların ve Ermenilerin) birlikte yaşama pratiğini hafızasında barındırmaktadır. Kuzguncukta yapılan bu araştırmanın bu konuya ilişkin çalışmalara farklı bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Çalışma sürecinde Kuzguncuk’ta kimlerle görüşüleceği konusunda yol gösteren ve özellikle Musevi Kuzguncuklularla randevuların ayarlanmasına yardımcı olan mahalle muhtarı Faik Kaptan’a müteşekkirim. Kuzguncuk Beth Yaakov Sinagogu gabayı Aron Hara’ya da Musevi Kuzguncuklularla yapılan görüşmelerde yardımcı olduğu için müteşekkirim. Ayrıca Nakkaş Emlak sahibi Aydan Sayın’a da yönlendirmelerinden ötürü teşekkürlerimi sunuyorum. Genç Musevilere ulaşma konusunda yaşadığım sıkıntıyı aşmamı sağlayan Maltepe Üniversitesi Psikoloji Öğretim Görevlisi Gülçin Karadeniz’e de teşekkür ediyorum. Sorularımı hazırlama sürecinde beni ağırlayan ve arşivini açan Şalom çalışanlarına da bir teşekkür borcum var. Tüm bunların yanı sıra bana değerli vakitlerini ayırarak ve kimi zaman da evlerini açarak araştırmanın asıl nüvesi olan bulguları derlediğim görüşmeleri yapma fırsatı veren Musevi ve Müslüman tüm katılımcılara teşekkürün de ötesinde minnet borçluyum.

Bu çalışmanın her adımında yanımda olan, bilgi ve birikimini pusula olarak kullanımına açan tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Bahattin Akşit’e, niteliksel araştırmanın nasıl acı veren bir sevimlilik taşıdığını en iyi şekilde öğreten Prof. Dr. Belma Akşit’e ve akademik adımlarımda rehber olan hocam Sabahattin Güllülü’ye teşekkür ederim. Ayrıca öz ablamdan kıymetli Zeynep Ekşi’ye maddi, manevi her daim yanımda olduğu için teşekkür ederim.

Bu çalışmayı ömrü yettiğince bana “büyük adam” olmamı öğütleyen, rahmetli babam Mahmut Gülsoy’a ithaf ediyorum... Huzur içinde yat...

Sait GÜLSOY

ÖZET

Türkiye’de Yahudi kimliğinin gündelik hayatta etkilendiği olguların anlaşılmasına çalışıldığı bu çalışmada, Yahudi ve Müslüman katılımcılarla görüşülmüştür. Yahudi kimliğini gündelik hayatta etkilendiği düşünülen olgular ve bu olguların Yahudi kimliğini nasıl etkilediği irdelenmiştir. Bu çalışmada hem Türkiye Yahudisi katılımcıların kendi ifadeleri hem de Müslüman katılımcıların Türkiye Yahudileri hakkındaki görüşlerine mukayeseli olarak yer verilmiştir. Araştırmanın alanı olarak dini ve tarihsel bağlamda Museviler için önem teşkil eden Kuzguncuk semti seçilmiştir. Toplamda 12 Yahudi ve 15 Müslüman katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yahudi katılımcıların 2’si kadın, 6’sı Erkek olmak üzere 8’i Kuzguncukludur. Buna ek olarak Kuzguncuk’ta genç Yahudilere ulaşılamamasından ötürü farklı semtlerden Kuzguncuk’u az çok bilen 2’si kadın, 2’si erkek olmak üzere 4 genç Yahudi ile görüşülmüştür. Müslüman katılımcıların 4’ü kadın 11’i erkek olmak üzere hepsi Kuzguncukludur.

Araştırmada veriler sözlü tarih anlayışıyla desteklenecek şekilde derinlemesine görüşme yöntemi uygulanarak toplanmıştır. Görüşmelerde katılımcılara eğitimleri, meslekleri, medeni durumları, ne kadar zamandır Kuzguncuk’ta oldukları gibi kişisel sorular yöneltilerek katılımcı profilleri elde edilmiştir. Görüşmelerin devamında ise üç ana bölümde sorular yöneltilmiştir. Bu bölümlerden biri genel Yahudi tarihi ve Türkiye Yahudi tarihine ilişkin seçilen önemli olayları irdelenmektedir. Bir diğer ana bölüm ise katılımcıların Türklük, Yahudilik, Musevilik, din gibi kavramları nasıl algıladıklarıyla ilgilidir. Son ana bölüm ise katılımcıların genelden yerele insanlık tarihi için önemli gördükleri olayları araştırmaktadır. Alınan cevaplarla tezin bulguları oluşturulmuş ve literatürle işlenerek sonuca gidilip, öneriler üretilmiştir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın sorunu/sorunsalı belirlenmiştir ve bu bağlamda yapılan literatür taramasıyla kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmanın amacı ve önemi bu bölümde ortaya koyulmuştur. Araştırmanın ikinci bölümünde katılımcılar hakkında temel bilgiler verilmiştir. Araştırma yönteminin belirlenmesi, verilerin toplanması ve analizi, uygulanan metodoloji detaylı olarak bu bölümde anlatılmıştır. Araştırma esnasında sahada ve metotta karşılaşılan güçlüklerden de bu bölümde bahsedilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde bulgular sunulmaktadır. Yahudi kimliği ve Kuzguncuk Yahudi kimliği bağlamında tasnif edilen bulgular, yer yer literatürle tartışılarak aktarılmıştır. Bulguların ham kaynağı olan önemli katılımcı ifadeleri ise orijinal cümleleri ile sunulmuştur. Araştırmanın dördüncü ve son bölümünde Türkiye Yahudi kimliğini gündelik hayatta etkileyen unsurlar bağlamında, bulgular eşliğinde sonuçlara ulaşılmış ve toplumsal refahın genişlemesi için bazı öneriler sunulmuştur.

Niteliksel yöntemlerle yapılan bu araştırmanın sonuçların genellenemeyeceği göz önünde tutulmalıdır. Bununla birlikte bu çalışmada öne çıkan bulgular Türkiye Yahudi kimliğinin ana ekseninin ulus devlet vatandaşlığı ve bu topraklara aidiyet bağlamında şekillendiği söylenebilir. Osmanlı’dan Türkiye’ye senelerdir burada yaşıyor olmak, ekmeğini burada kazanıyor olmak önemli olmakla beraber, askerlik vazifesi ve devlete vergi vermek gibi vatandaşlık görevleri Türkiye Yahudilerinin kendilerini Türk saymasının bileşenleridir. Bu bileşimde askerlik görevi öne çıkmaktadır, askerlik görevi ve vergi vermek Müslümanlar tarafından da vatandaşlık haklarından faydalanmak için ön koşul niteliğindedir ve dini azınlıklardan beklenmektedir. Gündelik hayatta Yahudi farkındalığının çok az olduğu gözlemlenmekle beraber gayrimüslimleri bir sayma eğilimi de Yahudi vatandaşları görünmez kılmaktadır. Daha görünür bir dini azınlık olan Hristiyanlar gibi oldukları varsayılmaktadır ve Müslümanların bir bölümü tarafından aradaki fark anlaşılammamaktadır. Yahudi ve Musevi kavramları da ayrıca önemlidir. Musevi katılımcıların pek çoğunun ifadesine göre aynı olan bu kavramları kategorize eden Yahudi ve Müslüman katılımcılar “Musevi” kavramına dini, Yahudi kavramına soy anlamı yüklemiştirler. Bununla beraber Yahudi kavramının tarihsel süreçte ötekileştirilmesi kimlik olarak öne çıkartılmasını sağlamakta ama bununla beraber Türk dilinden gelen Musevi kelimesinin bu ötekileştirmeden kaçmak amacıyla tercih edildiği de görülmüştür.

Araştırmada Türkiye’nin yakın tarihinin iki önemli travması Varlık Vergisi ve 1955 6-7 Eylül olaylarına ilişkin bulgular da önemlidir. Varlık Vergisi Musevilerce “ülkenin yüz karası” olarak nitelendirilirken Müslüman katılımcıların ciddi bir kesimi tarafından “dönemsel normallik” bağlamında ifade edilmiştir. Bu zıt ifadeler araştırma kapsamında Musevi ve Müslüman grupların fikrinsel olarak en fazla ayrıştığı konunun Varlık Vergisi olduğunu belirtir. 1955 6-7 Eylül olaylarının Rumları hedef almasına rağmen tüm gayrimüslimlere sirayet ettiği katılımcı grupların ortak ifadesidir. Olaylarla ilgili olarak “burada bir şey olmadı” söyleminin Kuzguncuk semtinin ortak hafızasına yer ettiğini söylemek mümkündür. Ancak çalışmada ciddi boyutlarda olmasa dahi olayların Kuzguncuk’a da sirayet ettiği anlaşılmıştır. Bu iki olaya ek olarak son dönemde Türkiye Yahudilerinin gündelik hayattaki etkileşimini en çok sarsan olay ise 2003 yılında İstanbul’da gerçekleşen sinagog saldırılarıdır. İbadet ederken korunma sürecinin başlamasına sebep olan bu dönem, toplumsal birlikteliğin zedelendiği, ülke yakın tarihinin son dönemdeki en ciddi travmasıdır denilebilir.

Anahtar sözcükler: Yahudi, Kimlik, Kuzguncuk, Türkiye, Müslüman.

ABSTRACT

In this research which was aimed to understand what are the facts that effects Turkish Jewish Identity on daily life, interviews were carried out with Jewish and Muslim participants. The facts that has been considered as to effect the Jewish Identity and how these facts effect that identity has been scrutinized. In this research there was a comparison between the self expressions of Turkish Jews and the opinions of Muslims about Turkish Jews. The area where this research has been carried out was chosen as Kuzguncuk for both it's historical and religious meaning. Totally 27 in-depth interviews has been conducted as 12 of it with Jews and 15 with Muslim participants. 8 of the total Jewish participants were from Kuzguncuk including two female and 6 male. Additionally, 4 interviews - 2 of them were male and 2 of them were female - were carried out with participants from outside the Kuzguncuk for it is not possible to reach young Jews in Kuzguncuk. All of the Muslim participants were from Kuzguncuk including 4 females and 11 males.

The data for the research was collected with the in-depth interview method and supported by the oral history method. Profiles of the participants was collected by asking them some personal questions like their education, professions, marital status and how long they have been living in Kuzguncuk. In continuation of interviews, questions were addressed in three principal parts. One of these parts was focused on general Jewish History and some chosen important events in the Turkey in relation to Jewish community. Another part was about how the participants perceive the concepts of being Turkish and Jewish. The last principal part was about events that participants consider as important for local and human history. The findings of the thesis were combined with the literature to draw conclusions and some suggestions.

In the first part of this study, the problem/problematic was indicated and with a literature review a conceptual framework was developed. The purpose and the importance of the study were also put forth. In the second part of the study, some basic information was given about participants. Definition of the research method, collecting and analyzing data and the methodology which was applied, were described in detail. In this section, some difficulties encountered in the field were also discussed. Quotes that are from participants' narratives about Jewish Identity and Kuzguncuk Jewish Identity were given in comparison with relevant literature. In the forth and the last part of the study, conclusions and suggestions that are drawn from the study were given hoping that it will contribute to social welfare of both Jewish and Muslim communities.

It should be pointed out that the results of this study based on data collected with qualitative method, cannot be generalized. Two important facts about Turkish Jewish Identity were formulated in terms of nation state citizenship and in the framework of being part of this country. Living in this country/land starting from Ottoman times until the land became Turkey, earning money here, paying taxes to the state and military service are important and the main reasons why the Turkish Jews consider themselves as part of Turkish people. Doing the military service and giving taxes are considered as the main conditions for using citizenship rights by Muslims as well and expected from religious minorities. In this study it was observed that awareness of the presence of Jewish people is very low in daily life. Jewish people in Turkey are invisible and considered as part of Non-Muslim minority. It's been considered as part of Christians who are more known than the Jewish people. Also, the concept of Jew/Yahudi and Musevi are two important terms use synonymously and in contrast to each other. According to the comments of the most Musevi participants, the Jewish and Muslim participants who categorize these concepts take 'Musevi' concept relating to religion and 'Jew' concept relating to ethnicity. Nonetheless, the concept of Jewishness/Yahudi were used to segregate and marginalize Jews and hence the term "Musevi" was preferred.

Two traumas are very important in this study about Turkey's recent history which are Wealth Tax and 1955 6th and 7th of September events. Wealth Tax was qualified as "the opprobrium of the country" by Musevis but qualified as "periodic anomaly" by Muslims. These opposite expressions indicate that the subject that most separated Muslims and Jews from each other is opinions about Wealth Tax. Even so the 1955 6th and 7th of September events are targeted Greeks, it is stated by the participants that it was spreaded to all non-Muslim minorities. It is possible to say that the sentence "Nothing has happened here" is a motto in the minds of Kuzguncuk but contrary to this motto some events happened in Kuzguncuk as well. In addition to these two events, the most churning event for Turkish Jews is the synagogue attacks in 2003. This event was the beginning of the need for protection during worshipping in the Synagogues in Kuzguncuk. The synagogue attacks were the most serious trauma which affected the country's recent history not only in terms of Jews in Turkey but also for Muslim – Jewish relationships.

Key words: Jewishness, Identity, Kuzguncuk, Turkey, Muslim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR VE TABLOLAR LİSTESİ	viii
<u>BÖLÜM 1: GİRİŞ</u>	1
1.1. Kimlik	2
1.2. Kimlik Türleri ve Yahudi Kimliği	7
1.3. Kısaca Yahudi Tarihi	14
1.4. Araştırmanın Amacı	19
1.5. Araştırmanın Önemi	20
<u>BÖLÜM 2: YÖNTEM</u>	22
2.1. Araştırma Evreni ve Örneklem	22
2.1.1. Kuzguncuk	25
2.2. Veri Toplama Süreci	27
2.2.1. Veri Toplama Yöntemleri	27
2.2.2. Veri Toplama Süreci	29
2.3. Araştırmanın Kısıtları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar	32
<u>BÖLÜM 3: BULGULAR VE TARTIŞMA</u>	36
3.1. Katılımcı Profili	36
3.2. Musevilerin Kuzguncuk’u; Dünden Bugüne Kuzguncuk	42
3.3. Musevi Kimliği Açısından Türklük ve Din Kavramlarının Tanımları, Karşılaştırılması	49
3.3.1. Musevi Kimliği Açısından Türklük Kavramı Üzerine Tanımlamalar	49
3.3.2. Musevi Kimliği Açısından Din Kavramı Üzerine Tanımlamaları	57
3.4. Gündelik Hayatta Musevi/Yahudi Kimliği İnşası	62
3.4.1. “Kimsin/Kim Değilsin?” “Bir İnsanı Tanırken...” Kişisel Kimlik İfadeleri Üzerine	62
3.4.2. Yahudi/Musevi Kavramları Üzerine	70
3.4.3. Vatandaşlık Hakları ve Dini Azınlık Olmak	75

3.4.4. Müslümanların Yahudi/Musevi Farkındalığı Üzerine	82
3.4.5. Medya, İsrail ve Türkiye Musevileri Üzerine	86
3.4.5.1. İsrail Nedir?	87
3.4.5.2. Medya, İsrail ve Türkiye Musevileri	93
3.4.6. Dil, Yaftalar ve Ötekileştirme	101
3.5. Yahudi Tarihinde Satır Başları	108
3.5.1. Göçler; İber'den Göç ve Orta Avrupa'dan Göç	108
3.5.2. Sefarad – Aşkenaz Olmak	115
3.5.3. Sabetay Sevi Olayı	118
3.5.4. Osmanlıda Yahudi/Musevi Olmak	121
3.5.5. Varlık Vergisi	123
3.5.6. 1955 6-7 Eylül Olayları	131
3.5.7. Üzeyir Garip Cinayeti	137
3.5.8. Sinagog Saldırıları	142
3.6. Algıdaki Önemli Olaylar	150
3.6.1. Tüm İnsanlık Tarihinde Önemli Olaylar	151
3.6.2. Ülke Düzeyinde Önemli Olaylar	155
3.6.3. Yerel Düzeyde Önemli Olaylar	159
3.6.4. Kişisel Algıdaki Önemli Olaylar	165
BÖLÜM 4: SONUÇ VE ÖNERİLER	168
KAYNAKLAR	192
EKLER	196
ÖZGEÇMİŞ	206

KISALTMALAR

Y	: Yahudi
M	: Müslüman
E	: Erkek
K	: Kadın
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire
s.	: Alıntının sayfası
ss.	: Alıntının sayfa aralığı
Ed.	: Editörlü kitap
Syf	: Sayfa numarası

TABLolar

Metin İçi:

Tablo 1a	: Görüşülen Katılımcı Dağılımı (a - sayısal) [syf: 23]
Tablo 1b	: Görüşülen Katılımcı Dağılımı (b - sözel) [syf: 24]
Tablo 2 - 3	: Özet Görüşmecı Bilgileri Tabloları [syf: 42]

Ekler Bölümü:

Tablo 4 - 5	: Detaylı Görüşmecı Bilgileri Tabloları [syf: 202 - 203]
-------------	--

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Etnisite konusunda araştırma yapanlar da, eninde sonunda, kimlik meselesi üzerine düşünmek durumunda kalırlar. ... “Kimsin? Nesin? Hep öyle miydin?” “Peki ya annen, baban, soyun, sopun?” Bu konu Bosna, Çeçenistan, Kırgızistan, Kosova, Özbekistan ve Tacikistan’da, Azeriler ve Tatarlar arasında büyük önem taşımaktadır. Darfur’da ve Ruanda’da yaşananlar ise hala unutulmadı. Çin, Endonezya, Hindistan, İran ve Japonya gibi ülkelerin tümü ister istemez bu işin içine girmekte. Diğer taraftan, Almanya, Fransa, İngiltere, İspanya’nın ve tabii Kuzey ve Güney Amerika’nın etnik kimlik sorunlarını da unutmamalıyım. Bu konulara, arkeoloji, mitoloji, siyaset, tarih; kan, DNA, genler; ırkçılık, yabancı devletler ve kendilerine özgü merakları; casuslar, ajanlar; kuyruklu yalanları uyduranlar; inananlar, inanmayanlar gibi pek çok iç ve dış etken dâhil olmakta. Kimlik, bulaşıcı bir hastalık gibi bir şey mi acaba? Nereden Geliyor? Nereye gidiyor? (Yalman, 2009, s.39).

Kimlik kavramının aidiyetten başlayıp farklılığın ifadesine doğru seyreden bir çizgide, inanç temelinde beliren ve farklılaşan uzun bir mazisi vardır (Altındal, 2010). Kavramın popüler ve tartışılır olması ise 20. yy’a has bir durumdur ve bu tartışmaların çerçevesini; kimliğin az ya da çok sabit mi, yoksa kurgulanabilen ve süreklilik ifade eden bir kavram mı olduğu oluşturur. Kimlik, kişilik ve benlik kavramıyla yakından ilintili ve hatta iç içe geçmiş bir kavram olarak karmaşık bir tanımlanma alanına sahiptir (Marshall, 2009, ss:405-408). Ayrıca kimlik kavramının kültürel olarak toplumsal yapıda sorun şeklinde karşımıza çıkmasını iki odaklı perspektifte okuyabiliriz. Bunlardan ilki, kimliği ideolojik bir yanılsama olarak görmek ve onu ulus devletin varlık nedeni kabul edip, ulus devletin çözülmemek adına sarıldığı bir dal olarak görmek mümkündür. İkinci odak ise kimliğin medyanın yeniden üretiminde sürekli biçimlenen bir sanal gerçeklik olacağı görüşüdür (Güvenç, 2009). Bu karmaşıklık konuya olan ilginin canlılığını yitirmemesini sağlamaktadır.

1.1. Kimlik

Kimlik sorunsalını incelerken işe ister istemez dil konusundan başlamak gerekir, “Kimlik Sorunsalı” aynı zamanda bir dil sorunudur (Altındal, 2010, ss:15-20). Kimlik, kişilik ve benlik tanımlamalarında en önemli yeri dil tutar. Dil konusundaki temel eksende ise Saussure’ün dile atfettiği işlev yatar. Ona göre dil yapılaşmış bir anlam üretim sistemidir ve burada dilden kastedilen sadece konuşulan dil değil, etkileşimi sağlayan tüm işaretlerdir ve bu işaretlerle kurulan anlamlar eklenerek ilgili bireylerin kim olduklarını belirler (aktaran Marshall, 2009, s.406). Blumer’e göre anlamın bu etkileşim süreçleri de işlenir ve bu işlenme süreci üç boyutta oluşur. İlk boyut olarak insanların şeyler hakkında sahip oldukları anlam, verecekleri tepkiyi belirler. İkinci boyut olarak toplumsal etkileşimler anlamı yeniden üretmeye muktedirdir ve üçüncü boyut olarak da anlam yaşanan etkileşimlerle değişir, dönüşür (aktaran Layder, 2006, ss:82-84). Dil en nihayetinde anlaşmayı sağlama görevini de üstlenir ve anlamları tek tip formlarla sunarak etkileşime imkân tanır (Schutz’dan aktaran Layder, 2006, ss:105-106). Anlamların bağlamlarının önemli olduğunu, hatta anlamların bağlamlarıyla bütün olduğunu vurgulamak gerekir (Garfinkel’den aktaran Layder, 2006, ss:114-115) ve bağlamından koparılan anlamların dil kargaşasına (entropy) sebep olmakla kalmayıp tarihte çokça tartışma, çatışma ve hatta savaşın temelinde de bu durumun yattığını görmek önemlidir (Altındal, 2010, s.15).

Sadece dilden ibaret olmayan kimlik, sınırlandırmalarla, düzenlemelerle ve ötekinin içselleştirilip ifade edilmesiyle oluşan bir tanımlamadır (Laclau, 2003). Castells’e göre kimlik, öznenin içinde yaşadığı toplum ve ilişkili olduğu gruplarla ürettiği etkileşim sonucu öteki olana karşı inşa edilir yani kimlikler bireylerin inşa ettikleri

anlamlandırmalardır. Bu inşa süreci birbiriyle, ilişkili kültürel özellikler dizisi temelinde gerçekleşir. Bu kültürel öğeler; tarih, coğrafya, biyoloji, üremeyle ilintili kurumlar ya da öğretiler, kolektif hafıza, kişisel fanteziler, iktidar aygıtları ve dinsel öğretilerdir. Kimlik bireylerin diğer anlamlandırmalara kıyasla öne çıkardıkları anlamlardır. Egemen kurumların ürettikleri anlamlandırmalar kimliklere kaynak teşkil etse de ancak bireylerce içselleştirilirse kimlik olurlar. Özellikle grup kimliklerini (kolektif kimliği) oluştururken yapılan içselleştirmeler toplumsal ve dönemsel yapının ortaya koyduğu şartlardan etkilenir. Bireyler ya da gruplar için birden fazla kimlik söz konusu olabilir (2008).

Birey ve toplum ayrılmaz bir bütündür. Toplumdan bağımsız bir birey olmadığı gibi, kendini oluşturan bireylerden farklı bir toplum da mümkün değildir. (Cooley'den aktaran Layder, 2006, s.87). Zihin, benlik toplumla iç içe olan bireyi toplumla bütünleştirir. Bireyler eylemlerini sonuçlarını öngörerek ilişkilerinin durumuna ve çeşitli bağlamlara göre oluştururlar, mekanik tepkilerle standart davranışlarda bulunmazlar (Layder, 2006 ss:79-87). Buna göre toplum da ilişki ağlarıyla sürekli oluşturulan yani sürekli yeniden üretilen bir yapıdır. Bu yeniden üretim döngüsünün Berger ve Luckman tarafından yapılan formülasyonu önemlidir; insanların sosyal etkileşimleri zaman içerisinde toplumsal dışsalları yaratır, bu dışsallar bağımsız şeyler gibi form tutarak nesnelleşirler ve insanlar bu yapıların içinde nesillerine devam ederken yapıları kendilerince içselleştirerek algılar ve toplumsal yapının yeniden üretilmesini sağlarlar (Berger ve Luckman, 2008). Goffman'a göre bireysel kimlik tek bir çekirdek kimlik ile sınırlı değildir. Farklı kişilik özelliklerine sahip insan, toplumsal etkileşimde bulunduğu farklı durumlarda kişiliğinin duruma uygun yönünü yansıtarak davranabilir. Aktarılmak istenen kişilik tipine uygun benlik

imgesi senaryolaştırılarak sergilenir, çelişen özellikler gizlenir, olması gereken davranışlar öne çıkartılır ya da eklenir, taklit edilir. Bu sergilenen kişilik sunumları kişilerin rol performansları olarak geçer ve etkileşim anında kişiler rollerle aralarına mesafe dahi koyabilir, bir rolü benliğinden soyutlayarak benimseyebilir (Goffman, 2009).

Bireysel kimliğin bu etkileşime göre değişen doğası kolektif kimlikte had safhaya ulaşır. Her birey kolektif kararlarda pay sahibidir, kararda aktif olarak yer alsın ya da almasın ve hatta karar üzerinde en ufak bir tasarrufu bile bulunmasa dahi her birey kolektif kararda pay sahibidir. Burada dikkat etmek gereken bireyin toplumsal etkileşimdeki davranışının ve tutumunun farklı olması durumunda alınan kolektif kararın da muhtemelen aynı karar olmayacağını anlamaktır (Layder, 2006). Kolektif kimliğin temelini ise ortaklaşa hatırlanan ve unutulan geçmişin bilgisi oluşturur (Renan'dan aktaran Anderson, 2009, s.20). Anılar, değerler, alışkanlıklar, ritüeller, inançlar, sanat eserleri, bilgiler gibi öğelerle oluşan bir kolektif bellek ile kuşaklar arası bilgi aktarımı sağlanır. Bu kuşaklar arası bilgi aktarımında tarihteki olaylardan yaratılan epik hikâyelerin ve kahramanların oluşturduğu sosyal imajlar kolektif belleği biçimlendirir. Kolektif kimliğin zaman/mekân bağlamı olarak, grubun içinde bulunduğu toplum ve gruplarla ilişkileriyle yeniden inşa edilebilir olduğu göz önünde tutulmalıdır (Bilgin, 1994).

Kolektif kimliğin öne çıkarılabilecek çeşitleri olarak ulus kimliği, dini kimlik ve etnik kimlik unsurlarına bakılabilir. Etnik kimlik inşasının temelinde oluşturulan biz ve diğerleri kurgusu yatar (Bilgin, 1994). Bu kurgunun oluşumunda kolektif bellekten faydalanılır ve en az kan bağı kadar anlam bağı da önemlidir (Weber'den

aktaran Sağır ve Akıllı, 2004). Dini kimlikte ise değişken bir inşa sũreci yoktur. Ait olunan, olunmayan ya da herhangi bir seviyede bireyin etkileşimde olduğu bir din vardır ortada. Gũçlü bir cemaat yapısı kurma kabiliyetinde olan din, ait olan kişilere çok az değişken olan bir kolektif kimlik sunar (Onat, 2010). Ulus kimliği de bir başka aidiyet olarak ortaya çıkar, Fransız devrimi sonrasında oluşan modern devlet anlayışıyla birlikte ortaya çıkan vatandaş bireyin dũnya sisteminde devletler nezdinde tanımı için kullanılır (Ilgaz ve Şimşek, 2007) bu tanıma ek olarak devletsiz uluslardan da sũz etmek mũmkũndũr (Castells, 2008, ss:61-72).

Buraya kadar yazılanları özetlemek yerine biraz farklı bir bakış açısıyla ve değişik yorum tarzlarıyla, ũlkemizdeki durumu da değerlendirerek konu ifade edilebilir.

“Kimsin?” sorusunun etrafında anamlanan bir kavram olarak kimlik olgusu şekillenmektedir, evrensel bir soru ama dil kaynaklı kũltürel etkilere maruz kalan bir kavramdır kimlik. İslam kũltüründe haddini bilmek, batıda özdeşlik (identity) anlamındadır ama batıda kullanılan bu özdeşlik kavramı sorunludur ũnkũ kişi kimliğine özdeş olmaz (Altındal 2010; Gũven, 2009). Kimlik etkileşim odaklı olarak sũrekli değerirken kişilik Mead’ın ben (*I*) olarak ifade ettiği bağlamda değerken değerildir (aktaran Layder, 2006, ss:79-81). Kimlikler değerken zaman-mekânda değerken, dũnũřen kũltürler karşısında değererek uyumumuzu sağlar. Bu uyum sũrecinde kimlik algılamada paralel ya da karşıt olan bir öteki imgesi ũzerinden oluşturulur ama bu sũrete kişilik değermediği için kimlik sorunu ve bunalımı ortaya çıkar. Değermeyen kişiliklerle değerken kũltürlere uyum sağlamaya çalışan kimlikler, anlamlandırmalarına uygun dũřmeyenleri öteki imgesine mal ederken uygun gördüklerini kendisine mal eder (Gũven, 2009).

Çağdaş dünyanın kimlik sorunu kavramın kendisinden değil bireylerin sanayi devrimi sonrasında bu yana maruz kaldığı dinin imana, devletin hizmete ve göreve, bilimin ise aklın yoluna davetleri arasında sıkışmasından kaynaklanır (Güvenç, 2009). Türkiye’de ise kimlik sorununun ulus devlet bağlamında gündemden düşmemesinin nedeni olarak da modernite söylemlerinin önemli iki kavramı ulus ve ulus inşası göz önünde tutularak, inşa edilen cumhuriyet kimliğinin neo-liberal politikalarla değişime zorlanması diyebiliriz (Pultar, 2009).

Tomlinson’un “karmaşık bağlantılılık” söyleminde ortaya koyduğu teknolojik gelişmelerle beslenen küreselleşme sürecinin diğer aktörleri olan yerelleşme ve yerinden etme olguları toplumsal yapıların hızlı dönüşümlere maruz kaldıklarını belirtir (2009). Kitle iletişim araçlarındaki yaygınlık ve imkân genişliği insanları kamusal alan, özel alan ayırımında homojenleştiriyor olsa da ekonomik ve kültürel kimliklerin öne çıkması bakımından da ayrıştırmaktadır (Birsal, 2004). Ulus devlet söylemleriyle özel alana sıkışmış çeşitli etnik ve dini kimlik gruplarının 1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’deki hak ve bu süreçlerde ürettikleri yeni kimlik algılarının tanınması talepleri gündeme gelmektedir (Erman, 2010; Gülalp, 2007).

Kimlik sorunu, tarih ve varlık konularında bilinçlenme olarak ele alındığında uluslaşma sürecinden geçen her toplumun kendisine bu soruyu sorduğunu söyleyebiliriz (Güvenç, 2009). Güvenç’e göre tarihsel süreçlerde kök arama ve varlık tanımlama, geçilen süreçler hakkında tanımlar yapılabilmesini sağlar fakat geleceğe dair belirlilikler ortaya koyamaz. Bu durumda kimlik, ben kimim ya da biz kimiz

diye sorulan sorularla, bu sorulara üretilen cevaplarla evrensel olarak sürekli değişme potansiyeline sahip bir insanlık sorunu olarak da değerlendirilebilir (2009).

Cumhuriyet rejimine geçen ülkeler arasında ümmet toplumundan çıkmış ve cumhuriyet rejimini deneyen Türkiye en ilginç örnek konumundadır; üniter devlet sistemi içerisinde doğulu baba devlet modeliyle batılı anne cumhuriyet anlayışına talip olmuş tek ülkedir. Türkiye’de yaşayan tüm kimlikler ise bu zor evliliğin gerilimli ortamında yaşamakla beraber zaman zaman bu zor birlikteliğin uyumundan da hoşnut olmuştur. Batılı ve Doğulu modellerin birleştirilmesi kimlik bunalımlarına ve kültürel karamsarlıklara sebebiyet verse de artık bunları aşabilecek kapasitede ergin bir yapıdadır. Bundan sonraki gerilimler dinamizm ve yaratıcılık katan bir güç olarak irdelenmelidir (Altındal, 2010).

1.2. Kimlik Türleri ve Yahudi Kimliği

Kimlik; kimlikler bireyleşme sürecinde inşa edilen yapılar olarak kişilerin anlam kaynağıdır (Castells, 2008, s.12). Laclau, bu inşa sürecini sınırlama olarak nitelendirir, ona göre birey içinde bulunduğu tüm etkileşimlerde bir içselleştirmeye gider ve değerler atfederek bu değerlerden olmayanlara göre kendi kimliğini sınırlandırır (2003). Kimliklerin inşasında tarihten kişisel fantezilere çok çeşitli unsurlar kullanılabilir lakin tüm bu unsurlar dönemin şartlarında, toplumsal yapıya uygun olarak yani uzam/zaman çerçevesinde içselleştirilerek kullanılırlar. Bir anlamlandırmanın kimlik olabilmesi bireyin içselleştirme sürecinde diğer anlamlandırmalardan daha önemli değer atfedilmesiyle mümkün olabilir (Castells, 2008). Kimliklerin değişen koşullara uygun olarak yeniden inşa edilebilmeleri söz

konusudur (Güvenç, 2009). Goffman'a göre çekirdek bir kimlik yapısı aramak gerekmez (Goffman, 2009). Bir birey ya da kolektif aktör için kimlik çoğulluğu söz konusu olabilir (Castells, 2008; Goffman 2009; Güvenç, 2009).

Kolektif kimlik; bireysel kimlik bireyler arası ya da bireyin kolektif yapılarla etkileşimleri sonucu doğduğu gibi kolektif kimlik gruplar arasındaki etkileşimle inşa edilen ve yine bu etkileşimlerle sürekli yeniden üretilen bir yapıdır (Bilgin, 1994). Geniş bir toplumda yer alan grupların yalnızca bir yaşam periyodu sürmeleri olası değildir, tam tersine toplumdaki tüm diğer gruplarla karşılıklı ve yoğun ilişkiler içinde kendisini inşa eder. Diğer gruplara göre inşa edilen kimlikler ötekinin rolüne dikkat çeker. Bir grubun ötekisi onun kimliğinin de önemli bir parçasıdır zira inşa ettiği kimliğinde onun varlığı da rol oynamaktadır (Laclau, 2003). Ötekinin tanımı yapılır çünkü kimlik inşası sürecinde kendini tanımlamak için öteki olandan farklı olduğunu belirten bir anlamlandırmaya gidilir. Kimlik farklılıkları tanımlama ve vurgulama talebidir (Benmabruk'dan aktaran Bilgin, 1994).

Renan'a göre; kolektif kimlik oluşturmanın yolu ortak pek çok şeye sahip olmaktan ve aynı zamanda pek çok şeyi unutmaktan geçer (aktaran Andersen, 2009, s.20). Kolektif kimliğin inşa merkezinde grubun sahip olduğu nitelikler bakımından eşsiz olduğu bilinci ve bu eşsizliğe duyulan aidiyet hissi yatar. Bu bilincin oluşturulduğu yer ise topluluğun belleğidir. Kolektif bellekte o topluluğun geçmişi ve ortak deneyimleri yer alır, günümüze yansımaları ya da geçmişte kalan kısımları bulunur. Kolektif bilinçte semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve ritüeller gibi pek çok bileşeni içeren maddi ve manevi anlamda yüklü bir geçmiş algısı bulunur (Bilgin, 1994).

Castells ise kimlikleri meşrulaştırıcı kimlik, proje kimliği ve direniş kimliği olarak yalın etkili bir sınıflandırmaya gitmiştir. Meşrulaştırıcı kimlik egemen güçlerin varlığının rasyonelleştirilerek sunulmasıdır (2008, ss:12-20), bu Gramsci'nin hegemonya kavramıyla (aktaran Vergin, 2008, ss:85-92) örtüşür ve Althusser'in devletin ideolojik aygıtları dediği unsurlarla (aktaran Layder, 2006, ss:52-57; aktaran Vergin, 2008, ss:92-99) üretilir. Proje kimlikleri ise sunulan ya da temel alınan kültürel malzeme ekseninde yeni bir kimlik inşa etmeyi ya da mevcut kimlikleri yeniden konumlandırmayı içerir. Bu yeniden konumlandırma süreçlerine ise toplumu dönüştürme nosyonunu içerir. Direniş kimlikleri ise gruplar tarafında toplumun genel belleğinden farklı anlamlandırılan kimliklerin egemen kültürler karşısında savunma siperleri olarak tanımlanabilir (Castells, 2008, ss:12-20).

Castells'e göre direniş kimliklerinin proje kimliğine dönüşebilir ve amaçladığı dönüşümü gerçekleştirdikten sonra kendi varlığını meşru olarak sunacak meşrulaştırıcı kimliği üretebilirler. Burada önemli olan kimliklerin dinamik yapılar olduğunun bilincinde olmak ve onları benimseyen ve ifade eden grupların anlamlandırmaları dışında yaftalarla ifade etmemek gerektiğidir (2008, ss:12-20).

Kültürel kimlik; kültürel kimlikler inşa edilmiş benliklerin içinde tarihten miras alınmış ortak değerlerdir. Bu şekilde bakıldığında kültürel kimliğin kolektif bir yapı oluşturmanın temelinde yattığını söylemek mümkündür ve hatta tarihin iniş çıkışlarıyla biçimlenmiş algıya yön veren nirengi noktalarının her şeyden önemli bir unsur olarak halkları oluşturduğu söylenebilir (Hall'dan aktaran Karaduman, 2010).

Kültürel kimliğe daha dinamik bir rol atfeden bir diğer tanımlamada ise kültürel kimliğin sadece geçmişe ait ve sabit olmadığına dikkat çekilir, kültürel kimliğin olma bilinci kadar oluşma sorunu olduğunu ortaya koyar. Tarihsel olan her şey gibi kültürel kimlik de siyasal düzenlemeler ardında dönüşecektir (Hall, 1998). Kültürel kimlik tarihin üzerinde hiçbir iz bırakmadığı, içimizdeki bir tür evrensel ve aşkın bir ruh değil, tarih ve kültür söylemleri içinde oluşan değişken özdeşleme ya da birleşim noktalarıdır. Bir özellik değil, konumlamadır (Hall'dan aktaran Karaduman, 2010).

Ulus kimliği - ulus devlet; ulusal kimlik kolektif kimliğin bir türü olarak ele alınabilir. Ulusal kimliğin inşasında kullanılanlar arasında ise aidiyet hissedilen bir vatan, mitolojik anlatılar, tarihi bellek, ortak aidiyet algısıyla oluşan örf, anane ve ödevler vardır (Smith, 2009, s.27). Ulusal kimliğin oluşması ise Fransız Devrimi sürecindeki halk kavramının toprakla birlikte yeniden tanımlanan dönüşümüyle olmuştur. Sınırları belirli bir alandaki halk kitlelerinin oluşturduğu ulus devlet anlayışında dini ve etnik kimlikler yerlerini proje kimlikleri olarak inşa edilen ulusal dil ve üretilen ortak kültüre dayanan ulusal kimliklere bırakmışlardır (Şen'den aktaran Ilgaz ve Şimşek, 2007). Triandafyllidou'ya göre dünya her biri öteki uluslardan farklı niteliklere sahip uluslara bölünmüştür. Her birey bir ulusa güçlü bağlarla aittir. Ulus devlet sosyo-politik gücün tek yasal kaynağıdır. Bu üç önerme ulusçuluk doktrininin temelidir (aktaran Ilgaz ve Şimşek, 2007).

Kafesoğlu'na göre ise, etnik varlığının farkında olan toplumların bunu politik sınırlarla çevrelemek istemesi bizi ulus devlet kavramına götürür. Ulus ile devletin birbirine içkin kabul edildiği yaygın bir algı vardır. Bu durum ulus devletin yasal hakkı olan politik güce aynı zamanda meşruiyet kazandırır. Bazı ulus devletlerin

oluşumu kaynaşmayla ortaya çıkmış ve bu yapı da hâkim kültür farkını üretmiştir. Meşrulaştırıcı kimlik olarak ulusal devlet tarafından hâkim kültürün tüm topluma benimsetilmesiyle toplumun homojenleştirilmesi sağlanır (aktaran Yoğurtçu, 2007).

Dinsel kimlik; aidiyet anlamında ilk kimlik anlayışı tarih öncesi inanç sistemlerine dayanmaktadır ve ayrıca Batı ulus devletinde aidiyeti simgeleyen kimlik (kartları) yine dini temelli olup Hz. İbrahim'e dayandırılabilir (Altındal, 2010). Kültür kavramının paydalarından biri olarak da değerlendirilebilecek din sosyolojik olarak topluluk oluşturma özelliğine sahipken toplulukları ayrıştırma özelliğine de sahip olan keskin bir kimlik ifade eder. Birey doğduğu toplumun kültür haznesine yer etmiş din anlayışının etkisinde kalır ve bu dini anlayışlara karşı tutum ve tavırlarıyla ilişkili olarak din-kültür ve din-toplum kanalları üzerinden kimliğinin şekillenmesine izin verir ya da vermez (Onat, 2010).

Etnik kimlik - etnik grup; "Etnisite ya da milliyet, basit biçimde sınırlarının çoğunun çakıştığı ve örtüştüğü ve aralarında söz konusu sınırlar bulunmayan insanların ırksal benzerliğe ve güçlü duygusal bağlara sahip oldukları durumun adıdır" (Gellner,1998, s.59). Bilgin'e göre; etnik kimlik, belirli bir topluluğun üyelerinin kendilerini, diğer bir topluluk üyelerinden ayırt eden, farklılaştıran bir aidiyet duygusudur. Bu duygu, topluluk üyelerinin kendilerini belirli bir "biz" in mensupları olarak, "onlar" dan farklılıklarını vurgulayarak kendi içlerinde birleştirmektedir (1994).

Gellner'e göre etnisite ırksal benzerliğe ve güçlü duygusal bağlara sahip insan topluluklarının bir arada olmaları anlamındaki kavramdır (1998). Bilgin'e göre ise

etnik kimlik, inşa edilen biz algısı ve inşa sürecinde karşısında konumlandığı onlar algısı nazarında bir toplumun üyelerinin kendilerini diğer topluluk üyelerinden ayırt eden ve farkını sergileyen bir aidiyettir (1994). Weber'e göre ise etnik kimliğin oluşması için kan bağı şartından ziyade ortak bir kökene salık veren hatıralar da yeterlidir (aktaran Sağır ve Akıllı, 2004).

Keser'in sınıflandırmasına göre etnisite konusunda başlıca dört yaklaşım vardır. Bunlardan ilki en marjinal kişilik tipinin dahi ortak kültür yani başka bir deyişle hakim kültür içinde eriyerek etnik kimliğini kaybedeceğini ileri süren *asimilasyonist* yaklaşımdır. Etnisite konusundaki ikinci yaklaşım olan *primordialist* yaklaşım ise etnik grupların temel değerinin kan bağı ya da kan bağıyla bağlanmış gibi kabul edilme olduğu söyler ve etnik grup kavramını sosyalleşme sürecinde ailenin geniş bir modeli olarak tanımlar. Etnisite konusundaki üçüncü yaklaşım olan *durumsalçı* yaklaşım ise etnisitenin kan bağıyla oluştuğunu reddeder ve modern dünyada hala var olan etnik grupları çıkar grupları olarak nitelendirir, etnik grupların çeşitli imkân ve statülere aracılık yaptığını ifade eder. Bu yaklaşım etnisiteyi iletişim ve etkileşimin de payıyla dönüşebilir kabul eder, etnisitenin mensupları tarafından benimsenen, reddedilen ya da dönüştürülebilir yapılar olarak tanımlar. Etnisite hakkındaki dördüncü yaklaşım olan *transaksiyonalist* yaklaşım ise durumsalçı yaklaşıma paralel olarak konunun kan bağından ziyade sosyal etkileşimle ilgili olduğunu belirtir. Bu yaklaşım ortak kültürün etnik grupları oluşturduğu değil yaşam koşullarına ve toplumsal ilişkilere adaptasyon bağlamında etnik grupların ortak kültürler oluşturduğunu öne sürer (2008).

Yahudilik/Musevilik/İbranilik; Sartre'a göre Yahudilik dinsel kimlikten ziyade bir kültürel kimlik olarak öne çıkar. İbranilik (İsrailoğulları) ise ırka dayalı bir etnik kimlik ya da başka bir deyişle ulusal kimlik olarak ele alınmalıdır. İsrailoğulları olarak bir ırktan bahsetmek mümkün olsa da dünya üzerinde farklı ulusal kimlikler altında yaşayan her Yahudi grubu yaşadıkları deneyimlerin, ortak kültürlerinin farklılığından dolayı birbirinden kültürel anlamda farklı olmanın yanı sıra fiziksel olarak da farklıdır, her ülkenin Yahudi'si ayrı kimliklerdedir. Bu doğrultuda bolca trajedik tarihsel kopuş yaşayan Yahudi ırkından ziyade Yahudi ırklarından söz etmek daha doğru olacaktır (2008).

Sartre'a göre Yahudi'ye kimliğini kazandıran onun sosyal etkileşimidir fakat sosyal yapılar Yahudileri farklı ilişkiler ve içselleştirmeler sonucunda farklı anlamlandırmalarla bölmektedir. Üstelik Yahudiler asimile olma eğilimindedirler ona göre ve fakat özellikle Fransa'da sırf Yahudi gibi davranıldıkları için asimile bile olamayıp kendi kültürlerini yeniden adapte etmek zorunda kalmışlardır (2008).

Yahudilerin tanımlanmasında göç etmeden önce yaşadıkları bölgelere göre adlandırılmaları ise şu şekildedir. İspanya kökenli olanları Safarad olarak, Orta ve Doğu Avrupa ile Almanya kökenli olanları Aşkenaz olarak, Baltık, Rusya, Anadolu ve Amerika kökenli olanları Karay olarak adlandırılır. Sefaradlar İspanyol, Aşkenazlar Alman ve Karaylar Türk kimlikleri etrafında tanınırlar (Ölmez, 2010).

Göç; Tekeli'ye göre göçün farklı türlerinden söz etmek mümkünse de özetle bir yerde yaşayanların yaşam yerlerini, uzun süreler için başka yerlerde yaşamak üzere değiştirmeleri ve yeni yaşam yerlerine entegre olmaları süreci olarak tanımlanabilir

(2009, s.448). Tekeli'ye göre göçte temel olan özgür iradedir (2009) fakat Ünalın'ın sınıflandırmasında bulunan siyasi nedenler ve zorunlu göç kavramları özgür iradeyle ilgili değildirler (2008, s.30).

1.3. Kısaca Yahudi Tarihi

Bir Yahudi ırkı bulunduğu doğrudur. Ama birbirimizi iyi anlayalım: Eğer ırk kavramından şu tensel (somatik), tinsel (ahlaksal ve zihinsel) niteliklerin rastgele karıştığı "Türlü Yemeği" kastediliyorsa ben böyle bir şeye inanmam. Benim daha iyisini bulamadığım için etnolojik nitelikler demek istediğim, daha çok Yahudilerde görülen kalıtsal beden biçimleridir. Ama bunda da çekinceli olmak, daha iyisi, tek bir Yahudi ırkından değil, Yahudi ırklarından söz açmaktadır. Bilindiği üzere bütün semitler Yahudi değildir. Böyle oluşu sorunu büsbütün karıştırıyor. Öyle sarışın Rus Yahudileri var ki, kıvrıkcık saçlı bir Cezayirli Yahudi'den daha çok Doğu Prusyalı bir "Arya"ya benzer. Gerçekte her ülkenin Yahudi'si ayrıdır. Biz Fransızların İsrailoğlu üstüne kafamıza yerleştirdiğimiz tasarımı (hayal) komşularımızinkine hiç uymaz. ... Çok eski bir çağda şüphesiz İsrail denilen dinsel budunsal bir topluluk vardı. Ama bu topluluğun tarihi iki bin beş yıldan beri süregelen bir çözülme ve dağılma tarihi olmuştur. O ilkin egemenliğini yitirdi, sonra başına Babil tutsaklığı geldi, arkasından Fars boyunduruğu, en sonunda da Roma salgını çattı. Bu serüvende bir "kargınmışlık" (lanetlenmişlik) görmek coğrafi kargınmışlıklar olabileceğini kabul etmekten farklı değildir. Oysa Filistin'in durumu, antik ticaret yollarının kesiştiği yerde, iki güçlü Cihan Devleti'nin arasında sıkışmış bulunması o sürekli kamulaştırma olayını yetesiye açıklar. Dağılan Yahudilerle anayurtta kalanlar arasındaki dinsel bağ, biricik olanaklı bağ olarak gittikçe kuvvetlendi ve başka yerlerdeki ulusal bağların yerini tuttu. ... Tarihsel bir topluluk ilkin ulusal ve dinseldir, ama ilkin hem öyle hem böyle olan Yahudi topluluğu giderek somut özelliklerini yitirmiştir. Dağılmaları ortaklaşa geleneklerin çözülmesini doğurduğu gibi, iki bin yıllık göçebelik ve güçsüzlük onları bir tarih geçmişinden de yoksun kılmıştır. Hegel'in dediği gibi, eğer bir topluluk tarihini hatırladığı ölçüde tarihsel ise denilebilir ki, Yahudi topluluğu en az tarihsel topluluktur. Çünkü o ardında yalnız sürekli bir ezgi, uzun bir eylemsizlik çağı bırakmıştır. ... Yığınsal bellekleri korkunç pogromlar, Getto'lar, sürgünler, ardı arkası kesilmeyen baskı ve işkencelerle doludur. Ellerindeki gibi sürekli bir gelişme ve yükselme yerine iki bin yıllık bir yerinde sayma ya da tekrarlamaktan başka bir şey olmayan tarihleri üstüne donuk, bulanık anılar saklamışlardır. Yahudiler belki en eski budun oldukları halde hala tarihsel değildirler. ... Yahudilerin bilgeliği vardır ama tarihleri; hayır! Varsın öyle olsun, bu hal onların bizim içimize karışıp gitmelerini belki daha da kolaylaştırır, onları koşulsuz koşutsuz içimize kabul edersek bizim tarih aynı zamanda onların, hiç değilse çocuklarının olur, diye düşünülecek; iyi ama onlardan asıl esirgenen de işte budur (Sartre, 2008, ss: 53-72).

Roma döneminde tolerans gösterilen tek dini topluluk olma özelliğine sahip olan Yahudiler İmparatorluğun dost halk olarak tanımladığı bir statüdeydi. Şehirli ya da medeni olarak sayılmadıklarından Roma hukukuna da bağlılıkları binlerce yasa

arasında sadece tek bir yasa ileydi, o yasa ise Yahudilerin sorumluluklarını Tanrı'ya devrettikleri Yahudi şeriatıydı. Bu bağlamda Yahudilerin sorumluluğu bir ömür boyu tanrılarınaydı (Altındal, 2010, s.74).

İstanbul'un fethinden önce Kuzguncukta Yahudi kolonisi vardır ve Yahudi köyü olarak ifade edilir (Ebcim, 2009, s.20), A.Galanti'ye göre Bizans döneminde Yahudiler ne zaman gelmişler tam bilinmemekle beraber yaklaşık 5.yy'ın başlarında Bizans'ta varlıkları tespit edilmektedir (aktaran Ebcim, 2009). İber Yarımadası'ndan sürülen Yahudiler de yerleşim için ilk tercih olarak Boğaziçi kıyılarını seçmişlerdir (Ebcim, 2009, s.20; Hiçyılmaz ve Altındal, 1992, s.14).

Rozen'e göre İstanbul Yahudi cemaatinin oluşumunu şöyle izah edilmektedir: İstanbul Yahudi cemaatinin Osmanlı dönemindeki oluşum sürecinde, şehrin Osmanlı idaresine geçmesinden sonra ekonomik ve sosyal yeniden yapılandırma adına şehre yerleştirilen gruplar arasında Yahudilerin de olmasını birinci adım olarak sayabiliriz. Bizans dönemi Yahudilerinin yerleşim dağılımını da değiştiren bu yerleştirme Anadolu'daki Yahudi varlığını da ortadan kaldırmıştır. İkinci adım olarak ise 1492 yılında İspanya'da din değiştirmek ya da göç etmek arasında seçime zorlanan Yahudi cemaatinin Osmanlıya yönelmesi ve İstanbul'a yerleşmesi yer alır. Üçüncü adım olarak ise 1497-1521 yılları arasında İspanyadan kaçıp Portekiz'e yerleşen Yahudilerin kaçıp yine Osmanlı ve İstanbul'u tercih etmeleri olarak söyleyebiliriz fakat burada ayrıma gidilmesi gereken göç dalgaları söz konusudur. İspanyadan Portekiz'e geçen Yahudiler bu baskılardan ilk etapta (1497) kaçanlar, "yeni Hıristiyanlar" şeklinde kendilerini geçici olarak tanımlayıp Portekiz'de kalanlar diye ayırım yapmak mümkündür. Göç hakkı için fırsat kollayan "Yeni Hıristiyanlar" bu

hakkı 1506 -1521 yılları arasında elde etmişlerdir, rotaları yine Osmanlı ve İstanbul olmuştur. 1536-1560 yılları arasında İstanbul'a gelenler ise; Osmanlıdaki soydaşlarınca da dinlerini kaybettikleri kanaatine varılan *Yeni Hristiyanlar*dır, Portekiz'de ulusal engizisyon mahkemelerinin dinsel inançlarla birlikte ırksal özelliklerle de hükümler veriyor olmasından tedirgin olarak kaçmışlardır. Dördüncü adım olarak sayıları İber Yarımadası'ndan gelenler kadar olmasa da aynı dönemlerde Almanya'dan kovulan Yahudiler de Osmanlı ve İstanbul topraklarına yerleşmişlerdir. İber Yarımadası'ndan gelen Yahudiler için önemli bir tespit de ilk göçenden son göçene doğru azalan bir Musevi dinine bağlılık özelliği sergiledikleridir (Rozen, 2010).

Oluşan bu İstanbul Yahudi cemaatinin bir kısmı ilerleyen dönemlerde nüfus kalabalığı nedeniyle Osmanlı devleti tarafından yeniden yerleştirilecekti. Yeniden yerleştirmede İstanbul'un yanı sıra Selanik ve İzmir tercih edilmiştir. Bu tercihler Yahudi-Hristiyan düşmanlıkları bilinerek, nüfus dengesini sağlamak ve aynı zamanda illerin stratejik konumunu güçlendirmek için bilinçli olarak tercih edilmiştir (Arslan, 2006). Önemli bir oranda Yahudi nüfusuna sahip olan İzmir'in Selanik'e bağlarını sağlayacak olan ise Sabetay Sevi olayıdır. 1626-1676 yılları arasında yaşamış olan Sevi, mesihliğini ilan etmiş İzmirli bir hahamdır. Döneminde önemli bir politik figür haline gelmiş, sinagoglarda padişah adına edilecek dualar onun adına okunur olmuştur. Kendisine desteklemeyen Yahudiler tarafından padişaha şikâyet edilmiştir (Neyzi, 2009). Osmanlıda gayrimüslimlerin statüsünün garantisi Müslüman olan devletin yapısına zarar vermemeleri koşuluyla garantilendiğinden ve Osmanlının İslami kuralları Devlet öikarına göre yorumlayarak uyguladığından (Rozen, 2010, ss:17-33), Sevi padişah tarafından dini iddiasından vazgeçmek ile

ölüm arasında bir tercihe zorlanmıştır. Bu konumdan kendisini Müslümanlığı kabul ettiğini iddia ve ifade ederek kurtarır (Bahar, 2003, s.49; Neyzi, 2009, s.28). Padişahın huzurundan çıktıktan sonra ise koltuk altında sakladığı güvercini serbest bırakarak din değiştirmeye zorlanan canın kendisine değil hayvana ait olduğunu simgelemiştir ve bu sembolik ifade Sabetaycılığın sembolizmle iç içe bir kimlik oluşturmasına vesile olur. Görünür Müslümanlık ile gizli Sabetaycı Yahudilik kimliği Sevi taraftarlarınca inşa edilir. Sevi Arnavutluk'ta sürgünde ölür ama kayınpederinin bulunduğu Selanik'te bazı aileler farklı Sabetaycı anlayışlarla ortaya çıkarlar. Bu süreçle oluşan "Selanikli" ve "dönme" kavramları Sabetaycı olmayanlar tarafından küçültme anlamı içeren adlandırmalar olarak kullanılırlar (Neyzi, 2009, ss:26-29).

Gerek Osmanlının son dönemlerinde olsun gerekse cumhuriyete geçildikten sonra olsun azınlıklar hep göz önünde bulunmuşlardır. Osmanlının son dönemlerinde yapılan reform çalışmalarından pay almaya çalışmışlardır ama yönetim gidilen reformlarda idari ayrıcalık sağlayacak haklar vermekten kaçınmıştır (Enneli, 2010). Cumhuriyetin kuruluşunda ise kurgulanan bir Türk kimliğiyle geçmişe sünger çekilerek yola çıkılmıştır (Neyzi, 2009) ama sonrasında Türk kimliğinin bağlamı Sünni - Müslüman çoğunluğuyla ifade edilir olduğunda azınlıklara karşı bazı sorunlar baş göstermeye devam etmiştir (Enneli, 2010). Yahudi azınlık Osmanlının son dönemlerinde devletle olan ilişkilerini iyi tutmak için elinden gelen özeni göstermiştir ve hatta bu süreçte yeni idari haklarla hahambaşının yetkileri yeniden düzenlenmiştir ve çağdaş eğitim için kurulan Fransa merkezli Alliance okullarımın İstanbul merkezi Avrupa yakasından Asya yakasına Kuzguncuk tepesine özel izinle taşınmıştır (Arslan, 2006). Cumhuriyet dönemine geçiş ve Türk kimliğinin inşası ya

da kurgulanması eyleminde Yahudi cemaati mensuplarından bazıları Türkçülük – Milliyetçilik bağlamında katkılar sunmuşlardır (Almaz, 2009). Tüm bunlara rağmen Türkiye Yahudileri Türkleşmemekle itham edilmiş, anadil olarak Ladino'ya bağlı kaldıklarından yakınılmış ve ikinci dil olarak da Türkçe yerine Alliance okullarında Fransızca'yı tercih etmekle suçlanmışlardır (Bali, 2008a).

Sabetaycılık konusunun gündemde kalmasına sebep olan dönemsel provakatif yayınlar mevcuttur (Yalçın, 2006, 2008). Neyzi'ye göre eski dönemlerden günümüze Yahudi cemaatinin kimlik sorunlarından biri olarak Sabetaycılık hep gündemdedir (2009). Aktardığı bir sözlü tarih çalışmasının şu kısmı önemlidir.

“ Yedi - sekiz yaşındaydım. Halamla beraber Taksim'de yürüyorum. Yanımızda onun bir arkadaşı var. ‘Siz Nerelisiniz?’ gibi bir laf oldu. ‘Biz Selanikliyiz’ dedim gayet güvenerek. Benim gözümde Selanik'in hiçbir farklılığı yok, hakikaten işte geldiğimiz şehir olarak alıyorum. Eve döndüğümüzde, halam beni bir odaya çekti. ‘Bir daha tanımadığın, bilmediğin hiç kimsenin yanında “Selanikliyim” demeyeceksin. Bu çok küçültücü bir şeydir, insanlar seni aşağılarlar’ dedi. Ben ağlamaya başladım, ‘Niçin’ dedim. Doğrusu o çocuk aklımla bütün kötü kelimeler aklıma geliyordu. Bunlar hırsız mıdır, ahlaksız mıdır ki utanmak gerekiyor. Niçin utanacağız?’ (Neyzi, 2009, s.17).

Varlık vergisi ise azınlıkları etkileyen ciddi kriz dönemlerinden birisidir. Devletin tüm gelirlerinin %80'inin vergilerle oluşmasına neden olan bu süreçte asıl hedeflenen ise azınlıkların elindeki Türkiye burjuvazisinin Sünni -Müslüman Türk kimliğine devrini gerçekleştirmektir (Enneli, 2010) aynı süre katkı sağlayan bir diğer olumsuz olay ise 6-7 Eylül olaylarıdır (Keyder, 2009). Rıfat Bali bu olumsuz olayların anlatımında öne çıkan azınlık figürleri arasında Yahudi kimliğinin olmamasını eleştirir ve aslında asli unsur ama asıl hedeflerden olduğunu ileri sürer (2008b). Tüm bu olaylara bir de İsrail devletinin kurulması, Türkiye tarafından tanınması, Türkiye'den İsrail'e göç ve akabinde İsrail'de kök salanlar ya da orada

yaşayamayıp Türkiye'ye dönenler olarak Türkiye Yahudileri nispeten durağan bir kimlik geliştirememişler (Bali, 2009).

Bali'nin öne sürdüğü bir kavram çifti olarak devletin Yahudileri ve öteki Yahudi tanımlamaları cemaat üzerine son yıllarda yapılan kimlik tartışmalarının eksenini oluşturmaktadır. Kendi çıkarları uğruna Yahudi kimliğinden feragat ettiklerini söyleyerek eleştirdiği cemaat üyelerinin cemaatin halk kanadınca seilmeyip tasvip de edilmediklerini öne sürer. Devletin Yahudilerinin bu kimliği dönem dönem devlet tarafından ihanete uğramalarına rağmen sürdürdüklerinin de altını çizer (2004). Tüm bunlara rağmen Enneli'nin aktardığı niceliksel çalışmaya göre Türkiye'de diğer azınlık kimliklerinden ziyade devlete bağlılıkları en üst düzeyde olan yine de Yahudi cemaati çıkmaktadır (2010).

1.4. Araştırmanın Amacı

Azınlıklara yönelik çalışmaların azlığına ek olarak Türk Musevi kimliğinin özel durumlarından ötürü inşa ettikleri ve sergiledikleri kimlikleriyle ilintili olarak onlar hakkında yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bu çalışmada amaçlanan Türkiye Musevileri hakkında alandan bilgi toplayarak, cemaatin gündelik yaşamda inşa ettiği kendilerine ait ya da ötekine ait kimlikleri nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır.

Kısa vadede önyargılardan arınmış olarak Yahudi cemaatinin kim olduğuna dair fikirleri ortaya çıkartmakla birlikte cemaat mensuplarının da önyargılarını tanımak, onlara karşı üretilen nefret söylemlerinin ve ötekileştirmelerin önlenmesi ya da en azından gözden geçirilmesini sağlamak bu araştırmanın kısa vadeli amacı olarak öne

çıkılmaktadır. Orta vadede halklar arasında kurulacak ilişkilerde, gündelik ilişkilere daha bilinçli katılma şansını tanıyacaktır. Yine orta vadede ve ayrıca uzun vadede alandan yapılan araştırmalara bir bakış açısı sunacak olması ve siyasal yaşamda farkındalık üzere politikalar oluşturulmasına fırsat vereceği düşünülmektedir.

1.5. Araştırmanın Önemi

“Unutma, yani bilmekten çekinme, yani görmezden gelmek isteme, kimliğimin ve tarihimin bir bölümünün görünmez olmasını isteme benden, görünür olmasından rahatsız olma, beni olduğum gibi kabul etmeye hazırlan, yani tanımaya çalış, merak et, bir sürü önyargı yüzünden bildiğini sanma. Soru sormaktan, gidip gezmekten kaçınma tanış ki “sev”esin” (Ovadia’dan aktaran Enneli, 2010, s.145).

Türkiye’deki azınlıklara ilişkin, durum ne olursa olsun siyasal, ideolojik yorumlar, tanımlar ya da objektiflik amaçlanan arşiv belgeleriyle sınırlı kalan bir anlayış var ortada. Azınlıkların kendi tanıklıklarına ve anlatımlarına dayanan çalışmalar yok denecek kadar az (Enneli, 2010). Arşiv temelli araştırmaların da yapılması gündemi meşgul eden azınlık meseleleriyle bağlantıları var ise mümkün olmaktadır, yani gündemde olan konular ilgi çekmektedir, bir de sanki azınlıkların kendi sorunuymuş ve cemaatler dışından kimse araştıramazmış gibi bir algı söz konusudur (Bali, 2007).

Bali’ye göre Osmanlı/Türk Yahudilerini konu alan çalışmalara rastlanmamasının sebeplerinden en önemlisi ilginin siyaset ve medya gündemlerinde kalıp akademiye sirayet edememesidir. Türkiye’de kaynak konusunda ciddi engeller mevcuttur. Konulara ilişkin birincil kaynaklar ya yoktur ya da erişime açık değildir; ikincil kaynaklar ise kozmetik olarak kötü durumdadır ya da saklanmayıp günümüze erişmemişlerdir. Mevcut kaynaklar ise çeşitli dillerde kolektif çalışma gerektirecek şekilde mevcuttur. Sözlü anlatılar ise ayrıca bir eksikliklerdir. Tüm bu eksikliklerin bir

nedeni ise ülke genelinin konu hakkındaki algısıdır. Azınlık meseleleriyle ilgilenmek ve azınlık tarihi araştırmak sanki azınlıklara has bir mecraymış gibi kabul edilmekte ve bu alana ilişkin çalışmaların azınlıklar tarafından yapılması beklenmektedir (2007).

Frekans Araştırma Şirketi'nin yaptığı bir araştırmaya göre güven oranı zaten düşük olan Türkiye'de Musevi kimliği en az güvenilen kimlik olarak öne çıkmaktadır ve devlet kuruluşlarında çalışmaları en az kabul gören yine Musevilerdir. Ayrıca komşu olarak istenilmeyen de onlardır (ateist kimliğinden sonra), çalışkan ama çıkarıcı ve bencil olan da yine onlardır. Ankete katılanların beşte biri azınlıkların askerlikten kaçtığını söylemektedir ve tüm gruplar arasında devlete bağlılığı en zayıf olduğu düşünülen Musevilerdir. Bu sonuçların yanı sıra ankete katılanların sadece %10'unun Musevi bir tanıdığı mevcuttur ve başta görsel ve yazılı medyanın ve iletişim araçlarının bu algının oluşumunda payları mevcuttur (2009)¹.

Bu alanda Leyla Neyzi'nin sözlü tarih çalışmaları dışında (2009) gerçekten de anlamlandırmaları aktaran çalışmalar pek azdır. Yapılan nicel araştırmaların yorumları mevcuttur (Enneli, 2010) ve fakat anlamlandırma aktarımları konusunda yetkin miktarda eser yoktur. Bu çalışma sahanın içinden, mümkün olduğunca objektif olarak Türkiye Yahudilerinin/Musevilerinin anlamlandırmalarını aktarmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma Musevi kimliğine karşı yukarıda aktarılan araştırmada görülen tanımamaktan kaynaklanan, önyargı ile oluşan anlamlandırmaları irdeleyerek, bilimsel bir bakış açısıyla alternatif ve öznenin kendi dünyasından ve dilinden aktardığı bir anlatımı ortaya koyacaktır.

¹ Frekans Araştırma tarafından yapılan çalışmaya;
http://www.turkyahudileri.com/images/stories/dokumanlar/farkli_kimliklere_yahudilige_bakis_algi_arastirmasi_090930.pdf>
adresinden ulaşılabilir.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. Araştırma Evreni ve Örneklem

Araştırma konusunun anlamlarını yakalamak, analizini ve yorumlanmasını etkileşimli bir şekilde yapmak için niteliksel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışma tanımlayıcı bir araştırma niteliğindedir (Neuman, 2009). “Gündelik Hayatta Yahudi Kimliği İnşası: İstanbul, Kuzguncuk’ta Niteliksel Bir Araştırma” adını taşıyan bu çalışmada Yahudi ve Müslüman, Kuzguncuklu Türkiye vatandaşlarıyla görüşülmüştür. Görüşmeler yakın geçmişe ilişkin bireysel ve grupsal anlamlandırmaları ve dönüşümleri yakalamak adına sözlü tarih (Marshall, 2009) çalışması şeklinde; görüşülen çerçevenin irdelenmesine ve detaylı veri toplanmasına imkân veren derinlemesine görüşmeler formatında gerçekleşmiştir (Neuman, 2009).

Bu çalışmanın verileri, niteliksel araştırma yöntemi ile toplandığından evren ve örneklemden söz etmek olanaklı değildir. Ancak bu anlamda şu açıklamalar yapılabilmektedir:

Araştırma Kuzguncuk temelinde yapılmıştır. Araştırma alanı olarak Kuzguncuk’un seçiminde göz önünde bulundurulmuş iki özellikten ilki bölgenin Yahudi cemaati için kutsal sayılan yerlerden biri olmasıdır (Ebcim, 2009). Kuzguncuk’un seçilmesindeki diğer özellik ise gündelik yaşamda pek çok grubun birlikte yaşadığı ve hâlihazırda yaşıyor olduğu bir semt olmasıdır (Cengiz, 2009). Ayrıca tarihsel olaylar üzerine

(1955 6-7 Eylül olayları gibi) literatürde karşılaşılan semt sakinlerince dillendirilen ve onaylanan “burada pek bir şey olmadı” (Mills, 2004; Güven, 2011, ss:212-216) söylemi irdelenmek istenmiştir.

Araştırmanın en büyük kısıtı Kuzguncuk’taki Musevi nüfusunun giderek azalmış olmasıdır. Bu sebepten ötürü tamamen Kuzguncuk’ta olması planlanan saha çalışması Musevi gençlere ulaşılması bağlamında Kuzguncuk dışına da taşmıştır.

Araştırmaya katılanların dini kimlik, cinsiyet ve yaş (genç/yaşlı) bağlamında kategorize edildiği tablo aşağıdadır. Buna ek olarak katılımcıların Kuzguncuk’ta bulunma sürelerini içeren, detaylı tablo ekler bölümünde verilmiştir. Bu tablolardan da görüleceği üzere alan araştırması on ikisi Musevi on beşi Müslüman toplam yirmi yedi katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Müslüman katılımcıların fazla olmasının sebebi ise genç Müslüman katılımcıların araştırmanın konusuna yönelik bilgi yetersizliğinden ötürü yaşlı katılımcılara başvurulmasıdır.

Tablo 1a: Görüşülen Katılımcı Dağılımı

	Yahudi			Müslüman		
	<i>Genç</i>	<i>Yaşlı</i>	Toplam	<i>Genç</i>	<i>Yaşlı</i>	Toplam
Kadın	2	2	4	1	3	4
Erkek	2	6	8	3	8	11
Toplam	4	8	12	4	11	15

Müslüman katılımcıların tamamı hâlihazırda Kuzguncuk’ta ikamet etmektedir ama Musevi katılımcıların bir bölümü Kuzguncuklu olmakla beraber ikametlerini semt dışında sürdürmektedir. Genel olarak bakıldığında ve Kuzguncukluluk bağlamında ele alındığında dört Musevi genci haricindeki yirmi üç katılımcı Kuzguncukludur.

Tablo 1b: Görüşülen Katılımcı Dağılımı

Dini Kimlik	Cinsiyet	Yaş	Kuzguncuklu Mu?
Yahudi	Kadın	67	Evet
Yahudi	Kadın	67	Evet
Yahudi	Kadın	32	Hayır
Yahudi	Kadın	25	Hayır
Yahudi	Erkek	63	Evet
Yahudi	Erkek	61	Evet
Yahudi	Erkek	60	Evet
Yahudi	Erkek	56	Evet
Yahudi	Erkek	55	Evet
Yahudi	Erkek	53	Evet
Yahudi	Erkek	21	Hayır
Yahudi	Erkek	21	Hayır
Müslüman	Kadın	60	Evet
Müslüman	Kadın	55	Evet
Müslüman	Kadın	49	Evet
Müslüman	Kadın	30	Evet
Müslüman	Erkek	90	Evet
Müslüman	Erkek	79	Evet
Müslüman	Erkek	72	Evet
Müslüman	Kadın	62	Evet
Müslüman	Erkek	56	Evet
Müslüman	Erkek	55	Evet
Müslüman	Erkek	52	Evet
Müslüman	Erkek	47	Evet
Müslüman	Erkek	26	Evet
Müslüman	Erkek	24	Evet
Müslüman	Erkek	24	Evet

2.1.1. Kuzguncuk

Kuzguncuk, İstanbul'da Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Üsküdar ilçesine bağlı Paşa Limanı ile Beylerbeyi semtlerinin arasında olan bir semttir. Semtin bugünkü yerleşim planında Anadolu Yakasının kara ulaşımının sağlandığı sahil yolunun bir parçası olan Çarşı Caddesi sahile paraleldir. Semt bu yol ile Üsküdar'a ve Beylerbeyi'ne bağlanır. Çarşı Caddesi'ni dikine kesen İcadiye Caddesi ise Kuzguncuk'un kalbi niteliğindedir. Kuzguncuk'u Nakkaştepe ve Bağlarbaşı'na bağlayan bu cadde tarih içerisinde çeşitli etnik grupların yaşam alanlarının kesişim noktası olması bakımından önemlidir.

1933 yılı nüfus bilgilerine göre 4000 kişi olan Kuzguncuk'ta bu sayının %90'ını gayrimüslimler oluşturmaktaymış. 2004 verilerine göre ise 5940 kişi olan nüfusun %1'i Hristiyan'dır (64 kişi), %0,5'i Musevi'dir (30 kişi). 2635 kişi olarak çoğu Kuzguncuklu İstanbul doğumludur. Geri kalan çoğunluğu ise Rize doğumlular (432 kişi) ve Kastamonu doğumlular (354 kişi) oluşturmaktadır (Ebcim, 2009, ss:22-23). Kuzguncuğa Cumhuriyet döneminde Anadolu'dan ilk ve ciddi göç Karadeniz bölgesinden ve ağırlıkla Rize'den olmuştur (Mills, 2004, s.2). 2011 verilerine göre ise Musevi nüfus 4 aile 11 kişi şeklinde görülmektedir.

Kuzguncuk ayrıca diğer dini ve etnik kimlikleri de barındıran (Ebcim, 2009) ve bu kimliklerin günlük hayatta rahatça ifade edilebildiği bir yapıdadır (Cengiz, 2009). İfade edilen bütünlük, birlik beraberlik yapısı 6-7 Eylül olayları sırasında sekteye uğramıştır (Cengiz, 2009) ve fakat İstanbul'un diğer semtlerine nazaran bu süreci yine birlik beraberlik içinde, semtin dışından gelenlere karşı da ortak bir direniş sergileyen bir tavır ortaya koymuşlardır.

Kuzguncuk Museviler için tarihi olarak ayrı bir önem arz etmektedir. 17. yy kaynaklarda Musevi köyü olarak anılır ve Museviler için vaat edilmiş toprakların bir uzantısı olarak kabul edilir (Ebcim, 2009, s.20). Kuzguncuk Museviler için Kudüs'e bağlı bir toprak özelliğindedir. Bizans zamanında burada Yahudi yerleşimi olduğu bilinmektedir ama ilk ne zaman yerleştikleri bilinmemektedir. İspanya ve Portekiz'den göç etmek zorunda kalan Yahudiler yerleşim için İstanbul'u ve Kuzguncuk'u seçmişlerdir. Balat mezarlığına defin işlemleri yasaklandığında defin için tercihlerini Kuzguncuk'un üst tarafındaki tarihi mezarlıktan yana kullanmışlardır (Ebcim, 2009).

Kuzguncuk'ta ibadethane olarak bir cami, biri Ermeni biri Rum kilisesi olmak üzere iki kilise ve iki sinagog bulunmaktadır. Eskiden cemaatin fazlalığına cevap veren bu sinagoglar şu an dönemsel olarak hizmete açılmaktadırlar. Bu sinagoglar "Aşağı Sinagog" ve "Yukarı Sinagog" olarak bilinmektedirler. Aşağı Sinagog; Çarşı Caddesi ile İcadiye Caddesi'nin kesiştiği noktada Kuzguncuk Musevi Cemaati'nin şu an için asli ibadetgâhı "Beth Yaakov Sinagogu" olarak da bilinmektedir. Yukarı Sinagog ise ahde vefa örneği olarak önceki cemeat başkanı Nesim Albala'nın anısını yaşatarak onun adını taşımaktadır. Cemaatin nüfusunun Kuzguncuk'ta azalmasıyla beraber atıl durumda kalan ve kapatılan sinagog Nesim Albala önderliğinde yeniden kullanılabilir kılınmıştır. Yaz aylarında Musevi cemaatine hizmet veren bu ibadethanenin alt katı Kuzguncuk Musevi cemaati, sinagogları ve din görevlileri ile ilgili fotoğraf ve objelerle müze niteliği de taşıyan bir değerdir.²

² Kuzguncuk Gençlik Komisyonu tarafından hazırlanan Kuzguncuk'u, Kuzguncuk Musevilerini ve Sinagoglarını tanıtan broşürden alınan bilgidir. Broşürde tarih olmadığından kaynakçada yer verilmemiştir.

2.2. Veri Toplama Süreci

2.2.1. Veri Toplama Yöntemleri

Bu araştırmada verilerin toplanmasında niteliksel araştırma yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme (in depth interwiev) yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın konusu ve görüşmede yöneltilen sorular bağlamında ise kullanılan yöntem sözlü tarih (oral history) olarak da adlandırılabilir. Bu bölümün devamında bu yöntemlere ilişkin kısa bilgiler verilecektir.

a. Derinlemesine Görüşme

Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak açık uçlu soruların sorulmasına, görüşmenin gidişatına göre ek sorular sorulabilmesine ve görüşmenin dijital ya da yazılı kayıt altına alınmasına izin veren, araştırma konusunun detaylıca ele alınmasını sağlayan bir yöntem (Kümbetoğlu, 1998, s.71) olduğu için bu araştırmada tercih edilmiştir.

Nitel verilerin toplanmasında farklı hazırlık süreçleri gerektiren yöntemlerden söz edilebilir. Bu yöntemlerin başlıcaları; enformel sohbet tarzı, rehber görüşme formu ile yapılan görüşme ve standartlaştırılmış açık-uçlu sorularla yapılan görüşmedir (Kümbetoğlu, 1998, s.73). Bu araştırmada görüşmeler yarı yapılandırılmış ucu açık sorulardan oluşan rehber bir görüşme formu çerçevesinde gerçekteştirilmiştir.

Rehber niteliğinde görüşme formu araştırmanın konusuna ilişkin bir çalışmanın ürünüdür. Alan araştırmasında görüşmeler esnasında bilgisine ulaşılmak istenilen

konular, olaylar listelenerek yol gösterici sorular hazırlanır. Bu form aracılığıyla görüşme konuları elverdiğince sıralı olarak işlenir, ayrıca bu form atlanan konu olmaması adına kontrol için başvuru görevi görür (Kümbetoğlu, 1998, s.75). Rehber görüşme formu ile yapılan görüşmenin araştırmanın konusuna ilişkin gerekli tüm soruları kapsandığından emin olmak gerekir. Araştırmaya katılanlara sorular mümkün olduğunca aynı derinlikte sorulmalıdır. Bu form zamanın etkin biçimde kullanılması için olanak sağlar ancak görüşme formu ile yapılan görüşmeler soruların sınırlı ve nispeten belirlenmiş olmasından dolayı farklı alanlarda bilgilere ulaşmanın önünde bir engel olarak da görülebilir (Akşit, 2010). Bu sınırlılığı aşmak için bu araştırmada hem bir rehber soru formu yardımıyla hem de informal sohbet yöntemine başvurarak veriler toplanmıştır.

b. Sözlü Tarih

Sözlü tarih, toplumsal tarihten siyasi ve ekonomik tarihe uzanan geniş bir yelpazede, geçmişin belleklerde kalan bilgisini bugünden derleyen, disiplinler arası bir yaklaşımdır. Bireylerin anlatılarına başvurarak tanıklık ettikleri olayları, dönemleri ve bunlara ilişkin tutumlarını yoklayan yöntemin ulaşmak istediği yer ise birey ya da grup anlamlandırmaları ve dönüşümleridir. Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren ortaya çıkan bu yöntem gelişen teknolojik imkânlarla dijital kayıt alma imkânıyla zenginleşen, yaşayan bireylerin belleğe dayalı sözlü anlatılarını arşive dayalı tarih yazımının önemli bir bileşeni olarak konumlandıran bir araştırma yöntemidir. Türkiye'de ise, sözlü tarih araştırmacılığı son 15 yıl içerisinde gelişmiştir: Bugün üniversitelerin tarih, antropoloji, sosyoloji, siyaset bilimi, iktisat vb. bölümlerinde ve sosyal bilimler enstitülerinde, toplumsal tarih araştırmaları yapan vakıf ve diğer sivil

toplum örgütlerinde çok sayıda sözlü tarih çalışması yapılmaktadır. Bunun yanı sıra sözlü tarih edebiyat ve belgesel sinema alanlarında da kullanılmaya başlanılmıştır. Sözlü tarih araştırmacılığı, tarih yazımının demokratikleşmesini sağlayarak tarih alanında sözlü anlatıma hak ettiği yeri tekrar açmaya çalışan araştırma yöntemi olarak öne çıkmaktadır. (Marshall, 2009; <http://myweb.sabanciuniv.edu/sozlutarih/> ; <http://www.tarihvakfi.org.tr/cms/index.php/sozlu-tarih-calismalari/item/114-sozlu-tarih-nedir>).

Bu çalışmada katılımcıların Kuzguncuk'daki dönemleri, yerelden insalık tarihine önemli gördüğü olaylar ve dönemler, ülkenin kötü anıları Varlık Vergisi ve 1955 6-7 Eylül olaylarına ilişkin dönemseller bilgiler nispetinde sözlü tarih kurgusundan faydalanılmaya çalışılmıştır.

2.2.2. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın sistemli bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle planlamaya gidilerek zaman çizelgesi ve iş planı hazırlanmıştır, planın ilk hali ve adımların eyleme döküldüğü tarihler ekler bölümünde tablolaştırılmıştır. 2011 Mart ayında tez danışmanı ile birlikte belirlenen tez konusuna ilişkin hazırlanan önerinin enstitü tarafından kabulünden sonra çalışmaya başlanmıştır. İlk etapta görüşme formunun şekillendirilmesi için yapılmak istenilen ön görüşmelere Musevi cemaati mensuplarından randevu alınmasında zorlanılmıştır ve bu da araştırma öncesindeki Kuzguncuk mahallesindeki keşif sürecinin uzamasına yol açmıştır.

Çalışmanın aksadığı bu dönemde Müslüman halk ile sohbetler yapılarak ve literatür taraması sonucunda görüşme formları hazırlanmıştır ve bir Müslüman katılımcıyla görüşme yapılmıştır. Musevi cemaati mensuplarından randevu almanın zorluğu öğrenilmiş olduğundan öncelik Müslüman katılımcılara verilmiştir ve onlar aracılığıyla Musevi katılımcılara gidilmiştir.

a. Veri Toplama

Araştırmada veri toplamak için sözlü tarih çalışması şeklinde derinlemesine görüşme yöntemi belirlenmiştir. Bu görüşmeler Kuzguncuk semti temelinde yapılmış olup Kuzguncuklu Müslüman ve Musevi bireylerle görüşülmüştür. Kuzguncuk Musevi cemaatinin azlığı ve bir kesimine ulaşamaması sebebiyle Musevi gençlerle olan dört görüşme Kuzguncuk dışında yapılmıştır. Görüşmeler önceden randevu alınarak araştırmaya katılan bireylerin uygun gördükleri yerlerde gerçekleştirilmiştir. Tanıdık vasıtasıyla gidilen ilk katılımcıdan sonra hem katılımcının önerdikleri hem de alanda yapılan ön araştırmaya göre Müslüman katılımcılara gidilmiştir, Müslüman katılımcıların seçiminde Kuzguncuk'un geçmişini bilenler ve görüşmeciyi Musevi katılımcılara yönlendirebilecek olanlar seçilmeye çalışılmıştır. Randevu alınmak istenen bazı bireylerde sorun çıkıp görüşme yapılamazken, görüşme yapılan tüm katılımcılar araştırmaya ilişkin bilgilendirilerek izinleri alınmıştır.

Araştırmada dört temel bölümden oluşan çeşitli soru grupları belirlenmiştir. Görüşme formundaki soruların bazılarını kimi katılımcılara farklı şekillerde sormak durumunda kalınmıştır. Musevi katılımcılarla yapılan görüşmelerde ses kaydına izin alınamadığı için görüşmeler yazılı notlarla alınmıştır ve hemen görüşme sonrasında

alınan yazılı notlar sistemleştirilerek, senaryo niteliğinde metne dönüştürülmüştür. Musevi katılımcılarda altısıyla senaryolaştırılmış metin paylaşılmıştır, bazı katılımcılar ek yapma gereği duyarken bazı katılımcılar kimi bölümlerin çıkartılmasını talep etmiştir. Diğer katılımcılara da senaryolaştırılmış metnin paylaşılması teklif edilmiştir fakat gerek görmediklerini ifade etmişlerdir. Gerek görmediğini ifade eden katılımcıların dördü (gençler) bunun nihayetinde bilimsel çalışma olduğunun farkında olduklarını belirtirken diğer iki katılımcı (yaşlı kadınlar) referansıyla gittiğimiz insanlardan ötürü gerek görmediklerini belirtmişlerdir. Müslüman katılımcılarla yapılan görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmıştır, yapılan görüşmeler dinlenilerek bire bir yazıya dökülerek senaryolaştırılmıştır. Senaryolaştırmaların akabinde görüşmeler analiz başlıklarına ayrılmış ve tüm görüşmeler, senaryolar ve analizler bittikten sonra analiz başlıkları birleştirilerek araştırmanın bulguları elde edilmiştir.

b. Veri Analizi

Veriler toplama aşamasında elde edilen ses kayıtları ile tutulan notlar görüşmelerin akabinde çözümlenerek senaryolaştırılmış metin haline getirilmiştir ve ardından veri analizleri yapılmıştır. Senaryolaştırılan metinlerde katılımcılar dini kimliği, cinsiyeti ve yaşı ifade edecek şekilde kodlanmıştır. Çözümlenen ifadeler olduğu gibi değiştirilmeden senaryoda yer almıştır. Bazı durumlarda katılımcıların jest ve mimikleri de analizde önemli olacağı düşüncesiyle senaryo metninde yer bulmuştur. Sonrasında belirlenen konu başlıkları altında derlenen katılımcı ifadeleri, referans kodlarıyla birlikte kategorize edilmiştir. Bütün görüşmeler, senaryolaştırmalar ve görüşme bazında tekil veri analizleri tamamlandığında katılımcı ifadeleri konu

başlıkları altında birbirleriyle ve literatürle tartışılarak araştırmanın bulgularını oluşturmuştur.

2.3. Araştırmanın Kısıtları, Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar

Araştırmanın genelinde görüşmelerin güvenilirliğini etkileyecek aksaklıklar olmamakla beraber araştırma sürecini ve görüşmeleri etkileyen bazı durumlardan ve kısıtlardan bahsetmek mümkündür. Bu aksamaların ilki görüşme formunun şekillendirilmesi için yapılmaya çalışılan ön saha araştırması için öngörülen Musevi katılımcılardan randevu alınamaması, konuşmak istememeleridir. Kurulan bazı bağlantılarla görüşmeler için Musevi cemaati mensuplarına ulaşılsa dahi on iki görüşmeci sayısını tamamlamak adına diğer Musevilere yönlendirilmek konusunda da ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bu durum saha çalışmasının planlanandan daha uzun sürmesine neden olmuştur.

Tezin alan araştırması sürecinin hemen öncesinde ardıl olarak gerçekleşen “One Munit” olayı³, Büyük Elçi Krizi⁴, Mavi Marmara⁵ olayı, , İsrail ve Türkiye hükümetleri arasındaki gerilimler⁶ gibi olayların etkilerinin bazı Musevilere yansıdığı görülmüştür. Bu yansıma bazı katılımcıların çekimser olmasına, görüşme

³ Türkiye'nin arabuluculuk rolüne soyunduğu 2008 yılında, İsrail'in Filistin'i bombalamasıyla kesilen sürecin, 30 Ocak 2009 Davos Forumu'nda bir oturum esnasında İsrail Devlet Başkanı Şimon Perez ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı R.Tayyip Erdoğan arasında çok sert bir restleşmeye neden olmasındır.

⁴ 11 Ocak 2010 tarihinde İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon Türkiye Elçisi A. Oğuz Çelikkol'u Türkiye'de yayınlanan bir dizinin İsrail Devleti'ne karşı nefret söylemi oluşturduğu gerekçesiyle toplantıya çağırdı. Toplantı öncesi basın mensuplarına görüntü veren Ayalon, Türk elçinin kendisinden alçak bir koltukta oturduğunu, masasında sadece İsrail bayrağı olduğunu ve Türkiye'ye çok kızgın olduğunu içeren bir cümle sarf etmesi kısa süreli bir diplomatik krize sebep olmuştur.

⁵ Türkiye'den Filistin'e Yardım sloganıyla doğrudan Gazze Limanı'na hareket eden Mavi Marmara adlı gemiye 31 Mayıs 2010'da İsrail ordusunun müdahalesi ve bu müdahalede yaşanan can kayıpları iki ülkenin siyasi arenada restleşmesine sebep olmuştur.

⁶ Mavi Marmara Olayına ilişkin açıklanan Birleşmiş Milletler raporu'na karşın Türkiye İsrail'e yaptırım uygulamaya karar vermiş ve devletlerarası ilişkileri minimum düzeye çektiği söylenen beş maddelik liste Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından açıklanmıştır.

talebini reddetmesine, bazı katılımcıların görüşmede ya da teyit sürecinde otokontrol gözetmesine ve oto sansür uygulamalarına sebep olmuştur. Müslüman katılımcılara nispeten rahat ulaşılmıştır lakin bu grupta da Kuzguncuk'un geçmişi ve Kuzguncuk Musevi cemaati hakkında nitelikli bilgi verecek katılımcılar bulmakta zorlanılmıştır. Bu durum Müslüman katılımcıların sayısının yaşlı katılımcılarla desteklenerek artmasına sebep olmuştur. Ayrıca Müslüman katılımcılar vesilesiyle Musevi katılımcılara da ulaşılabilmektedir. Müslüman katılımcılar aracılığıyla ulaşılan bazı Musevi katılımcılar görüşmeyi kabul ederken, bazıları kabul etmemiştir; ileri tarihe randevu veren bazı Musevi katılımcılar ise sürekli randevu tarihini ileri atarak görüşmekten kaçınmıştır. Kuzguncuk Musevi nüfusunun az olması ve genç Musevilerin de görüşmek istememesi sebebiyle genç Musevi katılımcılar Kuzguncuk dışı semtlerden olan ama Kuzguncuk'u az çok bilen gençlerden seçilmek durumunda kalmıştır.

Görüşmelerde izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır lakin Musevi katılımcıların büyük bölümü ses kaydına izin vermemiştir, bir bölümü ise rahat etmek adına ses kaydı alınmamasını tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Müslüman katılımcıların ses kayıtları bire bir senaryolaştırılırken Musevi katılımcılarla yapılan görüşmelerde her ne kadar bazı ifadeler özenle bire bir yazılsa da katılımcının özgün cümlelerinden anlamı bozmayacak şekilde kelime değişiklikleri söz konusudur. Musevi katılımcıların büyük bölümüyle senaryolaştırılan metin paylaşılmıştır, bazı katılımcılar ekleme yaparken kimi katılımcılar bazı bölümlerin çıkartılmasını rica etmişlerdir. Bu noktada neyin çıkartılıp, neyin çıkartılmayacağı ve neyin bilimsel veri sayılıp, neyin sayılmayacağı ciddi sorun oluşturmuştur. Bir kısım veri etik kaygılar nedeniyle tezde kullanılmamıştır. Bir kısım veri ise yumuşatılarak yorum kısımlarına

eklenmiştir. Ayrıca Kuzguncuk Musevi cemaatinin az bir nüfusa sahip olmasından ötürü her ne kadar ifadelerin aidiyetini belirtmek için sadece yaş, cinsiyet ve dini kimlik tanımlayıcıları kullanılsa da katılımcıların hedef haline gelmeleri kaygısıyla bazı konular hakkındaki ifadeleri yumuşatılmıştır.

Görüşme çerçevesinde yer alan sorular ana hatları sabit kalmak kaydıyla görüşmenin gidişatına göre sorulmuştur. Bunda bazı katılımcıların “siyasi konulara girmek istemedikleri” söyleminin de etkisi olmuştur. Musevi ve Müslüman katılımcıların az bir kısmı görüşme çerçevesindeki bazı soruları siyasi görüp cevaplamamış ve geçilmesini istemiştir. Görüşmeler sırasında karşılaşılan bir diğer durum da araştırmacıyı tanımaya yönelik yöneltilen sorulardır, “sen ne düşünüyorsun”, “nerelisin” gibi kimliğine ve dünya görüşüne yönelik sorulara muhatap kalınmıştır. Kendi vaktini ayıran, kendisini hiç tanımadığı birisinin sorularına açan katılımcının bu bilme isteği gayet anlaşılabilir bir durumdur lakin araştırmacı bu sorulara “görüşme bitsin istediğinizi bana sorarsınız, şimdi sizi etkilemek istemem” şeklinde yanıtlayarak görüşmenin sonuna ertelemiştir. Görüşme sonlarında ise katılımcıların merak ettiği bilgiler samimiyetle cevaplanmıştır.

Devlet tarafından tahsis edilen koruma ve Kuzguncuk Beth Yaakov Sinagogu'nun özel koruması tarafından her randevuya gidişte araştırmacı sorgu faslından ve üst aramasından geçmiştir. Musevi cemaatinin tarih boyunca ve maalesef ülke tarihimizde de maruz kaldığı terörist saldırı eylemleri nedeniyle ihtiyatlı olması anlaşılabilir lakin bilimsel araştırma yaptığı belli olan, daha öncesinde sinagoga

gelmiş ve sinagog gabayı⁷ tarafından tanınan araştırmacının her seferinde bu rahatsız edici süreçten geçirilmesi anlaşılamamıştır.⁸ Bir görüşme arifesinde yine üst arama eylemi sırasında, muhtemelen güvenlik kamerası görüntüsünden gören gabayın “bırakın geçsin, o tanıdık” sözüyle bu sıkıntıyı yaşamayan araştırmacı minnet duymuştur. Bir görüşmecinin samimi bir görüşmenin ardından “Cumartesi ibadetin ardından sinagogda kahvaltı yapıyoruz, yarın sen de gel, hem orda sana konuşacak adam da buluruz” sözüne müteakip ertesi gün (Cumartesi) araştırmacının söylenen saatte randevu veren katılımcının ismiyle gidilen sinagogun kapısından sinagogun özel güvenliğince “Ne var, ne arıyorsun yine? Bugün kapalıyız... Burada öyle biri yok, git” şeklinde kovulması da araştırmanın talihsiz bir deneyimi olarak maalesef yaşanmıştır.

Araştırma sürecinde yaşanan kısıtlar ve güçlükler bir yana görüşmelerin tümünün güvenilir olması önemlidir. Bununla beraber yapılan araştırmada niteliksel araştırma yöntemleri kullanılmıştır ve elde edilen bilgiler niteliksel araştırmanın yapısı ve doğası gereği genellenemez. Elde edilen bulgular her ne kadar genellenemiyor olsa da Musevi cemaati hakkında ve özellikle tezin konusu bağlamında önemli fikirler sunduğu düşünülmektedir.

⁷ Gabay ya da gizbar, her ne kadar bazen farklı tanımlanan bir meslek, iş olsa da sinagogların idari sorumlusudur denilebilir.

⁸ Sinagoga ilk girişte zile basmak suretiyle, güvenlik “audiophone”dan sizinle konuşmaktadır, kamerasıya dönmenizi istemekte ve sizi sonra içeri almaktadır (ya da hiç içeri sokmamaktadır). İçeri alınacağınız vakit ise devlet görevlisi polis memuru üst araması yapmaktadır. Sinagogun bahçe tarafı için ise özel güvenli hapisane usulü bir tecrit alanında bekletilerek bahçeye geçişiniz sağlanmaktadır. Muhtemelen terörist saldırılara karşı önemli bir koruma sağlayan bu sistem bir ibadethane içerisinde yakışsız kalmakta ve insanı ürpertmektedir.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde tez kapsamında katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmelerin analizleri, görüşmeler sırasında yapılan gözlemlerin değerlendirilmesi ve bazı durumlarda literatüre başvurulmasıyla erişilen bulgular ortaya konulacaktır. Ortaya koyulan bulguların eleştirel bir üslupla gözden geçirilerek tartışılmasına dikkat edilecektir.

3.1. Katılımcı Profili

Kuzguncuk'ta 27 derinlemesine görüşme yapılmıştır (Görüşülen kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi için Tablo 2 ve 3'e bakınız). Bu görüşmelere katılanların özellikleri özetle şunlardır:

- Katılımcıların 12'si Musevi, 15'i ise Müslüman'dır. Katılımcılar cinsiyete göre sınıflandırıldığında ise 4'ü Musevi, 4'ü Müslüman olmak üzere 8'i kadın, 8'i Musevi, 11'i Müslüman olmak üzere 19'u erkektir. Katılımcılar semtlere göre değerlendirildiğinde ise, 23'ünün Kuzguncuklu olduğu, 4'ünün Kuzguncuk dışındaki semtlerden olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan 12 Musevi'nin 4'ü kadın, 8'i erkektir. Kadınların 2'si Kuzguncuk'ta oturmakta olup diğer kadınlardan biri Şişli, diğeri Nişantaşı'nda oturmaktadır. 8 erkek katılımcının 6'sı bir dönem Kuzguncuk'ta yaşamış olup hâlihazırda 1 tanesi Kuzguncuk'ta ikametinde

devam etmektedir. Şuan Kuzguncuk'ta ikamet etmeyen katılımcıların 3'ünün ikameti Kadıköy'de, 2'sinin ikameti ise Şişli'dedir. Kuzguncuk'ta hiç ikamet etmeyen iki erkek katılımcıların ikameti ise Şişli ve Beşiktaş'tır. Musevi kadınların 2'si 50 yaşın üstündeyken 2'si 50 yaş altındadır. Musevi erkeklerin ise 2'si 50 yaşın altındayken, 4'ü 50 yaşın üstündedir. Genç Müslümanların hepsi doğma büyüme Kuzguncukludurlar.

Araştırmaya katılan 15 Müslüman'ın 4'ü kadın, 11'i erkektir. Müslüman katılımcıların tamamının ikameti Kuzguncuk'tur. Müslüman kadınların ikisi elli yaşın altındayken ikisi elli yaşın üstündedir. Müslüman erkeklerin ise dördü elli yaşın altındayken yedisi elli yaşın üstündedir.

Görüşmelerin tamamı Kuzguncuklularla yapılamamıştır. Kuzguncuk'ta genç Musevi nüfus bulmak ve ulaşmak mümkün olmamıştır. Tarihsel süreç içerisinde literatürel olarak bahsedilen olayların olumsuz etkisi de olduğu düşünülmeyle beraber katılımcı ifadelerine göre, görece zenginleşen Musevilerin Kuzguncuk'tan daha prestijli gördükleri semtlere taşınmalarından ötürü Musevi nüfusunun semtte oldukça sınırlı kalması genç Musevilere Kuzguncuklu genç Musevi görüşmeci olmamasının temel sebebidir.

- Görüşme yapılan kişilerin eğitimleri açısından değerlendirildiğinde Kuzguncuklu orta yaş ve üzeri katılımcıların ilk, orta, lise, Kuzguncuk dışından katılan genç katılımcıların ise üniversite ve yüksek lisans eğitimi aldıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra Kuzguncuk'tan katılan iki kadın

katılımcıdan biri ilkokul, diğeri ise ortaokul mezunudur. Kadınlar eğitimleri önündeki engel olarak yoksulluğu ve kız çocuklarının okumalarının önündeki yerleşik direnci göstermişlerdir. Müslüman katılımcılardan Kuzguncuk'ta doğmuş ve Kuzguncuk'a çok ufakken gelmiş bulunanlar lise ve üniversite, ancak Kuzguncuk'a yetişkin yaşlarında gelmiş bulunanlar ise daha çok ilk, orta ve lise eğitimi almışlardır.

- Görüşme yapılan Musevi erkeklerin büyük çoğunluğu tekstil ve ticaretle faal olarak uğraşmakta ya da bu alanlardan emekli olup Musevi toplumu içinde görevlerde bulunmaktadır. Müslüman erkekler ise esnaflık, ticaret, işverene bağlı ücretli işçilik ve memuriyet alanlarında çalışmaktadır ya da bu alanlardan emekli olmuştur. Orta yaş ve üzeri Müslüman ve Musevi kadınların ev hanımı olduğu görülmektedir ancak Musevi kadınlardan birinin evlilik öncesinde konfeksiyon işçiliği yaptığı görülmektedir. Her iki grupta da genç kadınların çeşitli iş kollarında çalışmaktadır.

Kuzguncuk'u Seçme ve Yerleşme:

Müslümanlar kendilerinin veya ebeveynlerinin Kuzguncuk'u seçme nedenlerini genel olarak iş ve ekonomik nedenlerle açıklamaktadırlar. Bununla birlikte Museviler ise genel itibarıyla geleneksel olan yerleşimin devamı olarak Kuzguncuk'ta dünyaya gelmişler ve Kuzguncuk'ta birkaç jenerasyon geriye gidebilmektedirler. Katılımcıların ifadelerinde Kuzguncuk'un dünü ve bugünü hakkında bazı anlatılar öne çıkmaktadır. Katılımcılardan bazıları köyünden gelip burada çalıştığını ve sonuçta mülk sahibi olduğunu belirtirken, bazıları görevle geldiğini ve burada evlenip yerleştiğini ifade etmektedir.

Görece'de doğdum. 1941. 57'de (Kuzguncuk). Buraya iş için geldim yani çalışmak için geldim. Burda kahvecilik yaptım yani ondan sonra bi kahve aldım çalıştırıyorum. Denk düştü yani. Bağlarbaşı'nda oturuyordum, ordan buraya geldim, burada kahvecilik yaparken çalıştığım Kahveyi aldım, öyle sürdürüyoruz. (M, E, 72)

40 senedir buradayım. Kuzguncuktayım. Doğum burası değil. Memleket İnebolu. Ama ben ufak, iki yaşında gelmişim buraya. 60 (doğumlu). Ondan sonra işte Kasımpaşa'da oturmuşuz. Sonra 77'de buraya Kuzguncuk'a gelmişiz. Yani 41 senedir buradayız. Zamanında ekonomik şeylerden buraya gelmişler... Denk gelmesinden ziyade burada da tanıdıklar vardı. 70'de aldık. (M, E, 52)

Benim babam şehir hatlarında çalışıyordu 1975'ten beri burda. ... (M, E, 24a)

Dedelerimiz gelmiş. Valla Siirt'ten göç etmişler öyle. İş icabı. Halde çalışıyorlardı dedelerimiz. (M, E, 24b)

Katılımcıların bazıları ise Kuzguncuk'a yerleşme nedenlerini Kuzguncuk'un samimi ilişkiler imkânı sunması ve semtin Anadolu kültürüne yakınlığı olarak açıklamaktadır. Bunun yanı sıra Kuzguncuk'un coğrafi konumu ve denize yakınlığı da katılımcıların belirttiği nedenler arasındadır. Burada katılımcıların yerleşimciler arasındaki sıcak ilişkilerden söz ederken Musevi cemaatinin varlığına fazla atıfta bulunmadıkları görülmektedir.

Kuzguncuk yani biliyorsun. Bu buranın yani bi yerleşimi şeyi bi köy havası daha içten daha millet birbiriyle şeyli, taniyo ediyö. Ondan sonra daha sakin bir yer. Mesela demiştim işim Pendik Kaynarca'daydı. Kaynarca'da o zaman iki maaşımıza, üç maaşımıza nerdeyse bir ev alıyorduk. Ama almadık ki, gitmedik yani oralara. Biz dedik oralarda duramayız dedik. Ama otuz sene durduk iş için gittik, geldik. Duramayız dediğimiz halde otuz sene durduk ama gene de buradan ayrılmadık, evi buradan aldık. (M, E, 52)

Beşiktaş'ta oturuyormuşuz. Bir buçuk yaşına gelmişim. Kuzguncuk'a, yani yaş elli beşi olduğuna göre bir yaşında, elli dört, elli beş sene. Çok kısa bir süre Beşiktaş'ta. Ondan öncesi Balat. Kuzguncuk'a Balat, Kuzguncuk'ta çok aile vardır Balat'tan gelen. ... Anadolu kültürüne sahip bir insan Kuzguncuk'a gelip yaşamaya başlasın altı ay sonra, en fazla altı ay sonra kendini başka hiç bi yerde yaşamamış hisseder. (M, E, 56)

Peder emekli olduktan sonra 1972-73 yılları arasında şu anda babamın kendi oturduğu evi satın alıyo, herhalde pederin de o dönemden kalma kafasında böyle bi Kuzguncuk olgusu var yani çünkü o daha sık gelmiş gitmiş filan dayım buradaymış, onun yanına. Bir Kuzguncuk olgusu var hani böyle İstanbul'a gelir gelmez ilk hani gitcem yer Kuzguncuk diye gelmiş ve o daireyi bulmuş ve satın almışlar. (M, E, 55)

... Ha Kuzguncuk'u tabi huzuru yok başka bi yerde ya... Kuzguncuk farklı ya... (M, E, 26)

Aile yetmiş beş yıl önce gelmiş Kuzguncuk'a, babaannem gelmiş. Ondan sonra işte burdan ev satın almışlar. Ondan sonra babam burda büyümüş, ondan sonra annem de annem Bulgaristan göçmeni o da işte Lüleburgaz'dan, Sakı Köyü'nden gelmişler. Sonra Kanlıca'ya yerleşmişler, Kanlıca'dan Kuzguncuğa. Yani evet öyle bi maceraları var. Ondan sonra Kuzguncuk'ta işte oturmaya başlamışlar, babamla tanışmışlar, burda evlenmişler. ... Yoo tesadüfen gelmişler yani insanları eskiden öyle şeylere dikkat etmezlerdi yani nerde

keselerine uygun bi yer bulurlar oraya yerleşirlermiş ama genelde kıyılarda oturmaya çalışmışlar, deniz görmek istiyolar sanıyorum. O yüzden Kuzguncuk'u seçmişler. Yani belli bi amacı olduğunu açıkçası zannetmiyorum. Sadece uygun diye gelmiş olabileceklerini soruyorum. (M, K, 55)

Musevi katılımcıların yerleşim tercihi üzerine ifadeleri incelendiğinde bazı katılımcıların Kuzguncuk'ta doğup büyüdüklerini ve kendilerini Kuzguncuk'tan başka bir yerde düşünemediklerini ifade ettikleri görülmektedir.

Yavrım bak şimdi..valla kim geldi kim gelmedi bilmiyorum ama bak yavrım dedemler buradaydı, halamlar burada doğdu büyüdü, ben burada doğdum büyüdim, bizim çocuklar da. 4 -5 nesildir buradayız yani en azından benim bildiğim. Bunlar hep bu evde doğdu büyüdü. Bizler bu evde büyüdük, doğduk hatta bak nüfus cüzdanımı göstersem sana şaşarsın (doğum yeri Kuzguncuk'u gösterir), annem Ortaköy'den gelmiş ama biz burada doğup büyüdük. Burada doğdum, burada büyüdim. Evimle yurdumla her şeyim burası. (Y, K, 67a)

Burada doğdum, doğma büyüme burayım ben. Üsküdar'da hastanede doğdum, doğduğumla yetiştim, gözümü burada açtım. (Y, K, 67b)

Buna karşın daha önce Kuzguncuk'ta yaşamış bazı katılımcıların ekonomik durumları iyileşmesi başta olmak üzere çeşitli nedenlerle İstanbul'un kendilerine göre daha itibarlı saydıkları semtlerine taşındıkları, buna rağmen Kuzguncuk'tan kopmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir.

19 yaşında Kuzguncuk'tan ayrıldım ve Suadiye'de ikamet ettik. Daha sonra evlendim ve Avrupa yakasında bazı semtlerde ikamet ettim. Halen İstinye'de oturuyorum Özel bir tercih sebebi olmadı, kendi şartlarımıza uygun yerleri tercih ettik.(Y, E, 60)

Evlendikten sonra Şişli'ye geçtim. (Y, E, 63)

1970'de ayrıldım, Kadıköy'e geçtim. Arkadaşların azalması sebep, muhit dağılıyor o vakit. Herşey arkadaşlarla, komşularla. Devamlı gideriz ama tam kopmadık yani.(Y, E, 61)

Kadıköy'e göç şöyle diyelim bizim sosyal aktiviteler bitmişti, sinema vs. yoktu, 5er 10ar arkadaşlar aileler göçünce biz de Kadıköy'e geçtik. Şimdi imkân olsa ne kadar geri dönmek isterim, o da ayrı konu (Y, E, 55)

Katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde, Kuzguncuk'un eski sakinlerinin “fakir” olduğu bu nedenle de mahallenin eskiden “döküntü” bir yer olarak ya da “teneke

mahallesi” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu durum Musevi katılımcıların ifadelerinden de çıkarılabilecek bir sonuçtur.

İstanbul’da bayağı eski benim ailem. En son Beşiktaş’ta oturuyorlarmış. Sultan Sarayı’nda çalışırlarmış onlar. Ne olduysa evi kaybetmişler. Evi kaybedince bu tarafta... Burası o zamanlar İstanbul’un en fakir yeri. 1940’lı senelerde İstanbul’un en döküntü semtleri... Benim şimdi ismini söylemeyeyim, benim meşhur bi amcam vardır ona ev al ben Kuzguncuk’tan istemem dedi yav teneke mahallesi orası dedi. Döküntüdür Yahudilerin de en fakirleri burda yaşarlardı. Palavrayı bıraksınlar hepsi benim arkadaşım. ... Sahil kesiminde tek bi tane Yahudi yoktu. Göstersinler bakayım nerde hangi evde? (M, E, 62)

Babalar kız kısmını okutmazdı, zengin de değildik tabi. (Y, K, 67b)

Çok fakirlik çektik, suyumuz yoktu dereden su içtik, fakirlik çoktu yavrurum. (Y, K, 67a)

Katılımcıların ifadeleri göz önüne alındığında Müslümanlar Musevilerden “arkadaş”, “komşu” diye söz etse de gerek Kuzguncuk’a bekâr olarak gelen, gerekse Kuzguncuk’ta doğan, büyüyen Müslümanların evlilik hikâyelerinde Musevilerle yapılmış bir evlilikten söz edilmemiştir. Buna karşı Musevi kadınlardan Müslüman ve Rum erkeklerle evlilikler görülmektedir.

Halk eğitimcilik yaparken eşimle tanıştım, evlendik. Evlendikten sonra Kuzguncuk’ta oturduk yine. –(M, E, 62)

Eşimle nerde tanıştım, Kuzguncuk’ta tanıştım, Kuzguncuklu kendisi zaten. Burda tanıştık ve evlendik. (M, E, 47)

Eşim de komşumuzdu. Karşımızda oturuyorlardı evleri. Aramızda 10 yaş fark var fakat şöyle bi durum oluyor. Ben onu küçüklükte gördüm, küçük çocuk fakat kismetmiş sonra, bize nasip oldu evlendik. (M, E, 90)

Aynı mahallenin çocuklarıyız. . Gerçi onlarla. Eşimle, hanımla bizim gene bizim memleketli de. (M, E, 52)

Vapurda tanıştık. O da Rum, ben Musevi gidiyor öyle hayatımız bir evde. (Y, K, 67a)

Çok eskiden tanıştık zaten, tanıyorduk yani birbirimizi, selamlaşırđık yolda karşılaşsak. Bankacıydı o, ben konfeksiyonda çalışıyordum, birbirimizi görüp beğenirdik yolda uzaktan. Babam rahmetliydi annemden istedi, eşim Müslüman’dı tabi bir de ama kimseye değışmem, anlayışlı, dürüsttü. Bana sordu, annen sana bıraktı ne dersin benimle evlenir misin diye. Evlenirim dedim, zaten beğenir severdim onu. Rahmetli babacım sağ olsa engel olabilirdi ama annem sen yapabileceksen fark etmez dedi. Nişanlandık, evlendik, birlikte oturduk annemle. Oğul anne gibiydiler, ben bazen kızardım anneme, o yapmazdı, iyiydi araları, benden çok severdi. Eşim beni Musevi tanıdı, Müslüman olur musun demedi, beni zorlamadı. Ben de ona ben her şeyi bilirim dedim zaten doğma büyüme buralı olduğum için bilirim Müslüman geleneklerini de sana eşlik yaparım bir sıkıntı çekmezsın dedim. (Y, K, 67b)

Tablo 2: Özet Kayımlımcı Bilgileri Tablosu (Museviler)

NO	DİNİ KİMLİK	YAŞ	CİNSİYET	MESLEK
1	Yahudi	67	Kadın	Ev Hanımı
2	Yahudi	67	Kadın	Emekli konfeksiyon
3	Yahudi	60	Erkek	Emekli Tekstil
4	Yahudi	63	Erkek	Emekli Muhasebeci
5	Yahudi	56	Erkek	Emekli
6	Yahudi	61	Erkek	Tekstil
7	Yahudi	55	Erkek	Tekstil
8	Yahudi	53	Erkek	Elektronikçi
9	Yahudi	32	Kadın	Psikolog
10	Yahudi	25	Kadın	Psikolog
11	Yahudi	21	Erkek	Öğrenci
12	Yahudi	21	Erkek	Öğrenci

Tablo 3: Özet Katılımcı Bilgileri Tablosu (Müslümanlar)

NO	DİNİ KİMLİK	YAŞ	CİNSİYET	MESLEK
1	Müslüman	60	Kadın	Ev Hanımı
2	Müslüman	55	Kadın	Esnaf
3	Müslüman	49	Kadın	Emlakçı
4	Müslüman	72	Erkek	Kahveci
5	Müslüman	79	Erkek	Emekli Polis
6	Müslüman	52	Erkek	Emekli
7	Müslüman	56	Erkek	Kamu Görevlisi
8	Müslüman	47	Erkek	Kamu Görevlisi
9	Müslüman	90	Erkek	Emekli
10	Müslüman	62	Erkek	Emekli
11	Müslüman	55	Erkek	Esnaf
12	Müslüman	24	Erkek	Üni Mezun-İşsiz

3.2. Musevilerin Kuzguncuk'u; Düünden Bugüne Kuzguncuk

Kuzguncukla ilgili anlatılanların başında bölgenin Musevi cemaati açısından “kutsal topraklarla bir” sayılması durumunun aktarılması uygun olacaktır. Bölgede Musevi yerleşiminden öncesinin izlerini de taşıyan Musevi Mezarlığı bu kutsiyetin kanıtı gibidir.

Kuzguncuk kutsal toprak sayılıyor, hacca gitmek gibi. Kutsal topraklara gidemeyenler için gidilebilir en yakın yer olduğu için önemli. Okuduysan biliyorsundur zaten bunu... Kutsal topraklar olarak kabul edilen bölgeye en yakın yer olduğundan kutsal, önemli. 600 senelik mezar taşı var mezarlığımızda, burada yaşamamasına rağmen vasiyet etmiş ki buraya getirmişler nasını. Zaten Kuzguncuk Yahudi köyü diye geçer. (Y, E, 60)

Şimdi ilk olarak şunu söyleyeyim mezarlığımızda 700 yıllık mezarlar bulunmakta. İspanyadan kovulan Yahudilerin buraya gelmeleriyle arada 200 yıllık bir fark oluyor. Bunun da sebebi şu, biliyor musun bu farkın neden olduğunu? (...) Evet, Avrupa'dan sonra Kudüs'e gidemeyenler için arada deniz olmadığından orayla bir sayılır buranın toprakları. Boğazı geçtikten sonra, Kudüs topraklarıyla birdir yani. Mezarlıkta Polonya'dan Almanya'dan vasiyetle gelen önemli din adamları dahi var. (Y, E, 63)

Kutsallık konusuna ilişkin yaşlı, erkek bir katılımcının ifadesi ise ilginçtir ve kutsallığın olmadığını ifade etmektedir. Yukarıdaki ifadelerler ve Musevi cemaatinin, Kuzguncuk'un literatürdeki (Güven, 2011, s.90; Ebcim, 2009) söylemiyle çelişen bu ifade ilginçtir.

Günümüze göre çok daha farklıydı ve hepimiz kardeş gibiydik. Müslüman Musevi farkı yoktu. Kuzguncuk bizim için hiç bi zaman kutsal değildi fakat doğup büyüdüğümüz yer olduğu için bizim için çok özeldir tabii ki de. (Y, E, 56)

Kutsallık söyleminin genç kuşaklarda eridiğini ve semtlerde yapılan kültürel faaliyetlerin de bu konuda yeterli olduğunu ifade etmiştir görüşülen bir katılımcı.

Ben kendim hiç gitmedim o tarafa. Kutsal sayıldığını biliyorum, bazen Balat için de dile getirilir o ifade. Çok eski zamanlarda yaşlılar önceki nesiller buralara yerleşmiş, kutsal topraklar denilen yere gidemeyenler gelmiş falan. (...) Yaşlılarda, doğma büyüme o semtlerde olanlarda etkilidir, ben biraz daha Balat için konuşuyorum tabii, Kuzguncuk'u bilmiyorum. Gençler kopuk bu algıdan da semtlerden de, bazı girişimler yapıyor kültürel anlamda gençlere yönelik ama pek de ilgi çekemiyorlar. (...) Doğru tabii, oralara gelen göçler, popülasyonun artması, cemaatin diğer semtlere dağılması. Bunlar hep maziye itiyor oradaki algıyı, hayatı. (Y, K, 32)

Araştırma kapsamında görüşülen genç Musevi katılımcılar Kuzguncuklu değiller ama onların dahi dışarıdan algısı semtin diğer semtlerden farklılığı noktasında öne çıkıyor. Güven'in "Masal Semt" olarak tanımladığı Kuzguncuk'un imajı nostalji üzerine kurulu (2011).

Gittim oradaki sinagoga, eski, küçük bir semt. Kentin merkezinden uzakta, eski tarz evleri var, farklı, eski İstanbul kokusu var. (..) O... Çok uç, inanılmaz. Biri merkezde, kalabalık, şehirleşmiş öteki sanki şehirden kopmuş bir parça gibi, köy sanki evleriyle. (Y, K, 25)

Biliyorum ben küçükken gitmiştim sinagoguna, böyle küçük bir yer havası veriyor, nostaljik, öyle görmüştüm, öyle anlatılır. (Y, E, 21a)

Bir kere ben de gitmiştim ama fazla bir şey hatırlamıyorum, anlatılanlar da eski, nostaljik bir semt olduğu. (Y, E, 21b)

Görüşülenlerin aktardıklarıyla Kuzguncuk'un sosyo-ekonomik yapısını ele almak mümkündür. Bu durumda bölgenin literatürde Musevi Köyü olarak geçtiği bilinmektedir, geçmişi anlatırken köy tanımını kullanan katılımcılar olduğu gibi hâlihazırda dahi köy olarak niteleyenlere rastlanmaktadır. Genel olarak çok zengin ailelerin toplandığı bir mekân olarak bahsedilmemekle beraber kimi katılımcılara göre vasat, kimilerine göre fakir bir semttir Kuzguncuk geçmişte. Semtte “her” gruptan insan olduğundan bahsedenler olduğu gibi yakın coğrafya içerisinde Kuzguncuk'u bir Musevi mahallesi olarak tanımlayanlar da mevcuttur.

Köy tabi burası, bizden yukarıda ev yoktu, 2 dağın arasında dere akardı, kurbağalar öterdi dereye. Bi yukarıda mezarlık vardı ev falan yoktu. Dere suyu da içtiğimiz dönem oldu. (...) Bir dağa gelenler ev koydu hep, öteki dağ hala boş, tapulu diyorlar, bişeyler yapılacakmış ama bilmem ben. (...) Önceden Fıstıkağacı'nda Ermeniler, Bağlarbaşı'nda Rumlar, Kuzguncuk'ta Museviler diye bişey vardı, o zaman da ben aşağı inene kadar hep selamlaşırdı, bana gene selam veriyorlar. (Y, K, 67a)

Çocukluğum köy hayatı içinde nostaljik denilebilecek bir tarzda yaşadık. Birdirbir, körebe, misket vb. oyunlar oynardık. Komşu arkadaşlar ve akraba çocukları. Evet, herkes iç içeydi evlerimiz birbirimize açıktı. (...) Gençliğimizde Kuzguncukta hayat şehir merkezine göre daha köy hayatı gibiydi. Çünkü bölgemiz daha bakirdi. Gündelik yaşam o zamanlar bugüne göre çok daha sakindi şimdi ise günümüzdeki gibi hareketli bir yaşam tarzı var. (...) Kuzguncuk bugün bile daha sakin ve nostaljik kalır. (Y, E, 56)

Yok, çok zengin diyemeyiz tabi fakiri de vardır ama... Sen Dağhamam'ı bilir misin, yangını? Bu Selamsız var ya oranın arka tarafı Dağhamam diye bir yer. Orada böyle çok zengin, kaliteli Museviler oturuyorlar ve orda büyük bir yangın çıkıyor. Sinagog ve tüm evleri yanıyor. Seneler önce diyelim, bir yüz sene vardır en az. Orda bütün mahalle, tüm evleri falan yanıyor. Oradakilerden zenginleri Kadıköy'e gerisi ve çoğu da Kuzguncuk'a gelmişler. (Y, E, 61)

Tabi bak sana önemli bir şey anlatayım, burası fakir tabi ama insanlar eğleniyor, eğlenmiş yani hep öyle anlatılır. İçki için para lazım, e nasıl geçiniyor bunlar diye düşünmeye başladım yaşım büyüdükçe. Sonraları Kadir abi vardı Allah rahmet etsin onu da o şöyle anlattı bana, Bağlarbaşında oturan Ermeniler varlıklı, Üsküdar'a araç yok ve yukardan aşağı yol buradan daha kısa, vapur için buraya geliyorlar işe giderken ve dönerken. İş dönüşü varsa eksiklerini görürlermiş, ondan sonra iki üç saat buradaki meyhanelerde eğlenip eve öyle giderlermiş. Buradaki insanlarda onların harcamalarıyla geçinirlermiş. (Y, E, 53)

Çok zengin aileler değildi, vasat ailelerdi; çok fakiri de vardı, tek tük zenginler de. (Y, K, 67b)

Görüşülen Musevi katılımcılara göre sosyal hayatın da eğitimden, sosyalleşmeye çok çeşitli alanlarda iç içe olduğu görülmektedir. Özellikle komşuluk yapısının öne çıkartıldığı ifadelere rastlanmıştır. Sosyal hayatta birliktelikler vurgulanmıştır ve geçmiş dönemlerin belki de en öne çıkartılması gereken hususu birlikte yaşamanın, nispeten küçük bir semtte yaşamanın kazandırmış olduğu birbirlerinin kutsallarının farkında olma bilincinin varlığıdır.

Saygı, sevgi eksik değil asla, karşılaşıldığında selamlar verilir, muhabbet varsa sohbetler edilir. Zaman değişiyor tabi bunu şöyle görmek lazım, eskiden okulda arkadaşlarla birliktesinizdir, bazılarıyla daha samimi bir bağınız iletişiminiz vardır bazılarıyla bu bağlar daha azdır. Okul bitince, seneler geçtikçe ilişkileriniz iyi olanlarla, yakın olanlarla görüşmeye devam edersiniz ama diğerleriyle karşılaştığınız zaman onlara da sevgi, saygı gösterirsiniz. (...) Mesela benim annem ile Nedret'in annesi. Nedret Ebcim'in, Nedret der ki bazen neydi o benim annemle senin annenin arasındaki dostluk, muhabbet. Öyle iç içeydik biz. Erkekler sabahtan akşama çalıştıklarından eve yorgun gelirlerdi, ondan sonra nasıl diyelim ona gelenek mi? Yani bildiğim kadarıyla Müslümanlardan da birbirine akşamları pek giden olmazdı. Gündüzleri erkekler çalışırken kadınların yapacağı pek iş olmadığından ev işinden başka, hep birbirleriyle geçirirlerdi vakitlerini. Hem burada evler yüksek olsa da ufak, öyle geniş ortamlar sunan yapılar değiller. (Y, E, 63)

Beraber okuduk tabi Marko Paşa İlkokulu vardı oraya giderdi herkes. Biz zaten dışarıda oynardık şimdiki gibi evde değil, zaten eskide art düşünce de olmazdı, zaten dışarıda da herkesin gözü önünde oynardık birlikte. (Y, E, 53)

Kreş vardı bir tane anlattı mı onu sana kimse? Bir tane Rum aile vardı, okul öncesindeki çocukları 5-6 yaşlarında kreş gibi alıyorlardı evlerine. Rum çocukları da oluyordu, Müslümanlar da, Yahudiler de. Biz de gittik o zamanlar. (Y, E, 61)

Ben şimdi selam veririm herkese, dedim eskiden de veriyordum herkes de alıyordu şimdi de öyle, selam Allah'ın adı yavrum. Burda eskiden akşamları kadınlar ruj sürer, süslenir, iskeleye iner kocasını koluna takıp evine getirirdi, ama rujsuz yok, hep süslenerek. (...)Tabi, gider alırdın mahmı, yüzü gülerek karşılardı, hoş geldin dükkân senin diyerek ilgilenirdi herkes birbirine. (Y, K, 67a)

Yetişemedik eskilere ama vardı burada da biraz benim yetiştiğim kadarıyla. Eskileri de babamın anlattığı kadarıyla biliyorum işte, burada olan öyle kötü bir olay yok. Kimi var burada Müslümanı, Yahudisi, Rumu bir de Ermenisi saygı sevgi besleyip kardeş gibiydi burada. Benim dönemimde de öyleydi yani, kardeş gibi. Bayramlarını bilirlerdi birbirlerinin, kutlardı. İbadet vakitlerini bilirlerdi biz camiye saat kaçta gideriz, Müslüman kaçta gider hangi gün gider hep bilinir di sonrasında hep Allah kabul etsin denilirdi. Paskalyada ana caddede volta atardı insanlar ve kötü en ufak bir laf ya da saygısızlık olmazdı. Kurban bayramında Müslümanların elinden et alırdık biz, oruç vakitlerimizi bilirdik birbirimizin, Ramazan odlumu göz önünde ne sigara ne kahve içilirdi. Bu konuda da çok takdir etmiştir Müslümanlar bizi. Laterna çalardı Rumlar, müzik kutusu böyle çevrilirdi, eğlenilirdi de birlikte. Kahvelerin önünde, özellikle yukardaki kahvede kadınlı erkekli hep iç içe oturulurdu. Meyhaneler vardı caddede, tek tekçi böyle tek bardak usulü içki satan. (Y, E, 53)

Herkes vardı burada ama zaman geçip gidiyor, hani eskiden herkes vardı diye şimdi olacak diye bir şey yok, ah keşke diyecek olsak keşke anamla babam da yaşasaydı, burada olsaydı derim, herkes de onu ister herhalde. (...) Süperdi eskiden. Herkes birbirine saygılıydı. Bak, Faik de hep bu örneği verir, mesela Ramazanda hiçbir gayrimüslim sigara içmezdi bu caddede. Cenazeye saygı olurdu kimden olursa olsun. Arkasından yürünürdü, taşınırdı, gelemeyen kahvede, evinin önünde oturan da kalkıp selam verirdi cenazeye. Evlerin

kapısında kilit yoktu. Şimdi pek mümkün olmuyor bu ortam, çocukken Sinagog'un bahçesinde oyun oynadığımız şoför arkadaşlar var öndeki taksi durağında mesela, şimdi demir kapılar arkasındayız birbirimize karşı. İç içeydik eskiden. Esnaflık yapan Musevi de olsa ayırım yapmadan herkes ondan alışverişini yapardı, kahveyi Müslüman işletse ayırım olmadan her gruptan insan gelirdi, iç içeydik. (...) Komşuluk vardı. Birbirini gördüğünde selam verirdi herkes. Kapı önlerinde sohbetler edilirdi. Deniz kenarlarında oturulurdu birlikte. Hayat birlikte yaşanırdı. (Y, E, 63)

İlkokul yılları mesela, okul yarım gündü. Eve giderdik, yemek yedikten sonra sinagoga giderdik dini eğitim almaya. Sinema yok, TV yok şimdiki gibi, her cepte 2 tane telefon yok. Telefonla ilgili bir anımı da anlattım size birazdan mesela. Dini eğitimi alırdık sinagogda akşamüstü falan önerdik eve komşularla oturulurdu kapı önlerinde, hasbıhal, muhabbet. Bayramlarımızı bilirdik mesela. (...) Tabi bilirden, hamursuz yaklaşırken bak hamursuz bayramınız geliyor bizim hamursuzları unutmayın diye hatırlatırlardı. Biz Müslüman bayramlarını bilirdik, hissederdik birbirimizin bayramlarını. Birbirimize giderdik, kutlardık. Mesela şeyi anlatayım sana Uğur Yücel'i bilir misin? (...) Benim çocukluk arkadaşım mesela. Geçen bir gece düzenledi Bostancı gösteri merkezinde davet etti bizleri, bedava yani davetiyeyle böyle en önden önemli yerden. Aldı mikrofonu eline başladı Kuzguncuk'taki zamanları anlatmaya. Sürekli benim annemden bahsediyor, madam Rebeka şunu yapardı diye anlatıyor arada bir de durup bana soruyor doğru mu söylüyorum Vitali'diye. Bizim iftarlarımıza da gelir kendisi. Ondan sonra Hülya Koçyiğit'de, ailesi Kuzguncukludur. İnci Çayırılı'da mesela, tanır mısın onu? Zamanının ünlü şarkıcısıydı o da Kuzguncukludur. Bir de ne kadar doğru bilmiyorum da İlker Başbuğ'da Kuzguncuklu diyorlar. Annesi hala oturuyormuş, ben tanımıyorum ama. (...) Vardı tabi, benim kahve alışkanlığım yok gitmem ama görürdük büyükler otururdu. Emekli Müslümanlar, Yahudiler herkes, birlikte otururlardı, herkesin gittiği kendi kahvesi vardı ama buralarda her gruptan insanlar olurdu. Cenaze oldu diyelim hep birlikte hareket edilirdi, duası edilir, mezarlığa uğurlanırdı. (Y, E, 61)

Çok anı var hangisini anlatsam az gelir. Beni hiç üzmediler burada. 6-7 Eylül'de bile beni mutlu eden gayrimüslim ailelerin evlerinin Müslüman komşuları tarafından korunmasıdır. Rahmetli babam beni çok iyi yüzücü yetiştirdi. Çocuktan kalma en güzel anılar, mahallede hep oynardık üçtaş, istop, ip sarıp voleybol, evcilik tabi çocukluk oyunları bunlar. Genç kızlığında yüzücü yetiştirdim için vapurların arkasına çıkıp açığa gittiğinde atlayan biriydim. Yalıdaki insanlar beni beklerdi, Viktorya gelsin, vapurla atlasın da biz de denize girelim derlerdi. Güzel de bir iskelemiz vardı ama yıkıldı (araya söyledi bunu, ek olarak vurguladı). Kanlıca'ya giderdik, 10-15 kişilik bir gurubumuz vardı kızlı erkekliydik hem de. Girerdik denize, eşyaları yanımızda bir çocuk götürüp ona verirdik, para da verirdik. Biz gelene kadar çocuk da anca gelirdi Kuzguncuk'a. Kendi için harcardı parayı, oyalanırdı, iyi para verirdik tatlı gelirdi. Biz de sabahtan akşama denizde oyalanarak gelirdik zaten ya. Ondan sonra çok güzel cumhuriyet bayramları kutlanırdı günlerce, Ramazan ayında akşamları Ramazan eğlenceleri düzenlenen kapalı yerimiz vardı, sinemaydı normalde ama Ramazanda eğlence için ayarlanıyordu. 30 gün eğlence düzenlenirdi, orda tiyatro ekibine katılmış insanım ben de; kendi isteğimle yani. Kuzguncuk'un asfaltı bile beni tanır. Eşimi de asla unutmam, 2 çocuğu aşkla, zevkle büyüttük biz, bütün sevgimizi verdik. Eşim iyi bir babaydı, iyi bir eştı ve hiç sorun yaşamadım, övünerek söylerim bunları hep. (...) Josef Bardavid, Robert Karmona bunlar doktorlarımızdı, çok iyi doktordular, hem zengindiler. Rafael Fresko vardı, tel, toka fabrikası kurmuştu burada. O da çok zengindi ama çoğu aile de vasattı. Karışıkta burda, iç içe, karman çorman ama hiç huzursuz olmadık, güzel dostluk güzel komşuluk yaptık. Kahveler içilirdi sohbetle, her evin önünde, bahçesinde 2 iskele konurdu kapı önüne, gelenle sohbet edilirdi, çay demlenirdi. 1-2 kahve açıldı sonra, orada oturuldu kadınlı erkekli. Ben hala girerim kahvelere Viki abla derler, kısa adım Viki, gel çay iç derler, ben girerim hala. Cumhuriyet bayramları üç gün sürerdi, kutlanıyordu, kutlanmalı da. Bayramların tarihi yönü var ama arkadaşlık yönü de önemli, erkek çengiler çıkardı, zenne mi deniyor, eğlenilirdi insanlar birlikte. Özlüyor insanlar bence öyle kutlanılmalı gene. (Y, K, 67b)

Çocukluğunun bir bölümü Kuzguncuk'ta geçen bir Musevi katılımcı ise Müslümanlar ile iç içe olmanın Musevi kimliğinin farkındalığını azalttığını şöyle ifade ediyor.

On yaşındaydım ayrıldığımda. Şunu hatırlarım ama Kurban Bayramlarında falan sorardım babama biz niye kurban kesmiyoruz diye, o da seneye keseceğiz falan diye geçiştirirdi, farkındalık yoktu bu kadar yani küçükken bilmezdim. Top oynardık çok fazla, bir iki arkadaşım ben, iyi de oynardık. Karda kızak kayardık. İyi komşuluklarımız oldu mesela Uğur Yücel'lerle samimiydik. (Y, E, 55)

Peki, her şey güzelken niye Kuzguncukta Musevi nüfusu azaldı? Gidenler nereye, niye gittiler? Bu ayrılıkta Anadolu'dan gelen Müslüman nüfusun payı var mıydı? Bu bağlamda sorulan sorular literatür genelindeki karşılığını bulmadı yapılan çalışmada. Kuzguncuktan göçün sebebi büyük oranda ekonomik olarak aktarıldı. Burada ekonomiden kastedilen refah düzeyini arttıranların başka semtleri tercih etmesi olarak açıklanabilir. Bu ifadeyi destekleyen bir diğer söylem ise evlerin yeni yaşam tarzına uymayacak şekilde olduğu ifadesi oldu. Göçün bilinen bir dinamiği olan göçen tanıdıkların yarattığı akım neticesinde ekonomik durumda iyileşmenin yanı sıra evlilik gibi sosyal yenilenmelerin bir getirisi olarak Musevi cemaati Kuzguncuk'tan ayrılmayı tercih etmiştir.

Kadıköy'e göç şöyle diyelim bizim sosyal aktiviteler bitmişti, sinema vs. yoktu, 5er 10ar arkadaşlar aileler göçünce biz de Kadıköy'e geçtik. Şimdi imkan olsa ne kadar geri dönmek isterim, o da ayrı konu (istemem manasında, kıymetli görmediğini belirterek)! (Y, E, 55)

Tabi, orta halliydi. Zenginler zamanında gitmişler zaten, fırsat bulan gitmiş en baştan beri. (...) Elbette. 1962'ye kadar yoğun bir yerleşim var aslında. 800 aile var diyebiliriz. 1962'den sonra zengin muhitler, daha modern ve gelişmiş olan muhitler tercih edilmeye başlanıyor. İsrail'in kurulması da bir etken, oraya gidenler de var ama asıl Şişli, Kadıköy, Bostancı gibi daha yeni semtler tercih ediliyor ekonomik duruma göre. (...) Anadolu'dan göçle hiç alakası yok. Ordayken herkesle geçiniyorduk gayet güzel. (Y, E, 61)

Kuzguncuk camisinin yerini Ermeni kilisesinin verdiği literatürde geçmekte lakin caminin yapımında maddi desteğin ise daha sonra Musevi mezarlığının

düzenlenmesinde de önyak olan rahmetli Nesim Albala tarafından yapılan girişimlerle sağlandığı bir katılımcı tarafından belirtilmesi önemlidir.

Çok yardımsever biriydi. Öyle yardımları da oluyordu. Caminin yapılması için önyak bile olmuşluğu var Kuzguncuk Camisi için. (nesim albala) İsteddiği kadar kilise yer versin, kilisenin bahçesi olsun para olmazsa, maddi destek olmazsa camiye neyle yapacaksın. Hep önyak olmuştur yardım etmiştir rahmetli bu konularda. (Y, E, 61)

Musevi cemaatinden bir insanın cami yapımı için kaynak aradığı bir semt Kuzguncuk. Ve yine Kuzguncuk, Ermeni kilisesinin papazı bulunmadığında gelen turistlere imamın kiliseyi anlattığı bir semt.⁹ Kuzguncuk'ta Musevi cemaatinin yapı olarak 3 önemli izi var denilebilir. Bunlardan ilki “aşağı sinagog”, ikincisi “yukarı sinagog” ve üçüncüsü ise “Musevi Mezarlığı”dır. Sinagoglar şuan cemaat sayısının da yazları değışkenlik göstermesinden ötürü dönüşümlü olarak kullanılmakta ve ibadete açılmakta. Hem Kuzguncuk hem de Musevi cemaati için önemli olduğu belirtilen bu yapıların Türkiye için önemli olduğu da aşikar. Musevi cemaati yukarıdaki sinagog için “acaba müze mi yapsak burayı” diye düşünürken, bir yamacı gecekondulaşan Kuzguncukta horlanan ve iç acıtan mezarlığın geleceği ise belirsiz. Görüşülenlerden alınan bilgilerle mezarlığın içine ev yapman dahi olmuş ve bu durum Musevi cemaatine olduğu kadar bölgedeki, “Kuzguncuklu” Müslümanlara da üzüntü vermekte ve kızdırmakta.

Yok hayır özel bir nedeni. 50 sene önce cemaat 3000 - 4000 kişiyken iki sinagog da faaliyeteydi, şimdi yazın cemaat daha da azaldığı için yukarıdakiinde faaliyet gösteriyoruz. Yazlık kışlık, olarak faaliyette yani. Hem mekân da başıboş bırakılmamış oluyor. Bunlar Kuzguncuk için, Türkiye için de önemli yapılar en az 180-200 senelik, taş yapılar var, boş bıraksak çürür mekân. (Y, E, 60)

Çok olaylar oldu bundan önceki başkan döneminde, şikâyet edildi, çıkın denmiş, çıkmayız denmiş. İşin aslı mezarlığa gelip tecavüz ettiler, ev yaptılar. (mezarlık) Evet, tecavüz ettiler mezarlığa resmen. (Y, E, 61)

⁹ http://www.sabah.com.tr/Yasam/2010/12/09/kiliseyi_gezdiren_imam_sasirtti

Araştırma sırasında “peki ya yeniden kuzguncuk” bağlamında verilen cevaplar oldu, geri dönme ya da dönmeme isteğini nelerin etkilediği üzerine fikirlerini sunan insanlar Kuzguncuk’tan kopamadıklarını da eklemekten geri kalmadılar. Nostaljik olarak değerlendirdikleri anılandaki ve algılandaki Kuzguncuk’a sevgilerini ifade ettiler.

Biz olduğu kadar o nostaljiyi yaşatmaya çalışıyoruz. Her sene davet veriyoruz ramazanlarda, iftar düzenliyoruz. Belediye başkanları, emniyet müdürü, siyasetçiler, milletvekilleri geliyorlar. 200 kişilik iftarlarımız oluyor, yaşatmaya çalışıyoruz bazı şeyleri. (...) 1-2 aile gelmiş daha tanışmadık onlarla, öngörünüm, imar ve iskan meselesi var. İnşaat yapılamıyor, evler yenilenebilse, modernleşse semt belki geri dönüş olur o zaman. Havası güzel, köprüye yakın, kara yolu, vapur bağlantılı tercih edilebilir ama iskan ve imar olayı engel oluyor. (Y, E, 61)

Kuzguncuk bir cennet burada yaşadıklarımız hiçbir şekilde unutulamaz benim ikinci evim. Burada doğup büyüyenler aynı şeyi hissediyorlardır. (Y, E, 60)

Ya şimdi buradan kopan yok zaten ara ara geliyor diğer semtlerde olan herkes ya duaya ya gezmeye, geldimi de diyorlar hep “ah be Kuzguncuk, oh be burası başka” bunu diyen adam gelmez mi ya, belki imar meselesi düzenlense, evler yeniden ayarlansa iki ev birleştirilse falan modernleşse belki dönerler, dönüş olur yani. (Y, E, 53)

3.3. Musevi Kimliği Açısından Türklük ve Din Kavramlarının Tanımları, Karşılaştırılması

Bu bölümde Musevi ve Müslüman katılımcıların Türklük ve din kavramlarını nasıl tanımladıkları görülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların yaptıkları tanımlar irdelenerek bu tanımlar üzerinden Türkiye’de dini azınlık olmakla ilgili çıkarımlar yapılmıştır. Bu sayede gündelik hayatta Musevi kimliğine ilişkin ipuçları elde edilmiştir.

3.3.1. Musevi Kimliği Açısından Türklük Kavramı Üzerine Tanımlamalar

a. Museviler

Musevi katılımcılara yöneltilen “Türklük nedir, nasıl tanımlarsınız?” sorusuna alınan cevaplarda Türklük tanımı en çok vatandaşlık bağı üzerinden dile getirilmiştir. Bazı

Musevi katılımcılar ise Türklük kavramını karakteristik özelliklerle tanımlamıştır. Diğer bir önemli nokta ise Müslüman kimliği ile Türklük kavramını eş tutarak tanımlayan katılımcılar olmuştur. Askerlik ve geçimini sağladığı yer olarak kendilerini bu toprağa ait gören Musevi vatandaşların ifadelerinde Türklük kavramı askerlik, vergi ödeme gibi vatandaşlık görevleri çerçevesinde tanımlanmıştır. Büyük çoğunluğunu Musevi gençlerin oluşturduğu diğer bir grup ise Türklük kavramını hissetmek, benimsemek, anavatan bilmek bağlamlarında tanımlamışlardır.

Musevilerin Türklük tanımlarında ilk ortaya çıkan vatandaşlık vurgusudur. Kadınlı, erkekli yaşlı Musevilerin net olarak vatandaşlık kavramı ekseninde yaptıkları tanımlar gibi dolaylı yoldan vatandaşlık vurgusu diğer tanımlarda da mevcuttur.

Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes Türk'tür. Türklük deyince Müslüman olan değil Türkiye Cumhuriyeti kimliğine sahip olan gelir benim akluma. Bende Türkiye Cumhuriyeti kimliği var, sende Türkiye Cumhuriyeti kimliği var, hepimiz aynıyız bu konuda. (Y, E, 63)

Ben de buranın Türk vatandaşım, nüfusumda ne yazıyor gördün (...) Zaten Türk vatandaşım İsrail'den gelmedim, başka memleketten gelmedim. (Y, K, 67a)

Musevi'yim ben, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım, Türkiye'de yaşıyorum, başka vatandaşlık düşünmem. (Y, K, 67b)

Ya, önemli olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, kim vatandaşsa o Türk çünkü ben de her Müslüman'ın sahip olduğu hakka sahibim bu ülkede adalet, hukuk önünde. Vatandaşlık Türklük yani... (Y, E, 53)

Bu toprağa ait vatandaş demek, burada yaşayan her vatandaş Türk'tür. Ben Türk'üm, burada yaşıyorum, burada vergi veriyorum, vatan, toprak burası... (Y, K, 25)

Bazı katılımcıların başta askerlik olmak üzere, vergi vermek ve bu ülkede geçimini sağlayıp, yasalara bağlı olmayı Türklük içre öğeler olarak sunmaları dikkat çekicidir. Erkeklerin kendi askerliklerini ve hatta çocuklarının ya da atalarının askerliklerini bir “delil” olarak sunmaları, kadın katılımcıların bir bölümünün ise ataları üzerinden askerlik vurguları dikkat çekmektedir.

Bazen bana soruyorlar sen Türk müsün diye, çok kızıyorum ama saf ayağına yatıp suratlarına bakıyorum onların. Bazen diyorum sen nerde yaptın askerliğini, ben nerde

yaptım; sen hangi ülke pasaportuna, kimliğine sahipsin, ben hangi ülke kimliğine sahibim. Sen ne kadar Türk'sen ben de o kadar Türk'üm elbette diyorum. (Y, E, 60)

Buranın ekmeğini yemiş, suyunu içmişiz. Bazı şeyleri aşmışız. Kendimizi Türk biliyoruz en azından. Bir Müslüman, hatta Müslüman da demeyelim herhangi bir Türk vatandaşı neyse biz de onunla tamamen aynıyız. (Y, E, 63)

Biz de Türk'üz ama dinimiz Yahudi. İsrail'e ben bile gitsem vize soruyorlar, vizesiz almıyorlar. Askerliği burada yapıyoruz, vergiyi buraya veriyoruz. Hatta 4 kuşaktır askerliği burada yapıyoruz. Kendi memleketimiz burası. (Y, E, 61)

E... ama ben de Türk'üm, burada yaptım askerliği, burada yaşıyorum. Ya, önemli olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, kim vatandaşsa o Türk çünkü ben de her Müslüman'ın sahip olduğu hakka sahibim bu ülkede adalet, hukuk önünde. Vatandaşlık Türklük yani... (Y, E, 53)

Çanakkale savaşı, Kurtuluş Savaşı hep dedemler var, başka yerde yaşamamış ki bizden önceki kuşaklar (Y, K, 32)

Bazı Musevi katılımcıların aklına Türklük denildiğinde ilk gelen Müslüman kimliği olmuştur. Bu durumda tarihsel bir arka planı, yani Osmanlı devletinin millet yapısını gözetmek anlamlıdır (Karpat, 2010). Bu yapıda gruplar dini kimliklerine göre nitelendirilmekte ve millet olarak tanımlanmaktaydı. Yani Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin asli unsuru olarak ifade edilebilecek Türk etnisitesi Osmanlı'daki millet sisteminde Müslüman milletinin bir parçasıydı. Türklüğün tanımında Müslümanlığın referans alınması ve kullanılması bu anlayışın bir yansıması olarak okunabilir.

Müslüman Türk'tür. Türk Türk'tür. (Y, K, 67a)

Ben onu diyorum, herkes nasıl Musevi'yse Muhammed'e inanan, savaş yapmışlar, ülke kazanmışlar o da bir ispatı Türk'ün. Ben Türk'le evlendim, Müslüman'dı; Türkleri de ayrıca seviyorum. (Y, K, 67b)

Müslüman, Müslümanlıktır. Müslüman'dır Türk. (Y, E, 53)

Türklük tanımını kültürel değerler üzerinden yapan katılımcılar da mevcuttur. Bu metafizik ve karakteristik değerleri ifade eden katılımcılar erkek ve yaşlı Musevi

katılımcılardır. Bu katılımcılar Türklük tanımını yaparken kendilerini de özellikle bu tanıma katmaları ya da katma gereği duymaları dikkat çekicidir.

Misafirperver, merhametli ama kötüsü de olabilir, mümkündür. İnsandan bahsediyoruz, ortalama bir tanım olması zor. (...) İnsanların iyisi de kötüsü de her yerden çıkıyor, İngiltere'de, Fransa'da, İsrail'de yok mu kötü, cani insan, var, her yerde çıkar maalesef. (Y, E, 60)

Bana göre Türklük geçmişimizdeki örf ve adetlerimize bağlı kalarak yaşam tarzımızdır. (Y, E, 56)

Cesaret, cesurdur Türk, atılır böyle bir şey olduğunda. Bir de buluş, icat nasıl desem uydurur bişeyi hemen, bir de bayrak var tabi, çok önemlidir Türk bayrağı bizim için, kendi adıma konuşuyorum. (Y, E, 55)

Bazı Musevi katılımcılar ise Türklük kavramını değişik değerlere vurgu yaparak tanımlamışlardır. Bu değerlerden bazıları, hissetmek, benimsemek gibi soyut değerlerle harmanlanmış olarak; memleket, inanç özgürlüğü, yaşanan topraklar ve aidiyettir.

Bu topraklarda yaşamaktır bence, özgürce Musevi dinini icra etme imkânıdır. (Y, E, 21b)

Kendini hissedebileceğin bir şey, dinden, mezhepten alakasız. Mustafa Kemal'in izinde Türk genciyiz biz. (Y, E, 21a)

Bu toprağa ait vatandaş demek, burada yaşayan her vatandaş Türk'tür. Ben Türk'üm, burada yaşıyorum, burada vergi veriyorum, vatan, toprak burası... Ben Türk olduğumu anlatmak durumunda kalıyorum, adımdan dolayı sorduklarında, tamam dinim Musevi olabilir ama bu ülkenin vatandaşı olarak Türk'üm. (Y, K, 25)

Ana vatanımdır, anadilimdir öncelikle... Daha da bir şeye gerek yok sanırsam... (Y, K, 32)

Türklük dersin biz Türklüğü benimsemişiz, kabullenmişiz. (Y, E, 61)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Türklük nedir, nasıl tanımlarsınız?” sorusuna alınan cevaplar ırksal tanımlardan, dinle bir sayan tanımlara, “ayrıcalık” gibi duygusal ve şoven tanımlamalardan, tanımlamamaya kadar çeşitlilik göstermiştir.

Türklüğün tanımı yapılırken Yahudi katılımcıların bazılarının cevabında da ortaya çıkan İslam ile bir sayma Müslüman katılımcıların da cevaplarında da ortaya çıkmaktadır.

Türklük. Ben şimdi şöyle biliyorum yani. ... Tam da cevabını veremeyecem ama Müslüman olarak yani Türklüğü tanıyorum. Müslüman olarak yani gelmişiz, yani vatani için savaşan, vatani için ölen, ben Türkleri öyle biliyorum. Ben şimdi vatanım için ölürüm yani. (M, E, 72)

Türk nedir diye sorsan Müslüman'dır yani aklımıza gelen ilk şey o, Türk... ... Müslüman da Türk'tür yani şimdi Avrupa'da da öyle sanırım Türk diyince akla ilk Müslüman kelimesi geliyor, Müslüman diyince de ilk Türk kelimesi. Türk yani başka ne olabilir? Ben herhalde tarihimiz akla geliyor, mesela böyle Osmanlı, Selçuklu. Ben onları söyleyince böyle duygularım nasıl denir, kabarıyor mu daha farklı hissediyorum, hatasıyla, sevabıyla o geliyor akluma diyebilirim öyle ifade edebilirim kendimi. ... Pek, orasıyla pek şey olmadım ama ben özellikle tabii ki o Karahanlılar döneminden itibaren olan tarihimiz, tabii ki elbet İslamiyet'ten öncesi de vardır da onlar ama şey çok detaylı bişey bildiğimizi söyleyemiyoruz. Hani neyi biliyorum Mete Han'ı biliyoruz Oğuz Han'ı biliyoruz falan filan ama en çok bilebildiğimiz, okulda da okuyabildiğimiz Karahanlılar, Selçuklular, Hazremşahlar, Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti, o yani akluma gelen. (M, E, 47)

Türklük Müslümanlıktır. Müslüman olmak yani. ... Araplar ne bileyim herkes kendince Müslüman besbelli ne bileyim ben o kadarına diyum ya şeyedemem yani. (M, K, 60)

... hiç kimse unutmasın ben şunu söylüyorum arkadaş (işaret parmağı önde elini masaya vurarak) ne benim dinime kimse laf söyleyebilir ne benim bayrağıma kimse laf söyleyebilir. İstiklal marşı okunurken tüyleri diken diken olmayan insan varsa ben onun Türklüğünden şüphelenirim. Benim ezanında okunurken yine tüyleri diken diken olmayan varsa oda benim için ya benim için bi değerdir o bir başkası için olmaya bilir ama bi değerdir. (M, E, 56)

Türklüğü ırksal olarak tanımlayan Müslüman katılımcıların yanı sıra bu bağlamda ele alınabilecek duygusal tanımlamalar yapan Müslüman katılımcılar da mevcuttur.

Türklük ney? Türklük... Bir ırk. Bir şey yani Türklük yani... Ayrıcalık. Di mi? (gülerek) Ondan sonra ne bileyim bir ırk yani. Şimdi Alman'ın şeyi var, Macar'ın, İngiliz'i varsa bizi e Türk'ü de var. (M, E, 52)

Valla Türklük tabii ben biraz onun onurunu yaşadım. Ekaliyet muhitinde yetiştiğim için ilkokulda orda okuduk ve onu büyüyünce bize büyük gurur meselesi oldu ama bazıları için öyle olmayabilir. Onu ben biz burda üstündük yani. Anlatabildim mi? Yani hepsi saygı gösterirler, severler. Böyle bi insandık. Yani bunu zengini, fakiri değil de biraz Türklükten dolayı ayırım gördük. (M, E, 90)

Türklüğün tanımı. Türklük bana göre düşüncem bu kelimelerle değil de bunu yaşayıp görülmesi olan bir şey Türklük. Türklük bizi şeylerden ayıran mesela diğer ülkelerden ayıran, duygusal olmamız mesela bizde duygusallık her zaman ön plandadır. Mesela bu Avrupalıların çoğunda yoktur, hatta Avrupalılar derler Türkler çok duygusaldır, duygusal insan kaybeder. ... Bana bu tanımı olarak geliyor. (M, E, 24a)

Müslüman katılımcıların yaptığı ırksal tanımlamanın yanı sıra Türklük tanımını yapmayan ya da ırksal bağlamdan uzak tutarak yapan katılımcılar da bulunmaktadır.

Yani böyle bi kavram yok bende. (M, K, 49)

Türklüğü hani ben bi cümle içinde kuramam yani hani öyle din, dil, ırk... Hani biraz böyle atak, atak gibi her şeye hemen alevlenen.. (M, E, 26)

Valla hocam derin konulara giriyosun yani Türklük ya bunu cevaplayamam ya aşar beni bu. (M, E, 24b)

Türklüğün bir tanımını yapamam. Nasıl Türk olunur? Bilemiyorum... Türk, Fransız, İngiliz olmak önemli değil, insani değerlere sahip olmak, yaşayan her canlıyı, insanı, ağacı, hayvanı sevmek önemlidir benim için. Bu saydığım özellikler, Türklerin genelinde var mıdır, işte bundan son zamanlarda şüphe duyuyorum... (M, K, 30)

Türk nedir valla Türkü tanımlaması... Ben gözlem hesabı da deminde söylediğim gibi ben hiç bi zaman ırksal anlamda konuya girmek istemiyorum yani Türklük böyle bişey yok, yani insan olarak aslında, genelinde o göçebe kültürü üzerinden atamamış yerleşik düzeni çok benimseyememiş ama insani yapısıyla, bilmem nesile evet düzgün olan ama maalesef daha bu kültür, yani yerleşik düzen kültürü oturmamış. (M, E, 55)

Türklük kavramı bazı Müslüman katılımcılar tarafından ise ırksal bağlamın farkında olarak vatandaşlık, vatanseverlik bağlamına vurgu yaparak tanımlanmıştır.

Şimdi bak ben hiçbir irki tanımlamayı kabul etmiyorum. Benim için Türkiye Türklüğü başka bi şeydir, Azerbaycan Türklüğü başka bi şeydir, Özbek Türklüğü bambaşka bi şeydir. Ben Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tek bağlı olduğum şey vatandaşlıktır. Ama bu ülke için ölüceksin derlerse seve seve ölürüm. Bu ülke bana çok şey verdi. Hem de çoğunu karşılıksız verdi. Özellikle benim gençliğim çok fakirlikle geçmiştir ben bu ülkenin taşına toprağına çok şey borçluyum. Vatandaşlık var. Zaten ben Çerkez'im ama ben Türk'üm. Sordukları zaman da hani böyle bi konuşma olmasa Çerkez'im demiyorum ben, Türk'üm diyorum. Hangi manada Türk'üm diyorum? Vatandaşlık manasında Türk. (M, E, 62)

Valla kendilerini Türkiye... Kendilerini Türk hisseden, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ise herkes Türk'tür. Ne demek Türk değilsin, ben bir Türk'üm benim de memleketim Gürcü ama bana Gürcistan'ı verirsen gider misin deseler gitmem. (M, E, 56)

Valla ben Türk'ü, memleketine sahip çıkana Türk diyorum yani. Memleketine sahip çıkıyorsan Türksündür yani. Vatana sahip çıktığın zaman Türkün özüsün yani. (M, E, 72)

Katılımcılardan birinin Türklük kavramına ilişkin ifadesinde, geçmişten bugüne Musevi cemaati ile Türkler arasındaki ilişkiye dair ipuçlarına rastlanmaktadır.

“Koruyucu”, “haksızlığa tahammülsüz” gibi tanımlamalar tarihsel süreç içerisinde

Musevilerin Osmanlı'ya sığınmalarını, Kuzguncuk'ta birlikte yaşamayı ve bunun devamının arzusunu ortaya koymaktadır.

Türklük nedir? Adil, koruyucu yani eğer haksızsa haksızlığın peşine düşen, haklıysa bunun da peşine düşen, haksızlığa tahammül edemiyen; tabii çok soyut bir kavram ama bu da artık farklılaşmaya başladı. Ben kendi adıma konuşuyorum. Vatansever olmalı diyorum, koruyucu olmalı, adil olan, başkalarının yani başkalarının haksızlığını kendi haksızlığı gibi görebilen birisi. (M, K, 55)

c. Özet ve Tartışma

Bu bölümün bulguları karşılaştırıldığında öne çıkan durum Türk kavramının ciddi şekilde Müslümanlık kavramıyla eşdeğer tutulduğudur. Bu eşdeğer tutma durumu Musevi katılımcılarda da, Müslüman katılımcılarda da görülmüştür. Türklük ile Müslümanlık kavramlarını eşdeğer tutan katılımcılar arasında genç katılımcı olmaması önemlidir.

Yaşlı Müslüman katılımcıların Türklük kavramını tanımlarken sadece ırk kavramı üzerinden gitmemişlerdir. Yaşlı katılımcıların haricinde diğer katılımcılar ekseriyetle Türklük kavramını ırksal bağlamda ele almışlardır. Açıkça ırk olarak belirten katılımcıların yanı sıra bazı katılımcılar vatanseverlik, vatandaşlık bağı, tarihsel süreçteki güç iradesi kavramlarıyla ırk mefhumunun ekseninde ve farkında tanımlamalar yapmışlardır. Bununla beraber Musevi katılımcıların Türklük tanımlarında ise aidiyetten, vatandaşlık bağından ve nesillerdir bu topraklarda yerine getirildiği ifade edilen askerlik görevinden bahsedilmektedir. Bu durumda cumhuriyet Türkiye'sinin Türklük kimliğini ele aldığımızda görülen odur ki anayasal göndermeler her ne kadar vatandaşlık bağına göndermede bulunsa da Türklük, Musevi cemaatinin dahil (entegre) olmaya çalıştığı bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ulus devletin öngördüğü vatandaşlık ile gündelik hayatta deneyimlenen vatandaşlık bazen çelişebilmektedir. Katılımcıların din, ırk ve vatandaşlık ekseninde ifade ettiği Türklük kavramı da bu durumun bir göstergesidir. “Türk nedir?” sorusuna alınan cevaplar aslında, “vatandaş kimdir?” sorusuna da dönüştürülebilir. Bu nokta Rıfat Bali’nin (2004) “Azınlık Cemaatlerin Vazgeçilemez Bir Sınıfı: ‘Devlet’in Adamları”” olarak ifade ettiği “devletin Yahudileri” konusuna temas eder. Bali adı geçen makalesinin yer aldığı kitabında, ulus devletin içerisinde Yahudi kimliği ile devlet adamlığı kimliğine sahip cemaat mensuplarının ikili kimlik idame ettirmek yerine arada kalmış bir kimlikle bocaladıklarını ifade eder. Ulus devletin ilkelerine bağlı bu Museviler, Türkleştirme politikalarına önyak olurken devletin kimi politikalarının da nasıl ötekileştirmeye sebep verdiğine tanık olmaktadır ama onlar devlet adamı olduklarından saf tuttıkları taraf devletin, sistemin yanındadır (Bali, 2004). Daha başından Türk tanımını problemlili inşa edilmesi Bali’nin sözünü ettiği durumun günümüze de sürüp gitmesine sebep olmaktadır. Belki bir savunma mekanizması, belki zorlama bir entegre olma çabası olarak yorumlanabilecek bu durum ayrıca Musevi vatandaşların cumhuriyet Türkiyesine bağlılığının samimi göstergesi olarak da yorumlanabilir. Musevi katılımcıların ekseriyetle vatandaşlık üzerinden Türklüğü tanımlama gayretine karşın Müslüman katılımcıların ırk ve din üzerinden Türklüğü tanımlama çabası ulus devletin hâlihazırda netleştirilememiş birey kimliklerini ortaya koymaktadır. Bu netleştirilmeyen kimlikler Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin politikalarındaki Türkleştirici analiyşin göstergesidir.

3.3.2. Musevi Kimliği Açısından Din Kavramı Üzerine Tanımlamaları

a. Museviler

“Din nedir, nasıl tanımlarsınız?” sorusu yöneltilen Musevi katılımcılardan çoğu Museviliği doğrudan tanımlayan ifadeler kullanmaktan kaçınmışlardır. Yaptıkları tanımlar doğrudan Müslümanlık ile Yahudiliği ya da tüm Tanrı’ya inanış şekillerini ilişkilendiren ifadeler olarak dillendirilmiştir. Bu bağlamda tek Tanrı inancı, özellikle İbrahimi dinler olarak ortak paydada ifade edildiği gözlemlenmiştir. Pek tabii ki kendi dinlerinden farklı, diğer inanış biçimlerinin de mevcut olabileceği çoğu katılımcı tarafından dillendirilmiştir.

İnanç, Allah ile olan bağlantının yolu. Alt yol, ana yol, başka yol; Allah’a inanmanın yolu. Ben hep şunu anlatırım, bir güneş düşün, burda Allah yani, güneşe bakmak için aynı yerde durmak gerekmez, herkes farklı yerde durur ama güneşi yine de görür. Böyle bir şey din bence. Zaten okuduysan bilirsin, on emir, namaz, ayetler aynı yolu gösterir hep. (Y, E, 55)

Sadece Yahudilik için demeyeyim onu, her din, Müslümanlık da Hıristiyanlık da insanları iyiye, iyiliğe yönlendirmek için Allah tarafından gösterilen yol. Her insanın başına jandarma koyamazsın ama içinde Allah korkusu olduğunda düzgün olmaya dikkat eder, buna yarar din. (Y, E, 53)

İnanış şeklidir. Üç ana din var, hepsinin tanrısı tek, aynı. (Y, E, 21b)

İbadet, aynı tanrıya... Kimi seccadede, kimi ayakta Tevrat okuyarak, Hıristiyanlar da kendi şekillerince... (Y, E, 21a)

Bence Allah’a inançtır, peygamberler ayrı olabilir. (Y, K, 67b)

Bütün dinler benim için dindir yavrum, Müslümanlık yani afedersin Rum, Yahudi, hepsi din, bunu yolladı Allah, kitaplar farklı o kadar. Hepsinin 10 parmağı 2 gözü var, Allah yarattı herkesi farklı değil ki. (Y, K, 67a)

İnsanların kendine, inancına göre, herkesin seçtiği bir yol. Tercih meselesidir bu da. Nasıl ki Fenerbahçe ya da Galatasaray taraftarı olmuyor insan, yaşadığı ortamdaki etkileniyor ya da ona empoze ediliyor bazı şeyler ve nihayetinde bir seçim yapıyor kişi. (Y, E, 63)

Din meselesine pek girmek istemiyorum, girmeyelim ama şunu söyleyeyim. Din insanın özeldir, inananlar, hepimiz aynı Allah’a inanıyoruz. İkinci bir yaradan var mı, yok. Yalnızca ibadet şekillerimiz farklı. Budistler, ateistler, inananlar hariç hepimiz aynı Allah’a inanıyoruz. (Y, E, 60)

Bazı Musevi katılımcılar ise dini tanımlarken onun toplumu birleştirici rolüne, kültürel ve geleneksel bağlarla olan ilişkisine referans verecek şekilde yanıtlamışlardır.

Bir toplumun inanç, gelenek ve görenek bütünüdür. (Y, K, 25)

Toplum kenetleyici bir faktördür. (Y, E, 21b)

Bir insanın aileden ve doğuştan gördüğü inançtır. (Y, E, 56)

Doğduktan sonra alışlagelmiş, öğrenilmiş yaşayış, dua, ibadet şekli. (Y, E, 61)

Din tanımını doğrudan yapan Musevi katılımcılar ise onu salt olarak niteleyecek olumlu ya da olumsuz net ifadeler kullanmışlardır.

Hemen söyleyeyim; insanları kontrol etmek için oluşturulmuş bir kontrol mekanizmasıdır bence ve tabi ki korku unsuru etkindir. (Y, K, 32)

Bence abartılması gereken bir şey değil! (Y, E, 21a)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Din nedir, nasıl tanımlarsınız?” sorusuna alınan cevaplarda dini tanımlayan katılımcılar dinin, İslami inançlar olduğunu, kişinin vicdanına denk düştüğünü, toplumların bazı ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olduğunu ifade etmişlerdir. Bu ifadeleri gruplarken ise katılımcının ifadesinde konumlandığı din kavramının diğer dinlere olan mesafesini dikkate almak yerinde olacaktır. Bu bağlamda bazı Müslüman katılımcıların ifadesinde din kavramı diğer dinleri de kapsayıcı olarak tanımlanmıştır, bazılarının ifadelerinde ise İslam inancı dışındakileri kapsamayan bir niteleme ortaya çıkmaktadır.

İlk olarak dini vicdan mefhumuyla ilişkilendiren katılımcıların ifadelerine bakıldığında dinin kapsayıcı, bütünleştirici bir kurum olduğu üzerinde durulduğu

görülmektedir. Bu değerlendirme dine, insanları birleştiren bir özellik atfetmektedir. Buna göre, dini insanlık için kurallar olarak tanımlayan katılımcı ifadeleri de dinin bütünleştirici olmasına referans vermektedir. Bu ifadelerden ulaşılan bir sonuç ise bu bütünleştiriciliğin tüm insanlara yönelik olmasıdır.

Din anlamak için. Din? Din insanın Allah'la olan ilişkisi, vicdanı din vicdanı olur. (M, K, 55)

İnsanın vicdanı. ... Aynı geliyor hiç değişmiyo. Hiç Müslüman'dı, Musevi'ydi, Rum da, hani hiçbir şekilde hepsi insan insandır diyorum. (M, K, 49)

Kişinin inancıdır din. (M, E, 26)

Herkesin inandığı bi inanç yani. (M, E, 24b)

Valla din nedir? Tarif etmesi biraz şey bi konu yani bir hem hassas konu hem de basit bir konu. Din nedir? Din saygı duyduğun, bağlı olduğun bir inanıştır inanış şeklidir. (M, E, 52)

Din. İ... din nedir, insanların insan olma vasfını elde edebilmesi için konulan kuraldır. ... kaldı ki bizim dinimizde i... ruhban sınıfı da yok... .. İnancımızı kendimiz yaşıyoruz ve bi de şunu söyleyim i... yani bana göre bütün ku bütün dinler inançlarda dinlerin kuralına uyararak sadece ve sadece insan oluruz başka hiç bişi olmayız. Ben böyle bakıyorum. Yani onun için Musevi, Hıristiyan'dı bilmem ne çok fazla bir ayırım yok mesela. (M, E, 56)

Dini toplumu düzenleyen bir kurum ya da kurallar bütünü olarak gören katılımcılar dinin bir “ihtiyaç”, “gerektiğinde kullanılması gereken bir yapı”, “dünya ve ahret mutluluğu için uyulması gereken ilahi kurallar” olarak değerlendirmektedir.

Din, toplumsal bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı, ihtiyacı olan herkes kullanmalıdır. İhtiyacı olmayan da kullanmamalıdır. (M, E, 62)

Cenabı Hakkın insanların hem dünyada hem ahrette de onları mutluluğa ve huzura götüren ilahi mesajlar bütünü olarak ifade edebiliriz yani. (M, E, 47)

Dini ayırıcı bir unsura dönüştürenin ise siyaset ve mitler olduğuna dikkat çeken katılımcılar, dinlerin toplumlar için önemli bir unsur olmakla beraber sömürü amaçlı kullanıldığını da dile getirmiştir.

Bana göre din insanlık tarihi boyunca toplumları büyük ölçüde etkilemiş ve bu yüzden de her zaman siyasette sömürü için kullanılan bir kavramdır. (M, K, 30)

Bence şudur benim bakış açım sadece dinin normal insanlara karşı saygılı olunması ama olayı hurafelere, bağnazlığa dönüştüren insanlara karşı fazla tepkiliyimdir. Ama siz nesiniz dersiniz ben ateistim. (M, E, 55)

Yukarıdaki katılımcı ifadesinden yola çıkılırsa dinin toplumsal hayatta düzenleyici rolünün yanı sıra toplumları birbirinden ayıran sınırları ortaya çıkaran bir kurum olduğu da söylenebilir. Burada bir katılımcının din algısı sadece İslam ve onun ritüellerine referans verirken, bir diğerinin Türklüğü İslam ile özdeşleştirdiği görülmektedir. Dinlerin birden çok inanış şekli olduğunu, mezheplerinin farklı yorumlarının olduğunu, “biz” kavramı ve dolayısıyla bir “öteki” tahayyülünü de bu ifadelerde görmek mümkündür.

Valla din şöyle diyim yani ... Bizim dinimiz. Din bence yani belirti sıfatı mı diyim ne diyim yani. Böyle bir yani şey yani. Din yani mesela. Şimdi gelmişiz Hanefi şafi yani mezheplerden gelmişiz yani dinimiz. Bence yani çeviremiyorum... Din inanç yani. ... Biz öyle inanmışız. (M, E, 72)

Ne bileyim ben, 5 vakit namazımızı kılmak, doğru yolumuza gitmek bizim dinimiz yani. Allah'a ibadet etmek, namazımızı, abdestimizi kılıp herkesin arkasından dedikodu yapmamak, kendimizi ne bileyim kendi dinimize, namusumuza şeyimize şeyetmek yani. (M, K, 60)

İnsanların kendi inancı olarak gördüğü bişeydir bana göre. ... Türklükle Müslümanlık birbiriyle bağdaşması kesinlikle var. (M, E, 24a)

Din tanımını vermek yerine onu milliyetçiliğin bir ikamesi olarak ifade eden yaşlı erkek bir katılımcının söyledikleri cumhuriyetin ilk yıllarındaki din anlayışı hakkında ipucu vermektedir.

Valla benim dedem ulemaidı. Fakat biz onun pek onun yoluna gidemedim. Sebebine gelince daha ziyade işte Kabataş Lisesi 'nde o zaman ilk zamanlar yetiştirmiş olduğu şeyde yetiştik biz Türçülük ceyranıyla. Hala Galip Hoca'nın şeyleri geçer. (M, E, 90)

c. Özet ve Tartışma

Bu bölümdeki bulgular ışığında Musevi ve Müslüman katılımcıların ifadelerinde dinin toplumun ihtiyacı olan, geleneksel ve kültürel bir bağdaştırıcı yapı olduğu fikri öne çıkmaktadır. Bu fikir dini cemaatleri birbirinden ayırma, sınırlarını kültür ve gelenek bağlamında çizme işlevi görmektedir. Diğer yandan ise ortak olarak dillendirilen söylem dinlerin insanları iyiye götüren kurallar bütünü olmasıdır. Bu söylemdeki tanımıyla din çok geniş bir tanımlayıcı olmaktadır, tek Tanrı'ya inananlar. Yalnız bu geniş cemaat fikri tüm Müslüman katılımcılarca paylaşılmamıştır.

Bazı Müslüman katılımcılar din tanımlarını salt İslam ve İslami inançlar üzerinden yaparak diğer dinleri dışlamışlardır. Bununla beraber dinin insanın vicdanı olduğunu dile getiren Müslüman katılımcılar, diğer dinleri de kabul ederek konuya yaklaşmışlardır. Fakat katılımcıların ifadelerinden açıkça görüldüğü üzere Musevi katılımcıların rahatça ifade ettiği ayrı din, farklı ibadetler, farklı peygamberler ama tek ve aynı Tanrı inancı kadar geniş ve kapsayıcı tanımlamalar Müslüman katılımcılar tarafından ifade edilmemiştir.

Bu durumu iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki Musevi katılımcıların buldukları topluma katılımını (entegrasyonunu) kolaylaştırıcı bir söylem olarak yaklaşmaktır. Diğer yaklaşım ise Müslüman toplumun dinsel ayrışmayı daha çok içselleştirdiği ve “gayrimüslim” kavramı altında ötekileştirerek tekipleştirdiğidir.

3.4. Gündelik Hayatta Musevi/Yahudi Kimliği İnşası

Bu bölümde amaç Musevi/Yahudi kimliğinin gündelik hayatta inşasındaki, dönüşümündeki bazı unsurları yakalayabilmektir. Bu amaçla öncelikle araştırmada görüşülen Musevi katılımcılara yöneltilen “Kimsin?”, “Kim değilsin?” sorularına alınan cevaplarla birlikte, hem Musevi katılımcılara hem de Müslüman katılımcılara yöneltilen “Bir insanı ilk defa tanırken neye göre değerlendirirsiniz; din, dil, ırk önemli midir?” sorusuna alınan cevaplar derlenmiştir. Ardından Musevi katılımcılarla Müslüman katılımcıların “Musevilik” ve “Yahudilik” kavramlarından ne anladıkları irdelenmiştir. Sonrasında ise Musevi ve Müslüman katılımcılara “dini azınlıkların vatandaşlık hakları” üzerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar derlenmiştir. Musevi ve Müslüman katılımcılara yöneltilen sorularla Müslümanların gündelik hayatta Musevilerin ne kadar farkında olduğu irdelenmiştir. Bu farkındalığın İsrail devletinden ve medyanın konumlandırmalarından ne kadar etkilendiğinin de irdelendiği bölümde son olarak katılımcıların araştırma boyunca kullandıkları ifadelerle dil, yaftalar, söylemler gibi gündelik hayata içkin unsurlarla Yahudi kimliği inşası analiz edilmiştir.

3.4.1. “Kimsin/Kim Değilsin?” “Bir İnsanı Tanırken...” Kişisel Kimlik İfadeleri Üzerine

a. Museviler

Kimlik, bireylerin kendilerini toplumsal yaşamda çeşitli nitelik ve özelliklerini öne çıkararak tanımlaması ve konumlandırmasıdır. Bayart (1999) kimliği göreceli ve bağlamsal yapısına dikkat çeker. Goffman (2009) ise gündelik hayatta kimliği,

bireyin kendisini karşısındaki insana sunma biçimi olarak görmektedir. Bu sunum sürekli bir iç denetime tabidir. İç denetim ise kimi zaman otokontrol, kimi zaman ise otosansür şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Araştırma bağlamında konuyu irdelenecek olursak, yaşlı Yahudi katılımcıların kimlik tanımlamalarında “Musevi” kimliğine vurgu yaptıkları görülmektedir.

Bir de şunu söyleyeyim sana, bu kadar muntazaman Türkçe konuşan Musevi yoktur pek benim yaşlarımda. Ben kendi dilimi konuşmuyorum, ismin ne (...), yüzüme dönüp bir bakıyorlar yabancı mısın, Amerikalı mısın, yok Türk'üm diyorum. Daha soran olursa Musevi'yim diyorum, şaşırıyorlar, biz hiç böyle kusursuz konuşan görmedik diyorlar. (Y, K, 67b)

Bir de ferdi kimliğim, dini kimliğim var Musevi'yim. (Y, E, 55)

Dinine bağlıyım. (Y, E, 56)

Musevi'yim, saklamam ne olduğumu Allah öyle yaratmış, beni Musevi başkasını Hristiyan. O kadar. (Y, E, 53)

Musevi katılımcıların dini kimliklerine vurgu yapmalarının yansıra Kuzguncuklu katılımcıların çoğu “kimsin” diye sorulduğunda kendini “Musevi” kimliğini öne çıkararak tanımlamaktadır. Bununla beraber katılımcıların “Kuzguncuklu” kimliğini ön plana çıkardıkları da görülmektedir. Burada araştırmanın Kuzguncuk bağlamında yapılması yönlendirici bir unsur olarak görülebileceği gibi Kuzguncuk'un Musevi cemaati ile özdeşleştirilmesi da önemli bir etken olarak düşünülebilir.

Kuzguncuk aşığiyim. İnsancılım, bana dokunulmadığı sürece. Aile adamı diyebilirim. (Y, E, 60)

Öz be öz Kuzguncukluyum. İnsancılım, dil, din, ırk ayırt etmem, kişiye bakarım ben başta da dediğim gibi. (Y, E, 63)

Kuzguncukluyum bir kere, sevilen sayılan biriyim, gönül adamıyım. (Y, E, 61)

Özellikle Kuzguncukluyum, onu da eklemek lazım. (Y, E, 55)

Kuzguncukta yaşayan katılımcılardan bazıları kendilerini Türk olarak gördüklerini ifade etmektedir. Buna göre, “ekmeğini yiyip, suyunu içtikleri” ve herhangi bir Türk vatandaşından farklı bir muamele görmediklerini belirttikleri Türkiye’de yaptıkları askerlik görevini de “vatani görev” olarak değerlendiren katılımcı ifadelerine de rastlanmaktadır.

Buranın ekmeğini yemiş, suyunu içmişiz. Bazı şeyleri aşmışız. Kendimizi Türk biliyoruz en azından. Bir Müslüman, hatta Müslüman da demeyelim herhangi bir Türk vatandaşı neyse biz de onunla tamamen aynıyız. (Y, E, 63)

İsmin ne, yüzüme dönüp bir bakıyorlar yabancı mısın, Amerikalı mısın, yok Türk’üm diyorum. Daha soran olursa Musevi’yim diyorum, şaşırıyorlar, biz hiç böyle kusursuz konuşan görmedik diyorlar. Hiçbir şeyim yok dil konusunda ve bunu gurur sayarım. (Y, K, 67b)

Öncelikle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Avustralya’ya gitsen, doğduysan burda silemezsin bunu hatta pasaportunu alsan başka ülkenin, Amerika’nın yine silemezsin. (Y, E, 55)

Araştırmada görüşülen genç katılımcıların kendilerini tanımlarken dini kimliğe vurgu yapmadıkları, Musevi cemaatine dâhil olmalarına karşın dini kimliklerinin kendileri açısından önem taşımadığını belirttikleri görülmektedir.

İnsanım öncelikle ve tabii ki kadını. Bir de psikolog kimliğim çok öndedir onu sayalım. Din benim için çok sonlarda gelir yani. (Y, K, 32)

Huzurlu ve neşeli bir insanım. Cinsiyet olarak kızım, o önemli. Psikolog olarak mesleğim önemli. Dini saymayacağım burada çünkü Musevi kimliğim sonra geliyor pek çok şeyden, mesela kişilik, karakter sahibi olmak daha önemli. Ben Musevi lisesinde okudum, Müslüman arkadaşlarım hep etrafımda çok oldu, ismim söylenmediği sürece hiç de belli olmaz Musevi oluşum. (Y, K, 25)

“Kim değilsin, nasıl tanınmak istemezsin?” sorusuna görüşülenlerin çoğunun verdiği kalıp cevap “kötü” sıfatı olmuştur. Kötü bir insanın tanımını ise “nasıl yani, kötü derken?” diye sorulduğunda yapmamışlardır.

Kötü konuşulmasın hakkımda, ben iyiliksever biriyim, bana kötülük yapan olsa dahi ona iyilik yaparım, çekinmem. (Y, E, 61)

Kötü diyemez kimse, ne münasebet. (Y, K, 67a)

Kötü imajlı bir insan olarak bilinmek istemem. Saygısız birisi değilim kesinlikle. (Y, E, 63)

Nasıl biri olarak tanımlanmak istemem; kötü insan değilim öncelikle. Art niyetli hiç değilim. Sakin de değilim hani dedim ya bana dokunulmasın, çabuk atabiliyorum. (Y, E, 60)

Görüşülen genç bir kadın katılımcı ise mesleğinin de kazandırdığı yetkinlikle bu soruyu “nasıl etiketlenmek istemem” olarak algılayıp cevaplamıştır. Katılımcı sorunun cevabını “kötü” insanın bir tanımı da sayılabilecek şekilde ifade etmiştir.

Etiket istiyorsun yani... Katil, hırsız gibi illegal bir şekilde tanımlanmak gerçekten rahatsız eder beni. (Y, K, 32)

Görüşülen Musevi katılımcılardan birisi ise nasıl tanınmak istemediğinin cevabını “vatan haini” yaftasıyla ifade etmiştir.

Vatan haini olmak beni kırar, en kötü anda bile aklımdan geçirmem ben vatanımı satmayı. (Y, E, 55)

Görüşülen Musevi katılımcılara “yeni tanıdıkları bir insanda neye dikkat eder de samimiyet kurarsınız? Din, dil, ırk sizin için önemli mi?” diye sorulduğunda alınan cevaplarda “dış görünüş”, “karakter”, “kültür seviyesi” gibi değerlendirme kriterleri dile getirilirken, pek çok katılımcı özellikle dinin önemli olmadığı üzerinde durmuştur ve bu bağlamda insanları ayırmadıklarından bahsetmişlerdir.

İlk fikrimin oluşması tabii ki de dış görünüşüyle olur, giyim tarzı daha sonra konuşması ve hareketleri belirler ve en son olarak düşünceleriyle karar veririm. Daha öncede bahsettiğim gibi kendi izlenimim daha ön planda tutmaktayım ama gerçekçi olmam gerekirse günümüz gereği bazen dini literatürü ve medyada okuduklarım beni etkilemektedir. (Y, E, 56)

Yüzüne bakarım önce, kalbi fizyonomisine yansır insanın, böyle bir şey var gerçekten de. Beyin yapısı uyuyorsa konuşurum sonra ama başta görsellik de önemli, yüzü güzel insanın kendi de öyledir. Allah tipi ona göre veriyor, kalbine göre. (Y, E, 55)

Konuşması önemli başta, zeka düzeyi ve genel kültürü önemli çünkü iletişim kurmak adına belirli bir kültür seviyesinin paylaşılması gerekiyor. Kültürün de eğitimle yani üniversite bitirmekle alakalı olduğunu da düşünüyorum, ilkokul mezunu ya da okumamış bir insan bile kendisini pek ala geliştirebilir çok iyi düzeyde. (Y, K, 32)

Ben insan ayırt etmem, Müslüman'dı, Musevi'ydi, Hıristiyan'dı bakmam ona, zengini, fakiri hatta dilencisiyle münasebetim olur ama kültür seviyesine göre değerlendiririm, kaliteli insanlarla birlikte olmayı seviyorum. İlk defa tanırısam bakarım, kendim tartarım konuşmasını, kültürünü ama boş adamsa samimiyet kurmam, yüzüne de vurmam, kültürlüyse ilişki kurmayı, samimi olmayı severim insanlarla. (Y, E, 61)

Kişi önemlidir sadece. O insanın halleri, hareketleri, davranışları, başka bir şey değil. Ne dinine bakarım ne de geçmişine. (Y, E, 63)

Ben tanıştığında konuşabiliyorsa kendi olgunluğumla tanırım zaten, belirli bir yaşta. Dost arkadaş olurum, ters düşersem merhabasını eksik etmem ama samimiyet de kurmam. TV'den etkilenmem, yaşı getirdiği olgunlukla kendi kararımı veririm. (Y, K, 67b)

Görüşülen Musevi katılımcılardan yaşlı bir erkeğin ifadesinde karakterin önemi vurgulanıp, dinin önemli olmadığı ve kardeşlik söylemi yer alsada ifadesini bitirdiği “Gerisi bizim sorunumuz değil...” cümlesi önemlidir. Bu cümleden Musevi kimliğine mensup kişilerin ilişkilerinde dini kimliklerinden ötürü zorlandıkları ve daha ziyade yapılan kardeşlik vurgusunun bir temenni olduğu düşünülebilir. Buna ek olarak genç erkek iki katılımcının ifadelerinde öne çıkan “kimlik kabulü beklentisi” ön şartıyla ayırında bulunmamaları durumu da “temenni” tespitini destekleyici niteliktedir.

Doğru mu, dürüst mü, tutarlı mı ona bakarım. Herkesin dini farklı olabilir, beni de ilgilendirmez, kardeşiz sonuçta hepimiz ama yalan söylememesi, dürüst olması önemli. Gerisi bizim sorunumuz değil... (Y, E, 53)

Kesinlikle din önemli değil, açık görüşlü olan, benim kimliğimi kabul edebilen herkesle ilişki kurabilirim. (Y, E, 21a)

Din önemli değil, bana karşı önemli olan tutumu, davranışları. (Y, E, 21b)

Son olarak çalışmanın pek çok bölümünde Musevi kolektif kimliği açısından önemli bir işleve sahip unutmaya eyleminin burada kişi değerlendirirken de öne çıkabileceği bir katılımcının ifadesinden anlaşılmaktadır. Aslında değerlendirme konusunda pek çok kriter olabilecekken Musevi cemaatince “unutmak” suretiyle bu kriterler azaltılmaktadır denilebilir.

Geçmişten örnekler alarak günümüzle irtibat kurmak gerekiyor, güler yüz şart tabi ki. Olumsuzlukları unutmak için güzellikleri çekmek lazım geçmişten. (Y, E, 60)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Bir insanı ilk defa tanıyorsanız nasıl değerlendirirsiniz, din, dil, ırk önemli midir?” sorusuna alınan cevaplara bakıldığında genel olarak dini literatürün, etnik kimliğin ve dini inanışın insanları tanıyıp değerlendirmede önemli olmadığını ifade edildiği görülmektedir. Bu durum pek tabi Kuzguncuk özeli ve katılımcıların profili ile sınırlıdır.

Valla ben şimdi şöyle düşünüyorum, ben yani biz her tür toplumun içine gireriz yani çünkü herkes birbirine saygılıdır yani kimsenin Yahudi Yahudi'ymiş, Ermeni Ermeniyiymiş yani şudur budur diye ayırmam yani benim için herkes birdir hepsini severim yani insan insan olsun. İster Türk olsun ister Kürt olsun, ister Alevi ne olursa olsun yani yeter ki insan olsun, karakter sahibi olsun. Memleketine, ekmek yediği yere hainlik etmesin. (M, E, 72)

Ben hiç nerelisin diye sormam hiç insana. Hala bi çok arkadaşımın nereli olduğunu bilmiyorum. O şeyde hiç bakmıyorum. ... Aynen öyle aynen öyle. Hatta bana sorarlar nereli o ? Ne bileyim diyorum sormadım ki diyorum. Yani bunu ben çok yaşadım, çok yaşadım ve hala da ilgilenmiyorum. (M, K, 49)

Ya insanın yani insana yaklaşımı, insanınla konuşması bilmesi, hani bi sohbeti herkes kendi dinine şeydir yani onun beni dini ilgilendirmez, onun beni insanlığı ilgilendirir. (M, K, 60)

Bu soruyu yanıtlayan katılımcılardan biri ise kişi hakkında önceden sunulu bilgi varsa onun ön kriter olabileceğini ama dini söylemlerin kişi hakkında fikir edinmekte etkili olmadığını ifade etmiştir.

İlk defa karşılaşacağım bir insan ya da toplulukla ilgili fikir edinirken, medyada yer aldıysa, görüp okuduklarım ön bilgi olarak benim için önemli olabilir fakat fikrimi tabi ki kendi izlenimlerim oluşturur. Dini literatür ise bir insan veya toplumla ilgili fikir edinmemde etkili değildir. (M, K, 30)

Soruyu yanıtlayan diğer bir katılımcı ise soruyu karakter yapısı özelinde cevaplayarak bir nevi kişiyi kendi süzgecinden geçirerek tanıyıp değerlendirdiğini

ifade etmiştir. Bu değerlendirme sırasında karşılıklı bir etkileşime dikkat çekmesi ise ayrıca değerlidir.

Kendi perspektifimden taviz vermem, kendi düşüncemden taviz vermem Şimdi şöyle yani e... eğer bir şeyi yanlış yaptığımızı, yanlış olduğunu birisi bize gelip söylediye tabi ki yanlıştan döneriz. Yani e... yaptığımızın yanlış olduğunu hata olduğunu görürsek döneriz. Ama ı... bize bunu net göstermesi lazım insanların, karşımızdakinin. Yani yoksa işte lafla bunu gösterirse ama onun karşısında bizimde i... görüşlerimizin, düşüncelerimizin bir tabanı var, bunlar öyle havada durmuyor. O zaman bugün birisi bir şey söyledi mi ona gidersin, yarın bir başkası tam tersini söyler ona gidersin o zaman i... kimliği oturmayan bunu yapar, kişiliğimiz oturmamışsa bunu yaparız. (M, E, 56)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların verdiği cevaplar ele alındığında yaşlı katılımcıların Musevi kimliklerini dini kimlik olarak belirttikleri görülmüştür. Bunun yanında Türk olduklarını da söylemişlerdir ve bu ifadenin argümanları olarak vatandaşlık bağı, “ekmek yediği yer”, “vatani görev” ifadelerini kullanmışlardır. Yaşlı katılımcıların ek olarak ifade ettikleri bir diğer kimlik yanıtı ise Kuzguncukluluktur. Kuzguncuk cevabının verilmesinde araştırmanın Kuzguncuk temelinde yapılmış olmasının etkisi olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Gençlerde ise dini kimliğin “önemli olmadığı” ifade edilse de gruba aitlik bağlamında ilk dile getirdikleri Musevi kimlikleri olmuştur. Türk kimliklerini vatandaşlık ve “atalarının yüzyıllardır bu topraklarda olmasıyla” temellendiren gençlerden erkek olanlar kendilerini görüşme sonrasında “biz Atatürk gençleriyiz” şeklinde tanımlamışlardır. Musevi katılımcılar kim değilsin sorusuna ise genelde ahlaki değerlere atıfta bulunarak kötü insan olarak bilinmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Bir yaşlı erkek katılımcının “vatan haini olarak bilinmek istemem” yaftasını ifadesi, içselleştirilen bir ulus kimliğinin göstergesidir.

Bu yafta özellikle devlet görevi icra eden Musevilere bakış açısı noktasında önemlidir. Yeşilyurt’un (2009) adeta fişler gibi katalogladığı dini azınlık mensubu

milletvekilllerinden oluşan kitabı bu noktada önemlidir. Bu bakış açısını yıkmak üzere Musevi cemaatinin bir bölümü ulus devletin her kararının ve kanununun uygulanmasında önyak olmuştur. Buna rağmen Lakin cumhuriyetin ilk yıllarından bu yana azınlık cemaatlerinin ne kadar yurttaşlaşabildiği, Müslüman kesim tarafından yurttaş kabul edilebilirliği önemli bir sorun olarak hâlihazırda gündemdedir (Bali, 2009).

Yeni bir insanı tanıırken nelere dikkat ettikleri konusunda hem Musevi hem de Müslüman katılımcılar yakın ifadeler kullanmışlardır. İki katılımcı grubu da dini kimliğin yeni bir insanı tanıırken etkili bir özellik olmadığını, karakterin ve genel kültür düzeyinin daha önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Müslüman katılımcıların konunun devamında ifade ettiği bazı ön bilgilerin yeni kişiyle olan ilişkide yol gösterici olduğu söylemi ise dini inancın önemli olmadığı söyleminin değerini azaltmaktadır. Musevi katılımcıların konunun devamındaki söylemlerinden de dini kimliğin önemli olmaması kendi dini kimliklerinin kabulü şartına bağlanmıştır.

Bu bulgulardan anlaşılacağı üzere gündelik hayatta aslında dini kimlikleri kendilerince önemli olan Musevi katılımcılar bir yandan ulus devlete entegre olmanın yollarını aramaktadırlar. Asli unsura içre olmak adına “dini kimlik önemli değil” derlerken aslında kendi dini kimliklerinin de kabulünü beklemektedirler. Müslüman katılımcılar ise Kuzguncuk’un çok dinli yapısı bağlamında dini kimliğin önemli olmadığını ifade ettiği düşünülmektedir. Dini kimliğin önemli olmadığı söylemi aynı zamanda Kuzguncukluluk anlatısının da önemli bir ögesidir.

3.4.2. Yahudi/Musevi Kavramları Üzerine

a. Museviler

Musevi katılımcılara “Musevi, Musevilik, Yahudi, Yahudilik nedir, neyi tanımlar; aralarında fark var mıdır?” diye sorduğumuzda katılımcıların ifadeleri genel olarak Yahudilik ile Musevilik kavramlarının aynı olduğunu belirten yönde olmuştur. Bu aynılığı belirttikten sonra Yahudilik ve Musevilik kavramlarının dini tanımladığı dillendirilmiştir. Bazı katılımcılar aynılık ifadesini kullanmayıp tanımladıkları kavramlar olarak din ve soy ayrımına gitmiştir. Bir katılımcı ise dil, soy ve din kavramlarının tanımlarını ilgi çekici şekilde farklı bir anlatımla ifade etmiştir.

Öncelikle Musevilik ve Yahudilik kavramlarını aynı olarak aktaran katılımcıların ifadeleri ele alındığında dikkat çekici nokta her iki kavramın da dini niteliği ve dini bir grup kimliğini tanımladığı şeklinde ifade edilmesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Musevilik, Yahudilik aynı şey. Aynı tamamen. (Y, E, 60)

Aynı Yahudi ile Musevi. Musevi Musa'dan geliyor, Yahudi Yahuda'dan geliyor. Dini tanımlıyor. Allah'a, Allah demek Yahuda. (Y, E, 63)

Bizim için Musevi ile Yahudi aynı. Dini belirtir Musevi... (Y, K, 67b)

Aynındırlar, dini belirtir. Musevi Musa peygambere inananları belirtmek için kullanılır. Yahudi de Yahuda'dan gelir. (Y, E, 61)

Musevilik ve Yahudilik farklı şeyler değildir. Yahudilik Yahudi dinine mensup insanlardır. Dini ifade eder. (Y, E, 56)

Musevilik kabilenin devamı ve dini tanımlıyor, aynı şey Yahudilikle. (Y, E, 21b)

Aynı şeydiler, ne farkı olabilir ki... (Y, K, 25)

Musevi ve Yahudi kavramlarının daha nadir dillendirilen ifadesinde ise katılımcıların Yahudilik kavramının soyu, Musevilik kavramının ise dini tanımladığını ifade etmişlerdir. Bu ifadelerde katılımcılar tarafından “aynı gibiler”, “eski tanımı” gibi

nitelendirmeler kullanılması soy ya da dini niteleme konusunda Yahudilik ve Musevilik kavramlarının tam ayrışmamış olduğu yönünde değerlendirilebilir.

Yahudilik eski tanımı, ırkı tanımlıyor; Musevilik özellikle 18. yüzyıl sonrasında, daha yeni bir kavram, dini tanımlıyor. (Y, E, 21a)

Aynı gibiler ama Musevi dini, Yahudi soyu tanımlıyor. Musevi tercih ediliyor cemaat olarak genelde çünkü Yahudi'nin kötüleme için kullanılan bir kelime olması durumu var. (Y, K, 32)

Bir katılımcının yukarıda aktarılan tanımlamalar ışığında dillendirdiği ifadesinde Yahudilik ve Musevilik kavramlarının soy ya da din ekseninde aynılığı ya da ayrılığı üzerine kesin bir hat çizilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca konuya İbrani kavramının sokulması, İbranicenin dil olarak mevcut olması, Yahudi kavramının daha belirtici, tanımlayıcı ve bilinen olmasının yanı sıra Musevi tanımının tercih edilmesi gibi bağlamlara ulaşılabilir. Soy tanımlayanın İbrani kavramı olduğunu ifade eden katılımcılar da nettir.

Aslında aynı şeydir Musevi biraz daha kibarcası. İbrani dini bizimkisi Yahudi de dini tanımlıyor aslında bildiğim kadarıyla, Musevi de Musa peygambere inanan demek sanki daha bir soy tanımlıyor ama asıl İbrani dini bizimkisi. Bir de genelde Yahudi diye tanınır, Musevi ne bilmeyebilir ama Yahudi dedin mi "a Yahudi" der tanır, bilir yani, anladın mı? (Y, E, 53)

İbrani dersek, o soyu tanımlıyor. (Y, E, 60)

İbrani soy için kullanılıyor. (Y, E, 63)

Musevi katılımcılardan birinin Yahudilik kavramını olabildiğince dışlaması ise Musevi kavramının Yahudi kavramına Türkiye toplumu içerisinde tercih edilmesinin belirgin bir örneği olarak göze çarpmaktadır. Pek çok katılımcının da hem kendi fikirleri hem de cemaatin tercihi olarak Musevi kavramını yeğlediği, Musevi kavramını Yahudi kavramının "kibarcası" olarak nitelendirmelerinden anlaşılmaktadır.

Yahudi de diyorlar ama ben Yahudi'yi kabul etmiyorum, kimliğimde de Musevi yazıyor, Yahudi'yi kötülemek için diyorlar, ben Yahudi değilim, Musevi'yim. Ben Yahudi'yi kabul etmiyorum, Musevi desin canımı yesin. Musevi dinim benim. (Y, K, 67a)

Yahudi aslında daha çok denir, özellikle tüm dünyaya bakarsak Yahudi denir. Tevrat'ta da öyle geçer ama bazıları dalga geçmek için kullanırsa o hoşta gitmez. Bundan sakınmak için Musevi deniliyor olabilir. (Y, E, 61)

Tarih boyunca Yahudi kavramı alçaltılmış, benim için öyle değil tabi. Bundan ötürü daha kibarı olan Musevi kullanılıyor. Yahudi aşağılama, kötü bir söz olarak kullanılıyor maalesef. (Y, E, 55)

Bazı insanlara Yahudi demek kaba geliyor herhalde, Musevi demeyi tercih ediyorlar daha kibar olduğunu düşündüklerinden. (Y, E, 63)

Musevi, Yahudi'nin kibarlaşmış hali ama asıl olarak Yahudi'dir yani. (Y, K, 67b)

Musevi tercih ediliyor cemaat olarak genelde çünkü Yahudi'nin kötüleme için kullanılan bir kelime olması durumu var. (Y, K, 32)

Katılımcıların ifadesi olan Yahudi ve Musevi kavramlarının aynılığı ve dini tanımlaması bir yandan, İbrani'nin soyu tanımlıyor olması da diğer yandan ele alındıktan sonra kavramların İngilizceleri ile birlikte düşünüldüğünde Musevi kavramının Türk diline ait bir kullanım olduğunu söyleyebiliriz. Yahudi kelimesinin karşılığı, Jew tüm dünyaca yaygın olarak bilinen ve kullanılan bir algıyı tanımlamaktadır. İbrani ve İbranice ise (Türk ve Türkçe bağlamında olduğu gibi) İngilizce Hebrew kelimesiyle karşılanır. Musa peygamberin adından türetilmiş Musevi kelimesi daha çok dini kimliğe tekabül ediyor olarak görülebilir. Musevi kavramının Yahudi kavramına tercih edilmesi ve Türkiye Yahudilerinin “Türkiye Musevi Cemaati” adı ile kurumsallaşmış olması genel olarak bir ötekileştirme ifadesi olan “Yahudi” kavramından uzaklaşma olarak yorumlanabilir. Türkiye toplumu içerisinde Türk dili ile üretilmiş olan “Musevi” kavramı tercih edilerek, bu kavramla tanımlanan Yahudi toplumu Türkiye Cumhuriyetine entegre olmayı hedefleyen bir proje kimliği olarak görülebilir.

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Musevi, Musevilik, Yahudi, Yahudilik nedir, neyi tanımlar; aralarında fark var mıdır?” sorusuna alınan cevaplara bakıldığında genel anlamda farklı bir inanış şekli, farklı bir din olduğu bilinmektedir. Bu kavramlara aşina olmakla beraber bazı katılımcıların tanımlayamadıkları, bazılarının da hiç bilmediği görülmüştür.

Bu kavramları tanımlayan katılımcılardan bazıları Yahudilik ile Musevilik kavramlarının aynı şey olduklarını ifade etmişlerdir.

Musevi Hz.İsa'nın dinini şeyin Hz.Musa'nın dininden olan i... insanlar. Ben sadece böyle biliyorum. ... Aynı şey. Aynı Musevi. Benim bildiğim tamamen aynı şey yani, Musevi biraz daha kibarı sanki. (M, E, 56)

Şimdi efendim biz tabi bunlara [Yahudilere] Musevi diyolar onlara. (M, E, 90)

Yani şimdi Musevi aynı şey. Hatta kendi içinde farklılıkları olabilir, nedir yani işte ordaki mesela İsrail'deki Yahudilerin işte İbranice burdakiler farklı konuşuyorlar. Tek farkı o heralde... (M, K, 55)

Bazı katılımcılar ise bu kavramların eksenlerinin aynı olduğunu ifade ederken Yahudilik kavramına ırksal bir anlam yüklemişlerdir, Musevi kavramına ise dini anlamlandırmayla yaklaşmışlardır.

Yo, ben ikisini de aynı anlamda düşünüyorum yani Musevi deyince aklıma Yahudi geliyor Yahudi deyince Musevi geliyor. Musevi derken yanılmıyorsam hani bu hazreti Musa ya tabi olanlar, onu sevenler anlamında. İsevilik de deniyor Hıristiyanlara. Etnik kimliklerini de karışladığını düşünüyorum yani Yahudi deyince etnik bir kimliği, Musevilik daha bir dini kimliği onu orda ayırabiliriz öyle ama Yahudilik deyince etnik kimlik tabii ki daha öne çıkıyor. ... İbranilik'i bizim Müslümanlar ne kadar bilir, bilmem. ... Sen bu Museviler İbrani midir, İbranice bilirler mi desen, insanlara sorsan bilmezler yani bizim insanlarımız, istersen dolaş bak, kaç kişi çıkar, üç kişi çıkar mı, bilmiyorum yani, çıkmayabilir. (M, E, 47)

İkisi de aynıdır, şöyledir biz zaten Musevi deriz Türkler olarak. Onlar kendilerini asla kabul etmezler Musevi olarak. Musevi Musa'yı kabul eden demek manasına geliyor. Onlar kendilerini Yahudi kabul eder ya da İsrail. İsrailoğlu diye kabul eder ya da Yahudi diye kabul eder. Biz onlara Musevi diyoruz. Kibarlık olsun diye söylüyoruz ha yanlışlık olmasın. Yahudi sanki aşağılayıcı bi şeymiş gibi. A Musevi'dir bu adam Musevi ne demek? Bir din atfediyoruz, Musa dinindedir manasında. ... Musevi diye bi şey Yahudilerde yoktur. Onlar Yahudi'dir. (M, E, 62)

Musevilik ilk tek tanrılı dindir. Yahudilik de aynı anlamda ama aynı zamanda bir ırkın da adıdır. Musevi olmak için Yahudi ulusundan olmak gerekir. Bu Hıristiyanlık ve Müslümanlıkta yoktur. Bu yüzden bence aynı zamanda etnik bir kimliği de ifade ederler. (M, K, 30)

Yahudilik din Musevi de onların şeyleri herhalde vatandaşları gibi oluyor. (M, E, 52)

İşte farklı bi inanış şekilleri yani dinler arasındaki ayrımı koyduğunuz zaman farklı bi inanış şekli. ... Yahudilik aynı zamanda ırksaldır ama. (M, E, 55)

Bazı Müslüman katılımcıların ise ya bu kavramlar hakkında hiçbir fikirlerinin olmadığı ya da kavramlara kelime olarak aşına olsalar da tanımlayamadıkları görülmüştür.

Valla ben şimdi Yahudi yani, bir Yahudi Musevi diyorlar yani, bunlar değişik yani şimdi ben... ortodoksu var yani biz bunları kafamız almıyı yani Musevi diye yani Yahudilere diyorlar yani hatta (...) Ama Yahudi dediğin zaman yani Yahudi anlaşılıyor. Yoksa Musevi dediğin zaman bütün bu gayri Müslüman karıştırmış galiba yani. (M, E, 72)

Ya onların dini ayrı Yahudi unlara da bi şey konulmuş herkes dinince yani şey diyo onların dini ayrı bizim dinimiz ayrı. (...) Ne bileyim. Nası bizim kimi şey oluyu da kimisi bu soyadları değişik oluyosa onların da o şekilde yani değişik oluyu heralde. (M, K, 60)

Yahudi ya herkesin inancı şeyleri farklı o konuda tam şimdi onlar şuan neye inanıyorlar ne olarak ben kültürel konularda şeyim olmadığı için tam tanımlayamayacağım aslında. (M, E, 24a)

Ya bence tam fazla bi fark yoktur da [Yahudi ile Musevi arasında] yani fazla bi fark yoktur herhalde. Hiç merak edip araştırmadım. (M, E, 26)

Yok ben ayırt edemiyorum, bilmiyorum da o ayrımları, insanları ayırmadığım için hiç ilgilenmiyorum da. (M, K, 49)

Yok bilmiyorum. (M, E, 24b)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların verdikleri cevaplar ele alındığında Musevi katılımcılar genel olarak Yahudi ve Musevi kavramlarının aynı olduğunu ifade etmişlerdir. Kavramları aynı olarak tanımlayan Musevi katılımcılar iki kavramın da dini tanımladığını belirtmişlerdir. Bazı Musevi katılımcılar ise Musevi kavramının dini tanımladığını, Yahudi kavramını ise ırkı tanımladığını belirtmişlerdir. Kavramların “aynı” olduğunu

dile getiren katılımcıların “Yahudi” kavramının tarih boyunca ötekileştirildiği ve bir hafta olarak kullanıldığından dolayı Musevi kavramının tercih edildiğini ifade etmişler. Yaşlı bir kadın katılımcının ise Musevi kavramını kabullenip, “benim dinim” diye ifade ettikten sonra Yahudi kavramını dışlayan bir söylemde bulunması ve reddetmesi, kavramın ötekileştirilmesinin içselleştirilmesine bir örnektir. Yahudi ve Musevi kavramları Musevi katılımcıların ifadelerinde iç içe geçmiş, din ve ırk bağlamlarında birbirinden tam ayrışmamış kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Yahudi katılımcıların bazılarında yapılan din ve ırk ayrımı Müslüman katılımcıların çoğunluğunca da dillendirilmiştir. Museviliğin farklı bir inanç ve din olduğunu ifade eden Müslüman katılımcıların bir bölümü Yahudi kavramını tanımlayamamıştır ama buna rağmen araştırma geneline bakıldığında Musevi ve Yahudi kavramları, Müslüman katılımcılar tarafından çok bilinen ve diğer araştırma konularına nazaran farkındalığın ve bilginin ifade edilebildiği kavramlardır.

3.4.3. Vatandaşlık Hakları ve Dini Azınlık Olmak

a. Museviler

Musevi katılımcılara yöneltilen “Din ya da etnisite, devletin sunduğu bazı haklardan mahrum olmayı getirebilir mi yoksa her haktan istisnasız herkes yararlanmalı mı?” sorusuna alınan cevapların derlendiği bu bölümde başlıca dikkat çeken konu Musevilerin vatandaşlık haklarını sonuna kadar istedikleri, savundukları ve bu bağlamda yurtsever ve hatta milliyetçi ifadelerle cevaplar üretmeleri olmuştur.

Bu bağlamda ilk olarak ele alınan konu haklar bağlamında din ile vatandaşlığın ilişkisi meseleleridir. Genel olarak vatandaşlık bağının dini aidiyete üstün olduğunun

/ olması gerektiğinin düşünöldüğü yapılan çalışmada öne çıkmıştır. Gündelik hayatta devletin vatandaşlık bağından ziyade dini aidiyeti gözetmesi sorununa ilişkin ifadeler kullanan katılımcılar bu durumun ayırım, ayırım olmasa bile devletin tam laikleşmemesi olarak dile getirmekte ve durumdan rahatsız olduklarını belirtmektedirler.

İlgisi yok vatandaşlık bağıyla dini inancın. Tamamen ayrı unsurlar. (Y, E, 60)

Kırgınlık gelir böyle olursa. (...) Her hak herkese eşit imkânda verilmeli diye düşünüyorum. (Y, E, 63)

Bak yavrum benim 27 yaşında torunum var. Buranın vatandaşı o da, neden zorluk çeksin ki. Benim torunumun da yararlanması lazım her şeyinden buranın vatandaşı o da yani. (Y, K, 67a)

Çalışmalı ayırım yapılmamalı TC vatandaşı hüviyeti, iş için yeterli olmalı. (Y, K, 67b)

Normalde olmalı, eğer vatandaşsa ama ben devlet memuru olamıyorum ki. Resmi de zor yani, özelde de sorun çıktığı oluyor. Subay, polis olayım diyen duymadım ben cemaatte ama olunsa olan çıkar mı bilmem. Bu durumdan rahatsız olan da var, memnun olan da var. (Y, E, 55)

[Haklar bağlamında ayırım] Olmamalıdır. Zaten günümüzde de ne yazık ki bazı durumlarda bunu yaşamaktayız ve bu yüzdende üzüntü duyuyoruz. Kesinlikle dine göre ayırım yapılmamalı, Musevi, Ermeni fark etmez vatandaşysa bu ülkenin herkes her haktan yararlanmalı. (Y, K, 32)

Din ile vatandaşlığın ilgisi yok, bir dinden olmak vatandaşlığa asla engel değil. Yaşıyorsa bu ülkede, çalışıyorsa, vergisini veriyorsa bunu sadece Museviler için de söylemiyorum tüm gruplar için, Rumlar, Ermeniler için de geçerli tüm vatandaşlık haklarından faydalanılması lazım. (Y, K, 25)

Bence özgürlük kısıtlayıcı bir durum, her vatandaş her haktan yararlanmalı. Vatana bir kötülüğü dokunur, satar imajı oluşuyor bence bu olmamalı. Bir Musevi satmaz vatanını, aklından geçirmez ihaneti. (Y, E, 21a)

Bu noktada genç bir Musevi katılımcının ise Musevi cemaatinden olmasa bile devlete diğer etnik ve dini cemaatlerden zarar gelebileceğini belirterek kritik görevler ve stratejik işler olarak belirtilen bazı mevkilere bu grupların getirilmemesini, bu konudaki eşitsizliği onaylar şekilde ifade bildirmesi de çarpıcı bir bulgudur.

Bazı mevkilerde kısıtlama bence mantıklı, hiçbir Musevi vatanına ihanet etmez ama bu bir Ermeni'nin, Rum'un satmayacağı manasına gelmez. (Y, E, 21b)

Yaşlı bir kadın Musevi katılımcının devlet için çalışmanın verdiği hissi tanımlaması ve yaşlı bir Musevi erkek katılımcının vatandaşlık bağlamında hakça eşitlik konusunda verdiği ifade oldukça çarpıcıdır. Bu ifadeler aslında ulus devlete entegre olmak isteyen bir cemaatin sistem tarafından engellenerek, kısıtlandığının göstergesi olarak yorumlanabilir.

Bence son derece mutluluk verir devletime iş yapmak, devletin duyduğu o güvene herkes dürüst çalışır. Önemli olan iş yani, kriter iş olmalı, işi yapabilme yeteneği. Vatanımı düşünerek çalışırım, burada yaşıyorum ayol ben başka yer değil. (Y, K, 67b)

Bilmiyorum da, memlekete faydalı olsun bitti, asıl mesele bu olmalı. Şimdi diyorlar Yahudiler çok kafalı adam, anlıyorlar ekonomiden, işten. Bir tane Maliye Bakanı yaptılar mı? Yap bakalım, getir bir tane Yahudi'yi o göreve. Zaten cumhuriyet tarihinde 2 ya da 3 tane milletvekili var benim bildiğim. Kimliğine bakmayacaksın, faydası var mı ona bakacaksın. Niye bir tane belediye başkanı yok en azından bir mahallede muhtar niye yok Adalar'da falan. Bu adam da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, askerliğini burada yapıyor, vergisini burada veriyor burada okuyor, üniversiteler bitiriyor en basitinden polis var mı? Ayrımcılık değil ama demek ki daha tam kabullenilmemiş. En basitinden bir Yahudi, bir Rum hiç mi kıymetli olanı yok, al yanına bir danışman. Zeki diyorsan, beğeniyorsan iş yapсын, getir bir yere. (...) Ben istiyorum ki ülkemiz tam laik demokrasi devleti olsun. Dini kimliklerin görünürlüğü ortadan kalksın, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında üstünlük kurulmasın. Güzellikler olsun, insanların iyiliği düşünölsün. (Y, E, 63)

Bölümün başında belirtilen sorularla birlikte vatandaşlık kavramı dillendirildiğinde verilen cevapların bir bölümünün askerlik üzerinden olması ve hatta Türklük kavramına da bu eksen de atıf yapılması Musevi cemaatinin ulus devlet açısından önemli bir karakter sergilediğinin göstergesi olarak yorumlanabilir.

Şimdi askerlik konusunda hepimiz Türk'üz, Türk olmasam 20 ayın üstüne 45 gün de savaş cephesine çağırılırlar mıydı? Düz bir at gibi bazı insanlar, vurulan gem gibi ancak önünü, görmesi isteneni görüyor. Bundan ötürü insanları önyargılı ele alıyorlar, göremiyorlar geniş olarak. (Y, E, 60)

Ben de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım, İtalyan olsam ne işim var Türk ordusunda askerde. (Y, E, 63)

Öncelikle askerlik vatani görev, Müslüman'ıyla Musevi'siyle canını koyuyorsun vatanını savunmak için.(Y, E, 21a)

Burda doğduk biz, askerlik vatan borcumuz, vazifemiz. (Y, E, 21b)

Nüfus kâğıtlarında yer alan din ibaresinin olup olmaması konusuna giren iki yaşlı Musevi kadın katılımcının verdikleri cevap ise ezber bozar niteliktedir. Din ibaresinin nüfus kâğıtlarında bulunması gerektiğini dile getiren katılımcıların bu söylemi dini kimliğin vatandaşlık bağlamında bir sınıf kategorisi yaratmamasının yanı sıra dini bir gruba ait olunduğunun da göz ardı edilmemesi isteği olarak yorumlanabilir. Ayrıca bu söylemin bir diğer yorumu olarak da yaşadıkları toplumda dini kimliklerini gizlemek durumunda kalacakları bir baskıyı şimdide ya da gelecekte hissetmedikleri söylenebilir.

Ne münasebet, neyse oyun ben, Musevi'yim. (Y, K, 67a)

Hiç fark etmez, olması iyi oluyor bence. Bunu bilmek de güzel oluyor. Ben seni kandırabilirim, anlayamazsın da ama ben Musevi'yim sonuçta, çok da önemli değil. Bir de ölünce nereye gömüleceksin, aileden ayrı bir yerde öldün hangi mezarlığa gömecekler seni, hüviyette yazmalı mezhebi insanın. (Y, K, 67b)

Bununla birlikte bazı katılımcıların dile getirdiği antisemitizmin oluşması durumu da yukarıdaki söylemin tam tersi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşamlarını geniş bir sosyal çevrede sürdüren, Kuzguncuk dışında ikamet eden, farklı semtlerde çalışan katılımcılar fark edilebilir bir antisemitizm olgusuna dikkat çekmektedir.

Son yıllarda sanki daha bir antisemitizm artıyor gibi, Yahudi denince ülkede kötü bakılıyor diye düşünüyorum (Y, K, 32)

Bazı olaylar olduğunda kötü gözle bakıyorlar, hissediyorsun burda. Herkes esnaf, herkesin gözü üstüne dikiliyor İsrail'le ilgili bir şey olsa sanki sorumlusu biz mişiz gibi. (Y, E, 55)

b. Müslümanlar

“Din ya da etnisite devletin sunduğu bazı haklardan mahrum olmayı getirebilir mi yoksa her haktan istisnasız herkes yararlanmalı mı; yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir Musevi, sizin yararlandığınız tüm vatandaşlık haklarından yararlanmalı mıdır, istisnası var mıdır?” şeklinde yöneltilen soruya alınan cevaplarda genel

itibarıyla din bağının vatandaşlıktan ayrı olduğu ifade edilmiştir. Müslüman katılımcıların cevaplarındanda genel anlamda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan herkesin, tüm vatandaşlık haklarından eşit olarak yararlanması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır.

Hm... Şey yani Musevi, şey eğer bu memlekette yaşıyorsak, şey ben ne hakka sahipsem Musevisi de benim için aynı hakka sahip olması gerekir yani, ayırım olmaması gerekir yani. Kaç kişi var yani. Arkadaşlar yani onlar da yani kendilerini yani Türk kabul ediyorlar yani. Biz burada doğduk diyor burada yaşıyoruz diyor burada askerlik yaptık... O da olacak yani, burada Türk vatandaşıysa Türkiye Cumhuriyeti nüfus kâğıdı taşıyorsa benden bir ayırımı olmaması lazım yani. Çünkü o da askerliğini burada yapıyı, burada vergi veriyi, yani şimdi burada çalışıp vergi veriyi yani benden bi ayırımı olmaması lazım bence yani. (M, E, 72)

Şimdi e... belki politikacı cevabı olacak bu ama ı... bunun bunun yani atıyorum Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının yani benim, ben, sen bu vatana ne kadar ihanet edeceksek onlarında o kadar ihanet edebileceğini bilmesi lazım devletin. Devletin sahip çıkma, yani güvenirse... Yani devlet vatandaşına kendisine güvendiğini hissettirmeli. Güvendiğini ama aynı zamanda kontrollü yani her şeyi bi nedeni, nedeni olduğunu hepimiz bilmeliyiz. Ha tamam devlet bana güvenecek, tamam senin beyanın sağlam ya.. ya.. yalan beyanda bulunuyorsan da gereğini yaparım diyecek. Bizim devletimiz zaman zaman vatandaşına güvenmiyor. (M, E, 56)

Türkiye Cumhuriyeti güçlü bir cumhuriyet ise... Vatandaşlık hakkıdır herkeste... (M, E, 55)

Yani Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, T.C. numarasını aldıysa, evet tabi vatandaşlık hakkıdır... Ve ben sana bi şey söyleyim benim tanıdığım Kuzguncuklu bin kişiye bunu sorsan cevabı alırsın. (M, E, 62)

Ehilse, liyakatliyse onun hakkının verilmesi gerektiğini ifade edeyim ben. Mesela yani peygamber efendimiz zamanında eğer yanlış hatırlamıyorsam Mekke'nin anahtarı bir müşriktiydi Mekke'nin anahtarı ve peygamberimiz ona devam etmesini söylemiştir, o dönem içinde o işe en liyakatli olan odur ve ona devam etmesini söylemiştir. O anlamda liyakatlıysa, layıkysa yani o görevler için mesela bir camide görev alması söz konusu değil, tabi ki mümkün değil yani de, olabilir tabi ki. ... Zaten bizim inancımızın gereği, insanlara insan oldukları için kıymet veriyoruz yani. İnanma anlamında imanı varsa inancı varsa her şeyin hesabını insan kendi zaten Cenabı Hakka verecek neticede yani, imanı varsa inşallah kurtuluşa erecek cenabı hakkın rahmetiyle ama imanı yoksa da onlarında hükmini cenabı hakka verecek bizim elimizde olan bir mesele değil o. ... Zaten bizim yaşamış olduğumuz hayatta yaptığımız en büyük yanlışlardan bir tanesi o, hüküm Cenabı Hakka aittir, o kadar. (M, E, 47)

(Türkiye'nin) Aleyhine olmadığı sürece tabi. Yani kendi lehine başkalarının aleyhine olmadığı sürece tabiki. Yani ben kendimi korim başkalarını korimim olmaz. ... Türkiye Cumhuriyeti'nin menfaatlerini savunuyorsa tabi ki. (savunmuyorsa?) Şöyle o zaman burda oturmalı, Türkiye Cumhuriyeti'nin çıkarlarını savunmuyorsa. O zaman niçin burda, anlatabiliyor muyum? Ben burdaysam ülkem için burdayım di mi? Doğrudan doğruya. Bak mesela R, R'yi tanıdım çok düzgün çocuk. Benim için onun alt kimliği üst kimliği önemli değil. Düzgün, ülkesini seven, ahlaklı, vicdanlı biri. (M, K, 55)

Ben ayıramıyorum zaten öyle, bilmiyorum kim Musevi kim şey. Devlette de olmamalı, herkes eşit olmalı. (M, K, 49)

Ya bu devirde hepsi askerlik yapıyo askerlik yapıyorsa eğer aynı bizim gibi yararlanması lazım. Adam askerlik yapıyo benlen beraber dağa çıkıyo teröristle savaşıyo ondan sonra işte sen onu yapamadı bunu yapamadı ondan sonra noluyo düşmanlara kötülüyo ondan sonra iş savaş çıkıyo... (M, E, 26)

Bence yükselmeli eşittir. (M, E, 24b)

Vatandaşlık bağı ile din ve ırkın kesinlikle bir bağı olmamalıdır. Bu yüzden bir vatandaşlık hakkından yararlanamamak, insanı dışlanmış hissettirir. Cumhuriyet'in kurulması ile cemaatler ortadan kalkmış, dil, din, ırk gözetmeksizin Yahudiler de yasalar karşısında Müslümanlarla eşit kabul edilmiştir (M, K, 30)

Bu konu hakkındaki fikirlerin dağılımında cinsiyetin ya da yaşın o kadar önemli olmadığı gözlemlenmiştir. Bununla beraber katılımcıların siyasi görüşleri, devlete yaklaşımları ve din ile devleti ayırmayan hassasiyetleri eksenlerinde fikirlerini ifade etmişlerdir. Musevilerin askerlik gibi stratejik kurumlarda görev almamaları gerektiğini ifade eden katılımcılar da mevcuttur.

Bence ben buna kesinlikle karşıyım çünkü herkes her din her ülke kendi şeyine bağlıdır. Çünkü mesela ben bi Türk olarak söylin Amerika'da bi şeyde yükselsem benim orda kimse başarılı olmamı istemez burada bi İsraili olsa. Herkes kendi insanlarından yararlanması lazım özellikle Türkler. Bunu çok söyledik çok şey gördük biz. (M, E, 24a)

E... yani emredici bir durum olduğu için belki kısıtlanmış olabilir yani askeriyenin şeyine bişey denmez yaa.. Hatta bunları askeriye de şey yerlerde pasif yerlerde çalıştırırlar. [Böyle mi olmalı?] Tabii. -(M, E, 79)

Ordu biraz daha hassas bir konu yani şimdi o konularda... O o ordu işi biraz daha şey işi hassas işi. O e yani herkes her konuda riski kendi aramızda veremiyoruz. Bugün Türk -Kürt davası çıktı ortaya neydi o bugüne kadar o mu vardı? Kürtlerle Türkler aynı beraber savaşmış beraber öldü ama noldu şimdi birbirimizi vurmağa başladık. Yani e ama şimdi gel ordunun içindedir bir bir birbirlerine istihbarat vermeye başladılar. E şimdi yani bazı şeyleri ordu olayı farklı olay orda tabii ki şey verecek yani. Ayrım yapılacak. (M, E, 52)

Bazı Müslüman katılımcıların bu ayrımcı söylemleri Türkiye Musevilerinin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduklarını bilmemelerinden, onları İsrail vatandaşı ama burada yaşayan insanlar olarak yanlış bilmelerinden kaynaklanmaktadır. Bununla beraber tüm vatandaşlık haklarından faydalanmalarını savunan katılımcıların bir kısmı da buna benzer bir durum yaşayarak onları çifte vatandaş ya da burada yaşayan İsraililer olarak bilmektedirler.

Herkes her yere yani şey olmalı bizim nası gidiyo dışarıya yerleşiyor da bi yere, mevkiye geliyosa onlar da buraya gelmişler, onların da gelmesi gerekir heralde. Nası biz gidiyok

bizim insanlarımız gidiyo nası orda bi mevkiye gelmek istiyosa onlar da burda istiyolar yani. (M, K, 60)

Yok tabi. Vatandaşlık farklı bir olay. Şimdi bir Almanya'ya gidiyorsun Türklere orda çifte vatandaşlık alıyorlar. Yani adam Alman olmuyor gene Türk ama Almanların bütün haklarından yararlanıyor neyse ordaki. Aynı şekilde bizde de değişen bir şey yok yani. (M, E, 52)

Daha kestirmesi mesela öbür türlü onun ben diyorum ki Almanya yaşayan işte 50 senedir Almanya'da yaşayan Türklere Almanlarla niye eşit olsun diyorum o zaman mesela olmasın tabi derim Almanlara verilen haklar benim olsun... Ama burda hak vermeyelim yani... (M, E, 62)

c. Özet ve Tartışma

Bu bölümde katılımcıların cevapları ele alındığında varılan sonuç dini kimliğin vatandaşlık haklarını engelleyici bir durum olmadığıdır. Hem Musevi katılımcılarca hem de Müslüman katılımcılarca vatandaşlık hakları, vatandaş olan herkes içindir, dini gerekçelerle ayırım olmamalı söyleminde buluşmuşlardır. “Askerliği burada yapıp, vergisini burada veriyorsa ve bu ülkenin vatandaşıysa” söyleminde bulunan Müslüman katılımcılarla Musevi katılımcıların “askerliğimi burada yapıyorum, vergimi burada veriyorum, buranın vatandaşıysam” söylemleri de bire bir örtüşmektedir.

Bazı genç ve yaşlı Müslüman katılımcıların ifadelerinde ise “askerlik gibi stratejik olarak değerlendirdikleri görevlerde dini bir ayırma gidilmesi normaldir ve gereklidir” söylemi yer almıştır. Buna karşılık Musevi kadın katılımcıların böyle bir tutumun “ülkesine hizmet etmek isteyenlere kırıcı bir ayırım olduğunu” dillendirmeleri önemlidir. Musevi yaşlı erkek katılımcılar hâlihazırda bu “stratejik” görevler için süren ayırımın devletin tam laikleşmemiş olmasına yordukları görülmüştür. Bununla beraber bir Musevi genç erkeğin Musevi vatandaşlardan olmasa bile diğer dini azınlıklardan “stratejik” görevlerde devlete zarar gelebileceği düşüncesiyle böyle ayırımları onaylıyor olması ise Musevi cemaatinin içinde devletçi

eğilimin bir yansıması olabilir. Bu yansımaya sebep ulus devlet kimliğiyle bireyleri Türkleştiren Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluştan bu yana aynı zamanda da azınlıkları ötekileştirmesidir (Yeşilyurt, 2009). Bununla beraber Müslümanların ifadelerinden çıkarılabilecek bir diğer sonuç da Türkiye'deki Musevi vatandaşların Müslümanlar gibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduklarının farkında olmamalarından ötürü ayrımcı yaklaştıklarıdır.

Bu bölümde “askerlik mesleği gibi stratejik” olarak adlandırılan hakların her vatandaşın erişemeyeceği haklar olduğunu iddia eden Müslüman katılımcılar genel söylemleri itibariyle dindar katılımcı profili sergilemişlerdir. Semtin genel yapısı hâlihazırda “vatandaşlık bağlamında eşit haklar” söylemini ifade etmektedir. Bu iki söylem Akşit'in de belirttiği ve tartıştığı üzere farklı algılarla içselleştirilen laiklik, Müslümanlık ve nihayetinde devlet ve kamusal alanın oluşumuyla ilgili sonuçlardır. Demokrat Müslümanların söylemleri çoğulcu olurken, özellikle son çeyrek yüzyılın getirdiği Siyasal İslam eksenindeki Müslümanların daha özerk, köktenci bir algı sundukları görülmektedir (Akşit, 2005; Akşit, 1998).

3.4.4. Müslümanların Yahudi/Musevi Farkındalığı Üzerine

a. Museviler

Araştırma yapılırken Kuzguncuk'ta bazı görüşmeler sonrasında girilen sohbet ortamlarında “Musevi vatandaşlarımızla görüşmemiz lazım tez için, yönlendirir misiniz?” diye sorulduğunda “Kiliseye git” yanıtı ekseninde cevap alındı sıklıkla. Bu farkında olmama durumunu kavradıktan sonra Müslüman katılımcılara da bu

durumun sebebi soruldu. Musevi katılımcılarla alan araştırmasının ikinci bölümünde görüşüldüğü için onların hepsiyle bu konuyu tartışma fırsatı bulundu.

Musevi katılımcılara yöneltilen “Müslümanların Musevileri sorduğumuzda bizi kiliseye yönlendirmeleri gibi bir durumla karşılaştık, siz bunun farkında mısınız ve bu durum sizi rahatsız ediyor mu?” şeklinde yöneltilen soruya aldığımız yanıtlar genel çerçeve olarak bu durumun Musevi katılımcıları rahatsız ettiği yönünde oldu. Kimi katılımcılar kızgın bir şekilde ifade ettiler durumu, kimi katılımcılar ise espriye vurarak.

Cahil insan söylese anlarım, okumuş adamlar geliyor ben bu kiliseyi görmek istiyorum diyor. Bilmiyorsan neyi göreceksin. Ben camiye kilise, kiliseye burası camidir diyor muyum, demem. Bilinçsizlik bu. Bunu öğrenemeyen adam daha hiçbir şey bilmemiştir. (Y, E, 63)

Bilgisizlik, Yahudi'yi bilmiyor ki ibadethanesini bilsin. Bilmeyince üniversite okuyanı da bilmiyor, sıradan vatandaş da. (Y, E, 55)

Evet, rahatsız ediyor Sinagog ayrımının yapılamaması. (Y, E, 56)

Al buyur, tüm gayrimüslim aynı sanki? Cahillik, bilgisizlik bilmesi lazım aslında Müslüman'ın Camisi, Hıristiyan'ın Kilisesi, Musevi'nin de havrasını, sinagogunu bilmesi lazım, ayırt etmesi lazım, anladın mı? (Y, E, 53)

Kendi çevremden, okumuş, doktorasını yapmış insan, kiliseniz hangisi diyor, biz sinagoga gidiyoruz dediğimde o ne diyor, nasıl o ne yani o da Allah'ın evi diye geçiyor diyorum. (...) Azınlıkları genel olarak görmemek var, Cem Evi'ni bilmiyor, önemsemiyor, sinagogu da bilmemesi normal ama tabi ki kültürsüzlük bu. Üç ana din var sonuçta, cami, kilise, sinagog bilinmeli (Y, K, 32)

Farkındalık üzerine Musevi katılımcılara sorduğumuz diğer sorular ise “Müslümanlar sizin bayramlarınızı biliyorlar mı? İsmen de biliyorlar mı? Eskiden bu durum nasıl?” soruları olmak üzere Musevi dini bayramlarıyla ilgili oldu. Alınan cevaplar ise genel olarak eskiden, yani yakın komşuluk varken böyle günlerin bilinirliğinin mevcut olduğu lakin günümüzde kilise, sinagog ayrımının yapılamaması gibi Musevi bayramlarının da farkındalıktan yoksun olduğu görülmüştür.

Tabi bilirlerdi, hamursuz yaklaşırken bak hamursuz bayramınız geliyor bizim hamursuzları unutmayın diye hatırlatırlardı. Biz Müslüman bayramlarını bilirdik, hissederdik birbirimizin bayramlarını. Birbirimize giderdik, kutlardık. (Y, E, 61)

Kimisi bilirdi, bayramla ilgili ilgili esnaf iyi bilirdi, mesela Hamursuz gelecek falan diye ona göre ürün çıkartırdı. Bayramına göre, pastalar, çörekler hazırlarlardı. Mesela şimdi bir çiçekçi arkadaş var Göztepe’de normal şartlar altında bilmeyeceği, ilgilenmeyeceği bayramların vaktini falan bizden daha iyi biliyor. Ben bazen dalgın oluyorum aklıma gelmiyor, o diyor abi şu bayramın kutlu olsun diye. İşi o onun ama... (Y, E, 55)

Bilinirmiş öyle anlatılıyor. 6-7 Eylül dönemi de bu konuda bir milat, ondan sonra başlayan bir ayrımcılık var, sınıflandırma var. Komşuluklar yok artık, popülasyon hem fazla hem değişti bölgeler bazında o nedenle artık bilinmiyor ya da yanlış biliniyor. Zaten eskiden iç içeyken Müslüman Rumca biliyormuş, e niye, en yakın komşusu Rum. Benim anneannem anlatırdı Müslüman, Ermeni komşularmış böyle üçü, çok sıkı fıkıllarmış, birbirlerine yemek tarifleri falan verirler, hep gider gelirlermiş. (Y, K, 32)

Mesela bizim çalıştığımız yerde her bayramı kutluyorlar. İsmen ayırt edemiyorlar Musevi miyiz, Hıristiyan mıyız; Müslüman bayramları dışındaki tüm bayramlarda bir kutlama yapılıyor. (Y, K, 25)

O bir şey değil genelde bizim Paskalyamızı kutlayan çok oluyor. (...) Hıristiyan bayramlarında tebrikler çiçekler geliyor. (Y, K, 32)

b. Müslümanlar

Kuzguncuklu Müslüman katılımcılar ekseriyetle sinagog, kilise ayrımını yapabilseler de aralarında bu ayrımı yapamayanlar da olmuştur. Özellikle genç erkeklerin bu ayrımı yapamaması dikkat çekicidir, uzun yıllar esnafılık yapan yaşlı erkek bir katılımcının da sinagogu “Yahudi kilisesi” olarak ifade ettiği görülmektedir. Bazı Müslüman katılımcılar ise konuyu bilgisizlik, cahillik yakıştırmaları yapmaktadırlar.

Şurda aşağıımızda hemen Yahudi kilisesi var mesela, selamlaşırız hep kardeşiz. (M, E, 72)

Belki insanlar kafasında sinagog kilise ayrımı yapamıyorlar belki de öyle ifade edelim. Yani Musevilerin inanç sistemiyle Hıristiyanların inanç sistemi arasındaki o farklılıkları insanlarımız demek ki pekiyi bilemiyorlar. ... bu başka nasıl ifade edilir ki, ... yani demek ki o anlamda insanlarımızın çok bilinçli olduğunu söyleyemeyebiliriz. (M, E, 47)

Kiliseliler Musevilikle ne alakası var. Çoğu bilmez bizim Müslüman Müslümanlığı da bilmez. Cahillikten başka hiç bişey değil. (M, E, 55)

Cahillikle ilgili bir durum olduğunu düşünüyorum. (M, K, 30)

Katılımcılardan biri ise semtteki iki sinagogun da faaliyet verdiğini ve yazın Beth Nissim'in hizmet verdiğini bilecek kadar konuya ilişkin bilgisi vardır. Bununla beraber bir diğer yaşlı katılımcının geçmişteki bayramlara ilişkin anlatısında da görüldüğü üzere iç içe yaşamının getirmiş olduğu samimiyet Kuzguncuk'un geçmiş hafızasında saklanmaktadır.

Yo şimdi yaz mevsimi buradalar, gelirler. Bir müddet buradalar. Bir müddet i... yazın tabi insanlar tatile gittiği için cemaat de daha az i... burasının işte bakımı onarımı yapıyor. Yaşam olmayınca binada o bina i... o mekânlar ölüyor biliyosun. Yaşatmak anlamında da öyle hem binayı yapıyı yaşatmak hem de i... Geleneği yaşatmak anlamında yazın buradalar yani sanyorum i... işte temmuz da geçerler belki geç bile kaldılar aslında... (M, E, 56)

Tabi ki. Bak şimdi şöyle. Onlarda Hamursuz Bayramı vardı biz merakla beklerdik Hamursuz bayramını. Hamursuz Bayramı gelir gelmez de noldu lan Hamursuz'a? ... Çok keyifli bi şey değil ama işte bi şey yav veya işte şeylerin Ermenilerin yumurtaları vardır. ... Bize bayram oldu mu muhakkak gelir, el öper. Para verilmicek mi der. Mesela cumartesi günleri hangimizi yakalarlarsa elektriği yaptırırlar. Eskiden sinagogdaki elektriğe el sürmezlerdi biliyor musun? Hangimiz varsa tak hemen biz yakardık onun elektriğini. (M, E, 62)

c. Özet ve Tartışma

Bu bölümde derlenen ifadelerde ve yapılan gözlemlerde görüldüğü üzere Müslüman halkın ciddi bir bölümünde Musevi farkındalığı yoktur. Musevi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını dinlerinden ötürü İsrail vatandaşı zannedenler, çifte vatandaş olarak bilip buraya çalışmaya geldiğini düşünen Müslümanlar mevcuttur. Araştırmanın Kuzguncuk gibi çok dinli yapıya sahip bir semtte yapılmış olması Anadolu'dan göçün "eski" Kuzguncuk'u ciddi manada değiştirdiğini de göstermektedir. 1930'larda Karadeniz'den Kuzguncuk'a doğru başlayan göçle gelenler kendilerini eski Kuzguncuklu olarak nitelendirse de Musevi vatandaşların çoğunlukta olduğu o dönem Kuzguncuk'una ilişkin bilgileri zayıftır ya da yoktur. Bu da Mills'in (2004) dediği gibi şu anki "eski" Kuzguncuklular aslında göçle gelen Anadolu halkıdır ve aslında uzun süreli birlikte yaşama kültürüne haiz değildirler.

Günümüzde Musevi bayramlarının Müslümanlarca bilinmiyor olması ama geçmişte, bir arada yaşanan dönemde biliniyor olması da birlikte yaşamının kimliklerin görünürlüğü açısından önemini yansıtır. Müslüman halkın bir kesimindeki bu bilgisizlik daha önce de denildiği gibi “gayrimüslim” tek tipleştirilmesiyle de alakalıdır. Kuzguncuk’u anlatan bir Müslüman erkeğin “şu aşağıda da Musevi kilisesi var” sözü bu tek tipleştirmenin bir örneğidir ve daha çok görünür olan Hıristiyan kimliğinin ibadethanesinin Musevi ibadethanesi yerine kullanılması görüşmelerde ve sohbetlerde sık rastlanan bir durum olmuştur. Musevi katılımcılardan yaşlı erkekler bu durumu saygısızlık ve cahillik olarak nitelendirirken genç Museviler işi şakaya vurarak “paskalyamızı bile kutlayan oluyor” diyerek anlatmaktadırlar. Gençlerin bir diğer söylemiyse “doktorasını yapmış Müslümanlardan bile Sinagog ve Havra kelimelerini bilmeyenlere rastladıklarıdır” bu farkındalık eksikliği toplumun en tanınmayan ve ötekileştirilen kesiminin Musevi azınlık olduğunu ortaya koyan tutum araştırmasına paralellik göstermektedir.¹⁰ Araştırmada Yahudilerin en az güvenilen grup olduğu sonucu çıkmıştır lakin görülüyor ki bu güvensizlik tanımamaktan, bilmemekten kaynaklanmaktadır.

3.4.5. Medya, İsrail ve Türkiye Musevileri Üzerine

Bu ara bölümde İsrail devletinin nasıl algılandığı, Türkiye medyasındaki konumlandırılmasının nasıl görüldüğü ve bunların Türkiye Musevilerini nasıl etkilediği iki alt bölümde ele alınacaktır. İlk olarak “İsrail Nedir?” sorusuna Musevi ve Müslüman katılımcılardan cevaplar derlenecek ardından da medyanın bu algıyı nasıl etkilediği, değiştirdiği yakalanmaya çalışılacaktır.

¹⁰ Frkans Araştırma’nın 2009’da yapmış olduğu araştırmaya göre.

3.4.5.1. İsrail Nedir?

a. Museviler

Musevi katılımcılara sorulan “İsrail sizin için nedir, ne ifade ediyor?” sorusuna alınan cevapların çok büyük bölümünde İsrail sıradan bir devlet olarak nitelendirilmiştir, bunun bir değişik versiyonu olarak tanıdıkların, akrabaların yaşadığı bir ülke olarak tanımlanırken bu tanımı yapanlar kendilerini İsrail’e ait hissetmediklerini belirtme gereği duymaktadırlar. Bu soruya verilen cevaplardan bazıları ise İsrail’i hem “bir şey değil” hem de “sığınacak liman” olarak kabul eden ifadelerdir. Alınan cevaplardan ortaya çıkan bir yaklaşım da hem İsrail’in hem de Türkiye’nin Musevi kimliği açısından önemli oluşudur.

Devlet, başka bir şey değil. (...) Fransa neyse İsrail de o, bir bağım yok.(Y, E, 63)

Dediğim gibi vize olmazsa giremezsin geri dönersin. Bir ilişkimiz falan yok. (Y, E, 61)

Ülke, bir ülke. Ülke işte, o kadar... (Y, E, 53)

Katılımcıların cevapları kimlik sunumu olarak ele alındığında araştırmanın genel bağlamında da görüldüğü üzere farkında olunan Musevi kimliğinin alenen sunulmaması durumuna bu soruya verilen cevaplarda da rastlanmıştır. Katılımcılar tarafından yapılan İsrail tanımı peşine, kendilerini ve Musevi cemaatini oradan ayıran tanımlamalara da yer vermeleri önemlidir.

Benim için sadece Yahudilerin yaşamış, yaşamakta olduğu bir ülke, fazlası değil.(Y, E, 60)

Devlet, başka bir şey değil. Bazı aileler kopup gitmiş oraya, ilişkimiz de yok.. (Y, E, 63)

Bir ilişkimiz falan yok. Ha nedir ticaret yapıyordur, ailesinden oraya göçen vardır ilişki o kadardır. (Y, E, 61)

Bazı katılımcılar ise İsrail'i Musevi kimliğiyle örtüşen, Yahudilere ait olan bir unsur biçiminde tanımlamaktadırlar. Bu ifadelerde görüleceği üzere katılımcılar yine Musevi kimlikleri üzerine otosansür uygulamaya çabalamaktadırlar ve görüldüğü üzere verdikleri cevaplar bir denge unsuru olarak Türk kimliğini ve Türkiye söylemlerini de içermektedir.

Biz Türk'üz, belki benim memleketim orası ama... (Y, K, 67a)

İsrail Yahudilerin devletidir. Türkiye'yle sorun yaşadığında bizleri etkiliyor ve bu durumda çok üzülüyoruz. (Y, E, 56)

Şimdi ben hep şunu anlatırım, yalan söylemeye, kıvırmaya gerek yok. Biri annen, biri baban. Yani İsrail annen, Türkiye baban ya da tam tersi işte. Aradaki anlaşmazlıklar çocuğu etkilemez mi, iyilik, güzellik olduğunda ya da olmadığında bizi etkiliyor tabi. Tamam burada yaşıyoruz, hayatımızı burada idame ettiriyoruz ama ata toprağı ve din bağı olarak da bir bağlantımız var. Anne ya da baba ayrı olsa, inkâr edemezsin ki birinden birini; biz de ortada kalmışız, hani anneni mi daha çok seviyorsun, yoksa babanı mı diye sorarlar ya, o misal. Burda yaşıyoruz, orada ırkdaşımız var, bişey olsa üzülüyoruz. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım ama köktüne kadar, burda şehit versek, bir şey olsa ben de üzülüyorum. (Y, E, 55)

Kendi ülkem değil bir kere. Hadi ailem oraya gitmiş olsa bir ihtimal orda doğabilirdim ama annem – babam da buralı. Hepsini geçtim kaç yüzyıldır bu topraklarda dedelerim ki İsrail mi var o zaman? Nasıl İsraili olayım ki, mantığa ters. Ha, nedir İsrail, belki bir güvence olarak görülebilir tüm Yahudiler için, neticede güçlü bir devlet yapısı var ortada. Bir de şu var ki orda yaşamak ister misin diye sorsan istemem. (Y, K, 32)

Hmm... Bak şöyle söyleyeceğim onu, vatani değil, toprağı değil, hiçbir şeyi değil asla ama başı sıkışınca gidebileceği bir yer. (Y, K, 25)

Yukarıdaki tanımlar, verilen cevaplar her ne kadar izlenim denetimine (Goffman, 2009) tabi olarak dillendirildiklerini hissettirse de katılımcıların söylemleri Türklük ve vatandaşlık bağlamında araştırma genelinde büyük bir tutarlılık sergilemektedir. Bu bağlamda ifadeleri ortak bir bellekten beslenen değerlerin oluşturduğunu, Musevi cemaatinin güçlü kolektif bağlara sahip olduğunu ve araştırmada sıklıkla değinilen unutmama fiilini etkin şekilde kullanmaktan yana bir kolektif kimlik algısı oluşturulduğu gözlemlenebilir. Vatandaşlık, Türklük ve Türkiye sevgisi ise kolektif kimliğin tasarladığı bir nitelik olarak düşünülebilir.

Gerçi orada dediğim gibi severler Türkiye'yi, Atatürk'ü, Atatürk ormanı var, kültür merkezi var, Türk evi var ama bu olaylardan etkilenenler, ikili insan ilişkisi bozulanlar bizim çevremizde yok, başkalarında olabilir. (Y, E, 61)

b. Müslümanlar

Araştırmada Müslüman katılımcılara yöneltilen “İsrail nedir, orda olanlar, siyasi alanda alınan kararlar vs. buradaki Musevi vatandaşlarımızı etkilemekte midir?” sorularına alınan cevaplarda İsrail devletinin bir etnisiteyi, ırkı temsil ettiği fikrinin ipuçlarına rastlanmıştır. Ayrıca İsrail devletinin siyasi ve sosyal meselelerde bıraktığı izlenim itibarıyla katılımcılar tarafından tasvip edilmeyen bir yapı olduğu görülmektedir. Bununla beraber orada olanların buradakileri etkilediği, buradaki Musevi vatandaşlarımızın da orada olanları gözettiği ifadeleri öne çıkmaktadır.

Herkes milletini gözetir yani. Ben gözet, bir Yahudi yani kendi milletini yani gözetmiyor dersem ben yalan yani. Yahudiler birbirine çok tutkundur yani bizim Türkler gibi değil yani. Yahudiler birbirine tutkundur yani, hatta askerini, acını bakarlar, yardım ederler, doyururlar yani Yahudiler, biz yani Türkler gibi değil, birbirine tutkunlar, tutkunlar. (M, E, 72)

İnsan ne olursa olsun özünü değiştiremez. Biz Türk'sek Türk'üzdür. Sen beni istediğin kadar uğraş yani şekil olarak belki şey yapabilirsin ama Türk Türk kalır. Yahudi Yahudi'dir yani bunu değiştiremezsin. (M, E, 52)

İsrail'in zamanında kendi yaşadığı şeyleri şimdi başkalarına yaşattığını düşünüyorum. (M, K, 30)

Siyasi ilişkilerle şu an ki siyasi ilişkiler arasında dünya kadar fark var, artık teknoloji de gelişti, silahlar da gelişti, büyük orta doğu projesi var şuan Avrupa'da bütün artık eski geri kafalı piyonların hepsini siliyola, bitek şimdi durmasını istedikleri İran kaldı, Suriye kaldı, İsrail zaten Amerika'nın bir numaralı şeyi yani ben hiç bi zaman İsrail'den yana olmam her zaman İsrail'e karşıyım özellikle Mavi Marmara'dan sonra kesinlikle ve kesinlikle. (M, E, 24a)

Dicem şu bugün daha başka türlü konuşalım şimdi burada işler yamuk oldu Yahudilere şöyle yapıldı, böyle yapıldı filan da şimdi bi tane Filistinli getirelim buraya anlat lan İsrail'de neler oluyor diyelim bakalım daha neler anlatacak çocuk bize. Bak şimdi şey yok ya sen devam et ya ben yine açtım çenemi kusura bakmayın ya ben bu insan biraz dolu olunca ... (M, E, 62)

Müslüman kadın katılımcılardan bazıları ise genel anlamda Türkiye'deki Yahudi cemaatinin İsrail'de olanlardan etkilenmediğini söyleyemekte birlikte Kuzguncuk'ta doğup büyüyen ve yaşayanların İsrail'i gözetmediklerini ifade etmişlerdir.

Yani çoğunun yoktur. Hani ne anlamda ilişkisi? Çünkü burda doğup.. Haa akrabaları vardır bazen gidip gelirler ama burayı benimsemişlerdir. (M, K, 55)

Yani şimdi Türkiye olarak söyleyemem ama Kuzguncuk olarak Kuzguncuğu tercih edeceklerini çok iyi biliyorum. (M, K, 49)

Bu sorunun bir başka ayağı olduğunu ifade eden, yaşlı, erkek ve Müslüman bir katılımcının söyleminde İsrail'e Türkiye'den göçen Yahudi kitlesinin Türkiye ile olan gönül bağının sürmekte olduğunu dillendirilmektedir. Ayrıca Türkiye'de (Kuzguncuk'ta) yaşadıkları dönemde ve hâlihazırda yaşayanların da siyasi muhabbetlerden uzak durduklarını eklemiştir. Yalnız bu ifadede sarf edilen “onlar işini bilirler” tanımlaması “çıkarlarını gözetirler” manasında olduğu için akla “Gerçekten de İsrail'de olanları önemsemezler mi?” sorusu gelmektedir.

Türkiye'den gidenler biraz bize benziyorlar. Ordaki Yahudilerin çoğu Avrupa'dan geldiği için Polonya Yahudilerinin falan orda bağdaşamamışlar. Birleşememişler daha. Bize alıştıkları için bizim üsluplara daha ziyade öyle geri planlarda kalmışlar yani. Hiç kimse öne geçememiş orda. Ordaki hatta cemaatler yalnız Telaviv'de falan kalmışlar onlar. İlk gidenlerdir, burdan gidenler. Ben çok Türkiye'ye bağlıdırılar onlar hala unutmazlar. (...)Yok katıyyen dokunmazlar. Hiç öyle şeye girmezler. Hiç politikaya girmezler hiç.. Yalnız kendisi bahsederse ben İsrail derim, İsrail'de böyle olmuş, münakaşasını dahi etmezler. Konuşmazlar bile. Onlar işlerini bilirler. (M, E, 90)

Aynı katılımcının görüşmenin devamında dile getirdiği ifadelerden yukarıda belirtilen sorunun cevabına rastlanmaktadır. Türkiye'deki Musevilerin İsrail'e bağlılıklarını sosyal, toplumsal ve hatta ırksal olarak ifade ettiklerini dillendiren katılımcı İsrail'i de Museviler için “gidilecek son nokta” olarak görmektedir. Türkiye'den gidenlerin zor dönemler sonucunda mecbur kaldıklarını da katılımcının ifadesinden anlamak mümkündür.

Hep beni İsrail derler yani beni İsrail dedi oraya bağlıdırlar. Beni İsrail diye bahsederler hep hep İsrail'de İsrail'de yani "bizim İsrail'den" öyle konuşurlar. Bunlar tabi kendilerine orası bir şey görüyorlar. (...) Fakat tabi o ordaki hayatı da beğenmeyip burdan apar topar gittiler ama burdan memnun gitmediler. İşte dediğin gibi 3 vaka oldu. 6-7 Eylül. Varlık vergisi. Onda da beki bu 30 buhranında beraber bunlar devlette iş vermiyolar. Yalnız ve yalnız ticaret yapabilirsin. E sonra ticareti de ellerinden aldılar yavaş yavaş Türk'ün malları çıktı. Arkadan varlık vergisi geldi ondan sonra da şey geldi işte dediğim gibi 6-7 Eylül onlar çok şey kaybettiler. Çoğu firmalarını kapadı, tasfiye etti. Çoğu oraya geçti. (M, E, 90)

Türkiye'deki Musevilerin İsrail ile ilişkilerinin olduğunu söyleyen diğer bir gurup erkek katılımcı ise ilişkilerin ekonomik düzeyde ve oraya göçen akrabalarla görüşme düzeyinde olduğunu belirtmişler. Bu katılımcıların ifadelerindeki en önemli ve hassas nokta ise buradaki Musevilerin Osmanlı'dan bu yana içinde buldukları bu toplumla, yani Türkiye Cumhuriyeti ile İsrail devleti arasında kalmış oldukları fikridir.

Vardır. İlişki vardır. İsraille ilişkileri yani en azından akraba ilişkileri, ekonomik düzeyde ilişkileri ve özellikle burada benim bildiğim bi takım yakın akrabaları burada olup diğerleri orda işi gücü olan ve sürekli gidip gelen insanlar var. (...)E tabi şunu şunu istemiyolar tabi yani o tabii ki o ayrıca değerlendirilcek bişey tabi o. Osmanlılar döneminden beri burada yaşamış olan İsraili kendini bi anlamda biraz küll kedisi oluyo ve aranın bozulmasını hiç bi zaman istemiyo yani. Ordan kopabildikçe buradan kopabilir durumda, burada yaşayanlardan bahsediyorum. Ha onlar kimle konuşuyo benim çalıştığım mesela o dönemde çalıştığım firmada eğer arada bi gerginlik falan olsa hemen adamlar bozulur, ben biliyorum. Böyle bişey olmasını istemezdim. Onlar hep Türk topluluğu ile İsrail topluluğu arasında. Hani o Osmanlıdan gelen, o hani böyle bir dayanışma veya işte onların kollanılması anlamında... Böyle düşünüyorum. (M, E, 55)

Etkiliyor tabi. Ben sana şunu söylüyüm. Bak şimdi bunların çok, Yahudiler çok muhafazakâr insanlardır bunu biliyosun di mi? Çok... 2000 senelik meseleleri, 2500 senelik meselelere hala dua etmezler ve mezarlık bakımı yapmazlar. Ama arkadaşımız olan Yahudiler de var tabi, onların mesela dostları bizim arkadaşlarımızdı, onların mezarını kazdırırdı, düzeltip düzeltip. Onlar gelir onu yapar, onlar "ya çok teşekkür ederiz" falan filan. Şimdi İsrail onların arasındaki ilişki şöyle var, o onlar için ne olursa olsun bi liman. Yani Almanya'da yaşayan bi Türk, Almanya'dan İstanbul'a gelmez artık. Bu neye benziyo biliyo musun? Siirt'teki insanın İstanbul'a gelip tekrar geriye dönmesi, gitmez. Ama Siirt'in çok iyi olması veya Almanya'daki için konuşuyorum Türkiye'nin çok iyi olmasını diler. Niçin diler? Günün birinde bi terslik olursa gidicek güzel bi yer olsun diye diler. Bu da normal bi şeydir. İsrail'le bunların ilişkisi de aşağı yukarı budur. Hesaplarsın, bir noktada anayurttur. Hani sen istediğin kadar bunu başka türlü de kabul etsen orası o adam için anayurttur. Bunu da anlayışla karşılamamak için bi sebep yoktur. (...) Bununla beraber de şöyle ki ben şimdi şunu hiç düşünmedim ... Sizin sonunda gidiceeniz yer orasıdır, bu çok ayıp bi şey. Bu niyet okumaktır. Hiç sevmem. Çünkü ne diyor biliyor musun? Zan, gerçek adına hiçbir şey ifade etmez. Ne güzel söylemiş. Zan, zannetmek gerçek adına hiçbir şey ifade etmez. Ya bırak ne diyosa odur, o onu kabul et sen. Ha bi şeyler çıkıyorsa ortaya konuş. (M, E, 62)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların verdiği cevaplar dikkate alındığında Museviler tarafından İsrail genel olarak sıradan bir devlet olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımın yanı sıra bazı akrabalarının yaşadığı bir ülke ya da ticari ilişkilerin olduğu bir ülke tanımları da yapılmaktadır. Bu tanımlara ardıl olarak yapılan “vizesiz beni bile almazlar” söylemi dikkat çekicidir. Burada yine asli unsura dâhil olmak üzere geliştirilmiş bir söylemden bahsetmek mümkündür. Genç ve yaşlı bazı Musevi katılımcıların ise “hem hiçbir şey hem de işler kötü gittiğinde sığınacak bir liman” tanımı aslında konunun özetidir. İsrail Müslüman katılımcıların ifadelerinde ticari, ailevi, dini ve ırksal bağlarıyla Türkiye Musevilerince gözetilen, zaman zaman da Türkiye Musevilerini etkileyebilen bir devlettir. Türkiye Musevilerinin İsrail’i gözeteceği söylemiyle birlikte, “sığınacak liman” tanımının da bir Müslüman katılımcı tarafından dillendirilmesi önemlidir.

İsrail’in Musevi cemaati açısından önemli olduğu görülmekle birlikte bu önemin cemaatin her bir bireyinde aynı derecede olduğunu söylemek mümkün değildir. Gündelik hayatta herhangi bir kimlik “problemiyle” karşılaşmayan bir Türkiye vatandaşı Musevi için İsrail sıradan bir devlettir lakin kimlik bağlamı bir sorun ona İsrail’i hatırlatacaktır. İsrail sorulduğunda öne çıkartılan Türk vatandaşlığı kimliği, Musevi vatandaşların İsrail devletiyle olan dini bağına otosansür uygulama –arka plana itme– yöntemi olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber hem İsrail’in hem de Türkiye’nin Musevi kimliği açısından önemli olduğu aşikârdır.

3.4.5.2. Medya, İsrail ve Türkiye Musevileri

a. Museviler

Medya küreselleşen dünyada kültürlerin okyanuslar aşarak bir evin oturma odasına misafir olmasına olanak tanıyan araçlarıyla etkindir. Bu bağlamda medya Tomlinson'un (2004) karmaşık bağlantılılık olarak kavramlaştırdığı iç içe geçmiş dünyada devletlerarası ilişkileri ya da devletleri aşkın şekilde insanlar arası ilişkileri etkileyen bir kudrete sahiptir. Bunu göz önüne alarak sorduğumuz okunan gazete, haber alma amaçlı takip edilen televizyon kanalı, Musevi cemaatinin Türkiye'deki haftalık yayın organı Şalom gazetesinin etkinliği ve medyadaki İsrail konumlandırmaları üzerine kritiklerin nasıl yapılması gerektiği sorularının toplumsal ilişkilerin aktif ya da pasif değişkenliğini belirlemek adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu bölümde öncelikle sorulan hangi televizyon kanalından haber dinlersiniz ve hangi gazeteleri okuyorsunuz sorularına verilen cevaplar derlendiğinde ana akım medyanın pek de dışına çıkmayan bir Musevi katılımcı grubu görmekteyiz. Habertürk, CNN, NTV, TRT, ATV, STAR, SHOW TV ve Kanal D en çok izlendiği ifade edilen televizyon kanalları olarak öne çıkarken Habertürk, Hürriyet, Cumhuriyet, Milliyet, Vatan ve Radikal de en çok okunan gazeteler olarak ifade edilmiştir. Okunulan gazetelerin arasında Musevi cemaatinin yayın organı olan Şalom'un ilk seferde dillendirilmemesi, "peki ya Şalom" diye sorulduğundaysa kerhen "okuyoruz" şeklinde cevaplar alınması Şalom'un diğer medya kuruluşlarıyla kıyaslanmayacak, farklı bir kulvarda olduğunun gözetilmesine imkân tanımaktadır. Bir başka okumayla ise Şalom'un bir medya kuruluşu olarak etkisinin düşük seviyede kaldığını söylemek yanlış olmaz.

Ekseriyetle okuyorum. (Y, E, 60)

Yok okumam. (...) Şalom'u getirirler öyle bir bakarım. Gazete gibi değil ki hani yetersiz geliyor. Mesela yazıyorlar Hahambaşı valiliği ziyaret etti, ya da bir düğün oldu şunlar evlendi. Bir organizasyon oldu falan. Ben bunların zaten içindeyim, biliyorum. O nedenle pek cazip olmuyor tekrar okumak. (Y, E, 63)

Yok, gazete [okumuyorum]. Bakıyorum onu okuyorum. (Y, K, 67a)

Şalom ara ara sinağonda gözüme ilişirse, satılmıyor her yerde, elime geçmiyor, geçse araştırır bakarım ama anca cumartesi sineğona gidince görürsem bakıyorum. (Y, K, 67b)

Her yerde satılmıyor bir kere ondan okumuyorum. Hem haftalık çıkıyor bayat haber oluyor. Elime geçerse ama bakarım. (Y, E, 61)

Evet, [Şalom okuyorum]. (Y, E, 56)

Yok, bakmıyorum, almıyorum ben onu... (Y, E, 53)

Bizim eve geliyor gazete ama benim ilgimi çekmiyor, okumuyorum. Annem zorla okutmaya çalışıyor o da ayrı mesele. Annem kendisi takip ediyor, okuyor düzenli. Ben de sanat sayfalarını beğeniyorum baktığımda, festivalleri, etkinlikleri eel aldıklarında güzel işliyor ve anlatıyorlar. Ben niye okumuyorum, din odaklı değil ama cemaatin içine yönelik olduğundan bir tepki belki. (Y, K, 32)

Bizim eve almıyoruz, düzenli okumuyorum yani. Dedemler yazlığa geçtiklerinde üç ay bize geliyor yazları gazete o zaman bakıyorum her Perşembe geldiğinde. Diğer gazeteler gibi bir kere baş sayfası var Türkçe, bir sayfa Ladino hazırlıyor ki bence önemli. Normal gazeteler gibi köşe yazıları var, spor haberi oluyor ve cemaat içindeki faaliyetleri, cemaatle ilgili olayları haber verdiği için de önemli. (Y, K, 25)

Musevi katılımcılara sorulan “medya’da İsrail konumlandırılmasını nasıl görüyorsunuz, İsrail nasıl anlatılıyor ve medyadaki bu haber tarzı burada sizin yaşantınızı etkiliyor mu?” sorusuna alınan cevaplardan görülüyor ki medyanın İsrail konumlandırması Türkiye’de yaşayan Musevi cemaatini ciddi derecede olumsuz yönde etkilemektedir.

İsrail’in basında konumlandırılması tamamen politik bazen bakıyorsunuz manşetten inmiyor bazen bakıyorsunuz hiç yokmuş gibi bahsedilmiyor. Basın da politik davranıyor, politik işleri sevmem ben. (Y, E, 60)

Burada başka türlü zarar vermeye çalışılıyor. Bizi İsrail ile bir tutmalar oluyor, ben üstüne basa basa söylüyorum biz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız diye, ben netice Türk vatandaşıyım, atalarımız 500 sene evvel gelmiş bu topraklara. On sene önce buraya gelen adam ben Kuzguncukluyum diyor, benim dedelerim gelmiş buraya, İtalyan değil ki bunlar asırlardır buradalar, ben burada doğmuşum bir de. (Y, E, 63)

Yalan, yanlış, tek taraflı, bizi üzen.(Y, E, 61)

Kötü konumlandırılıyor, iki ülke arasında haberlerin yansıtılışı açısından dağlar kadar fark oluyor. Bazen oradaki tanıdıklar arayıp bir terslik var mı diye soruyor bize mesela. Yer yer bizden ne istiyorlar diye düşünülüyor. (Y, K, 25)

Gereksiz bir karalama çabası görüyorum ve buradaki toplumu kötü etkiliyor. Buradakileri ateşe atmış oluyor medya. (Y, E, 21a)

İsrail hep suçlu, kötü gösteriliyor. Burada dini kimlik de önemli ülkelerin, Filistin'e karşı bir eylem yapılırsa buradaki cahil halk galeyana geliyor. Kendi çevremizde hissetmiyoruz bunları ama genel izlenimim bu. (Y, E, 21b)

Medya konumlandırmasına bir alt başlık olarak sorulan “Mavi Marmara olayı, medyaya yansımaları, devletlerarası ilişki ve bunların hepsinin sizlerin gündelik hayatına yansımaları ne yönde oluyor, etkileniyor musunuz” sorusuna verilen cevaplardan katılımcıların cevaplarında olayın gündemde olduğu süreçte tedirginlik yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Buna ek olarak da bu olayın insani bağlamda üzücü ama devlet meselesi olarak da rahatsız hissettiren bir süreç olduğu dillendirilmiştir.

Biz Türk'üz, belki benim memleketim orası ama o olay olduğunda ben ağladım, üzüldüm. Burada da şeyler oluyor, bana burayı sorun Kuzguncuk'u anlatayım size ama onların sorunu o, nasıl desek... (...) Onların arasında o, devlet sorunu insanları hiç ilgilendirmez böyle şeyler. (Y, K, 67a)

Gerçek arkadaşlarımla sorun yaşamadım. Burada esnafız sonuçta, her çevreden insan var, tedirgin olmadım desem yalan olur bir ay kadar, sıkıntılı geçti bir dönem. Karşılıklı hatalar var ama orda şiddet onaylanamaz. (Y, E, 55)

Devlet işi onlar, hep politika, bugün araları açılır yarın barışılır. Yok ya Türk'üm ben zaten ne etkileyecek İsrail beni. (Y, E, 53)

(mavi marmara) İki tarafın da hataları var. Kurallara uyulmaması var, ihmaller var. İki tarafın da agresif tavrı oldu, tek taraf suçlu, o da şu denilecek bir durum değil ama ortada bir vahşet olduğu gerçeği de belirgin yani, insanlar öldü sonuçta. (Y, K, 32)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Hangi gazeteyi okuyorsunuz, TV’de haber izlemek için hangi kanalı tercih ediyorsunuz?” sorusuna alınan cevaplarda genelde ana akım medyanın takip edildiği görülmüştür. Bununla beraber bazı alternatif ve

siyasi bir söylem üzerine konumlanmış medyadan bahseden kadın katılımcılar da mevcuttur. Habertürk, CNN, NTV, TRT, ATV, STAR, SHOW TV, Kanal D, TV 8, FOX ve Ulusal Kanal en çok izlendiği ifade edilen televizyon kanalları olarak öne çıkarken Habertürk, Güneş, Posta, Sabah, Hürriyet, Milliyet, Vatan, Sözcü, Cumhuriyet ve Aydınlık ise en çok okunan gazeteler olarak ifade edilmiştir. Her ne kadar ana akım medya yoğunlukta da olsa ulusalcı görüş ile muhafazakâr demokrat çizgiler arasındaki Müslüman katılımcılardan bahsedilebilir.

Müslüman katılımcıların Musevi cemaatine yönelik yayın yapan “Şalom gazetesinden haberdar olup olmadıkları” sorulduğunda ise katılımcıların büyük kesiminin daha önce adını duymadıkları görülmüştür. Bazı katılımcılar ise Şalom’un varlığından haberdardır ama hiç ellerine alıp okumadıkları görülmektedir. Şalom’un varlığından en fazla haberdar olan katılımcı ise sinagogda rast geldiğinde göz attığını ifade etmiştir.

... Duydum, duydum o şeyde i... Sinagog’da şey yaparken şöyle bir göz gezdirmişliğim var, okumadım ama... Bir göz atmışlığım vardır o gazeteye. Tabi internetten de ara sıra bakıyoruz. Kuzguncuk’la ilgili haberler olunca ilgileniyoruz onla... (M, E, 56)

... Var var var da göz atma şansım pek olmadı benim. (M, E, 55)

Bana hiç gelmedi Şalom ya. (M, E, 62)

Yo Şalom Gazetesi’ni bilmiyorum. (M, K, 55)

Yok, hayır ilk defa duydum. (M, E, 24a)

Şalom gazetesini biliyorum, hiç okumadım. (M, K, 30)

Hiç haberim yoktu, ilk defa duydum. (M, E, 26)

Yok, fazla ilgilenmiyorum. Bilmiyorum, yeni duydum. (M, E, 24b)

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Basında İsrail’in konumlandırmasını nasıl görüyorsunuz, bu konumlandırmadan buradaki Musevi vatandaşlarımız etkileniyorlar

mıdır sizce?” sorularına alınan cevaplarda Müslüman katılımcıların düşüncesinin etkilendikleri yönünde olduğu görülmektedir. Lakin etkilenmediklerini, etkilenmemeleri gerektiğini ifade eden katılımcıların söylemlerinde öne çıkan “buraya aitlik” söylemi, gündelik hayat ve sosyal yapı bakımından dikkate değerdir. Basına yaklaşım ise ifadelerden görüldüğü üzere basına tam güvenilmediği yönündedir.

Valla ben şimdi işte onu haberlerde yani ben şeyi doğru olmadığına inanıyorum yani İsrail’le Türkiye’yle ilgili konuların. (M, E, 72)

Ediyordur tabi haberler, olanlar (Musevileri etkiliyordu). Politikanın muhakkak şeyi var. Şimdi ki Almanya’daki vatandaşlarımıza dışarıda yurt dışında yapılan herhangi bir şey bizi etkilemiyor mu? E aynı şey. E bu muhakkak onlarda bir tedirginlik olur. Tedirgin oluyorlardır yani. (...) Valla İstanbul’dakileri bilmiyorum da ben buradakilerde her hangi bir şey yok. Burada bir şey yok. Burası orda İsrail yerinden kalksa ve ya bizimkiler orda bir şey olsa burada kimsenin kalkıp da şey yapacağını zannetmiyorum. Burda öyle bir şey olmaz. (M, E, 52)

Takıntıları olan da var, takıntısı olmayan da var basında yani. Bi kısmı İsrail muhibbi gibi görünebilir, bi kısmı İsrail düşmanı gibi görünebilir, yani genel anlamda bakıldığında öyle ifade edebiliriz yani, bu ortasını bulan var mıdır, sanmıyorum yani. (...) Bak o konuyu (Musevileri etkileyip etkilememesi), o konuyla ilgili hiç oturup konuşmuş değilim yani, sizi ne kadar etkiliyor, etkilemiyor, kendi içlerinde nasıl duygular taşıyorlar. Dışardan bildiğim kadarıyla o konulara pek takıldıklarını söyleyemem yani çok radikal değilse pek onunla ilgili takıldıklarını, böyle takıntı haline getirdiklerini hiç görmedim yani. Sohbetlerimizde de bu konu hiç dile gelmedi, bu konu böyle oluyor, olaylar çıkıyor yani sizin bu konuda tedirgin oluyor musunuz, üzülüyor musunuz, üzülüyorlardır mutlaka. (...) O var mıdır, vardır mutlaka ama genel anlamda bakıldığında o tür tanıdıklarım arasında zannetmiyorum yani ama insanların iç dünyalarını, âlemlerini de bilemezsiniz. (M, E, 47)

Tabiki ediyodur. Tabiki ediyodur. Onlar da ondan hani bi sürü insanın da bundan haberi yok açıkçası. Hele yaşları gençlerin de haberi var mıdır bilmiyorum da yaşlıların hiç bi haberi yok. Hani orda bi İsrail devleti var bunu tanyolar yani. Orta Doğu’ya Amerika tarafından konulmuş bi karakol olduğunun farkında bile değiller. (M, K, 55)

Ama anca fanatikler. Onlar da çok şey ya yani ben onları çok cahil görüyorum. Yani şey olarak bakıyorlar daha çok Türkeşçilerden çıkıyo böyle milliyetçi olanlar o tarz bakıyorlar. Hani ya da bu benim çevremde yok ben hissetmedim hiç. (...) Şeyler mi, Museviler mi? Haa anladım. Ama şimdi neydir? Onlar da bu ayrımlar olana kadar bunun bi farkındalığını yaşamamışlardır. Şimdi şimdi yaşıyorlardı yani. Türkiyeli olduk Türk vatandaşsınız hani onlar orda askere gidiyo şey yapıyor... yani bunun şeyini hiç düşünmek bile istemezler diye düşünüyorum ben yani böyle bişey olacağını hiç sanmıyorum. Şimdi şimdi şey yaptılar onlar da. Ha şuanda o kadar bariz bi şekilde ayrışıyoruz ki hani şey nedir Atatürkçüler şu anda AKP’li AKP’liler Atatürk’e karşı işte bi takım şeyler. Hep bi şimdi şimdi çıkan şeyler bunlar. Yani bu da bana dış güçlerin bizi bölmesi, bölmek istemesinden kaynaklanıyo yani. (M, K, 49)

Benim değiştirmiyor. Yo yo, benim değiştirmiyor ama ı... bazılarının değiştirdiği konusunda Musevi cemaatinin rahatsız olduğunu biliyorum. (M, E, 56)

Türk basını yanlı bir basın, özgür değil, ne söylemesi isteniyorsa onu söyleyen bir basın, bu yüzden son zamanlarda özellikle İsrail konusunda bir tepki var. Bu tepkiden muhakkak Türkiye Musevi Cemaati etkileniyordur. (M, K, 30)

“Mavi Marmara Olayı” olarak tarihte yerini alan ve tezin alan çalışmasının öncesinde meydana gelen bir süreç olarak Müslüman katılımcılara sorulduğunda alınan cevaplar Türkiye’nin haksız olduğu noktasından başlayıp, İsrail’in haksız olduğu ya da haklılık payı olabileceği fikrine doğru ikircikli şekilde ifade edilmiştir.

Yani mesela habu yıl da yani geliyor bazı laflar falan yani bu işler yani devletin suçu yani anlaşmadan yani gönderdi şeyi yani oraya. ... Bizim devletin yani anlaşmadan göndermesi yani hükümetler. Şey yani gidip anlaşıp öyle göndermesi lazımdı, adam seni tehdit ediyi yani gönderemezsin, gelemezsin diyi sen de babalık yapıp gönderdiğin zaman insanlar haybeden öldü yani. (M, E, 72)

Orda İsrail’in bir dayılığı yani o ki kendi şeyi her ne olursa olsun. Bizimkilerde belki bir dayatma yaptılar, belki orda ama açık deniz, açık deniz içinde mesala İsrail’in ordaki şeyi bence yanlış. Ama girip de İsrail’in sınırları içine girseydi müdahale etme şeyi olabilirdi, müdahale etse de gene silahlı olmaz. Artık yani bu iki ülkenin daha öncesinde baya dosttu Yani silahlı bir her şeyde, silahlı eylem yapmanın bir şeyi yok. Öyle artık kalkması lazım o şeylerin ama İsrail biraz dayatmacı. (M, E, 52)

... Yanlış derken şunu söyleyim i... yanlış derken şunu söyleyim İsrail’in yaptığı yanlış ama bi kere işin oraya gelmesi o da ayrı bi yanlış. ... Bunları yaşıyoruz biz, hayatımızda da yaşıyoruz yani bana göre orda olan da yanlış yani Filistin’de olan birçok şeyde yanlış bana göre. Yani karşılıklı iki tarafın da yaptığı birçok şey de yanlış bana göre ama Marmara olayının özü de yanlış arkası da yanlış. (M, E, 56)

Şimdi onun ilk başında Türkiye biliyorsunuz “Van Münit” olayı. One Minute olayı evveldir. Davos’ta çok büyük bi hakarettir çünkü başbakan orda cumhurbaşkanına hakaret etti. (...) Efendim o Mavi Marmara muhabbeti benim kanaatim o şımarıklık. Yani şımarıklığı İsrail’in. Artık böyle her şeyin olmadığı çıktı meydana, halbuki hiç bişeyin olmadığı çıktı meydana. Kendisini o kadar büyük görüyo ki Türkiye’yi kaldırıyor tabureye oturtmaya kalkıyo. Onlar bunlar hep hakimiyet kurmak. Türkiye de buna şeymiş gibi gözüküyor. Halbuki Türkiye şimdi zaten hepsinden ileri geçti. Ekonomisi kuvvetli, ordusu kuvvetli efendim disiplinli bi ülke, tüccarı tüccarlığını biliyo, asker askerliğini biliyo.. (M, E, 90)

Onu ben şöyle, şöyle ifade edeyim. Ordaki insanlar ihtiyaç sahibi, yani şu anlamda söylüyorum mağdur insanlar yani, buradan götürülen şeyler iyi niyetle çıkarılmış, yola çıkmış insanlar yani halisane duygularla, o savaş gemileriyle oraya giden insanlar değil neticede silah değil, çakı bile taşımayan insanlar neticede yani onların ordaki insanlara ulaştırılması gerektiğini ifade edeyim ben. Yani o insanlar buradan tutup da oraya silah götürmüyorlar yani insani ihtiyaç olarak ilaçtır, gıdadır, ne bileyim yani televizyondan gördüğümüz kadarıyla o tür şeyler götürüldü yani onların oraya ulaştırılması, o insanlara onun takdim edilmesi gerekirdi, onu ifade edebiliriz yani. (M, E, 47)

[Mavi Marmara] Çok karışık bi şey o bence soru işaretleri olan. Yani ordaki insanlar çok insani yardım götürmüşlerdir mutlaka. Ama sonra siyasi amaçla kullanılmış olabilir. Başka bi sürü şey var yani. Çok insani bi şeydi o aslında. Ama farklı bi şekilde algılandı. İşin içinde başka bi sürü bi şeyler olabilir. Çünkü artık çok şey olduk böyle ne deniyo, ne diyoduk, paranoyak olduk yani. Sürekli komplo teorileri. Evet yani her şeyde bi komplo teorisi arıyoruz, buluyoruz. Çok paranoyak olduk. Her şeyde bi şey arıyorum ben mesela. Şimdi hiç bi şeye inanmıyorum ben açıkçası. (M, K, 55)

... İsrail bizim gemimizi de şey yaptılar. Yahudiler orda bi yerde haklı gibi gözüküyo tabi Filistin’e gidiyolar tabi bunlar siyasi, pardon şeyler var ama masum insanları öldürmek hiç şey şey değil. (M, E, 24a)

bişeye yardımı olduğu zaman geliyorum ben sana su veriyorum sen bana veriyosun geçiyorum gene savaşıyosun. E şimdi ben zaten bi yere bi yardım yardımım olmuş bi yere bi

yardım yapıyorum, sen de geliyorsun o yardımın ortasına dalıyorsun, indiriyosun ayıp bişey ya. Olmaması lazım ondan sonra kendilerini bi şey yapıyo zannedip diploması tut, insanın kafasını bozuyorlar. (M, E, 26)

Ancak son yaşanan olaylarla ilgili düşündüğüm şu, her ülke izinsiz kendi sınırına girildiğinde ateş açar, hele ki daha önceden 'siz gelmeyin, yardımları biz ulaştırırız' demişlerdi, ama ülkemizde Arapların gözünde kahraman olmak isteyenler olduğu için ille de gidildi, sonuç ortada. Önemli olan devletler değil insanlar. (M, K, 30)

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü üzere genç katılımcıların söylemleri de diğer Müslümanlardan belirgin bir farklılık göstermemektedir. Genel anlamda katılımcıların konuyu ülkeler arası politika unsuru olarak değerlendirdiğini görmekteyiz. Bu noktada bir Müslüman katılımcının bu konuya verdiği cevap, siyasi gerilimin, devletlerarası meselenin ulaştığı tehlikenin habercisi niteliğindedir.

Gerçek mesele bu burada riyaya, katkıya lüzum yok olay meydana görülüyor. Bu saptırmaya da lüzum yok. Mesela sonra hayatım şimdi bizim İsrail'le şunla bunla harp edebilecek konumumuz yok. Gayet açık konuşuyorum. Ama adam öyle değil ki adam bütün teknik şeyler var yanıyo muyum... bi zaman ben belki sen hatırlamazsın... birşey oldu Mısır Kahire'ye kadar girdiler hiç bişey yapamadılar. Suriye istersen git hemen girer hiç dinlemez adamda güç, sonra milli iradeleri var, azimleri var, biz de öyle bir şey yok ki. Suriye de öyle birşey yok ki Mısır da öyle bir şey yok ki işte görüyorsun şimdi hala boyuna Mısır'dı, Libya'ydı, bilmem neydi. Bunlar başlı başına bir problem çıkardılar. (M, E, 79)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların ifadeleri karşılaştırıldığında Türkiye medyasına karşı tutumları paralellik göstermektedir. Genel itibarıyla medyanın tarafsız olmadığını ifade etmektedirler. Birkaç katılımcı hariç genel anlamda ana akım medya televizyonları ve gazeteleri takip edilmektedir. Musevi katılımcılar İsrail'in basın tarafından kötü ve sürekli olumsuz konumlandırıldığını ifade etmişlerdir. Bazı Musevi katılımcılar bu durumun dönem dönem kendilerini etkilediğini, bazı Musevi katılımcılarsa hiç etkilenmediklerini söylemişlerdir. Müslümanların genel kanısı ise yapılan bu konumlandırmanın Musevi cemaatini olumsuz etkilemediği yönündedir. Bu

fikirlerini desteklemek için kullandıkları argüman ise “onların buraya ait olmaları” ve bundan dolayı etkilenmemeleri gerektiğidir.

Yapılan haberler sonucunda halkın Musevi cemaatini İsrail ile bir tuttuğunu ve bunun da antisemitizmi, Yahudi karşıtlığını tetiklediğini ifade eden Musevi katılımcılar kendilerini tedirgin hissettiklerini belirtmişler. Özellikle Mavi Marmara olayının manşet olduğu dönemlerde üzerlerindeki bakışlardan rahatsız olduklarını belirtmişler. Bununla birlikte bu olaylardan etkilenmediklerini söyleyen katılımcıların iş ve aile hayatı bakımından hâlihazırda Kuzguncuk'ta ikamet ediyor olması da semtin kimliği açısından önem teşkil etmektedir. Bir Musevi katılımcının kendi isteği dolayısıyla katılımcı ifadelerinde yer verilemeyen ifadesinde Mavi Marmara olayının, olayı yönetenlerin söylemlerinin ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ve yetkililerinin tavrının, İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkiyi bozmakla beraber Türkiye Musevilerini de gündelik hayatta zor durumda kalmasına sebep olduğundan söz edilmiştir.

Medyaya ilişkin bir diğer konu da Müslüman katılımcıların pek çoğunun hiç duymadığı, duyanların da hiç okumamış olduğu Şalom gazetesidir. Musevi cemaatinin yayın organı niteliğindeki Şalom haftalık gazete olarak yayımlanmaktadır. Musevi katılımcıların ilk seferde okudukları gazeteler arasında dillendirmedikleri Şalom, özellikle sorulduğunda yaşlı katılımcıların ya hiç takip etmediği ya da ara sıra okudukları görülmüştür. Düzenli takip etmemelerinin sebebi; “zaten içinde oldukları cemaatin haberlerini sunan bir gazete” olması, dağıtımının yaygın olmaması, ücretli olması, olarak ifade edilmiştir. Bu sebeple günlük gazetelerle aynı kefeye koyulmaması gerektiğini ifade etmişler. Buna karşılık

Musevi gençlerin Şalom'u daha çok önemseydiği görülmüştür. Özellikle kültürel bir değer olarak, Ladino olarak hazırlanan sayfasına atıfta bulunmaları önemlidir.

3.4.6. Dil, Yaftalar ve Ötekileştirme

Bu bölümde Ladino'nun ulus devlet sürecindeki durumu, Yahudi kimliğine ilişkin yaftalar, farkında olmadan ifade edilen tanımlar ve ötekileştirme ile doğrudan ilintili söylemler bir arada verilecektir.

a. Museviler

Musevi katılımcılara yöneltilen “Bildiğiniz diller nelerdir?” sorusu üzerinden geçilen Ladino dili bilinirliği ve yapısı bakımından ele alındığında, cumhuriyetin ilk yıllarındaki politikaların da bir sonucu olarak dilin bozulduğu ve artık pek konuşulmadığı, gündelik hayattansa tamamen silindiği görülebilir. Dilin gramer yapısını koruduğunu ama kelime bakımından pek çok dilden kelime emdiğini belirten katılımcılar, ek olarak dilin İspanya çıkışlı olduğundan İspanyolca olarak anıldığını belirtmişlerdir.

İspanyolca'dan bozma, Türkçe ile karışmış bir dil. Çok Türkçe kelime içeriyor, grameri uyuyor tamam da kelimeler, fiiller Türkçe kaynamış araya. Çok komik sözler, cümleler de çıkıyor ortaya bazen. (Y, K, 32)

Ladino çorba biraz, her dilden kelime var artık. (Y, E, 21b)

Ladino biraz karışık, grameri falan ayrı bir dil tabi ama araya her dilden kelime almış. (Y, E, 21a)

İspanyolca biliyorum ben. Ladino olarak bilmem. Onu da okulda falan değil aileden gelme, öğrendik çocukken. Yok, çocuklarım konuşmadılar, öğrenmediler. (Y, E, 53)

Çıkış kaynağı İspanya olduğundan İspanyolca diyoruz biz. (Y, E, 63)

Annem Musevice babam Musevice ben Türkçe konuşurdum evde, kulak dolgunluğuyla öğrendim, her şeyi anlarım, cevap verirken 3 cevaptan sonra söyleyemem daha Türkçeye dönerim. (Y, K, 67b)

Yeni nesil Ladino'yu bize oranla daha az konuşuyor ve bu durum her diğer nesile geçtiğinde dahagda azalıyor buda bizim kendi benliğimizi kaybetmemizdeki unsurlardan bir tanesidir. (Y, E, 56)

Ladino çok değişti buldukları ülkelere göre kelimeler aldı. Türkiye Yahudileri İspanyolca da değil tam Türkçe de değil. Bir Ladino biliyoruz ama biz Ladino bilmiyoruz. Ha, İspanya'da Güney Amerika'da, orda da İspanyolca konuşuluyor, derdini anlatamaz mı, anlatır elbette ama eski Ladino değil artık dil. (Y, E, 60)

Ladino aslında evet. Şimdi şöyle, Ladino anlaşılabilir bir dil hala, annem, babam yurtdışında İspanyolca konuşulan bir yerde çok rahat anlayıp, iletişim kurabiliyorlar. Ben de anlıyorum işte, çok iyi bilmiyorum ama küçükken bazı şeyleri bizden saklamak için kullandıkları bir dildi, merak edip, kulağıma kazınanları öğrenip anlıyordum ben de. (Y, K, 25)

Bu nesilde yok artık, İngilizce oldu çocukların dili. Ladino anlıyorlar bazı kelimeleri, seçiyorlar ama konuşamıyorlar, konuşamayınca da sürmüyor öyle. (Y, E, 60)

Bir ara söndü, son on yıldır gerek şarkılarla, fıkralarla yaşatılmaya çalışılıyor. Neticede bir kültür bu da. Bazıları hakiki İspanyolca öğrendiler bir dönem kurslara gidip. Araya çok kelime karıştığından dil kayboldu, Türkçe, Fransızca, Rumca, İbranice, İngilizce hep kelimeler karıştı Ladino'ya. (Y, E, 61)

Türkçe Konuş kampanyası ve siyasi yaptırımların da etkisi olmuş olabilir ama temel sebep dilin etkinliğinin azalması bence. Fransızca konuşan daha çok var bizim nesilden sonra Ladino'ya nazaran. Şimdi İngilizce Tercih ediliyor. (Y, E, 61)

Türkçe konuş söylemi, anonslar, pankartlar, cezalar falan var. ... Sadece Museviler değil de o dönemdeki Rumlar, Ermeniler... Dili farklı herkes nasibini almış bu yaşam alanını kısıtlayan olaylardan .(Y, K, 32)

Ötekileştirme bağlamında öne çıkan ilk kalem, Musevi ifadelerinde görüldüğü üzere “gevur” kavramı öne çıkmaktadır. Bunu mit halini alan, Yahudi kimliğiyle kalıplaşmış önyargılar izlemekte. Bu önyargılar olumsuz sıfatlar ya de kaba benzetmelerle ifade edilmekte olduğu ve bu ifadelerin kırıcılığı da katılımcıların yakındığı bir diğer kalemdir. Musevi katılımcıların ifadelerinde ortaya çıkan üçüncü bir kalem ise ulus kimliği ile dini kimliği ayıramamaktan kaynaklanan “İsraili” söylemidir.

Gevur lafı hoş değil, kullanan ne anlama geldiğini bilmiyor muhtemelen ama kırıcı oluyor. (Y, E, 55)

Tek bir şeye üzülüyorum onu da aleni olarak hep söylerim; Türkiye doğumluyum, TC vatandaşım, Musevi'yim doğrudur ama duyuyorum bazen gevur deniliyor, gevur dinsize denir. Hristiyan, Ermeni, Rum onlar da bir Allah'a inanıyor. Bunu bilmeyip de gevur diyen

varsa cahilliğine veririm onu ama kendini bilen kızsda da ge vur demez. Dinsiz imansız değil ki, senin inandığın Allah a inanıyor, Allah'ı tanyor onu dediğin de. (Y, K, 67b)

Hiçbir şey denmiyor ama bir laf duyunca da çok üzülüyorum yavrum. Bazen ge vur dendiğini duyuyorum, inanan inanana nasıl der bunu, bilmiyor mu ge vucurn manasını. Hepimiz bir Allah'ın kuluyuz yavrum. (Y, K, 67a)

Adam ge vur diyor bilmeden, ge vur ne demek anlamını biliyor mu? Ne demek ge vur, denir mi? (Y, E, 63)

Yahudi aşağılama, kötü bir söz olarak kullanılıyor maalesef. (Y, E, 55)

Bazı anlatılar mit halini almış, önyargıya neden oluyor, sloganlaştırılmış önyargı... Nasıl yani, mesela cimri... Yahudiler cimridir. Ne biliyorsun? Nerede gördün Yahudiyi, neyi genelliyorsun ki? (Y, K, 32)

Önyargı çok mesela ben lisedeyken bir tarih öğretmenimiz vardı, İtalyan lisesinde okudum ben bir de; bir gün derse geldi, sınıf da kirliydi biraz, dediği laf beni çok üzmüştü, kızdırmıştı; “ne o havraya çevirmişsiniz burayı”... Sözde okumuş, eğitilmiş insan bunu yapan. (Y, K, 25)

Burada dini kimlik de önemli ülkelerin, Filistin'e karşı bir eylem yapılırsa buradaki cahil halk galeyana geliyor. Kendi çevremizde hissetmiyoruz bunları ama genel izlenimim bu. ... Türkiye'de azınlık olmak, azınlık olarak toplumda yer almak, din de tarihte, mesela İsrail – Filistin ilişkilerinde medyanın yansıttığına cahil kesimin, eğitimsiz kesimin hemen inanması, zor oluyor bizim için, önemli görüyorum bunu. (Y, E, 21b)

Bilmeden söylüyor adam sanki tüm Yahudiler İsrail vatandaşı. Rumsun Yunanlı değilsin, Ermenisin Ermenistanlı değildir, Yahudi'dir İsraili değildir. Bilmeden ayrımcılık yapıyorlar. Ben adama kefen var dediğimde şaşırıyor, inanmıyor. Sordu birisi siz gömünüzü nasıl yapıyorsunuz diye, kefenliyoruz dedim, şaşırıldı. Sanıyor ki elbiseyle falan gömüyoruz Hıristiyanlar gibi. Anne baba işte, bilecek ki çocuğuna öğretecek böyle şeyleri. (Y, E, 63)

“Bu önyargılar nasıl aşılabilir, geleneklerde benzerlikler var bunlar topluma anlatılırsa çözüm olur mu?” sorusuna Musevi katılımcılar genelde olumlu bakmışlardır. Kimi katılımcılar bu benzerlikleri anlatmanın faydalı olacağını ifade ederken kimi katılımcılar ise karşılıklı olarak anlayışı ve kaynaşmayı sağlayacak etkinlikler yapılması gerektiğini düşünmektedir. Bir diğer katılımcı ise toplu anlatımların bireysel izah deneyimlerinden daha verimli olduğuna dikkat çekmektedir.

Evet çok benziyor. Sünnet aynı mesela, gerçi yaşlar farklı ama mantık aynı. Çocuğa ne denir dua, mevlüt okutma kırk günü geçince öyle bir şey Müslümanlıkta da var bildiğim kadarıyla. Ölümlere mevlüt okutma var, adı başka tabii ama aynı mantık yine. --- (anlatılırsa) İlla ki faydası olur elbette, bilgi eksikliği giderilir en azından, insan bilmediği, tanımadığından çekinir. (Y, K, 32)

Evet, bence bu ritüel, dini gelenek benzerlikleri konuları anlatılırsa faydalı olabileceğini düşünüyorum. (Y, E, 56)

Her ikisi de doğru şimdi. Karşılıklı şeyler de yapılmalı mesela bizim cemaatimiz iftar yemekleri veriyor ramazanda, devlet büyüklerini de çağırıyorlar, yazılı ve görsel medyaya da haber oluyor bunlar ama bunları olması gerektiği için yapıyor cemaat aman hoş gözükelim diye bir kaygısı yok. Mesela ben ramazanda yolda bir şey yiyip içemem yani, saygıdandır bu; oruçlu insanların olduğu yerde terbiyeyle ilgili. (Y, K, 25)

Kimi adam 3 kelimeyle anlar kimi adam 53 kelimeyle anlamaz. Bireysel bir yere varılmaz, bir okuldan 35-40 kişi gelirse başka 35-40'a anlatır, toplu bilinçlendirme olur. Seminerler, ziyaretler yapılıyor zaten bu konuda. (Y, E, 60)

b. Müslümanlar

“Ladino dilini duydunuz mu?” sorusunun yöneltildiği Müslüman katılımcıların pek çoğunun Ladino dilinin varlığından habersiz olduğu görülmektedir. Bu habersizlik yaşlı katılımcıların büyük çoğunluğu için de geçerlidir. Sadece birkaç yaşlı erkek katılımcı Ladino’yu ve dönemi bilmektedir ve Türkçe Konuş kampanyasının devlet eliyle gerçekleşmediğini söylemektedirler. Bu iki katılımcıdan biri Musevilerin Ladino konuşmalarını kendi tercihleri olarak nitelerken diğeri ise mahalle baskısı sonucunda Türkçe’nin kabul ettirildiğini ifade etmektedir. Bir katılımcı Musevi cemaatinin dilini İspanyolca olarak bilmektedir ve Ladino’yu hiç duymamıştır. Genç Müslüman kadın katılımcım ise Ladino’nun ne olduğunu öğrendikten sonra konuyu bağdaştıracak fikir üreterek cumhuriyetin kuruluş yıllarına, Türkleştirme çalışmalarına atıfta bulunması önemlidir.

Hiç duymadım öyle bir dil adı. (M, E, 24b)

Bilmiyorum, duymadım valla o dili. (M, E, 26)

Ya duymadığımız o kadar çok dil ve şeyler var. (M, E, 24a)

Şey mi Yahudilerin eski dilimi ? Ama o İspanyolcada zaten. (M, E, 55)

Ne olduğunu bilmiyordum, şimdiye kadar. ... Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkleştirme çabaları sonucunda dil eksikliği olan Yahudiler zorlanmışlardır. Fakat Yahudiler bu süreçte saygı göstermiş ve Türkçenin Yahudi cemaatinde yayılması için çaba göstermişlerdir. Bu tabii ki Ladino’nun şuan yok olmaya yüz tutmasında etkilidir. ... Üzülerek söylüyorum ama devleti yöneten insanların yanlışları yüzünden, azınlıklar için Cumhuriyetin pek bir kazanımı olmamış bence. Türkçülük, milliyetçilik fazla önemli olmuş birçok insan için buda azınlıkları kötü anlamda etkilemiş. Ladino dilinin kaybolmasında bunun sonucu tabii ki. (M, K, 30)

Şimdi benim mahalleimde mükemmel Yahudice konuşulurdu. Çok Yahudi vardı mahallede. Hiç bi zaman da bitmedi şu son zamanlar hariç hiç bi zaman da bitmedi konuşuyolardı. Onların ikinci nesilleri benim çocuklar diyim ben ondan sonraki çocuklar istemediler onu konuşmak çünkü onu İsrail de istemiyodu ynai onun İsrailce olduğunu asla kabul etmiyor İsrail, değil zaten. Zaten İbranice'nin dışında herhangi bi Yahudi'nin bu da Yahudi dilidir diye konuşmasını da İsrail istemiyo. Yani İsrail'in de empozizasyonu odur. Onlar da ihtiyaç duymadılar. Şöyle ihtiyaç duymadılar bi dili öğrenmesi kolay bişey değil. Evde konuşulmuyosa hiç öğrenemezsin. Okullar da yok. Yahudiler okul açmadılar o şeyden sonra nedir o. [Alyans Okulları] Belki vardır açmadılar derken de benim bildiğim yok. Olmama ihtimali de çok yüksektir. Herhangi bi baskı olduğunu da hiç sanmıyorum. Aynı baskı Rumlara da vardı o zaman. Onları konuşuyorum hala konuşuyorum. Burda hala Rumlar var, konuşuyolar. E Ermeniler şakır şakır Ermenice konuşuyolar çok Ermeni arkadaşım var. Her yerde var şakır şakır konuşuyolar hangisinde o zaman zorla değiştirttiler? (M, E, 62)

Ben tabi Musevileri bir müddet tanıdığım için ilk defa Yahudilerle iyi. Yahudilerle de tanıştırdı sonra bunlar İspanyolca konuşurlardı. Biz bunlara kızdık sonra. Ulan İspanyolca konuşuyosunuz Türkçe niçin konuşmuyosunuz diye. ... Vatandaş Türkçe konuş kampanyası da sakın burda Kuzguncuğa geliyosun, tak, tak, tak konuşuyor, arada bir Fransızca konuşur. İspanyolca konuşuyosun bu senin dilin değil! Ne için Türkçe konuşmuyosun? Belki orda vatandaş Türkçe konuşma şekline gitmiştir ama esası ordan çıkmıştır. Kendi dili değil İbranice konuşmuyor o burdakiler. Birbirlerinle sinagogta İbranice dualar ediyolar, dışarı çıkıyolar İspanyolca konuşuyolar. İspanyolca konuşuyosun madem hatta Mıstır Gabay vardı bi tane eczacımız. Gene konuşurken falan İspanyolca biliyosun demek MıstırGabay derdik kızardı. Hemen Türkçe'ye dönerdi. (M, E, 90)

Ladino'yu duymamış diğer iki Müslüman katılımcı ise durumu analiz etmeye yönelik fikirlerini paylaşmıştır. Bu fikirlerden görüldüğü üzere katılımcılardan biri dilin bir göç ve kırılma sonrasında yeni kuşaklara iletilemeyerek kaybolduğudur. Diğer fikir ise yabancı bir dili konuşmanın toplumun kalabalık kesiminde huzursuzluk yarattığı ve bu nedenle dilin dışlandığı görüşüdür.

Hiç duymadım bak ilk defa duyuyorum. Zaten İbranice konuşanları yok ki. ... İspanyolca bile konuşan çok azdır, belki yaşlılar konuşuyordur İspanyolca'yı. ... Herhalde. Yani şey gibi benim ailem mesela Rumeli'den göç etme. Rahmetli babaannem oranın dilini Türkçeden daha iyi konuşurdu, annem babam çok iyi Türkçe konuşur ama babaannem evde konuşur, Bulgarca diyelim biz anlardık bir şekilde ama biz hiç Bulgarca konuşmadık, ya o babaannem hayatında yarım yamalak Türkçesiyle yaşadı gitti yani. ... Kendileri, kültürleri açısından bir eksiklik olabilir mi bilmiyorum ama olabilir yani. (M, E, 47)

Ama şimdi burda yaşıyosan öğreneceksin hepsini. Mesela şimdi babaannem rahmetli derdi ki bizim arkamızda hep Museviler otururdu, sabahleyin kalkarlar onlar çarşafalarını dışarı asarlar, aralarında Musevi-Türk komşular var babaannem derdi ki Türkçe konuşun bizim aleyhimizde mi konuşuyosunuz benim bilmem lazım derdi o da haklı olarak böyle bi şey derdi. (M, K, 55)

Ötekileştirme ve önyargı bağlamında gündelik hayatta Yahudi kimliği üzerine yafta olarak işleyen söylemler Müslüman katılımcılara doğrudan sorulmamıştır. Onun yerine görüşmeler esnasında dillendirilen ifadelerin arasından, tanımlamalar ve ifadeler çekilmiştir. Bu ifadelerden bazıları aşağıdaki anlamdadır ama bazılarında aradan çekildikleri için şakayla karışık olan anlam daha salt bir ifadeye dönüşmüştür. Aşağıdaki söylemler genel anlamda bilinçaltına yerleşen ifadelerin görüşmelerde farkında olmadan dillendirilmesidir denilebilir.

...hani korkak Yahudi derler ya... (M, K, 49)

Parayı vericek ya bak ne derler? Yahudinin canını al parasını alma derler, doğrudur. ... Samimi, dostane bak ne diyorum herif benim hayatımı kurtardı ya. Ulan bi gavur eksik olsun demedi gavurlar. (M, E, 62)

Sonra doktorlar museviydi burda. Eczacı da Musevi, reçeteyi yazarmış bi ilaç yanına fe moa dermiş yanına. Yani bu ilacı fazladan yazıyorum. Kuzguncuğun biraz enteresan tarafı. ... Fakat zenginler de çok gaddar olurlar. Yani ticarete piyasada en gaddar tüccar onlardır. Parasına filan şeyine bi ziyan geldi mi hemen tut kopartır. ... Hiç duymadım. Onlar hiç bi şey o gibi şeyleri sızdırmazlar. Paradan başka bişey sevmeyiz. Yok, yalnız şu vardı çifit derlerdi, tabirini duydun mu? Musevi çocukları vardı onlara, çifit derlerdi. ... Valla ben sana bişey söylemişim bir azınlıktılar. Sonra bunları işlettiler. Fena insanlar değillerdi fakat bize benzemiyorlardı. Benlik bencildiler. Bize hiç sokulmuyolardı. (M, E, 90)

Hatta Yahudilerin kimisine çorbacı derler yani bunlar yakınlarda oturdu yani. (M, E, 72)

İki kesim arasındaki dini gelenek benzerliklerinin Müslüman katılımcılarca bilinirliğinin sorgulanması, Müslüman katılımcıların pek çoğunun sünnet olmanın bile ortak gelenek olduğunu bilmediği göstermiştir. Böyle anlatıların insanların ilgisini çekebileceğini ifade eden katılımcılar da olmuştur.

Sünnet ortak bizim mesela ondan sonra şey önemli bak dua ederken haremlik selamlık dururlar. Hatta geçen haberde görmüştüm İsrail'de koyu dinci Musevi bir adam otobüste mini etek giyen bir kadınla oturmamış, olay çıkmış falan, haber olmuştu. İlgi uyandırabilir bunlar insanlarımızda anlatılmalı bence. (M, E, 47)

Var, var çok benzerlik var. Bilmem faydası olur mu ama zararı olmaz, denenebilir. Kim yapar bilmem ama anlatılabilir yani (M, E, 62).

c. Özet ve Tartışma

Ladino'nun gündelik hayattan silinmesini Museviler dilin etkinliğini kaybetmesi olarak görürken Müslümanlar da genel olarak bu durumun Musevi cemaatinin bir tercihi olduğunu düşünmektedir. Hem Musevi katılımcılardan hem de Müslüman katılımcılardan dilin etkinliğini yitirmesini cumhuriyetin ilk yıllarındaki Türkleştirme politikalarına, vatandaş Türkçe konuş kampanyalarına dayandıranlar da vardır. Bu fikre karşı dillendirilen bir diğer fikir ise günümüzde Rum ve Ermeni grupların dillerini muhafaza ederken neden Musevilerin etmediği sorusundan yola çıkarak bir zorlama ya da yaptırımın olmadığı fikridir. Bununla beraber dönemi yaşamış bir Müslüman katılımcı Türkçe dışı bir dil konuşmanın hoş karşılanmadığını belirterek bir sosyal baskıyı ifade etmiştir.

Önyargı ve ötekileştirme konusunda dikkat çeken ise bu bölümdeki ve diğer bölümlerdeki ifadeler göz önüne alındığında Musevi vatandaşlara atfedilen “İsrailli” yakıştırmasıdır. Bunun yanı sıra Musevi katılımcıları en çok rahatsız eden ise gündelik hayatta “gevur” ifadesiyle karşılaşmalarıdır. İnançlı bir insanı Tanrı'ya inanmamakla itham etmek manasına gelen bu kelime “hepimiz aynı Allah'ın kuluyuz” söylemiyle dışlanmaktadır. Öte yandan Yahudi kimliği bağlamında pek çok mit, söylem, yafta, tanım da dilimize girmiştir ve ifadelerinden ister istemez dillendirdikleri söylemler seçilebilmiştir. Bu önyargıların bir kısmını ise Musevi cemaatini daha yakından tanıyarak aşmak mümkündür ve bu tanıtımın ortak dini geleneklerin anlatımı yoluyla yürütmek iki kesimden katılımcıların da hemfikir olduğu bir konudur.

3.5. Yahudi Tarihinde Satır Başları

Bu bölümde katılımcılara genel Musevi tarihine ve Türkiye Musevi Cemaatinin tarihine ilişkin önemli olaylar ve süreçler sorulmuştur.

3.5.1. Göçler; İber'den Göç ve Orta Avrupa'dan Göç

a. Museviler

Türkiye Musevi Cemaati'nin tarihi kökenine bakıldığında karşımıza çıkan en önemli süreç İber Yarımadası'ndan, İspanya'dan göç/sürgün meselesidir. “Bu olaya ilişkin ne hissediyorsunuz ve genel anlatıya ek olarak aktaracağınız, söyleyeceğiniz var mı?” sorusunun yöneltildiği Musevi katılımcıların “bir şey hissetmediği” ifadesi ilgi çekicidir. Bununla beraber sürece ilişkin genel anlatı dışında bir ifadeye rastlanmamıştır. Katılımcıların dillendirdikleri söylemler genel anlatıyı destekler yönde olmuştur. Bu konuda dikkat çekici bir husus da katılımcıların “kurtarma” diye tabir ettiği sürgün/göç olayını farklı Osmanlı padişahlarıyla ilişkilendirmeleridir. Bu olayın öneminin canlı olarak kolektif hafızada yer ettiğini gösterirken, bireysel hafızada tam hâkim olunmadığını, unutulduğunu ortaya koymaktadır denilebilir. Katılımcıların ifade ettikleri padişahlar ise kendi bireysel algılarında yakıştırdıkları, güçlü gördükleri padişahlardır.

Inan ki hiçbir şey hissetmiyorum. (Y, E, 63)

İber'den gelenler, engizisyon mahkemesinin zulmünden kaçanlar. Ya Hıristiyan olacaksın diye şart dayatılıyor ya da terk edeceksin burayı deniyor, yoksa ölürsün. Yeri cennet olsun sultan, seferber etmiş tüm gemileri aldırış onları. Kuzey Afrika'ya da kaçan çok olmuş, oralarda da çok Yahudi var. (...) İşte oradan da Avrupa'ya, Afrika'ya falan dağılmışlar. Buraya gelmişler. Tunus, Cezayir, Fas gibi ülkelere, Kuzey Afrika yani. Malum sınırları İspanya'ya yakın oraların, deniz yolculuğu kısa sürede mümkün, kıydan kıyıya. (Y, E, 60)

İspanya'dan mı? Kral Ferdinand baskı yapıyor dinlerini değiştirmeleri için 2. Beyazıt da kucak açıyor Ferdinand'ın Kraliçe Isabelle'in bu yaptığına karşı. Bir kısmı Türkiye'ye

geliyor bunun üzerine, yerleştikleri şehirler İzmir, Selanik, İstanbul. Ankara'da da Yahudiler var ama o ayrı. (Y, E, 61)

Bir şey hissetmiyorum açıkçası çünkü ailemden ilk kim gelmiş onu bile bilemeyeceğim kadar eski bir olay. Seferad Musevisiyim tamam, dedelerim bu topraklarda senelerdir ama ilk kim gelmiş bilmiyorum. (Y, K, 25)

Eskide olanlar çok detaylı şekilde konuşulmazdı ev içinde falan. Dediğim gibi fazla bilmiyorum, az okudum, okuduğum kadarıyla, sen daha fazlasını biliyorsundur. Sinagogda da ben fazla okumadım, arkadaşlar okurken ben hep kaçardım, dikkatli dinlemezdim. Tüm dinlere sonsuz saygım var tabi, Allah tektir. (Y, K, 67b)

Yok, öyle detay bir şey bilmiyorum. İspanya'dan buraya getirmişler bizleri, o kadar. (Y, E, 56)

Anlattığım kadar biliyorum, dedim zaten fazla okumam tarih kitapları bilmem duyduğum kadarıyla orda zor görmeden, tehditten buraya almışlar bizi. (Y, E, 53)

Genç katılımcılardan biri ise bu olayı salt olarak ele almamak gerektiğini ifade etmiştir. Musevi toplumunun tarih boyunca "istenmeyen" olduğunu belirten katılımcı o dönemde Osmanlı'ya gelişin güç dengeleriyle alakalı olduğunu ifade etmiştir.

Sadece İspanyollar olarak bakmamak lazım, tarihte sürekli sürülen, istenmeyen bir topluluk olmuş zaten, hep azınlık statüsünde. Belki İspanya'daki olayda güç dengesi çok aleyhlerineydi ve dik duramadılar. Yakın coğrafyaya da göç olmamış, kabul etmemiş kimse. Bir Osmanlı'ya gelebilmişler bir de o dönemde Amerika'ya gidenler var gemilerinin gücü yettiğince. Şimdi İspanya tekrar vatandaşlık veriyor bir özür babında. (Y, K, 32)

Musevi katılımcılara yöneltilen "Almanya'dan, Avrupa'dan İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Hitler döneminde olan göçlere ilişkin ne hissediyorsunuz? Ne anlatıyorsunuz?" sorusunu pek çok katılımcı "diyeceğim yok" manasında dudak bükme mimiğiyle geçiştirmiştir. Soruyu yanıtlayan Musevi katılımcıların ifadelerine göre ise konu hakkında bilgiler oldukça dağınıktır. Bu dağınıklığın sebebi bu göçe müteakip göçmenlerle kurulan ilişki azlığı olabilir. Yaşlı bir Musevi katılımcı ise kısa bir cümle ile cevap verip susmayı tercih etmiştir ama seçtiği, kullandığı kelime "kaçıştır".

Bilgim yok. (Y, E, 55)

Farklı bir şey anlatamam. (Y, K, 25)

Türkiye'ye gelen yok sayılır. Bir kısmı Hitler'e mağlup olmuş Almanya'da, geri kalanlar da İsrail'e göçtüler. (Y, E, 61)

Sayıları öyle az değil, buraya [kastedilen Türkiye] da gelen olmuş o dönemde epeyce. (Y, K, 32)

Benim bildiğim pek yok Kuzguncuk'a gelen. (Y, E, 53)

Avrupa'dan Yahudi göçünde Kuzguncuk ve sahil şeridi tercih edilen alanlar arasındaydı. (Y, E, 56)

Bir aile tanıdım ben, ana kız Rafael Fresko [Kuzguncukta bir işveren Musevi, bkz. Kuzguncuk Anlatıları] demiştim ya, onun iş yerinin olduğu binada otururlardı. Çocuktum ben, büyüdük genç kız olduk, Almanya'dan göçmüşler, onun babası orda zulme uğramış derlerdi, dönmediler sonra ölene kadar burada yaşadılar onlar da. (Y, K, 67b)

Kaçış diyelim. (Y, E, 63)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara sorulan “İspanya'dan Yahudi göçü ile ilgili bir bilginiz var mı?” sorusuna alınan cevaplar da gençlerin konuya ilişkin bilgisinin olmadığı görülmüştür, yaşlı katılımcıların bazılarının konu hakkında bilgi ve fikirleri varken bazı yaşlı katılımcılar konuyu bilmemektedir veya yanlış anımsamaktadır. Yaşlı, kadın, Müslüman katılımcılardan hiç birinin bu olaya ilişkin bilgisinin olmaması dikkat çekicidir.

Almanya, Avusturya, Almanya Rusya daha evvel onlardan çok daha evvel İspanya 500 sene evvel 64 bin insan almış. Almışlar bunları getirmişler Ortaköy'e, Kuzguncuğa yerleştirmişiz. Onlarda ne diyolar safi mi diyolar, Safarad. (M, E, 90)

O işte bizim insanımızın belki inancımızın gereği masum olan insanlara kucak açmak olarak düşünebiliriz yani bunu böyle ifade edelim, başka bunu nasıl izah edebilirsiniz ki yani. İnsanlar orda sıkıntı içerisinde, farklı bir inanca da mensup ama onun orda... Belki bir de Osmanlı'nın gücüyle de, yani ecdadımızın gücüyle de alakalı, tabi yani, Osmanlı belki o kadar güçlü konumda olmasaydı o insanlara kucak açar mıydı, soru işareti. (M, E, 47)

Ama yani işin içinde biraz sürülme olayı yani o orda yaşamlarının zorlaşması gibi bişey de var birazcık.. (M, E, 55)

Konuya ilişkin bilgisini aktaran bir katılımcı ise göçün sebebinin dini inanışlar temelinde olduğunu argo bir dille ifade ederken göçün sürgün mahiyetinde olduğunu

da ifade etmektedir. Ayrıca katılımcının aktardıklarına göre Osmanlı'ya Yahudi göçünün başlangıcı “sürgün” olayı değildir. Osmanlı devleti Yahudileri onların entelektüel birikiminden faydalanmak amacıyla, rahat bir ortam sunmak vaadiyle daha önceden davet etmiştir.

*Abi Hıristiyanları Müslümanlarla Yahudileri s**tir ediyorlar o başka.. Biz onları davet ettik Beyazıt zamanında yanlış söyledim Kanuni zamanında çağırmadık biz onları 2. Beyazıt zamanında çağırдық. Biz onları yalvara yakara çağırдық. Dedik ki yav biz size imkân tanıcaz. Nereye oturttuk onları biliyor musun? Eminönü'ne Eminönü'nün orda bi cami var ya caminin oraya ilk mahalleyi kurdurttuk onlara biz. Tabi 200 sene onların evi ordaydı. Biz onların sanatkârlığına, ticaretine, tıbbına, ilmine falan muhtaçtık. Yavuz Sultan Selim onlar kaybetti diyor. Yavuz'un babası çağırıyor evvela, Yavuz da onları çağırıyor tabi onlar kaybetti diyor, bu kadar yetişmiş insanı nasıl kaybetti İspanya diyor. Seve isteye çağırдық onları. (M, E, 62)*

Bir diğer katılımcının konuya ilişkin ifadesinde ise Osmanlı devletinin “sürgünden” muzdarip Yahudileri kabulünü lütuf olarak görme eğilimi vardır. Bununla beraber katılımcı o dönemde yapılanların bir mübadili olarak gördüğü Filistin-İsrail münasebetini bu bağlam ekseninden irdelemektedir.

Sizi biz aldık, kurtardık (gülerek). Vefa borcu değil de... Demek ki onlar gibi soykırımcı değiliz. Yok. Biz kurtardık demek insanı kafasına vurmak, o biraz daha tahrik eder, uzaklaştırır zaten. Ama insanlar olarak biz insanlık vazifemizi yapmışız. ... Hani. Onlarda biraz mantıklı insan olarak aynı şeyi onlarında yapmaları lazım ama bazı şeyleri hak etmiyorlar. Yani ha hala şeydeki olay devam ediyor. Söyle. Filistin olayı içerdeki olaylar. Yani bilmiyorum o konuda biraz daha ulumlu olmaları lazım. Biz nasıl yaptysak onlarda bize insan olarak biz nasıl davrandık onlar da öyle davranacak ilk önce insan olarak davranacaklar. (M, E, 52)

Konuya ilişkin net bilgisi olmayan bir katılımcı ise genel Yahudi tarihinin iki önemli travması olan “sürgün” ve İkinci Dünya Savaşı yıllarını birbirine karıştırmaktadır.

İspanya'dan... Ben şöyle bende ondan, ordan buradan az az duyduğum şey bu Nazi döneminde mi ne yani; Yahudileri hep yok ediyorlarmış yani Osmanlılar, padişahlar hep sahip çıkmış Yahudilere yani, Türkiye'ye almışlar yani. Öyle diye duydum yani. (M, E, 72)

Genç katılımcıların “İspanya’dan Yahudi göçü” ile ilgili bilgilerinin olmadığı görülmüştür. Müslüman, genç, kadın katılımcı ise bilgisinin olmadığını ifade ederken genel kültürüne başvurarak konuya yaklaşması Yahudi kimliğinin algılanması adına önemlidir.

Pek takip etmediğim için bilmiyorum. (M, E, 24a)

Yok bilmiyorum. (M, E, 26)

Hayır bilmiyorum. (M, E, 24b)

Bu konuda bir fikrim yok, ama hemen hemen aynı hikâyeler, birileri birilerini istemiyor, zulmediyor, ne hakları varsa... Zulmedilende göç ediyor mecburen... Sanırım İber’den Yahudi göçüde böyle bir şeydir. (M, K, 30)

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Almanya’dan Musevi göçü hakkında bir bilginiz var mı, o dönemde Kuzguncuk tercih edilmiş mi? sorusuna genel olarak cevap alınabilmiştir. Genç katılımcılardan bir kadın ve bir erkek bu soruya cevap verirken iki genç erkek ise bilmediğini ifade etmiştir. Konuyu bilmediğini düşünerek yaklaşan bir yaşlı erkek katılımcının ise Nazi dönemini ifade edebildiği görülmektedir.

Ben bu konuda hiç bişey bilmiyorum ben sadece Almanya’dan gelenleri biliyorum Nazi döneminde yani Almanya’dan Atatürk mü sahip çıkmış padişah mı öyle bi şey. Yahudilere sahip çıkmış yani bi babalık yapmışlar yani Yahudilere Türkler yani. (M, E, 72)

Biz hep mazlumun yanındayız. İkinci dünya savaşında bir takım şeyler yaptı ama bir takım şeyler de yapamadı ... (M, E, 56)

Rahat değillerdi. Belki o şey için geldiler yani burada daha önceki bayağı vatandaşları var. Burda e... herhangi tepki görmedikleri için buraya kaçtılar. Şimdi Avrupa’nın hangi ülkesine gitseler belki aynı şeyi göreceklerdi Savaş zamanı herkes ordan kaçtı onun için geldiler yani. (M, E, 52)

Hitler bi defa Yahudileri kökünü yani Yahudi Yahudileri yok etmeye çalıştı onları sabun yaptı yani yaktı fırınlarda yaktı ondan sonra... Yahudileri ülkeden çıkarttı, öldürdü. (M, E, 26)

Yahudi tarihinin önemli travmalarından biri olan Nazi zulmü ve soykırım akabinde Almanya’dan Yahudi göçünün Müslüman katılımcılarca da bilinen bir süreç olduğu görülmektedir. Yalnız burada dikkat çekici olan katılımcı ifadelerinin birbirleriyle

çelişmesidir. Bu durum Kuzguncuk'un Almanya'dan ciddi bir Yahudi göçü almadığını gösterebilir.

O Yahudiler buraya pek gelmezdi. Yani daha ziyade onlar karşıda Beyoğlu'nda şurda hali vakti yerinde olanlar zaten Türkiye'yi tercih etmediler. Doğru İsrail'e gittiler. Onlar yeter ki geçebilselerdi. İsrail'e geçtiler düşün ki o zamanlar burdan İskenderun'a kadar gidersen kurtarıyordun kendini. Ondan sonra denizlen gidip gelmek çok zordu. (M, E, 90)

Nazi döneminde Almanya'dan kaçan, aralarında birçok profesör ve bilim adamının da olduğu göç. Göç eden profesörler Türkiye'de, başta İstanbul Üniversitesi olmak üzere, bilim hayatlarına devam etmişlerdir. Kuzguncuk'ta yaşayan birçok Yahudi olduğu için burayı da tercih etmişlerdir sanırım. (M, K, 30)

Yok, buraya gelen yok, buradakiler hep zannediyorum ki İspanya'dan gelenler. Yani Almanya'dan işte Nazi zulmünden kaçıp da geldik diyene ben rastlamadım. (M, E, 47)

Yani bakın şey Hitler Almanya'sından kaçanlar bizim eve kiracı olarak gelmişlerdi ve Tabi bizim babaannem... Tabi tabi ve babaannem onlara yemek yapıyorlarmış, hep birlikte yiyorlarmış çünkü hiç paraları yok. Oturuyorlarmış, dedem de balıkhanede müdürmüş hep balık getiriyorlarmış, oturuyorlarmış, balığı pişiriyorlarmış, hep birlikte yiyorlarmış. Sonra ağlayarak gitmişler memleketlerine, Almanya'ya. ... Almanya'da Hitler döneminde sabun yaptılar Yahudileri. Di mi? Babaannem öyle derdi, sabun yaptılar. E bizim burda öyle bi şey oldu mu? Hiç öyle bi şey olmadı ama Almanya'ya kimse bi şey sorgulamıyor çünkü ekonomik olarak güçlü. Sen ekonomik olarak güçsüz olduğun için senin tepene biniyorlar neleri sorguluyorlar. Almanya'da böyle bi şey oldu en azından bizim topraklarımızda insanları işte yakmadılar. (M, K, 55)

c. Özet ve Tartışma

Bu bölümde katılımcılardan alınan cevaplara bakıldığında Osmanlı'ya ve Türkiye'ye Yahudi göçlerinin tarihsel anlamda önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra gündelik hayata ve kimliğin inşasına fazla yansımayan süreçler olarak kalmıştır. Özellikle yaşlı Musevi katılımcıların “bir şey hissetmiyoruz” sözleri bunu göstermektedir. Bununla beraber gerek İber Yarımadası'ndan gerekse Orta Avrupa'dan olan göçlerle ilgili “genel” anlatının dışında bir bilgi alınmamıştır. Müslüman katılımcılardan gençler ve kadınlar ise özellikle İber Yarımadasından olan göçe ilişkin bilgi verememişlerdir. Musevi yaşlı kadın katılımcılar için de aynı durum geçerlidir, olayı bildikleri fakat nedenini bilmediklerini ifade ettikleri görülmektedir. Göç anlatıları genellikle erkek katılımcıların ifadelerinde yoğunluk içermektedir.

Musevi katılımcılardan bazıları Sefarad Yahudilerinin İber Yarımadasından Osmanlı'ya göçünü “kurtarma” olarak görüp Osmanlı Devleti'ne “minnet” duymaktadırlar. Müslüman katılımcılardan bazıları da Musevilerin “minnet” duyduklarını hissettirdiklerini söylemektedirler. Müslüman katılımcılardan bazıları Osmanlı Devleti'nin ve göç zamanındaki diğer devletler arasındaki güç dengelerinin şartları oluşturduğunu ifade ederken bazı katılımcılar Osmanlı'nın yaptığı için “lütuf” olarak değerlendirilmesi gerektiğini ima etmişlerdir. Bununla beraber durumun dini bir gereklilik olduğunu söyleyen Müslüman bir katılımcının yanı sıra sosyal yapının gelişmesi, ticareti, sanatı ve bilimi öğrenmesi için İber'den göç öncesinde de Osmanlı Devleti'ne davetle gelen Yahudilerden bahseden Musevi ve Müslüman katılımcılar olmuştur. Bu söylemlere ek olarak olayın farklı padişahlara mal edilmesi ise dikkat çekicidir. Bunu nedenlerinden biri yukarıda da bahsedildiği gibi göç sürecinin etkisinin gündelik hayatta yok denecek kadar azalması olabileceği gibi, cemaatin kolektif hafızasının, içerisinde azınlık olarak yer aldığı İslami kesime hoş görünme maksatlı geliştirdiği bir savunma refleksi olarak da görülebilir.

Orta Avrupa'dan olan göç ise Musevi katılımcılar tarafından “kaçış” olarak nitelendirilmiştir. Bununla beraber Türkiye'nin bu göçte yerleşim yeri olarak tercih edildiğini ya da edilmediğini dillendiren katılımcılar mevcuttur. Görüşmelerden anlaşıldığı kadarıyla Türkiye tercih edilmişse bile Kuzguncuk Orta Avrupa'dan olan bir göç dalgasına ev sahipliği yapmamıştır. O dönemde Türkiye'ye göçün az olduğunu söyleyen katılımcılar bu durumu İsrail devletinin de bir göç seçeneği olması ile açıklamaktadırlar. Bazı Müslüman katılımcıların İber'den göç ile Orta Avrupa'dan göç süreçlerini karıştırdığı gözlemlenmiştir.

3.5.2. Saferad – Aşkenaz Olmak

a. Museviler

Musevi katılımcılara “Seferad ve Aşkenaz nedir? Aralarındaki fark nedir?” diye sorulduğunda alınan cevaplar aradaki farkın kültürel olduğu, genelde dini ritüellerin aynı ya da paralel olduğu ve asla iki tanımın da ayrı mezhep olmadığı yönünde olmuştur. Buna ek olarak bu tanımların sadece gelinilen coğrafi bölgelerin adları oldukları söylenmiştir. Seferad İspanya’ya ve İber Yarımadası’na tekabül ederken Aşkenaz ise Orta Avrupa’ya tekabül etmektedir.

Evet bilirim onları tanırım. Ne anlatayim ki İspanya’dan gelmiş Sefarad, Almanya’dan gelmiş Aşkenazi. (Y, K, 67a)

Aşkenaz Doğu Avrupa, Saferad İspanya ve İber Yarımadası’ndan gelenler. Aynıdır bunlar, mezhep değil ki. Mezhep gibi değil yani. (Y, E, 60)

Coğrafya ile ilgili, dini, karakteristik farklar var. Adetler, yemekler, ritüeller farklı. Onlar sert mizaçlılar, İspanyollar biraz daha uysal, ağırbaşlı. (Y, E, 55)

Fark yok, önemsiz farklar. (Y, E, 63)

Hiçbir fark yok. Sadece tanım olarak o ayrımı yapmaya yarar bu ayrım. (Y, E, 21a)

Biraz kültür farkı olabilir gruplar arasında. (Y, E, 21b)

Aşkenaz Alman kökenli olanlar, Seferad İspanyol olanlar; dini bayramları, her şeyi aynı. Kültürel farklar var, mesela ben bir Aşkenaz düğününe katılmıştım bizim düğünlerden farklıydı. Bizde gelin babasıyla beraber gelir yukarıdaki odadan diyelim, onlarda damat gidip istiyor kızı gibi bir şeyler oluyor, sonra gelini alıp iniyor aşağıya; böyle ufak farklar var o kadar. (Y, K, 25)

Bu grupların Türkiye’deki durumunu ifade eden bir katılımcı sayı olarak fazla olan Seferadların Musevi cemaatinin hâkim kültürü olduğunu ve Aşkenazları evlilik ve sosyalleşme yollarıyla asimile ettiklerini dile getirir. Ayrıca katılımcının eşinin Gürcü Yahudisi olması ve Gürcü Yahudilerini de asimile edilen bir kültür olarak ifade etmesi önemlidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Musevilerin ait oldukları coğrafya ile gruplaşmalarıdır. Yukarıdaki ifadelerde Seferad, Aşkenaz

ayrımında da bir coğrafya göndermesi yapılmıştır. Burada da Gürcü tanımı bir ülke vatandaşlığını değil coğrafyasını tanımlamaktadır. Musevi halkının değişik grupları uzun süre yaşadığı toprakla, coğrafi konumla anılmaktadır denilebilir.

Saferadlar İspanya'dan, Aşkenazlar Orta Avrupa'dan gelenler. Aşkenazlar asimile oldu İspanyollarla evlendiklerinden, bizim sayımız çok, kendi aralarında evlenen kalmadı. (...) Orda [İsrail'de] Aşkenazlar fazla, burada asimile oldular, oluyorlar. Hanım da Gürcü Yahudi'si, söylemiştim. Ben aileye girdiğimde çoktular, azaldılar... Kendi aralarında evlenen yok, yaşlılar da göçünce 20 - 30 sene sonra Gürcü nesli kaybolacak mesela. (Y, E, 61)

b. Müslümanlar

“Seferad ya da Aşkenaz Yahudisi olmak nedir, Seferad ve Aşkenaz kavramları neyi ifade eder?” sorusuna tam ve net cevap veren katılımcı çıkmamıştır. Genç erkek katılımcılar ise bilmediklerini ve ilgilenmediklerini ifade etmişler. Genel olarak Kuzguncuklu Musevileri Sefarad olduğundan, Sefarad Yahudisi'nin ne olduğu daha fazla bilinir durumdadır.

Bilmediklerini ifade eden katılımcıların ifadelerinin yanı sıra genç kadın katılımcının sadece Sefarad kavramını bilmesi Kuzguncuk'un tarihsel olarak Saferadların yaşadığı bir semt olmasının bir sonucudur denilebilir.

O kadar ince detaylarını bilmiyorum işin. (M, E, 52)

Yok, bilmiyorum. (M, E, 47)

Valla ben açıkçası çok bilmiyorum ya.. Evet Sefarad deniyö.. onu biliyorum da yani şeyi bilmiyorum yani aralarında ne fark var onu bilmiyorum. (M, E, 55)

Çok net bi, çok net bilgim yok o konuda. Yani e... ne deniyor? ... Eskinazi, aşkenazi, eskinazi. ... Şimdi şu da olabilir tabi yani e onları e... o şeyiyle bakmadan nasıl söylenir o bilemiyorum ben çözebileceğimi zannetmiyorum geçmişte ki eskiler çözebilir. Belki kendilerini koruma anlamında, bu kendilerini koruma anlamında da olabilir. (M, E, 56)

Hıristiyanlar tarafından İspanyadan kovulan Yahudilerden bir kısmı Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmişlerdir. Benim tanıdığım Yahudilerin hepsi İspanyadan gelenler ve kendilerine Seferad Yahudisi deniliyor. Aşkenaz Yahudisi nedir bilmiyorum. (M, K, 30)

Bir kadın katılımcının verdiği cevap birlikte yaşamının getirisi olarak bilgi kısıntısı şeklinde ifadesine yansımaktadır. Ayrıca bu ifadede birlikte yaşama durumu önceki kuşaklar kadar olmayan Kuzguncukluların bu kavramları tam bilmediği düşünülebilir.

Bizim evet bizim komşumun torununun bi tanesi de Seferad ... Şeyin Clara teyzenin torunu Seferad. ... Bilgilerimden söyliim işte mesela benim babaannem Beyoğlu'na gelmiş. Bu İspanyالی Musevilere de onlar da Beyoğlu'na gelmişler. Aynı evi, aynı mutfağı paylaşıyorlarmış. Onlarla birlikte işte buraya geldiler. İşte Kuzguncuk macerası öyle. O Musevilerle gelmişler buraya. Museviler onların kiracısı olmuş, babaannemin ve şu anda görüşüyoruz onlarla. (M, K, 55)

Bu kavramları ifade eden bir katılımcı ise tarihsel sürece ilişkin birikimini de paylaşarak Saferad ve Aşkenaz Yahudileriyle ilgili karakter tahliline gitmiştir. Katılımcının Saferad Yahudilerine ilişkin söylemine göre, Endülüs'te Araplarla beraber yaşadıkları deneyim Müslüman toplumuna aşına olmalarını ve Osmanlı'ya kolay entegrasyonlarını sağlamıştır.

Bunlar Araplarla iç içe yaşamışlar yani Müslüman toplumla çok yakından yaşamışlar ve buraya geldiklerinde de Osmanlının hiç bi yabancılik çekmemişler. Mesela en çok nerde oturmuşlar? Selanikte oturmuşlar. Selanik şeye kadar Balkan Savaşı'na kadar dünyanın en büyük Yahudi şehri. Oraya almışız hepsini. Ve orda ne kadar rahat yaşamışlar. Hemen entegre olmuşlar. Kimlerle entegre olamamışlar delikanlı? Kimlerle entegre olamamışlar söyle bakim bana. ... Ermenilerle uyuşmazlar. ... Ama zaman zaman nereye gittilerse rahatsız oluyolar, pat Türkiye'ye geliyolar. Nereye gittilerse... Almanya'ya gidiyolar rahatsız oluyolar, Polonya'ya gidiyolar çok rahatsız oluyolar, Fransa'da bile. ... Biz davet ediyoruz her türlü imkanı vericez diye davet ediyoruz, niye biliyor musun? Çok iyi yetişmiş bir toplum. ... Müzik var, felsefe var, tıp var, bizim doktorlarımız genellikle Yahudi'dir, adamlarda tıp var. Şey var söyle, ticarette usta, sanayide çok büyük ustalıkları var, bize büyük bi zenginlik katmışlar... (M, E, 62)

c. Özet ve Tartışma

Saferad ya da Aşkenaz olmak ile ilgili katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında Müslüman katılımcılarca pek bilinmeyen bu ayırım Musevi katılımcılarca sadece coğrafi adlandırma ve coğrafyaya bağlı oluşan kültürel farklılıkları içeren bir ayırımdır, dini bir gönderme, bir mezhep ya da grup değildir.

Bununla birlikte Türkiye Musevi cemaati içerisinde nüfus olarak çoğunlukta olan Saferad Musevilerinin kültürel olarak asli unsur olduğunu ifade eden Musevi katılımcılar diğer kültürlerin Saferad kültürüne asimile edildiğini ifade etmişler. Çok yakın bir gelecekte Gürcü Yahudi kültürü ve akabinde Aşkenaz kültürünün asimile olmak durumunda kalacağını düşünmektedirler.

Kuzguncuk'ta Musevi halkla birlikte yaşama geçmişine sahip olan Müslüman kesim ve onların genç kuşakları ise Saferad kelimesini tanımlayabilmektedirler ama yine de Müslüman katılımcıların pek çoğu bu kavramları açıklamaktan uzaktır. Birlikte yaşama şansı bulan katılımcılar kavramları açıklarken Saferad Yahudilerinin Endülüs'te Müslümanlarla birlikte yaşama pratiklerine atıfta bulunup Akdeniz insanı olarak tanımlayarak sıcakkanlı oluşlarından bahsetmişler ve "bizim gibi" ifadesini kullanmışlardır, Aşkenaz Yahudilerini ise "soğuk" olarak nitelendirmişlerdir.

3.5.3. Sabetay Sevi Olayı

a. Museviler

Ülkemizde Musevi çalışmaları yapanların gündeme getirerek, popüler kıldıkları Sabetay Sevi olayı Musevi katılımcılara sorulduğunda "geç" manasına gelecek bir jest ve "sıkılğan" mimiklerle, yanıtız bırakmışlardır. Çoğu Musevi katılımcının cevaplamak istemediği, geçiştirdiği bu konuda bir katılımcı hariç kimse konuyu irdelememiştir. Geçişirme amaçlı kısa cevaplar veren katılımcılar da mevcuttur.

Sen ne okuduysan biz de okuduğumuz kadarıyla biliyoruz onu. Adamın biri çıkmış ben peygamber miyim demiş... (Y, E, 60)

Eh (eliyle geç diyerek) (Y, E, 63)

Önemli bir konu değil (Y, E, 61)

Bir Musevi katılımcı ise olayın ne olduğunu hiç değinmeden Sabetaycılarını ötekileştiren bir ifade vermiştir. Yukarıda bahsedilen ve örneklendirilen tavırla beraber bu söylem birlikte ele alındığında Sabetay Sevi olayının Musevi cemaati içinde “tatsız” bir konu olduğunu söylemek mümkündür. Buna ek olarak da araştırmacının konuya ilişkin izlenimi araştırmaya katılan Musevilerin (hepsi Saferad) Sabetaycılarını tasvip etmediğidir.

Boş ver, kayda alınacak bir şey değil. Kimliğini gizleyen, saklayan adam. En hazzetmediğim insan tipi. Ne olduğu belli değil. Konuşmaz ne olduğunu, niye saklıyorsun ki... (Y, E, 55)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Sabetay Sevi Olayı, Sabetaycılık hakkında bilginiz var mı, hiç duydunuz mu?” sorusuna verilen cevapların büyük bir bölümü konunun genel olarak bilinmediğini göstermektedir. Müslüman katılımcıların dudak bükerek ya da sadece “bilmiyorum” cevabıyla geçtikleri bu soru özellikle Kuzguncuk özelinde Musevi/Yahudi değerlendirmelerinde Sabetay Sevi olayının etkisini az olduğunu göstermektedir. Genç katılımcıların ve kadın katılımcıların cevapsız bıraktığı bu soruya bazı erkek katılımcılar cevap vermişlerdir.

Hiç bi bilgim yok. Sabetay diye burda bi berber arkadaşımız vardı yani Yahudi... Ama o Sabetaycılığın ne olduğunu bilmiyorum ben yani. (M, E, 72)

Ya o kelimeler yabancı değil ama ben incelemedim. Yani o konuları pek incelemedim. (M, E, 52)

Cevap veren katılımcıların ikisi ise konuyu bildiklerini ifade etmişlerdir. Bu katılımcılardan birisi konu üzerine Kuzguncuk Musevi cemaatiyle herhangi bir diyalogunun olmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcı ise konunun tarihsel bağlamda bir yorumunu dillendirmiştir.

Olmadı hiç, hiç olmadı yani siz sabetayist misiniz, şöyle misiniz, böyle misiniz, onun hakkında ne düşünüyorsunuz falan filan, hiç olmadı. (M, E, 47)

Sebetay Sevi olayında Osmanlı, Roma'nın gösteremediği basireti gösterdi. Bak burası çok ilginç. Nedir? Roma bu basireti gösteremediği için Hıristiyanlık doğdu. İsa Yahudilikten başka bi şey ortaya çıkardı ve Yahudiler İsa'nın öldürülmesini istedi. ... İsa'yı öldürdüler. Şimdi Osmanlı'ya bu olay şöyle geldi. İzmir'de Sebetay Sebi diye bi manyak peygamberliğini ilan etti. Birçok insan da buna inandı. İnandı ama Yahudi cemaati hemen rahatsız oldu bundan. Niye? Çünkü Osmanlı'da burası çok güzel bir Yahudi kompartımanı. Bu Yahudi kompartımanının hahamlar, işadamları, onlar, bunlar, şunlar hemen dediler ki biz bundan çok rahatsızız, bunu bitir. Hemen bitirmedi, çağırdı padişah yapma dedi, yok, tamam dedi çocuk. Tamam, yoksa git dedi ama bi daha yapma duymayayım bi daha. Bi daha yaptı bi daha getirdi dedi ki bak şurda şöyle konuşalım! Peşine adam takar çünkü Osmanlı bilir o işleri. Osmanlı işi çözdü, yani yaptığını izah etti. Şimdi sana dedi iki tane yol. İstersen seni dedi cellada vereyim, istersen Müslüman ol, yakayı kurtarmış ol dedi. Ben Müslüman olucam dedi canını kurtarmak için. Ama bak Osmanlı'da böyle bi şey yok. Yahudi toplumuyla Osmanlı toplumunun arasını açmamak, İsa günlerine gelmemek için yaptı bu hamleyi. Öldürmek istemiyordu çünkü. Bunun üzerine müsaade ederseniz ben şeye gideyim, Selanik'e gideyim dedi. Git dediler, şimdi bizde o Selanik dönmesi lafi da vardır. Bizim olayımız bu. Ordaki Yahudiler, yani dönen Yahudiler bir takım meseleleri yani dinin gerektirdiği bir takım meseleleri hala sürdürür derler, ben de buna inanıyorum. Niye dersen benim çok var tanıdığım dönmelerden. Ev ev dolaşırlar hiç inanmadığım insanlar. Aralarında Şeyhleri vardır yani tabiri caizse. Hala takip ediyorlar. Çok çalışkan adamlar, çok becerikli adamlar ama Yahudi toplumu bunlardan nefret ediyor, hiç sevmiyorlar. (M, E, 62)

c. Özet ve Tartışma

Özellikle son yıllarda ülkemiz popüler gündeminde yer alan Sabetay Sevi olayı, Sabetayistlik ya da Sabetaycılık kavramları da araştırmaya katılanlara sorulmuştur. Alınan cevaplar ve yapılan gözlemler ışığında konunun Musevi cemaatini rahatsız eden tarihsel bir olay olduğu ifade edilebilir. Musevi katılımcıların “önemsiz”, “hiç”, “geç onu bir şey değil” söylemleri, jestleri ve mimikleri konunun onlar açısından “önemsiz” ve “rahatsız edici” olduğunun göstergesi olarak okunabilir. Bununla beraber bir katılımcının “tatsız” nitelendirmesini kullanarak “kimliğini gizleyen insanlar”, “sevilmeyen grup” olarak nitelendirdiği Sabetaycılar ayrıca aynı katılımcının “hiç sevmem” söylemiyle de tanımlanmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Sabetaycılar Türkiye Musevi Cemaatinin ötekilerinden biridir. Konuya ilişkin Müslüman katılımcıların genelinin bilgisi yoktur lakin tarihsel süreci bilen bir katılımcının ifadelerinde Osmanlı Devleti'nin Sabetay Sevi ile olan ilişkisinin bu inanışın büyümemesinin sağlandığı fikri yatmaktadır.

3.5.4. Osmanlıda Yahudi/Musevi Olmak

a. Museviler

Araştırmaya katılan Musevi katılımcılara sorulan “Osmanlı’da Musevilerin durumu nasılmış, nasıl duydunuz, nasıl okudunuz?” sorusu Musevi katılımcılar tarafından en az fire ile cevaplanan sorulardan olması bakımından ilginçtir. Sadece bir genç katılımcının bilmiyorum dediği bu soruya geri kalan katılımcıların olumlu fikir beyan etmesi de Musevi kolektif kimliği açısından önemli olarak görülebilir.

Osmanlıda çok iyi durumdaymışlar, iyi bir yaşamları varmış. Sarayda bile çok Yahudi var görevli, doktorlar, sanatçılar, müzisyenler. Cumhuriyet, cumhuriyettir. Demokrasi gibi bir şey var mı? Ama bu şu demek değil, Osmanlıyı kötülemek falan değil. Osmanlı'nın adilliği, Yahudilere iyiliği ne reddedilir, ne unutulur. Modern yaşamda demokrasi ve cumhuriyetin yeri ayrıdır. (Y, E, 60)

Eski dönemde Osmanlı'da İstanbul'da hatta sarayda bile doktorlar, sanatçılar, paşalar pek çok meslek icra eden, sarayda dahi yaşayan Yahudi varmış. Osmanlı zamanında kimlik derdi yok, onlar bu meseleyi çabuk algılayıp aşabilmişler. (Y, E, 63)

Saray gibi, kraliçe gibiymiş. Zamanında iyiymiş, şimdi de iyi gene. (Y, K, 67a)

Osmanlı döneminde milletvekilleri, doktorlar var, saraya yakınlar. Hürrem ve Valide Sultan deniyor ya padişahın annesi, onlar da Yahudi'dir, Karay Yahudi'si. (Y, E, 61)

Çok iyiymiş, Yahudi paşa, nazır, doktor, çiftçi, polis, subay, yok yokmuş yani. Osmanlı bizi almış getirmiş, burada yerleştirdiği şehirlerde de sorun yok. (Y, E, 55)

Valla bilmiyorum onu da ama kötü bir şey olsa duyulur, anlatılırdı demek ki iyiymiş yani. (Y, E, 53)

İyi anlatılır Osmanlı dönemi. (Y, E, 56)

İyiymiş, önemli görevlerdeymişler diye biliyorum saray çevresinde. (Y, K, 32)

Azınlık ayrımcılığı yok, İstanbul'da bulunan Musevi Türk cemaati de o döneme bağlı, ordan gelen bir şey zaten. (Y, E, 21a)

Tarih boyunca göçebe olduğundan kenetlenmiş bir cemaat, İspanya'dan göç sırasında Osmanlı kapılarını açıyor. Osmanlıda azınlıklar da bir Müslüman'ın hakkına sahip hemen hemen. Şimdiden daha iyiymiş yani. (Y, E, 21b)

Tarihle hiç aram yok benim ya, çok ilgilenmiyorum da bilmiyorum da. (Y, K, 25)

Bu soruya verilen cevaplarda bir katılımcı tarafından bahsedilen bilgi kaynağı ise televizyonda yayınlanan Muhteşem Yüzyıl dizisidir. Dizideki Musevi tasvirini

benimseyen ve iyi olarak algılayan katılımcılar sorulan soruya referans olarak bu diziyi sunarak cevap vermişler. Bu bağlamda diğer katılımcıların bilgi kaynağının da popüler olan bu dizi olması muhtemeldir. Bu durum popüler kültürün algıyı nasıl dizayn edebileceğinin bir örneği olarak sunulabilir.

TV'den izlediğim kadarıyla baya para kazanıyorlarmış, Muhteşem Yüzyıl beğendiğim bir dizi, orda anlatılanlara göre epey de rahatmışlar yani bir sorun yokmuş. (Y, K, 67b)

b. Müslümanlar

“Musevilerin Osmanlı Devleti’ndeki sosyal durumları nasıldı, nasıl bilirsiniz o dönemi?” şeklinde yöneltilen soruya genç ve yaşlı Müslüman katılımcıların pek çoğu bilmediklerini belirterek yanıt vermişler. Kadın katılımcılardan sadece genç olanı soruya cevap verirken, genç erkeklerin tamamının bilmedikleri görülmüştür.

Şimdi zaten onlar geldiği zamanda onlar Türkiye Cumhuriyeti kucaklamadı Osmanlı kucakladı. Osmanlı kucakladı. Osmanlı korudu. Türkiye Cumhuriyetinin Osmanlı'nın gücü vardı. Şimdi olsa Türkiye Cumhuriyeti de yapar herhalde yani ... (M, E, 56)

Şöyle söylüyüm Osmanlı Yahudileri daima kollamıştır. Hangi manada kollamıştır, işine geldiği için. ... Rumlar bazı yerlerde Yahudilere karşı baya kampanya yürüttüler. Bu kampanyaların hiç bi tanesini yememiştir Osmanlı. Daima Yahudiler lehine karar çıkmıştır. Bunun da temel sebebi Yahudiler bu topluma ne Ermeniler gibi ne Rumlar gibi asla hıyanet etmediler. Hiç bi zaman etmediler. (M, E, 62)

İspanyadan gelen Yahudiler Osmanlı'da huzur ve güven buldular ve uyum içinde yaşayıp, bilgi ve yetenekleri sayesinde beraberlerinde getiremedikleri servetlerini tekrar kazandılar. (M, K, 30)

Genç erkeklerden biri Musevilerin Osmanlı dönemini bilmediğini ifade ederken Osmanlı tarihini, Osmanlı devleti perspektifinden okuduğu için “özel” sayılabilecek bu konuyu bilmediğini ifade etmiştir. Burada eğitim sisteminde savaş bağlamı, toplumu görmeyen tarih anlatımının bir sonucu görülmektedir.

Osmanlı tarihini okudum biliyorum da nasıl olduğunu da sadece Osmanlı'nın kendi yaptırımlarını okudum hiç böyle başka şeylere olan... Kendi şahsıma yani kişisel olarak okumadım sadece genel tarihini okudum. (M, E, 24a)

c. Özet ve Tartışma

Kolektif hafızadaki Osmanlı imajının yakalanmaya çalışıldığı bu bölümde Musevi cemaatinin olumlu ifadelerinin gündelik hayatta görünür kimlikler üzerinden olması önemlidir. Musevi katılımcılar Osmanlı'da Musevi cemaati ile ilgili saray erkânına yakın, şehirde önemli işlerde bulunan, sosyo-ekonomik durumdan rahat olarak nitelendirilen bir Osmanlı anlatısı sunmuşlardır. Bununla beraber Müslüman katılımcılar ise Osmanlı devletinin kendi getirdiği bir gruba muhtemelen iyi muamele yaptığını ifade etmişlerdir. Bazı Müslüman katılımcılar ise devletle aralarının iyi olduğunu, Osmanlı devletince rahat bir yaşam alanına sahip olduklarını ve bunun karşılığında da diğer dini gruplar gibi devlet aleyhinde pozisyon almadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu bölümde dikkat çeken Müslüman gençlerin konuya ilişkin “Osmanlı tarihini biliyoruz ama bu olayları bilmiyoruz” ifadesidir ki bu sosyal hayat olmadan anlatılan tarih dersinin sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte hem Musevi hem de Müslüman katılımcıların referans kaynaklarında yer alan Muhteşem Yüzyıl dizisi de popüler kültür tarafından tarihsel dönemlerin ve olguların gündelik hayatta, halk nezdinde etkili olduğunun göstergesidir.

3.5.5. Varlık Vergisi

Varlık vergisi olayının incelenmesinde ortaya koyulan fikirler genellikle gayrimüslimlerin elinde olan ticaretin sözde millileştirilmesine yardımcı uygulamalar olarak sunulur (Keyder, 2009). Ciddi derecede meblağlar içeren bu vergiler ya

ödenmesi zor, ya ödedikten sonra sahip olunan birikimlerin neredeyse tamamının kaybı ya da ödemeyenler – ödeyemeyenler içinse vergi tutarlarınca cezai yaptırım olarak taş ocaklarında işçilik öngörülmüştür. Erzurum Aşkale bu sürecin bilinen en önemli örneğidir. Araştırmada o dönemi yetişkin olarak yaşayan Musevi katılımcı yoktur ve bu nedenle Varlık Vergisi'ne ilişkin fikirlerinin yanı sıra ailelerini, ebeveynlerini ve çevrelerinde döneme ilişkin anlatılan olaylara ulaşılma istenmiştir.

a. Museviler

Araştırmaya katılan Musevi katılımcılara sorulan “Varlık Vergisi ile ilgili duyduğunuz, ailede anlatılan bir olay, durum var mı? Sorusuna alınan cevaplara bakıldığında Varlık Vergisi'nin ve o dönemde yaşananların Musevi cemaatince “olumsuz”, “çok kötü”, “hata”, “kara leke” gibi sıfatlarla dillendirildiği görülmektedir. Algıdaki bu olumsuz imajın yanı sıra konu üzerine farklı tekil yaklaşımlar da bulunmaktadır.

İlk olarak varlık vergisi dönemine ilişkin olarak aktarılan bilgilerden dönemin atmosferini yansıtanlar bir arada verilirse bir katılımcının dile getirdiği “hatalı olarak ceza kesilmesi” bir yanlışlık olabileceği gibi dönemin kararlarının samimiyetini ve denetim sorunlarının satır arası okumasını da ortaya koyabilir. Yalnız döneme ilişkin bilgilere ek olarak dillendirilen “dönemsellik”, “geçmişte kalması” gibi söylemlerde Musevi cemaatinin bazı şeyleri unutarak ulus devlete entegre olma çabaları gözlemlenmektedir.

Babama da ceza gelmiş o dönem ama adam tezgâhtar haftalıkla çalışan biri, müracaat etmiş, itiraz etmiş, bakmışlar haklı, kaldırmışlar payına düşen vergiyi. O dönem olan olmuş, böyle şeyler olmuş. Bu ülkeye mal olmuş bir ayıp sonuçta. Bunları anlatan bir adam vardı bir kanalda yaşça da benden büyük muhtemelen, biraz dinledim ama tahammül edemedim, affedersin ama saçmaladı yani konuyu başka yerlere çekti. (Y, E, 60)

O da büyük bir hata. Orada ayrımcılık yapılmış. Mesela babam, dükkânı var çalışıyor, öyle bir vergi tahsis edilmiş ki adam dükkânını kapatmış, varlığını satmış gene karşılayamamış, askere almışlar. ... [“Askere mi kampa mı?” sorusu yöneltilen katılımcı devam eder]... Askere diyelim, yol, havaalanı falan yapmışlar. Ama neden askere, deselermiş şu vergi için şu kadar çalışacaksın, şu kadar yol yapacaksın. Benim babam dört sene askerlik yapmış zaten. Adamın işini elinden alıp, işyerini, varlığını elinden alıp ne yaparsın adamı? Bitiririsin. (Y, E, 63)

Olmaması, yaşanmaması gereken azınlıklara yapılan tek kötü şey [devlet tarafından].(Y, E, 21b)

Çok kötü bir şey, çoğu kişi hasta oldu. O istenilen parayı toparlayabilmek için varını yoğunu satan ya da denkleştiremeyip Aşkale'ye sürgün gidenler oldu. Çok kişi yaşamını yitirdi. Çok büyük psikolojik etki yaratmış bir olay, bu konuda mağdur olanlar, küskünler oldu... (Y, E, 21a)

Ailede söylerlerdi ama bilmiyoruz, duymadık belki verdiler. Anlatılıyordu ailede Aşkale'ye gönderilmiş kimileri ama bizim aile için duymadık, bilmiyoruz. Hem Türkiye'ye minnet duyduğumuz için ufak tefek şeylere önem vermedik biz. İspanya hükümeti tebaamızı geri veriyor biliyor musun? Konsolosluga başvurursak, bilmem kaçınıcı dereceden tebaa veriyorlar ama almıyoruz, burası bizim memleketimiz. (Y, E, 61)

Kara leke. Saraçoğluna¹¹ gitmeyi sevmiyorum, bilir misin bilmiyorum da o vergiyi çıkartan herif o, o kadar Fenerbahçeliyim ama sırf o olay yüzünden Saraçoğlu'na gitmeyi sevmem. O dönem varı yoğu alınan illa ki çökmüştür. (Y, E, 55)

Unutmak üzere kurgulanan hatıralar ve anlatıların yanı sıra döneme olan sitemi dile getiren katılımcılar da vardır.

Yollamışlar, evet ama ne yapmışlar ki, niye onu tercih etmişler? (Soruyu tekrarladı birkaç kez, buruklukla). (Y, E, 63)

Bunda taş kırdık, mezar kazdırıldı, kapatıldı, yürütüldü, amaçsız bir kamptı. (Y, E, 55)

Aşkale'yi görenler, oraya götürülenler “never again” [bir daha asla] derler, çok kötüyümüş yaşadıkları. (Y, E, 21a)

Bir katılımcı döneme ilişkin olarak diğer azınlık cemaatlerinin de mağduriyetini dile getirmiştir. Bu mağduriyetin cumhuriyetin ilk yıllarından beri ulus devletinin ya da

¹¹ Fenerbahçe Spor Kulübü'nün futbol stadının adı Şükrü Saraçoğlu'dur. Stadın kısa anılma şekli olan Saraçoğlu katılımcıyı rahatsız etmektedir Fenerbahçe taraftarı olan katılımcı sırf stadın isminden dolayı takımının maçlarına gitmemeyi, gittiğinde ise orada bulunmaktan hoşnut olmadığını ifade etmiştir.

ulus devlete paralel bazı söylemlerin yarattığı olumsuz etkiden kaynaklandığını ifade etmiştir.

Benim tanıdığım aileden, yakın çevreden yok ama anlatılır böyle insanların hayatını sıfırlayan bir olay olarak. O çalışma kamplarına gitmemek için elinde ayağında ne varsa, tüm servetini seferber etmiş insanlar. Mesela öncesinde de Türkçe konuş söylemi, anonlar, pankartlar, cezalar falan var. (...) Sadece Museviler değil de o dönemdeki Rumlar, Ermeniler... Dili farklı herkes nasibini almış bu yaşam alanını kısıtlayan olaylardan, peşine de Varlık Vergisi gelince göçler falan başlamış işte, yaşam alanı burada kısıtlanan, huzuru bozulan bir şekilde bakmış başının çaresine. (Y, K, 32)

Kuzguncuk'un fakir semt olduğundan dolayı Varlık Vergisi'nin pek muhatabı olmadığını ama zengin Musevilerin o olaydan etkilendiğini dile getiren katılımcılar hâlihazırda bu olayın etkisinin devam ettiğini de düşünmektedirler.

Burası fakir mahalleydi, bizim ailede de yok ama belki başka yerlerde zengin Musevileri vurmuştur. (Y, E, 53)

Ne yazık ki yaşadığımız ve bizi halen çok üzen bi olay olup bir daha böyle bi şeyin yaşanmamasını dilediğimiz bi durum (Y, E, 56)

Kadın Musevi katılımcılardan biri genç olmak üzere üç tanesiye bilmediklerini ya da anlatacak bilgilerinin, deneyimlerinin olmadığını belirtmişlerdir.

Yok, duymadım. Ya, demin de dediğim gibi tarihle alakam yok, Musevi olsam da tarihi olayları bilmiyorum pek. (Y, K, 25)

Dedim ya küçük çocuktum belki doğmamışım bile, dünyada yokum o zaman, bilemem ki. Olmuş zor zamanları, kulak misafirliğinden az duymuşluğum var ama bizim zorluğumuz olmadı. (Y, K, 67a)

Doğumundan öncesine mi denk geliyor ya da küçüklüğüm bilmiyorum, masal gibi anlatılırdı kötü anı duymadım ağızdan. Rahmetli annem söylerdi biz ekmeği bulamazdık, karneyle alırdık, siz bulup yemiyorsunuz diye kızardı. Ben bilmiyorum yaşıma da yetmiyor zaten. (Y, K, 67b)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Varlık vergisiyle ilgili ne anlattığınız, Kuzguncuk Musevileri özelinde neler paylaşırsınız?” sorusuna alınan cevaplara bakıldığında genel anlamda “dönemin şartlarına göre eleştirilmesi gereken tatsız bir durum” ifadesi öne çıkmaktadır. Ayrıca ilginç bir bulgu olarak bazı katılımcıların ifadesinde bu durumun dönemin şartları altında “beklendiği”, “normal olduğu” şeklinde yer almasıdır.

Ticaret bunların elinde Türkiye’de. Bunu istersen kaydet de çünkü o yılları ben yaşadım. Acı bişeydir bunda hiç bi zaman ters bi mana çıkmasın. Yani o zaman bi mal geliyor biliyorsun ticareti bütün onlar yapıyorlar. Bu mala da ihtiyacı oluyor memleketin yahut askeriyenin, şunun bunun. Polonya’dan alıyor 10 katına. O ona vermiş, o ona vermiş, her ne kadar kontrol varsa da gene varlık vergisi çıkardılar. Bunların hepsinin elindeki paralar. Yani biraz da kendileri açtı kapıyı yoksa belki bu kadar olmazdı. Ticaretin onlarda oluşu tabi sonradan tabi Türklerin eline geçti bazı şeyler de. Zor bi şey tabi bi milletin yapması. (M, E, 90)

Ya hu dediğim gibi şimdi, elli yıl önceki şartlarla şimdinin şartları çok farklı, şimdi yapar mısınız mümkün değil. ... O günün şartları altında değerlendirmek lazım hani şimdi, hiç bugünkü şey görüşümüzle dünya görüşümüzle mi diyelim, şimdiki hayat şeyi mi diyelim belki hoş karşılanmayabilir yani. O günün şartlarında o gün ülkeyi yönetenler öyle düşünmüş olabilir fakat günümüzde öyle düşünülür mü, yani yok gibi ama soru işareti neticede. Hani nasıl diyim çok bağnaz tutucu böyle bir kesim olur, onlar böyle düşünebilirler hani. ... Yani (eh, sıkıntı babında), o günün şartlarında o günü yönetenler öyle bişeyi ihdas etmişler yani düşünmüşler, belki de doğru değil yani, zaten o insanlar bu memleketin vatandaşıysa, onlar zaten nasıl sıradan bir vatandaş veriyorsa vergisini herkesin devlete karşı yapılması gereken görevidir neticede, verilmesi, yapılması gereken en önemli kutsal görevlerden biridir yani vergiler çünkü onun neticesinde devletimiz yani çok basit belki de ama yatırım yapıyor, onu yapıyor, insanların ihtiyaçlarını karşılamak bağlamında bir takım görevleri yerine getiriyor yani. O günün şartlarında belki hoş olmayan bir durumdu bence yani. ... Şimdi çok değerler değişti, insanların hayata, olaylara bakış açıları farklı, özgürlükler anlamında görüyoruz şimdi insanlar yani üç beş sene öncesine dönmemiz bile mümkün değil bırakın onu dün, dine yani bir gün öncesine dönemezsin o kadar değişiyor ki. Bir de artık insani duygular çok daha öne çıktı şimdi, üzülüyorsun ne bileyim bi kolu kırılrsa, ayağı kırılrsa ne bileyim iş hayatına girmişse ya da esnafsa iflas emişse oh olsun diyemiyorsunuz, diyemezsiniz yani. Belki geçmiş dönemlerde o kafalar böyle nasıl diyeyim klişeleşmişse betonlaşmışsa tek olaylara at gözlüğüyle bakılıyorsa oh olsun diyenler olmuştur geçmiş dönemlerde ama günümüzde oh olmuş yani diyemezsiniz insani olarak yani. Ben şahsen diyemem yani bu, o Yahudi beter olsun be kardeşim, bak şimdi burada komşumuz yanımızda oturuyoruz onun şimdi sıkıntı çekmesi bizi nasıl sevindirir ki? (M, E, 47)

Ya şimdi tabi ki insan haklarına aykırı. Ama o anki yaşam şartları, düşünce yani onun şeyi çok farklı. O an içinde, psikolojide olmak gerekiyor ama bu demek değildir ki hiç bi şekilde farklı davranışta insanları yönlendirilmemeli yani farklı davranılmamalı yani. İnsanlar eşittir, aynıdır yani. (M, K, 49)

Şimdi öyle bi dönemden bahsediyoruz ki 100 yıllık belki dönemden bahsediyoruz... Demek ki o an, o an ki düşünce bunu gerektiriyormuş ki o işi yapmışlar yani. ... Tabi kesinlikle şuan öyle bi şeydeyiz ki eskiden kalkan kılıçtan savaşlar vardı, şimdi adamlar düğmeye basıyor bir ülkeyi yok ediyor. (M, E, 24a)

Bazı katılımcıların ifadesinde ise genel anlatıya paraleldir ve durumun vahametine işaret eden bir söylem bulunmaktadır.

Şimdi evladım o zaman tabi bu ortam çok üzücü bişey. Düşünün ki arkadaşınız veyahutta beraber büyümüşünüz o ticaret yapmış, başına bunlar geliyor. Varlık vergisi, o zamanlar öyle vergiler koydular ki kızcağız evlenicek adamın kızı var biriktirmiş... adamın parası var diye bankada. Hani bizde vur deyince öldürme var ya o zaman biraz öyle oldu. (M, E, 90)

Şudur değildir bilemiyorum yani... Ama varlık vergisinin hani neden verildiğinin detaylarını çok iyi bilmemekle birlikte beni çok rahatsız ediyor. Yani işte bu ayrım eğer böyle bi şeye Türkiye'nin ihtiyacı var ise yani varlıkla verginin miktarı artırılacaksa niye bu vatandaşlardan alınıyor da işte ne bilim yani Türküm diyenden Türk olandan niye alınmıyo... (M, E, 55)

Atatürk'ün ölmesiyle zıvanadan çıkan Türkçülük düşüncesi faşizme doğru yol alırken, o dönemi yöneticiler gayrimüslim vatandaşlarımızın varlıklarının bir külfet olduğunu düşünüp varlık vergisi adı ile gayrimüslimlerden acımasız vergiler talep etmişler. Bu vergiler sonucunda birçok gayrimüslim ticaret erbabı, işadamı batmış ve ülkeyi terk etmiş. Bu durumdan ülkem adına utanç duyuyorum. ... Musevilere yansımaları özelinde hiçbir fikrim yok. (M, K, 30)

Bazı katılımcıların dikkat çektiği nokta ise Varlık Vergisi hakkındaki genel anlatının dışına çıkmaktadır. Bu ifadelerde rastlanan fikir ise verginin herkesten alındığı, durumun çarpıtıldığıdır.

Alınmamış yav bak ne diyor? Diyor ki azınlıklardan para alındı da Türklerden niye alınmadı diyor. Öyle mi olmuş? ... Arkadaş tabi vermeyen hepsi gitti Türklerden... Sen dalga mı geçiyon ya ben sana daha kestirme bişi söylim bir dakika ya daha kestirme bişi söylim Varlık vergisinde. Gayrimüslimlerden toplanan para bu, buda onun 3 katı gayrimüslim olmayanlardan toplanan. Daha da enteresan bişi söylim bunların içinde öyle zavallı... Bunlar [Museviler] para sahibi, bunlarda para da yok. Yol işçileri falan hepsi Türk. ... Şimdi bak şöyle de bi şey var bu konuda yazılanlar var, o kadar adice ki mesela bir Ermeni'ye kesilen ceza var, ceza demiyoruz vergi, bu adam diyor ki, ben diyor bu parayı ödemicem diyor. Bak şimdi bu adam kendini anlatıyor böyle bir röportajda anlatıyor... Diyor ki, kendisi söylüyor ona diyor ev aldım diyor, bilmem araba aldım filan diyor ama diyor bu oraya sürülünce onu da bilmem kime devrettim. Hani parası olan gene bi başkasına devrediyor. Açın röportajda işte teker teker söylüyor. Param yoktu ki nasıl ödüm diyor. Bak sen şuna, sen metres olarak aldığın kariya bilmem neler al, fakat daha sonra bi tane maliye müfettişi gidiyo bütün malını mülkünü annesine devrettiğini buluyor, o annesinin üstünden de mala el koyuyorlar tabi. Ve bakıyor ki anne tabi o Erzurum'da Başkale'de diyor ki oğlum durum bu, çaktılar, uyandılar diyor. Satalım da mal sayılmasın diyor. Ya şimdi yalan çok. ... metres tutabilecek paran var, senden şu kadar para istiyorlar, o yok. Ayıp ya ayıp. Bir milyon asker besliyor o anda Osmanlı şey Türkiye Cumhuriyeti. Nerden veriyor o parayı? Zaten yeni kurulmuş bir ülke. Ya bırak ya. ... Vatandaş normal bir ekmeği karneyle alıyordu ya. Şimdi sen bu ahvalde, sen bu ahvalde yaşıyorken, yüz bin liran varmış da seksen bin liranı veriyorlar. İyi çalmışlar bana sorsan, ben yüzünü de alırdım. Ha o zaman almıcak da senden, ne zaman alıcak? ... Ya bunlar hepsi, neyse... Ya bunların hepsi, bu Türk toplumunu, işte o aşağılık damgalarıyla damgalatmak için yapılan tezgâhlardır. Yememek lazım. Ben Türkiye'deki inşaların ha bu konuları çok iyi öğrenmek lazım. Bak çok iyi öğrenmek lazım. (M, E, 62)

Varlık Vergisi'ni, onu duydum da yine II. Dünya Savaşı'nda oldu o. İkinci kere şey almışlardı, vergi almışlardı. Ama her vatandaştan almamışlardı onu. Sanıyorum gayrimüslimlerden aldılar onu. ... Ya ben onu duydum da ama yani varlıklı olan kişilerden alındığını, daha çok onu duydum ben. (M, K, 49)

Valla bizim evde de hiç bi şey yokken babam çok iyi vergi ödüyordu yani Varlık Vergisi derken biz de çok vergi verdik. Evlerimiz yanmıştı devlet bize mesela destek olmadı. Babam çok uzun bi süre kendi kendine yaptı, vergi rekortmeni oldu devlete vergisini verdi evini yapmadı. Ama devlete olan vergisini kuruşuna kadar ödedi, vergi rekortmeni seçildi ama biz hala aşağı katta evimizi yaptırmak için uğraşıyorduk, geçinmeye çalışıyorduk ama vergimizi veriyorduk. Öyle bi ahlak vardı yani. O vergiyi biz de çok çok kat be kat fazlasıyla verdik. Ama sonrasında babam devletten şeyini vergi iadesini hani şimdi vergi iadeleri var ya, ne bi destek hiç bi şey almadı. Kendi kendine, yani bi sosyal güvencesi bile yoktu. Yani varlık vergisi dediğiniz, biz onu çok fazla ödedik devlete. Onu kimse sormuyor bize. Hani vergi verdiniz mi, vermediniz mi, hangi şartlarda vergi verildi? Yani burda azınlıkları koruyan bi anlayış var. Kimse bizi korumuyor. (M, K, 55)

c. Özet ve Tartışma

Varlık vergisi Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinde yer alan önemli olaylardan biri olarak öne çıkmaktadır. Tarih sayfalarında öncesinde yer alan Amele Taburları ve sonrasında yer alan 1955 6-7 Eylül olayları ile birlikte Milli Sermayeyi Türkleştirme operasyonları olarak görülmektedir (Keyder, 2009). Musevilerin ve özellikle Kuzguncuk Musevilerinin bu süreçten nasıl etkilendiğinin yakalanmaya çalışıldığı bu bölümde dikkat çekici olan Müslüman katılımcılarla Musevi katılımcıların fikirlerinin en çok zıtlaştığı konu olmasıdır. Konuya ilişkin genel söylem Kuzguncuk'un fakir bir semt olmasından dolayı Varlık vergisinden fazla etkilenmediğidir. Bununla beraber Musevi katılımcıların anlatılarında “kötü bir dönem”, Müslüman katılımcıların anlatılarında ise “olduğu dönem için normal” fikri öne çıkmaktadır.

Musevi katılımcıların konuya ilişkin ifadelerinde, yine kolektif hafızanın “unutma” fonksiyonuyla devreye girdiğini söylemek mümkündür. “Geçmişte kalan” olarak sıkça nitelenen bu dönem, yine de değişik nitelendirmeler ve anlatılarla Musevi

katılımcıların ifadelerinde yer almaktadır. “Olumsuz”, “ülke için kara leke”, “çok kötü”, “hata” ve kamplar için “never again” ifadeleri Musevi katılımcıların bakış açısının özeti niteliğindedir. Bir Musevi katılımcının babasına gelen yanlış vergi beyanı ve sonrasında yapılan itirazla belirlenen verginin kaldırılması da dönemin dikkatle ele alınması gerektiğinin bir ispatıdır. Bazı katılımcılar ise konuyu cumhuriyet Türkiye’sinin ilk yıllarındaki Türkleştirme politikalarına bağlayarak “vatandaş Türkçe konuş” kampanyalarıyla ve azınlıklara olan yaklaşımla ilişkilendirmişler, bununla beraber görüşülen katılımcılardan yalnızca birinin yakın akrabası, babası Varlık vergisinden etkilenmiştir ve katılımcı bunu “hayatını elinden almak” olarak yorumlamıştır.

Musevi katılımcıların bu olumsuz nitelendirmeleri, anlatıları ve hatıralarının yanında Müslüman katılımcıların olayı genel olarak “dönemsellik” bağlamında ele aldıkları görülmektedir. “O dönem için beklenebilir”, “normal” bir olay olduğunu söyleyen Müslüman katılımcıların yanı sıra dönemin şartlarıyla eleştirmek gerektiğini ifade eden Müslüman katılımcılar da vardır. Bununla birlikte konuyu “haksız ve vahim” olarak tanımlayarak devletin insanların varlıklarını zorla aldığını ifade eden bir Müslüman katılımcı da mevcuttur. “Dönemsellik” ifadesini kullanan Müslüman katılımcıların bir diğer argümanı ise Varlık Vergisi’nin varlıklı herkesten alındığı, yalnızca azınlıkları hedef almadığıdır.

3.5.6. 1955 6-7 Eylül Olayları

a. Museviler

Araştırma çerçevesinde Musevi katılımcılara sorulan “1955 6-7 Eylül olaylarıyla ilgili ne anlatırsınız?” sorusu genellikle araştırmanın mekânı olan “Kuzguncuk’ta 6-7 Eylül nasıldı?” sorusu olarak anlaşılmış ve cevaplanmıştır. Kuzguncuk hakkındaki anlatılar “burada bir şey olmadı” ya da “burada pek bir şey olmadı” şeklinde genellenebilir. “Peki, ne olmuş?” diye soru devam ettirildiğinde ise bazı katılımcılar Beyoğlu, Yüksek Kaldırım gibi Avrupa yakasında, olayların hararetle cereyan ettiği bölgelerde olanları ya da orada olanlarla ilgili anlatıları dillendirmişlerdir.

Yaralanan yok bizim bildiğimiz, can kaybı falan yok asla. Karşıda kötü şeyler olmuş, çok ciddi geçmiş, orada çok Rum varmış, zor durumda kalmışlar. (...) 6-7 Eylül planlı provokasyon, yalan habere dayalı. Şimdi sana gel bilmem nereye gideceğiz bir sopa al deseler, bir tane bir dal, bir odun bulursun öyle anlatılan gibi hazırlanmış, ucu sivri falan nerden bulacaksın hemen. O dönemi anlatan bir de film vardı geçen senelerde onu da izledim yani gidip. (Y, E, 60)

6-7 Eylül olaylarında bile bir şey olmamıştır bizim orda [Kuzguncuk’ta]. (...) Ben çok ufaktım, bir sabah kalktık Beyoğlu’nda olay olduğunu duyduk. Bizim orda gazete – televizyon yok, hem bizim orda pek bir olay da olmadı, duymadık, anlayamadık tam o zamanlar. Tabi yıllar geçince, okudukça, dinledikçe epey bir olay olmuş karşı tarafta. Yok, asla, Kuzguncukta olmadı öyle bir şey¹². Belki Bağlarbaşı’nda olmuş olabilir ama sanmıyorum. Çengelköy’de epey bir şey olmuş, Kandilli’de. Kuzguncuk’ta bir şey olmadı ama. (Y, E, 61)

(...) açık hedef Rumlardı evet ve ama gizli bir amacı da varsa bilemeyiz tabi. Huzursuzluğun en çok olduğu dönem diyebiliriz, o dönem çok rahatsız etmiş dediğim gibi ardından da bir miktar göç olmuş anneannemin kardeşi de İsrail’e gitmiş. (Y, K, 32)

Beyoğlu’nda Rumların, gayrimüslimlerin dükkanları yağmalamışlar, yalan bi haber çıkmış gazetede, bombalama mıydı ne, onla ilgili, karışmış ortalık. (Y, E, 21a)

“Kuzguncuk’ta bir şey olmadı” genel anlatısı semtin kolektif hafızasına tekabül etmektedir (Mills, 2004). Katılımcıların genel ifadesi bir şey olmadı derken, “tek, tük” olayların toplamı Beyoğlu tarafıyla kıyaslanamayacak kadar az da olsa bir takım olayların Kuzguncuk’ta da yaşandığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

¹² Amy Mills’in makalesindeki Kilise yangını sorulmuştur.

Ne kırıldı ne döküldü burası. 2 kahvenin camını kırdılar, o da beni o kadar alakadar etmez. Belki onu da yapmazlardı da bi fişek oldu. 10 yaşındaydım pek de anlatacağım bi şey yok benim, küçük çocuk ne kadar bilecek ki yavrum. (Y, K, 67a)

Ufak defek oldu hatırladığım kadarıyla, muhallebicinin telefonu vardı kırmızı bir tane, meşhurdur her yerde telefon olmadığından o dönemde, onu caddeye fırlatmışlardı, gözümle görmüştüm. Bir, iki Rum evi taşlandı, çok mücadele falan olmadı, ana cadde engellenebildiği kadar işte. (Y, K, 67b)

Kuzguncuk'ta pek bir şey olmadı ama en ciddi mesele bir teyzenin, kim olduğunu da söyleyebilirim, ... annesi, evleri gösteriyordu dışarıdan gelenlere, gayrimüslimlerin evlerini. (Y, E, 55)

Mills'in (2006) makalesinde geçen "kilise yakılmış" ifadesinin konuşulduğu katılımcılar semtte yakma olayı kadar somut ve sert bir olayın olmadığını tutarlı bir şekilde ifade etmişlerdir. Çevre semtlerdeki nüfus yapısı nedeniyle belki oralarda bir tarz olayların olmuş olabileceği ortak düşünce olarak ifade edildi. Genel itibarıyla 1955 6-7 Eylül olaylarında Kuzguncuk'ta bir şey olmadı diyen katılımcılar olduğu gibi, ufak tefek olaylardan bahseden katılımcılar da oldu ama yakılan bir kiliseden kimse bahsetmediği gibi sorulduğunda bir yanlışlık olacağını belirtip, tepki koydular. Bir katılımcının çevre semtlerden biriyle ilgili anlattığı olayların Kuzguncuk haricinde ne denli sert geçtiğini gözler önüne sererken muhtemel bir kilise yakılması olayının da bu semtlerde gerçekleşmiş olabilir.

Evet Çengelköy'de, halamdaydım. Halamın kocasını zıpkınla, alınandan vurdular... Evi yakacaklardı. Allah'tan sağduyulu bazı insanlar vardı da engel oldular o kadarına. En büyük kara lekedir ülke tarihinde. Yüksek Kaldırım anlatılır hep, Galata'dan Karaköy'e kimseyi ayırt etmeden, Rum ya da değil dağıtmışlar, yollara dökmüşler her şeyi. Rumları aslında hedef ama bize de sirayet etti. Kimlik ayırt etmemişler Rum'du, Yahudi'ydi, Ermeni'ydi. Rumlara da olmasaydı keşke, niye olsun ki? Olay provakasyon ama bugün istihbarat her şeyi bilirken o gün yetersiz miydi, başka bir şey miydi, nasıl bakmak lazım? Bu olay ülkenin dışarıya olan imajını kötü olarak gösteriyor. (Y, E, 63)

Musevi katılımcılardan iki yaşlı erkek katılımcı bu konunun politik olduğunu ve yanıtlamak istemediklerini söyleyerek geçiştirdiler. Genç olanlardan bir kadın, bir de erkek katılımcı ise 6-7 Eylül olaylarını bilmediklerini ifade etmişlerdir.

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “1955 6-7 Eylül Olayları ile ilgili ne anlatırsınız, Kuzguncuk’ta ne olmuş, burası nasılmış o olayda?” sorusuna alınan cevaplara baktığımızda “genel” Kuzguncuk anlatısının çok dışında bir cevaba rastlanmamıştır. Verilen cevaplarda o dönem Kuzguncukta “ufak, tefek” olaylar ya da “olaya yeltenmeler” olduğu anlaşılmaktadır.

Müslüman genç erkeklerin ikisinin konuya ilişkin bilgisi olmadığı görülürken, diğer bir genç erkek katılımcının ise olayı duymuş olmakla beraber tam bir bilgisinin olmadığı gözlenmiştir. Müslüman kadın genç katılımcının ise genel anlatıya paralel olarak cevap verdiği görülmüştür.

Bilmiyorum hiç. (M, E, 24b)

12 Eylül’ü bi yakından bilirim de 6-7 Eylülle ilgili hiç yakın bilgim yok. (M, E, 24a)

Evet, fazla bi bilgi yok duyumlar öyle kulak aşinalığı, siyasi herhalde bişeyler, olaylar. (M, E, 26)

Atatürk’ün doğduğu eve saldırı olduğunu duyan kendini bilmez milliyetçiler, sokaklara dökülüp gayrimüslim vatandaşların işyerlerini tahrip etmişler. Güvenlik güçleri de olaylara müdahale etmemişler. Bir olayın acısını bütün gayrimüslimlerden çıkartmaya çalışan galeyana gelmiş, beynini kullanamayan bir topluluk kadar korkuncu yok. (M, K, 30)

Genç kadın katılımcının verdiği cevap paralelinde, genel anlatıyla birlikte olayların başlangıcının “Atatürk’ün Selanik’teki evine yapılan bombalı saldırı” olduğunu ifade eden yaşlı Müslüman katılımcılar da mevcuttur. Olayların şaibe ve kışkırtma sonucunda baş gösterdiği bu katılımcıların ifadelerinde öne çıkmaktadır.

Yani bizim duyduğlarımız veya okuduklarımız, yani nedir Atatürk’ün Selanik’teki evinin bombalanması gibi bir şaibe çıkıyor ondan sonra orda en son gastelerde de çıktı bunun bir provakasyon olduğu ifade edildi. Onun neticesinde gayrimüslim vatandaşların mallarının yağmalandığı, talan edildiği bir hadise olarak öyle kafamızda yer etti, ince detaylarına şey yapmak aklımıza gelmedi ama son zamanlarda işte biliyorsunuz ya gastelerde artık birtakım şeyler yayınlanmaya, kitaplar çıkmaya başlayınca birtakım şeyleri öğreniyorsunuz, yani provakasyon olduğu ortaya çıktı. (M, E, 47)

Şimdi 6-7 Eylül'ün ne olduğunu ben çok iyi biliyorum tabi. Atatürk'ün evini bombaladılar. ... Bi çok olaylar oldu. Ekspres baskı yani hızlı baskıydı o. ... O nasıl bi hesabı vardı o işin bilmiyorum. (M, E, 62)

Şimdi tabi 6-7 Eylül olayları tabi birilerinin kışkırtmasıyla olan bir hareket zaten. Yani o organize edilişi ama benim dinlediğim kadarıyla Kuzguncuk'ta, ha Kuzguncuk'ta da olmamış mı? Ufak tefek olmuş. ... Ufak tefek tabi bi şeyler olmuş ama Kuzguncuk'un içinde oturanlardan ziyade sadece bi kişiden bahsediliyor. Onun dışında hepsi yukardan gelme, hepsi yukardan [Bağlarbaşı ve Fıstıkağacı] içerde de bissürü kişi diyor buna engel oldu, onları aldı işte tutup kendi evlerinde sakladılar... (M, E, 55)

Olayların nasıl gerçekleştirildiğini anlatan katılımcıların cevaplarında öne çıkan anlatıya “provakasyon”, “yapılan bir yanlış”, “yağmalama”, “Yunanlılara karşı ama gayrimüslimler ayırt edilmemiş” ifadeleriyle özetlenebilmektedir.

Ya o zamanda zaten yani şöyle anlatıyorlar yani, adamlara yanlış yapmışlar, şey yani dolduruş, dolduruş olmuş falan, yani yağmalama olmuş, öyle diyorlar, yani adamların dükkânlarını yakmışlar, yıkmışlar. Ölüm olayı yok mallarını hep, o mallar zaten bizim milli servet yani. Ne olduysa bize oldu, yani milletime oldu. Adamların öyle bir durumu olmuş. (M, E, 72)

Kuzguncuk muhitinde Museviler bambaşka bi yer tutarlar. Yani öne geçmişlerdir. Rumların da Rumlar daha ziyade burda bakkal Rum'du. Şey meyhaneler vardı Kuzguncuk'un onlar Rum'du. Şeyler bu sırada Rumların mülkleri daha çoktu. Museviler hep dışarda çalışanlar, yani İstanbul'da falan burda değil. Böyle işler yaparlardı; tezgâhtarlık, marangozluk, kundura gibi yani çalışan işte bir müessesede. İşlerinde bir hayli patron olan da oldu. 6-7 Eylül'de bütün malları yıktılar. Bi günde iflas ettiler onları da gördük. ... (M, E, 90)

Ayırt etmemişler Rum'u diyebiliriz yani, insanlar ne varsa götürmüş demek ki yani, ortalığa yıkılmış, bu Musevi'dir veya belki Türklerin bile dükkânı talan edilmiş olabilir yani bilemiyorsun, bilemiyoruz yani. (M, E, 47)

İçişleri Bakanlığı'ı Gedik'ti. Namık Gedik diye bi adamdı. O olay da bu Ermeni meselesi gibidir, Varlık Vergisi gibidir yani. Olayın çarpıtılması çok fazladır onu da söyleyeyim. Mesela tek bir kişi ölmemiştir. ... Çok kötü olaylar oldu. Mesela bunu ben görmedim, Beyoğlu tarafında kumaşlar, beyaz eşyalar yollarda sürüklenmiş. Bu Ermeni'nin, bu Rum'un diye bakmamışlar, Yahudi'nin mi diye bakmamışlar. Göya Yunanlılara karşı diyorlar ama. (M, E, 62)

Tamamen siyasi bi şey. Ben şimdi bilmiyorum yani 6-7 Eylül'ü o zaman kaç 1955. Doğmamıştım o zaman daha ama anlatılanlar şöyleydi, anlatılanları sadece duydum yani üçüncü şahıslardan. Yani olmamalıydı böyle bi şey. Ama zaten nasıl olduğunu artık hepimiz kitaplardan biliyoruz. ... ha bi de onu kim yani ordaki malları kim aldı? Ya da nasıl yağmaladılar? İstanbul'da oturan birisi onu yapmaz. ... Hani şöyle oluyor bakın dışardan insanlar gelip yapıyor, içerdeki insanlar hiç bi şey yapmıyor. Çünkü herkes komşu birbirinlen. Dışardan proveke edilir. Proveke edilir onlar yapmışlardır. Tanıdık birisi asla böyle bi şey yapmaz. (M, K, 55)

Olayların Kuzguncuk ayağıyla ilgili verilen cevaplarda ise semtle ilgili genel anlatı gözlemlenirken küçük istisnalar da katılımcılarca ifade edilmiştir. Kuzguncukta bir şey olmadığı genel anlatısının yanı sıra “bazı ufak” olaylardan da bahsedilmiştir.

Ben görmedim yani bilmiyoruz ama yapılan olay yanlışmış yani. Olmamış, Üsküdar da olmamış. ... Bu tarafta bizde kaç tane kilise var köşede Rum kilisesi var, aşağıda Ermeni kilisesi var, Yahudi, haham kilisesi var yani... Bunlar şey yani biz bir millet olarak bizde ayırım yok yani; yok Musevi'ymiş yok Rum'muş, Ermeni'ymiş bizim için insanlık, kim olursa olsun burda yaşıyorsa yani burayı savunacak, ... yani burda ekmek yiyorsa burayı savunacak. Burayı savunsun, ekmek yediği yeri savunsun çünkü bu çok önemli yani. (M, E, 72)

Burada bize anlatıyorlardı. Hani burada ufak tefek olaylar olmağa kalkmış ama kimse buranın kendi halkı yani bi kısım Müslimler, Müslümanlar onları şey yapmışlar e... hareket yapmaya engel olmuşlar. Hatta buranın kendi kişileri değil de onları yukardan Bağlarbaşı'ndan gelen kişiler diye söylüyorlar. Biz onlarla ... buradaki arkadaşlarla zaten tartışmamış, her hangi bir şeyimizde olmadı. (M, E, 52)

Onu e... şöyle söyleyim, onun Kuzguncuk'ta olan kısmıyla ilgili e... anlatılanlar üzerinde bilgi sahibiyiz yani bire bir yaşayanlardan bilgi sahibiyiz. ... Bu bi etki tepki meselesi yani burda şimdi atıyorum Kuzguncuk'ta Musevilerle, Rumlarla beraber yaşıyoruz, Ermenilerle beraber yaşıyoruz, yarın Allah korusun yani farazi konuşuyoruz, herhangi bir şey oldu da sıkıntıya düştük... Şimdi burda beraber yaşadığımız komşumuz burda bizim, biz yokuz tabi erkekler yok veya yaşlılar, çocuklar var bugün bizim ailemize burda bizim çoluğumuza çocuğumuza bi yanlış yaparlarsa malını elinden almaya kalkarlarsa alırlarsa ya da bunu mesela bunu biz değil başkası da olsa kim hesap sormaz? Yani bu insanlarla beraber yaşıyoruz, dostça yaşıyoruz. Yarın ı... onları tasvip etmeyecek birilerinin gelip de bu dostluğu yani atıyorum bana gelip işte, bize gelip Musevilerin, Hristiyanların evlerini falan yağmala derse ben bunu yapar mıyım? Ya şey, Kuzguncuk'ta bak 6-7 Eylül'de iskelede durmuş Bahriyeli Selahattin [işim yanlış çözümlenmiş olabilir], Kuzguncuk'lu; burdan benim cesedimi çiğnemedi kimse geçemez demiş. Ha olmamış mı, olmuş. Kuzguncuk'ta katılım iki, üç kişi, çoğu rahmetli oldu zaten. İki, üç kişi olduğunu biliyoruz ama bütün Kuzguncuk'un i... çok büyük çoğunluğunun da buna karşı çıktığını ve o insanları koruduğunu çok iyi biliyoruz. (M, E, 56)

Burda Kuzguncuğun yerlileri şeye dokundurmadılar, kiliseye. Çünkü 6-7 Eylül'ü yapanlar zaten bu bir sağanak gibi geliyolardı. Nerden geldiği belli olmayan bir grup geliyo elleri sopalı. İşte o esnada Rum kilisesine ve sinagogu elletmediler Kuzguncuklular. Fakat ona karşılık aşada bi bakkal daha vardı zavallı Toduri diye yerle bir ettiler orasını. Ne oldu? Patatesler oraya atıldılar 3 gün sonra patates bulamadılar. Yani şeyde enteresan bi olaydır onlar. Adamın ne kadar şeysi varsa ondan başkasına dokunmadılar. Meyhanelere dokunmadılar mesela. Ama o bakkala nedense zavallıya tam şeyin ağzındaydı, iskelenin karşısında. ... Mesela o 6-7 Eylül'de yukardaki kilisedeki bir tek cam kırılmış geldikleri zaman, ama papaz da soranlara girdikleri zaman yani noldu diye kiliseye... o da demiş ki güvercin kırdı bunu. Yeni değil bu, eski demiş. Kuzguncuk'ta kiliselere hiç şey yapmadılar. Özellikle o şeyde bi dediğim gibi o zavallı bakkala oldu ne olduysa. (M, E, 90)

Ama yani şimdi ben babamdan duydum Kuzguncuk'ta çok çok hissedilmemiş Kuzguncuk'ta ve işte şey hatta komşular birbirini korumuşlar falan, sen bize gel falan. O şekilde duydum ben yani. (M, K, 49)

6-7 Eylül şeylerinde bizim bu Kuzguncuk'ta bişiy olduğunu ben hatırlamıyorum. (M, K, 60)

c. Özet ve Tartışma

Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinin bir diğer dönüm noktası da 1955 6-7 Eylül olaylarıdır. Gün içerisinde dağıtılan bir gazetede yer alan Atatürk'ün Selanik'te dünyaya geldiği evin bombalandığı asparagas haberi İstanbul'un özellikle Rum azınlıkların yaşadığı pek çok semtinde kendisini hissettiren şiddet ve yağmalama olaylarına dönüşmüştür. Bu dönemde Musevi cemaatinin nasıl etkilendiğinin irdelendiği bu bölümde anlatılan genel ifade olayların hedefinde Rumların olduğu lakin gayrimüslimlerin ayırt edilmeden saldırıların ve yağmaların hedefi haline geldiğidir. Olayın tanımını yapan Müslümanlar ise “provakasyon”, “yapılan bir yanlış” ifadelerini tercih etmişlerdir.

Olayın aslında Selanik'te bir bombalama söz konusu değildir lakin katılımcı ifadelerine baktığımızda Müslüman katılımcıların genel olarak bu durumun hâlihazırda farkına varmamış oldukları gözlenmiştir. Musevi katılımcılarda genel olarak haberin asparagas olduğu bilinmektedir. Bununla beraber olayların hedef kitlesinin Rumlar olduğu her iki katılımcı grubu tarafından ifade edilirken, gayrimüslim herkese sirayet ettiği de yine her iki katılımcı grubu tarafından dile getirilmiştir.

1955 6-7 Eylül olaylarının Kuzguncuk ayağına ilişkin ilk ifadeler “burada bir şey olmadı” söylemidir. Bu genel anlatı semtin kolektif hafızası, birlikte yaşanan yıllara duyulan özlem olarak nitelendirilebilir. Musevi katılımcıların ifadelerinde “bir şey olmadı” söyleminden sonra sıralanan “bazı kavga olayları”, “ufak şiddet olayları”, “bir provakatör vardı evleri gösteren” ifadeleri dikkat çekmektedir. Müslümanların ifadelerinde ise “pek bir şey olmadı” ifadesinin ardından sıralanan “köşedeki bakkala

saldırmışlar”, “dışarı semtlerden gelenler yapmış”, “dışarıdan gelenler sokulmamış, kavga edilmiş”, “Müslümanlar komşularını himaye etmiş” söylemleri ise Avrupa yakasında olan boyutta olmasa da olayların bir bölümünün Kuzguncuk’a sirayet ettiğini ortaya koymaktadır. Bu sirayetın ana sebebi ise Kuzguncuk civarı semtlerde olayların daha şiddetli geçmiş olmasıdır. Bağlarbaşı tarafında taşlanan, yakılan kiliseden, Çengelköy’de yakılan ev ve darp edilerek öldürülen bir akrabasından bahseden Musevi katılımcılar vardır.

Bir Musevi katılımcının 1955 6-7 Eylül olaylarının “milli zarar” bağlamında ele alınması durumunda önemsiz sayılabileceğini, zira terör olayları sebebiyle son yıllarda artan kamu malına verilen zararların da o olaylardan aşağı kalmadığını ifade etmesi de Musevi kimliğinin devletçi yaklaşımı açısından önemlidir.

3.5.7. Üzeyir Garih Cinayeti

a. Museviler

Musevi katılımcılara yöneltilen “Üzeyir Garih cinayetini hatırlıyor musunuz? Ne hissettiniz? Cemaate bir etkisi oldu mu o dönemde?” eksenindeki sorulara verilen cevaplarda, olayın “nedeninin” Musevi cemaati tarafından anlaşılamamış ve gizemini koruyor olduğu görülmektedir. Bununla beraber yaşlı Musevi katılımcılardan olayı cemaatle ya da dini kimlikle ilişkilendiren çıkmamıştır. Daha çok Üzeyir Garih’in iş adamı ve insani yardım yönü ile tanımlanması ve cinayetin “muamma” olarak nitelendirilmesi önemlidir.

Üzüldüm, değerli insandı. Türkiye için çalışan, uğraşan, mücadele eden, dışarıda iyi olarak tanıtan, büyük işler yapan biriydi. (Y, E, 60)

Hala muamma benim için. Olaydan önce ben de tanıımıyordum, kıymetli, iş hayatında da kıymetli bir adammış. Boş boş gitti adam. Para için, hırsızlık için olsa sanmıyorum, muamma. İşle ilgili olsa ortağı var, ona bir şey olmadı. Dini olarak koyu değildi, hiç görmemişim ben ibadetlerde. Bir şey var ama bilmiyoruz yani, hala muamma... (Y, E, 63)

İnsan acıyor tabi. Türkiye'yi besliyordu adam, dünyayı doyuruyordu, iş adamıydı. (Y, K, 67a)

İnsan olarak üzuldüm, çapulcu yüzünden öldü. Kulak dolgunluğumla söylüyorum insanlığıyla çok önemli bir kişiymiş. (Y, K, 67b)

Muamma... Belki münferit. Cemaate karşı mı oldu diye endişelendik ilk başta tehdit falan da aldığımızdan ama anlaşılamadı o olay. (Y, E, 61)

O farklı bir şeydi, hiç alakasız cemaatle, o farklı bir şeydi. (Y, E, 55)

Valla Türkiye için üzuldüm, Türk halkına baya faydası olan değerli bir insanın öldürülmesi üzer zaten insani. (Y, E, 53)

Genç Musevi katılımcılar ise Üzeyir Garîh cinayetini farklı algılamaktadırlar. Genç kadın katılımcılardan biri olayı Özdemir Sabancı suikastıyla karıştırmaktadır. Bir diğer genç kadın katılımcı ise Hrant Dink suikastı ile bağlantı kurarak, dini kimliğe bağlamıştır. Bununla beraber genç erkek katılımcılardan biri ise bunun tamamen tersi bir yaklaşımla, zıt örnek olarak Dink suikastını göstermiş ve Üzeyir Garîh cinayetinin dini kimliğe dayanmadığını belirtmiştir. Bir diğer genç erkek katılımcı da buna paralel söylemde bulunmuştur.

Hatırlıyor gibiyim, öldürülmüştü, işyerinde silahla galiba; medya onu da unuttu mesela. (Y, K, 25)

Üzücü ve ürkütücüydü. Benim için Hrant Dink cinayeti de aynıdır, insan dine göre etiketlenmemeli. (Y, K, 32)

Hatırlıyorum, Musevi kimliğine bağlı değildi olay. Tinerci ile zengin adam meselesiydi. Üzücü ama Musevilik ile alakalı değil. Hrant Dink'in öldürülmesi din ile alakalı, dini kimlik meselesi var onda ama Üzeyir Garîh ne olduğu belirsiz biraz da. (Y, E, 21a)

Hatırlıyorum, bir tinerci, deli artık neyse saldırmıştı bıçakla; Türkiye de rutin karşılanabilecek bir olaydı.(Y, E, 21b)

b. Müslümanlar

“Üzeyir Garih cinayetini hatırlıyor musunuz, buradaki Musevi tanıdıklarınızın tepkisi ne olmuştu ve siz neler hissetmiştiniz?” sorusuna Müslüman katılımcıların verdikleri cevaplardan anlaşıldığı üzere, çoğu olayı hatırlamaktadır. Cinayetin neden işlendiği konusunda ise anlamlandıramadığını söyleyen katılımcılarla, çeşitli fikirler üzerinde duran katılımcılar bulunmaktadır.

Burda bizim bi ilerde olmuş ama onla bi malumat bi bilgim yok yani. Yok herkes üzüldü, herkes üzüldü yani burdaki bu olaya herkes üzüldü yani, yanlış bi olay. Biz üzüldük, biz bir Müslüman olarak yani ne olursa olsun bu gibi yasa dışı işleri kabul etmiyoruz. İnsanı öldürmek, insanın yolunu kesmek pekiyi bi şey değil, iyi değil yani. (M, E, 72)

Burada bir şey yok yani. Ama Üzeyir Garih o cinayette bir muamma var. Nedir, neyin nesidir o hala çözülebilmemiş değil. Bir şey var orda ama siyasi mi, ama kişisel mi onu bilmiyoruz yani... (M, E, 52)

Şimdi efendim Üzeyir Garih kim böyle mezarlığa gidip de dua etmesi kendisini bir dini şeye vakıf din üzerine şey yapması, biri gördüyse ... öyle bi hoca gördüyse bunu demiştir bu Yahudi nabiyo burdan ne istiyö nabiyo burda. Sonra temizleyin dedi 5 kuruşa gitti işte adam. Yoksa senin işin ne orda yav. Aklın var fikrin var. Akıl almaz şeyler. ... Eyüp'teydi mezarlığı. (M, E, 90)

O kadar yani bi insan kesinlikle öldürülmemeliydi. Ama öldürülüşünün arkasındaki yatan nedenler nedir, ne değildir onu bilemiyorum. Ama bi insan olarak bi insanın bu şekilde öldürülmesi, yazık. (M, K, 55)

Bir katılımcı ise her bir cinayet gibi bunda da insanların hassasiyet gösterdiklerini, Musevilerin de illa ki bu cinayet karşısında üzüntü duyduğunu ve bir Müslüman olarak kendisinin de üzüldüğünü ifade etmiştir.

Ben kendi adıma insanlar, üzüldünüz mü üzüldük tabi insan neticede. Oğün belki o işi hiç hak etmeyen insanlardan biriydi. Bir de onların Türkiye ekonomisine yapmış olduğu katkılar, insanlarımıza yapmış olduğu katkıları da düşünürsek üzücü bir olay yani, tasvip edecek hiçbir olay değil yani kesinlikle. ... Yani üzülmüştür, hangi inançtan olursa olsun neticede bir insan bu üzülmüştür. Bırakın bir siyasiyi ya da bir işadamını dün mesela camiye kör bir insan geldi, düşmüş baktım yüzü gözü kan içerisinde o haline bile üzüliyorsunuz, üzüldüm yani neticede. Öyle yani, tabi bir insanı öldüren bütün âlemi öldürmüş gibidir ne olursa olsun yani. Tabi bu insanlık tarihinde gelen savaşlar, mavaşlar yani önümüze çıkmış, böyle Cenabı Hakkın nasıl diyeyim size mesela diyelim dizay etmiş olduğu bir tarz mıdır, hayat şekli böyle gelip gidiyor, bu olacak demek ki. (M, E, 47)

Bir katılımcı ise bazı Musevilerin dahi Üzeyir Garih'i tanımadıklarını hatta sıradan bir insan için hatırlanacak bir figür olmadığını ifade etmiştir. Bu cemaatten bazı bireylerin bağlılık anlamında bir kopuşuna işaret ederken Kuzguncuk Musevi cemaatinin de gündelik hayatta Musevi kimliklerini ne kadar hatırladığını da sorgulatabilir.

... onlar var ya ben şimdi onlarla konuşuyorum Üzeyir garih öldü? Kim ki o? ... Aynen böyle dediler ya valla. Çünkü çok ilgisiz insanlar. ... Yani o kadar bizden ki bırak yani şimdi Üzeyir Garih'i sen bilirsin, ben bilirim... Şu garsonu çağır "ya Üzeyir Garih kim?" diye sor valla billa bilmez. İşte bunlar gibi onlarda ya... (M, E, 62)

Genç katılımcılardan bir kadın ve bir erkeğin konuya ilişkin bilgisi az da olsa bulunmaktadır ve hatırladıklarını ifade etmişler. Genç erkek Müslüman katılımcılardan biri çıkartamadığını söylerken, bir diğeri ise bilmediğini bir soruyla ortaya koymuştur.

Ben duydum bir yerden Üzeyir garih'i haberlerde mi gördüm, gazeteden mi okudum bi aşinalığım var olaya ama... mezarlıkta saldııyorlardı galiba. (M, E, 26)

Çok net hatırlayamıyorum ama şüpheli bir cinayetti, sokak çocukları öldürmüştü sanırım. (M, K, 30)

Üzeyir Garih, Üzeyir Garih... Yok çıkartamadım. (M, E, 24a)

Azeri mi? (M, E, 24b)

Konuyu hatırlayan bazı katılımcılar ise çeşitli sebeplerden ötürü bunun insanlar arası sohbetlerde dillendirilmediğini ifade etmişler.

Hiç kalmadılar ki Yahudi var mıydı o zaman yoktu ya.. (M, E, 55)

Ya tabi bu konular bizim aramızda konuşulmaz bu tamamen siyasete giriyor. (M, K, 55)

Bu konu hiç konuşulmadı. Evet, yani, ya bir de soramıyorsunuz ki bu oldu, bu konudaki düşünceleriniz nedir? ... Yani şimdi ya bunla ilgili hiç konuşulmadı, hiç. (M, E, 47)

c. Özet ve Tartışma

Üzeyir Garih cinayetinin Musevi cemaatinde bıraktığı etkiyi inceleyen bu bölümde alınan cevaplara bakıldığında pek çok Musevi ve Müslüman katılımcının olayı “muamma” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Bununla beraber böyle konuların “özel” ve “politik” olduğunu nitelendiren Müslüman katılımcılar konuşup tartışma şanslarının olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca konunun konuşulamamasındaki bir diğer neden olarak da artık Kuzguncuk'ta az sayıda Musevi olmasını dillendirmişlerdir. Üzeyir Garih'i tanıyan tüm katılımcıların ortak ifadesi ise “üzüldükleridir”. “Ülkesine faydalı, büyük adam” olarak tanımladıkları Garih için “herkes üzülmüştür” söylemi de bir diğer ortak ifadedir.

Müslüman bir katılımcının ise Üzeyir Garih'in Musevi bir figür olmadığını ve bundan dolayı Musevilerin daha onu tanımıyor olmasının normal karşılanması gerektiğini ifade etmesi dikkat çekicidir. Müslüman gençlerin konu hakkında bilgisi yoktur. Musevi gençlerin ikisinin konu hakkında bilgisi yokken diğer ikisinin ifadeleri ise birbirine zıt içeriktedir. Üzeyir Garih cinayetini daha yakın bir tarihte öldürülen Hırant Dink olayı ile kıyaslayan gençlerden kadın olanı iki olayı da benzeştirerek insanların dini aidiyetleri yüzünden şiddet hedefi olmaması gerektiğini dillendirirken, erkek olan ise Üzeyir Garih olayının Hrant Dink olayından farklı olarak dini bağlamda ele alınmaması gerektiğini ifade etmiştir.

3.5.8. Sinagog Saldırıları

a. Museviler

Musevi katılımcılara araştırma kapsamında yöneltilen “2003’deki sinagog saldırılarında neler hissettiniz? Ne düşündünüz?” sorularına alınan cevaplara bakıldığında gencinden yaşlısına, erkeğinden kadınına herkesin içtenlikle ama hüznle yanıt verdiği görülmekte. Verilen cevaplarda olayın “insanlık dışı” olması, “iğrenç” olması gibi tanımlamalar öne çıkmakta.

Üzüldüm bir sürü insan öldü, yaralandı, çok üzücü. Neresi olursa olsun böyle bir olay çok üzücü. (Y, K, 67b)

Korkutucu, güven sarsıcı. Düşündürüyor insanı bizim yerimiz ne olacak diye. Antisemitizmin hortlaması. Gerçi son bombalamada çok sayıda Müslüman öldü, insanlık dışı işler bunlar. (Y, K, 32)

Bu üzücü, ibadet eden insanları öldürmek de insanlık dışı. Ben orda değildim, yoldaydım o sırada ve telefonla haber verdiler bana, eve geç dediler gitme bir yere. Eve geçtim, haberler falan her yerde o vardı zaten. Rutin terör örgütü işi, saat farkıyla kıl payı daha çok insanın ölmesinden kurtulurdu ama güvenlikçiler, polisler şehit oldu orda. Olumlu sayılabilecek tarafı varsa o da sorumlularının çabuk yakalanması ama onların da cezaları oldukça hafif verildi (Y, E, 21b)

Sinagog saldırıları etkiliyor, ibadetin siyasetle falan ilgisi yok. İbadet eden insanları silahla taramak, bombalamak hangi vicdana sığar? Hiç hoş değil. Bir Müslüman Avrupa’da bir camide ibadet ederken can güvenliği sorunu olsa kendisini nasıl hisseder, bir Hıristiyan için de aynı durum geçerli. (...) Yok, taksi durağı değil de terör baş komiseri girişi kapattı o gün şansa, yolun girişini kapatmıştık, kamyonet buraya [Kuzguncuk] giremeyince hedef değiştirmiş. (Y, E, 60)

Saldırının kaynağının Türkiye olamayacağı ve Türkiye Müslümanlarından, özellikle İstanbullulardan böyle bir davranış, saldırı beklenmeyeceğini dile getiren katılımcılar uluslararası terörün yer, ülke, kimlik ayrımı yapmadığını ifade eden söylemlerde bulunmuşlardır.

Buranın Müslüman’ı, öz evladı yapmaz bunu; ordan buradan Arap geldiyse o yapar anca. 22 kişi öldü orda, 22 insan yavrum. (Y, K, 67a)

Hiçbir şekilde beklemiyorduk Türkiye’de böyle bir durumla karşılaşmayı. Beynelmille... uluslar arası terörün işi, şok olduk. (Y, E, 61)

Dünyanın her tarafında olabilecek bir şey, buraya özel değil. İkinci saldırıda “geniş toplum”¹³ öldü ama, insanlar çekiniyor artık. Terör saldırısı bu, istihbarata takılan engelleniyor, kimsenin kabahati yok. (Y, E, 55)

Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili bir olay değil, alınamamış bir istihbarat söz konusu (...).(Y, E, 21b)

Genç katılımcılardan birisi olay sırasında Neve Şalom Sinagogu’nda olduğunu ifade ederken bir diğer genç katılımcı ise olayda yaralanan arkadaşlarından bahsetmektedir. Katılımcıların ifadeleri son dönemdeki en talihsiz olaylardan biri olarak nitelendireceğimiz bombalı saldırıların, insanlarda nasıl travmalar yaratabileceğinin okumalarıdır diyebiliriz. Önceki bölümde sorgulanan ibadet ederken korunuyor olma meselesi ve pek çok güvenlik riski bu olayla ilintili olarak karşımıza çıkmaktadır. Antisemitizmin yeniden görünür kılınmasında, hortlamasında bu olay milat niteliği taşımaktadır.

Bu son yapılan da planlı, programlı, teşkilatlı olmuş; bizim dışımızda da pek çok insan öldü ama. Sinagoglardan birinin ön kapısını diğerinin arka kapısını hedef aldılar, baya bir planlı işti. Güvenlikte arkadaşım vardı, yaralandı, bir arkadaşım da öldü. Çok korkunçtu. (Y, K, 25)

İğrenç şeyler bunlar. (...) Ben içerdeydim 2003’dekinde, emellerine ulaşamadılar, yanlış hesap ettiler, zaman farkı oldu bir saat onların hesabıyla, daha kalabalıklaşmamıştı. Önce ses duyduk, babamla beraber, dışarı bakalım dedik, önce anlamıyor insan sonra etraftaki yaralıları, dumanları görünce de kötü oluyor, çok korktuğumu hatırlıyorum. Üzüldüğümü, anlatmakta güçlük çekilen konular bunlar... (Y, E, 21a)

Saldırıların amacına ve sonucuna ilişkin yorum yapan iki katılımcının söyledikleri önemlidir. Bu söylemlerden son saldırının antisemitizmi tetikleme potansiyeline sahip bir terör saldırısı olduğunu söylemek mümkündür. Akabinde devlet meselelerinin dahi Türkiye Musevi cemaatini etkileyebilecek, gündelik hayatta huzurunu kaçırabilecek bir hassasiyette olduğu da gözden kaçmamalıdır.

¹³ Katılımcı tarafından ifade edilne “geniş toplum” söylemi Musevi cemaatini de içeren Türkiye cumhuriyeti sınırları içindeki vatandaşlardan oluşan toplumu anlatmak üzere kullanılmıştır. Katılımcı “Geniş toplum öldü.” dediğinde sinagog bombalamaları sonrasında Musevi cemaatinin dâhil olduğu bir “geniş toplumun” tahayyülünün zorlaştığını anlatmaktadır.

Ortaliğı karıştırmak isteyen insanlar, neyse amaçları İsrail’le Türkiye’nin arasını açmak mıdır nedir artık bilmiyorum da zaten devletler ilgilensin bu meselelerle. Yoksa namazına, duasına giden bir adamı öldürmek nasıl iş ya, günah ki ne günah, olmaz, olacak iş değil. (Y, E, 53)

Sinagog saldırılarında ne yazık ki çok üzüldüğümüz olaylardan bir tanesi çünkü böyle bi durumda bütün dikkatler Yahudilerin üstüne çekiliyor ve bu antisemitizmi arttırıyor. Ne yazık ki bu gibi olaylar sonunda Türkiye’de yaşayan Yahudilerin huzurunu kaçırıyor. Dileriz ki böyle olaylar bir daha yaşanmaz. (Y, E, 56)

Neve Şalom’a daha önce yapılan saldırıların da olduğunu ama bunların unutulduğunu söyledikten sonra “Neden unutuluyor? Neden hatırlamıyoruz? Soruları yöneltilen katılımcıların verdikleri cevaplar kolektif hafızanın unutma eylemine örnek teşkil edecek biçimdedir. Bununla beraber hatırlama refleksi olarak görülebilecek medyanın da bu tip terör eylemlerini insanlardan önce unutması da dikkate alınması gereken bir durumdur.

Belki daha hadisesizdi, yine Neve Şalom’du. Son yapılanda baya hayat söndü. (Y, K, 67b)

Daha yeni doğmuşsun, unutuluyor her olay gibi, aklında tutarak yaşayamazsın ki. (Y, E, 61)

Bunu da unuttuk. E, bu da unutuldu. Medya istemezse unutuyorsun. Evet, içeri kadar girip taramalı tüfekte öldürülmüş insanlar, bir bombalama değildi o. (Y, K, 25)

2003’de bombalı saldırı, önceki onun gibi de değil, iki kişi ellerinde silahlarla içeri kadar girip insanları tarıyor, bazıları o hengâmede ölü taklidi yaparak kurtuluyor. (Y, E, 21a)

Gençlerin önceki saldırıları biliyor ve konuya hâkim olmaları da Musevi kolektif kimliği açısından önemli bir veridir. Dış topluma karşı “unutuyor” pozisyonu sergileyen cemaat kendi içerisinde unutmayı nesillere olayları aktararak kolektif kimliği hem kuvvetli hem de oto kontrol mekanizması yüksek bir yapıya getirmektedir.

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Sinagog saldırılarını hatırlıyor musunuz, neler hissetmişsiniz?” sorusuna alınan cevaplar insanlık dışı bir eylem olduğu noktasında birleşmektedir. Yapılanın yanlış olduğunda hem fikir olan kadın ve erkek katılımcılar çeşitli açılardan konuyu eleştirip, değerlendirmişler.

Karşı da oldu galiba. ... Biz millet olarak bunları hep yanlış görüyoruz bir defa yani bunlar iyi bişey değil yani hep yanlış, yanlış olay yani. ... Çünkü adam öldürmek tut ki bomba koymak bunlar yani canilik, canavarlık yani. Her şeyi anlayarak, konuşarak olsun istiyoruz yani. (M, E, 72)

Şimdi şöyle, bugün yurt dışındaki mescitler var, camiler var, ben oraya saldırıya nasıl karşıysam buna da karşıyım. O bana saldırınca karşı geliyorsam buradakilere de saldırılmaması gerekiyor. Madem biz burada hem din diyoruz, hem özgürlük diyoruz ama tutup saldırıyoruz. (M, E, 52)

Ya Kuzguncuk'ta Musevi cemaatini en çok etkileyen bu kaçtı... 2004'te miydi?... 2003'te o çok etkiledi yani, şimdi orda düşündüğün zaman etkilenmemesi bile mümkün değil. Ben düşünüyorum şimdi namazdayız arkamızda birisi geliyor ateş ediyor, savunmasız, ne korkunç. O olayı yaşamış, yani bire bir yaşamış insanlar hep buradaydı. Hatta bir gün sonra burda i.. Musevilerin geleneksel if... e... iftar yemekleri vardı. O iftar yemeğini bile iki gün sonra yaptık yine. Ona rağmen yaptık. (M, E, 56)

O olayda biz tabi bunu beklemiyoduk. Bu doğrudan doğruya Musevi şeysi değil, bu doğrudan doğruya Arap, Musevi ordaki olayların, dışardaki olayların buraya gönderilmesidir. Yoksa Kuzguncuk'ta veyahut da hiç bi yerde, böyle İstanbul'da kalkıp da Kuledibi'ndeki sinagogu şöyle yapalım diye bi şey ahkâm yürütülecek yahut onları şey yapıcak hiç bi vaka yoktu. Doğrudan doğruya o Filistin'deki, ordan gelmiş olanlar orayı yapmışlardır. Benim kanaatim o ve faciaydı. Eğer o esnada Kuzguncuk sinagogunu da yapsalardı ben de onun altındaki berberde tıraş oluyodum o gün. (M, E, 90)

Tabi onlar o olayda çok sarsıldılar, onu kabul ediyorum çok sarsıldılar. Sahiden de sarsıcı bi olaydı. Yine de çok organize insanlar mesela orda yaralanan insanları cemaat başkanı özel hastanelere bi telefonla gönderdi. Yani çok önemli bi cemaat başkanları vardı onların geçenlerde öldü diye duydum ama doğru mu bilmiyorum bi telefonla bütün yaralılar hemen kabul edildi. Yani para pul konuşmayın bütün özel hastanelere. Kim geliyorsa, falan filan. Daha sonra tabi yani burda ben de olsam daha ordaki polis görür görmez onu hatırlarım. Allah kahretsin yani, yapanın boynu altında kalsın inşallah. Bahtsız bi şey tabi, böyle şey olur mu ya. Ulan ne kadar ayıp, katliama benziyor. Ulan sen Türklerden intikam alıcaksın ha... Hayvan çok ya. Hayvan da yapmaz ya hayvanlara hakaret ediyoruz. (M, E, 62)

En azından burda olmadı. Tamamen yani çok proveke ediliyor, yani arkasında yatan nedenleri ben bilemem. Çünkü ben sıradan bi vatandaşım. Sadece gastelerden okuduğum kadarıyla yani onun araştırmasını yapmadım, yapmama da gerek yok. Çünkü öyle kötü bi şey olmuş. Keşke olmasaydı öyle bi şey. Ama niçin oldu yani? Kim yaptı neden yaptı? (M, K, 55)

Çok çirkin geldi. Yani o anki şeyimi hatırlıyorum hani burda olmaz. O an Kuzguncuk'ta çok ciddi önlemler alındı, onlar ağırıma gitti. Yani burda bişey olmaz, neden böyle önlemler... (M, K, 49)

Bu soruya cevap veren genç katılımcıların yaklaşımlarında ise konunun ekseninin kaydığı gözlemlenmektedir. Genç erkek katılımcıların cevaplarında odaklandıkları nokta sinagog saldırılarının amacının Türkiye'nin iç düzenini bozmaya yönelik eylemler olduğu fikridir. Genç kadın katılımcının genç erkeklerden farklı olarak değindiği nokta ise dönemin insanlar üzerinde yarattığı korku duygusudur.

Ben sadece sonuncu saldırıyı biliyorum, çünkü bütün İstanbullular sokağa çıkmaya korkar olmuştum, ardı ardına birçok yer patlatılmıştı. ... 2004'den öncekileri bilmiyorum. (M, K, 30)

Ne hissettim karmaşıklık hani Türkiye'yi bi oyun gibi konum içine almaya çalıştılar bence. Şey neden dünyadaki diğer sinagoglar değil de Türkiye'dekiler patlatılıyor. Karmaşıklığa yol açmak istediler, açmak istediler bence de başardılar. ... İç savaş yani Türkiye 'yi İsrail'e falan düşman etmek, aralarını bozmak istediler resmen. ... Neden Türkiye'deki? Hani kaç tane ülke var dünyada, mesela neden Türkiye'dekiler patlatıldı gidip de mesela neden Amerika'dakiler patlatılmıyor veya Almanya'dakiler patlatılmıyor, neden Türkiye? Demek ki Türkiye bi yaptırım uygulamak istemişse. (M, E, 24a)

İç karışıklık için yapıldı. (M, E, 26)

Bir savaşa iç çatışmaya ya da sürüklemek içindi. Ya işte hem iç savaşı ortaya çıkarmak hem arayı ara ara bozmak için o zaman terör olayları olduğundan dolayı iç karışıklık yapmaya çalıştılar. (M, E, 24b)

“İbadethanenin korunuyor olması ya da ibadet ederken korunmak zorunda olmak nasıl bir duygudur, ne söylersiniz?” sorusunun yöneltildiği katılımcılardan soruyu cevaplayanların büyük bölümünün bu durumu “zor” olarak nitelendirdiği görülmüştür. Bazı katılımcılar ise bu korunma eyleminin “normalliğini” ifade etmişlerdir. Genel olarak da “onların sinagogu, bizim camimiz” bağlamında ele alınan konu tüm dinlere saygılı olunması gerektiği düşüncesine de rastlandığını göstermektedir. Ayrıca böyle tatsız bir durum için empati yapılması Kuzguncuk özelinde ele alınırsa, birlikte yaşama pratikleriyle geliştirilen “kutsal mekan” ve “saygı” ilkeleri, tanışlık ve arkadaşlık bağları bu empatide önemli yer tutar denilebilir.

Ay çok kötü bişeydir büyük bi ihtimalle. Yani hiç hoş değil. Hele burda yaşanması, burda yaşanması zaten onun için ben şey yapıyodum. Hoşuma gitmiyordu yani. (M, K, 49)

Ya şimdi e korkardır yani. Cami, bizim camiye bile bomba atıyorlar yani bu insanlar artık insanlıktan çıkmış yani, hayvan da bunlardan daha iyi yani gidip de sen tutup da ramazanda oruç tutmuyor, ibadet yapmıyor diye sen oraya bomba koy, bunlar insan işi değil yani. (M, E, 72)

Biraz da onlara sormak lazım ya. Bizimde camimizde polis şeyi durursa olabiliriz rahatsız, belki onlar da rahatsız olur. Değişir yani. (M, E, 52)

Dışardan korunuyorlar İçerde farkında bile değil. Hani diyelim ki o kalabalık içinde orda polislerin olduğunun farkında bile olmayabilirler... (M, E, 62)

Camiilerde de korunuyo insanlar. Mesela Bulgaristan'daki insanları nasıl katlettiler di mi namaz kılarken. Ama bu da öyle bi şey ama onu işte diyorum ya kim yaptı? Bi gerçek Türk, gerçek Müslüman böyle bi şey yapmaz, yapmamalı. Yani bu toprakta kardeşler... (M, K, 55)

Konu Kuzguncuk özelinde ele alındığında semtin maddi ve manevi olarak olaydan etkilendiği görülmektedir. “Kuzguncuk'ta böyle bir şey olmaz, bu neyin koruması” bağlamında eleştiri getiren bir grubun olduğu anlaşılmaktadır. Böyle “kötü” eylemlerin bir imajı olan polis koruması, fiziksel bir görüntü olarak semtin çehresini değiştirirken daha önceden rahatça birbirinin ibadethanesine girebilen Kuzguncuk halkını da huzursuz etmektedir.

Tabi ki o polis şeyleri falan ondan sonra oldu. I... kaldı ki mesela ilk dönemlerde cadde bile kapatılıyordu cumartesi günleri. ... Tabi bu bizim İcadiye Caddesinin taksi durağının olduğu bölge o bile kapatılıyordu. Mesela şimdi orda ki taksi durağında bir güvenlik oldu, orda her gün birileri var. ... Tamam mı? Eğer şu caddenin doğal yapısı o ağaçlar falan olmasaydı eylem burda yapılacakmış. ... Yani o bilgi elde edil edildikten iki iki üç ay sonra bi zaman sonra cadde tamamen yani ibadet saatlerinde i... kapatılmaya başlandı. Onlarında tabi o talepleri vardı. Bazı esnafın tepkisi oldu ama i... hak vermek mümkün değil. Öyle bir olayı yaşamış insanlara burda güvenliğin ölçüsünü yüksek tutmak yüksek tutmak haklarıydı. ... Bombalama olaylarından sonra mı? ... Tabi ondan öncesi yok. Kolay değil, kolay değil... (M, E, 56)

Ya bende şey de var beynimden itiyorum bu tür olayları. Yani hoşuma gitmiyor hiç. hani bu tür şey yaşananların hiç biri hoşuma gitmiyor. Beynimden itiyorum işte dediğim gibi burda önlemler filan alınınca benim ağırımaya gitmişti neden böyle hatta çok ciddi her hafta şimdi de geliyor mu bilmiyorum polis geliyordu. Ama önceden daha çoktu daha çoktu. (M, K, 49)

Burda sinagoga geliyiler, burada giderken yani bunları Türk polisleri bunları hep koruyolar yani. Ya bence yani korunmakta yanlış, korunmasa bile böyle bişey olmaz yani, Kuzguncuk'ta olmaz ya, başka yer bilmem yani çünkü burda poliste beklemese burada kimse böyle bir yanlış yapmaz, burada olmaz ama dışarıdan gelirse yani başka taraftan diye korunuyorlar. (M, E, 72)

Ama burasını sonra çok şeye aldılar şimdi buraya rahatça giremiyosun. ... İbadet ederken de kendileri istiyorlardı. Bi tek polisler olmuyor. Zaten Kuzguncuk'taki halk böyle bişey istemez burda bomba patlasın, kilisede, şey camide yahut kilisede. (M, E, 90)

Bir katılımcının konu üzerine değerlendirmesi önemlidir. Musevi cemaatinin konuyu çok dillendirmediğini ifade eden katılımcı bu tavrı desteklemektedir. Bu sayede cemaatin “saldırılabilir bir hedef” olarak görünür kalmasının önüne geçildiğini belirtmektedir.

Şimdi şöyle ben yine böyle baktan bi sebeple ne olduğunu kimse izah edemez yani belli bi sebebi yok. Var işte onlara göre Yahudi düşmanlığı. Ama ilginç olan bi şey var. Bunlar bunu konuşturmayolar. Yazılmasına, konuşulmasına hemen unutturmaa çalışıyolar Yahudilere. Bak bizim başımıza bu geldi diye konuşmuyolar. Buna dikkat edin ve bu da doğru bi tercih aslında. Yani saldırılabilir bir yan olmak gibi bir şey kabul ettirmek istemiyolar. Bu da güzel bi yol. Bunlar zaten de baktan şeyler konuşulcak şeyler değil. Ulan ayıp be Allah'ın evine saldırdılar. Hem dindar geçiniyolar ondan sonra da Allah'ın evine saldırıyolar. Allah için camii neyse herifin de sinagogu o ya. (M, E, 62)

“Sinagog saldırılarını hatırlıyor musunuz, neler hissetmiştiniz?” sorusunu geçiştiren bir katılımcı konuyu PKK terör eylemiyle bağdaştırmış ve rutin bir olay olarak nitelendirmiştir. Bu cevap katılımcının verdiği dindar profille ve emekli olduğu kamu görevi itibarıyla daha hassas yaklaşması gereken bir konuyken dillendirilmiş olması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca korunma durumunu da “abartmaya lüzum yok, dışarıda duruyor” bağlamında cevaplayan katılımcının fikri antisemit olmasa bile benzer yönde bir eğilimi ortaya koymaktadır.

Yani genel şöyle işte o ı... mesela yara kapandı devlet bizim tarafımızda herhangi bir sıkıntımız yok. Olmuştur. Mesela PKK yapmıştır bilmem anarşist yapmıştır şu yapmıştır falan filan deyip kapatıldı konu. ... Korunmak şöyle yani mesela kapının önünde duruyor polis içerde durmuyor ki. Jandarma polis mesela kim olursa olsun. Hep aynı şey. (M, E, 79)

c. Özet ve Tartışma

İstanbul'un en büyük ve en faal sinagogu olan Neve şalom; 15 Kasım 2003, 1 Mart 1992 ve 6 Eylül 1986 tarihlerinde olmak üzere üç kez saldırıya uğramıştır. Son saldırı baz alınarak Musevi cemaatinin nasıl etkilendiğine odaklanılan bu bölümde geçmiş saldırılar da sorgulanmıştır. Müslüman katılımcıların hatırlamadıklarını ifade ettikleri geçmiş saldırılar Musevi cemaatinin kolektif kimliğince de unutulmaya

çalışılan ama bir yandan da grup kimliği açısından önemli kırılma noktaları olmaları sebebiyle hatırlanan olaylar olarak görülmelidir. Bu saldırıları katılımcılar antisemitizm temelli ve Türkiye Musevi cemaatinin huzurunu kaçıran olaylar olarak nitelendirmektedirler.

Son saldırının tanımlanması sırasında Musevi katılımcılar “üzücü”, “korkutucu”, “güven sarsıcı” ve “insanlık dışı” kavramlarını kullanırken Müslüman katılımcılar ise “insanlık dışı”, “canilik”, “yapılan yanlış bir şey” ifadelerini kullanmışlardır. Musevi katılımcıların bu konu üzerine görüşülürken duygulandığı ve yer yer olanlara kızgınlığı gözlemlenmiştir. Bununla beraber Müslüman katılımcılara göre de bu olaylar Musevi cemaatini derinden sarsmıştır.

Musevi cemaatinin olayları uluslararası terör olarak nitelendirmesi ve Türkiye halkını ya da devletini sorumlu tutmaktan ziyade savunması da cemaatin devletçi kimliğini öne çıkartan bir durumdur. Buna ek olarak Müslüman katılımcılar da olayların Arap kaynaklı olmasının muhtemel olduğunu ve “buranın insanının” böyle bir şeye kalkışmayacağını ifade ettikleri görülmektedir. Özellikle kadın katılımcılar olmak üzere pek çok Musevi katılımcı da “buranın insanı yapmaz” söylemini dillendirmiştir.

Olaylara ilişkin ifade edilen iki bakış açısı da empati adına önemlidir. Musevi katılımcıların “şehit olan polisler oldu orada, Müslümanlar da öldü” ifadelerine Müslüman katılımcıların “ya Avrupa’da Müslümanlara yapılırsa böyle bir şey” itirazları eklendiğinde insanın temel haklarından olan inanma ve ibadet haklarının önemi ve sağladığı anlayış ortamı ortaya çıkmaktadır.

Konunun Kuzguncuk ayağında ise olaylardan sonra alınan ve arttırılan güvenlik önlemleri yer alıyor. Birlikte yaşama pratiğine ve belleğine sahip Müslüman Kuzguncuk halkı, Kuzguncuk Sinagogu için alınan önlemleri abartılı bulmuş ilk başlarda ve hâlihazırda “burada olmaz” söylemiyle korunma olayına sitem eden katılımcılar mevcut. Bununla beraber Musevi katılımcıların bir bölümü de Kuzguncuk'ta koruma olmasının lüzumsuz olduğu görüşünde. Bazı Müslüman katılımcılar ise korumaları normal görmektedir ve bazı Musevi katılımcılar da korunuyor olmaktan Memnun durumdadırlar ve bunu “Allah devletimizden ve orada duran polislerden razı olsun” ifadeleriyle dillendirmektedirler.

Son saldırı tüm katılımcılarca hatırlanırken eski saldırıları Müslüman katılımcıların büyük çoğunluğu hatırlamamaktadır. Musevi katılımcıların gençleri bile önceki saldırıları detaylı olarak hatırlamaktadırlar. Genç Musevilerin üçünün doğumundan önce, birinin ise çocukluğunda olan 1986 saldırısı hakkında detaylı bilgiye sahip olması bu tip olayları unutmaya çalışan cemaat kolektif kimliğine direnç olarak bir yandan da hatırlayan bir otokontrol mekanizmasını göstermektedir. Genel olarak olumsuz olayları unutmaya eğiliminde olan Musevi cemaatinin bu davranışını destekleyen bir Müslüman katılımcı cemaatin böylece sabit hedef olarak kalmaktan kendisini kurtardığını düşünmektedir.

3.6. Algıdaki Önemli Olaylar

Bu bölümde araştırmada görüşülen katılımcılara yöneltilen “Yerelde/ülkede/insanlık tarihinde en önemli gördüğünüz olay, olaylar nedir?” sorusundan derlenen bulgulara

yer verilmiştir. Ayrıca katılımcıların “benim için şu önemlidir” şeklinde verdikleri ifadeler de kişisel “algıda önemli olaylar” olarak bölümlendirilerek sunulmuştur.

3.6.1. Tüm İnsanlık Tarihinde Önemli Olaylar

a. Museviler

Önemli olayları sorduğumuzda bunu “olgu” olarak algılayan Musevi katılımcılar demokrasi, barış, kardeşlik, huzur ve şiddet karşıtlığı gibi söylemleri dillendirmişlerdir.

Önemli derken, tüm dünya için barış ve huzur önemli diyebilirim herkes için istediğim budur. (Y, E, 61)

Demokrasi. (Y, E, 63)

Kardeşlik olsun, güzellikler olsun isterim. Hep olaylar oluyor, üzüyor insan. Yakma, yıkma, insanlara yapılan gereksiz olaylar... TV'den de takip etsem üzüliyorum. Ben Musevi'yim din olarak ama hepimiz Allah'ın kuluuz ama üzücü şeyler oluyor. (Y, K, 67b)

Bazı Musevi katılımcılar ise dünya düzeninde kalıcı etkiler bırakan savaş dönemlerini dillendirmişlerdir. İnsanlık tarihinin belki de en vahşi dönemleri olan Birinci, İkinci Dünya Savaşları ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin zulmünden en büyük payı alan Yahudiler, katılımcıların söylemlerinde belirlemektedir. Buna ek olarak Körfez Savaşları'nı önemli gören bir katılımcı da dikkat çekmektedir.

Dünya için savaşlar elbette. 1. ve 2. Dünya savaşları... (Y, E, 60)

Atatürk'ün İstiklal Savaşı, Nazi Almanya'sının soykırımı ve insanoğlunun Ay'a ayak basışı. (Y, E, 56)

İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazilerin Almanya'daki Musevilere yaptığı katliamdır şüphesiz ama bunu Museviler açısından bakarak söylüyorum (Y, K, 32)

Körfez Savaşları, birinci, ikinci savaş ama özellikle ilk, baba Bush'un yaptığı. (Y, E, 55)

55 yaşında bir erkek Musevi katılımcı ise en önemli tarihsel olay olarak İspanya'dan, Osmanlıya uzanan “göç” sürecini, engizisyon mahkemelerini suçlayarak ifade etmektedir. Bu katılımcıya ek olarak genç katılımcıların da dini temelli konuları, insanlık tarihindeki önemli olaylar olarak ifade etmeleri gençlerin Musevi kimliklerinin bilincinde olduklarının bir göstergesi sayılabilir.

Bak o İspanya'dan gelme önemlidir. Ben pek tarih bilmem ama biz ordan kötü bi şey olmuş da çıkmışız, engizisyon kötü davranmış yani, sağ olsun Fatih Sultan Mehmet dönemi herhalde mekânı cennet olsun, o kurtarmış bizi kucak açmış. Burda da o günden bu güne kimse duamıza, namazımıza, ibadetimize, sinagogumuza hiç karışmamış, yani varsa bile duymadım ben. (Y, E, 53)

Eski dönemlere bakarsak Mısırlıların Musevileri kovması, sürgün etmesi durumu var tarihsel olarak önemli. İspanya'yı da ekleyebiliriz buraya. (Y, K, 32)

Yahudi tarihinde mi? (...) Musa peygamberin Kızıl Deniz'i yarıp yanındakilerle birlikte kurtuluşa ermesi denilebilir herhalde. (Y, K, 25)

Musa peygamberin on emri alması sürecinde puta tapmayın demesi, dönüğünde puta tapıldığını gördüğünde sinirlenip tabletleri kırmasını sayabilirim önemli olarak. (Y, E, 21a)

b. Müslümanlar

“Dünya ve insanlık tarihine ilişkin en önemli gördüğünüz olay ya da olaylar nedir?” diye sorulan Müslüman katılımcılar bu soruya öncelikle devletlerarası tarihsel siyasi meseleleri ve yakın tarihteki olayları sayarak cevap vermişler. Özellikle üzerinde durulan olay ise tarihsel önemi, insanlık için oluşturduğu travma ile birlikte ikinci dünya savaşıdır.

... dünyanın şeklini değiştiren yani devletlerin çıkarıcılığı geliyor yani. Birbirlerini, harp niye olur, çıkar için olur yani. Çıkarıcılık yani, memlekette, dünyada çıkarıcılık savaşıyor ... etrafı görüyorsunuz mesela Irak'ta petrol almak için her türlü şeyler, çıkarı yani. Kendi çıkarına çalışıyor devletler yani. (M, E, 72)

Şimdi dünya için i... çokta büyük en önemli olay dünya için i... 11 Eylül.11 Eylül ben 11 Eylül'ü i... 2001 on sene geçti hala o şeyleri sanki bir filmde yani ilk şeyde seyrederken bile inanılır gibi değil, film gibi. Dünyanın şekillenmesinde ve i... şekillenmesi için yapılan bir olaylar olabilir. Yani Amerika gibi bir ülkede yani bunlar nasıl olur, nasıl olur insan düşündükçe komplo teorilerine çok fazla gitmek istemiyorum ama yani Amerika başkanını öldüren bir ülke yani hiç üç bin, dört bin kişi de umurunda olmaz diye düşünüyorum Amerika'nın. Belki komplo teorisi ama önemli... Başka dünya tarihi... tabi esas önemli ikinci dünya savaşı. ... İkinci dünya savaşı sonrası zaten şekillendi dünyanın bu hale gelmesi.

Dünyada bir sürü sömürgeci ülke var i... İngiliz'i zaten Amerika onun devamı. Başta İngiliz İngiltere'si Fransa olsun olmak üzere şey.... (M, E, 56)

Dünya da ne bileyim nasıl söyleyeyim sana hım... Diyelim ki savaşlar. Irak'taki yani kuzeyimizde ki savaşlar. Amerika'nın oraya i inmesi. Avrupa'nın Avrupa Birliğinin kurulması. Ya e onlar böyle şeyler. ... Olumlu güzel bir şey yok ki. Hep kötüye gidiyor. Hiç olumlu aklımıza gelen bir şey gelmiyor ki... (M, E, 52)

En önemli vaka İkinci Cihan Harbi'nin, erken bitmesidir. Atom bombası insanları afedersiniz bütün insanlar demek ki sopayla duruyolarmış. Büyük otorite oluyor. Atom bombasını eline alan kıpırdamayın falan dediği zaman hiç kimse onu durduramadı. Orda kaç seneden beri dünyada mevziyi batırdılar ve bu işte en acı tarafı hepimizin üzüleceği cihet maalesef bütün kavğaların Müslümanlar arasında olmasıdır dünyada. Tüm ülkeler hep ileri gidiyor, Çin bile ilerlemiş, Japonya atom bombası yediği halde dünyanın bilmem kaçını, üçüncü ekonomisi olmuş efenim bütün bunlara karşılık, Müslüman âleminde her şeyi olmasına rağmen, onun bunun elinde oyuncak olmuştur. Albaylar reformu yapılmış ve Mübarek gelmiş, o da albaydı. Ondan emekli de şey vardı orda Esad vardı o generaldi. Mübarek albay, Kaddafi albay. (M, E, 90)

Valla ben dünyada en önemli şeylerden bi tanesi benim için Bolşevik isyanıdır. Benim için en önemli olaylardan biri budur. ... İşte Hitlerin bir sürü insanı yakması. (M, E, 55)

Valla benim için insanlığı ilgilendiren, çok eskiye giderek şunu da söyleyebilirim ama abartılı gitmek istemiyorum ama 2. Dünya Savaşı benim için bu dünyanın en kötü olayı. Milyonlarca insan. Milyonlarca insanın ve hiçbir zaman yaşanmakta hani torunlarının, torunlarının yaşayacağı travma o kötü bi olay. (M, E, 62)

Hitler'in milyonlarca insanı yok etmesi, fakat bence Avustralya yerlilerinin ve Kızılderililerin yok edilmeleri de en az Yahudilerin soykırımaları kadar önemli, onlar da çok acı çektiler. (M, K, 30)

Tarihsel olaylardan önemli olarak ifade edilen söylemlerin bir diğer bölümünde ise

Türk – İslam tarihine göndermeler yapılmıştır.

Türkler dahil mi?... Fatih'in İstanbul'u fethi aklıma gelir. kötü olan akla gelen savaşlardır, hangi savaş olursa olsun. Türklerin her yerde barbar gösterilmesi. ... Kesinlikle istediği kadar savaşlar çıksın ama şimdi Çanakkale Savaşı'nda da bu şey varda normalde Anzaklı bir asker esir düşüyor Anzaklı asker Türklerle ben diyo sizin askerleri kesip yediğinizi biliyorum diyo ama Türklerin onu karşılaması yemeğiyle , hoşnutluğuyla her şey çok farklı orda anıtlarda da yazıyor. (M, E, 24a)

Peygamber efendimizin gözlerini dünyaya açması. Aklıma gelen herhangi bir şey yok yani şu anda, ne diyebilirim ki ama iyi anlamda benim için en önemlisi peygamberimizin hayata doğumu ve ona tabi olmak bizim için en önemli olaylardan hadiselerden bir tanesi bizim için büyük bir şeref yani, evet. (M, E, 47)

Diğer bir grup cevap ise insanlık tarihini değiştiren buluşlara ve süreçlere yönelmiştir.

Elektriğin bulunması. İnsanlık için en güzel şey. (M, K, 49)

İşte bu matbaadır falan onlar bence. (M, E, 26)

Bence şey endüstri devrimi. İyi yönde al. Kölelik kalktı yani. (M, E, 24b)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların algılarındaki önemli olayların yoklandığı bu bölümde Museviler ile Müslümanların önemli gördükleri olaylar ve dönemlerin eşleştirilmesi amaçlanmıştır. Bununla beraber pek çok ayrı “önemli olay” da ifade edilmiştir.

İlk olarak soruyu önemli olgu olarak anlayıp cevap veren katılımcıların ifadeleri verilirse hem Musevi hem de Müslüman katılımcıların “demokrasi”, “barış”, “kardeşlik” ve “huzur” gibi kavramları belirttikleri görülmektedir. Bununla beraber önemli olay olarak zikredilen ortak cevap ise İkinci Dünya Savaşı’dır. Bazı Musevi ve Müslüman katılımcılar buna ek olarak İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Yahudi soykırımından da bahsetmişlerdir.

Katılımcıların insanlık tarihi adına önemli gördükleri bir paralel alan da din alanıdır. Musevi katılımcılar kendi dinleri ve grup tarihiyle ilgili olayları öne çıkartırken Müslüman katılımcılar da kendi dinleri ve tarihleriyle ilgili olayları öne çıkartmışlardır. Bu grupta ifade edilen önemli başlıklar ise “On emir”, “Mısır’dan sürgün”, “Kızıldeniz’de kurtuluş”, “İspanya’dan göç” ve “peygamberimizin doğumu [Hz. Muhammed]”, “İstanbul’un fethi” şeklindedir.

3.6.2. Ülke Düzeyinde Önemli Olaylar

a. Museviler

Ülkedeki, bölgedeki, Osmanlı'dan cumhuriyete süreçte Türkiye için neyin önemli olduğu sorulan Musevi katılımcıların bazıları Osmanlı'nın fetihlerini önemli görürken bazıları ise cumhuriyetin kurulmasını önemli olarak ifade etmektedir. Buna ek olarak katılımcıların önemle üzerinde durdukları konu başlığı 1955 6-7 Eylül olayları ve sinagog saldırılarıdır.

Osmanlı'nın bir tarafta Avrupa'dan bir tarafta Afrika'ya kadar olan fetihleri. (Y, E, 56)

Ülkemiz için en önemlisi İstiklal Savaşı ve öncelikle bu süreçte başımızda Atatürk'ün olması. (Y, E, 60)

Cumhuriyetin kurulması. (Y, E, 63)

6-7 Eylül mesela, çocuktum ve çok üzülmişim. (Y, K, 67b)

6-7 Eylül dönemi önemli, dışarı gidişler o vakit başladı. Anneannemin kardeşi o olaylardan sonra gitmiş İsrail'e. (Y, K, 32)

1986 ve 2003 te yılındaki Neve Shalom Sinagogunda ki bombalama olayları ile Haydarpaşa açıklarındaki Independenta isimli Petrol tankerinin patlaması olayları beni çok etkilemiştir. (Y, E, 56)

Bazı katılımcılar ise kendi kişisel deneyimleriyle ilişkili olayları “bölgesel bakımdan” önemli olarak ifade etmiştir. İstanbul'un eski dönemlerinden bir telefon anısı, iletişim imkânlarının günümüz ilişkilerini nasıl farklılaştırdığını da ortaya koyması bakımından önemlidir. Bir diğer anlatı olan Gölcük depremi ise doğal felaketlerin din, dil, ırk, mezhep gibi faktörleri es geçip, insani duyguları öne taşıdığını gözler önüne sermektedir.

O dediğim telefon anısını anlatayım. 67 yılının okul tatiliydi, kış ayı, ocak ya da şubat. Babam tuttu işe getirdi o gün beni. O gün de ilk defa grev var deniz hatlarında, vapur çalışmıyor. Köprüler yok daha o zaman. Akşam çıktık işten motorlar savruluyor fırtınada, kalabalık, ana baba günü gibi sahil. Beşiktaş'a geçelim dedik ki nasıl geçeceksin. Yayan yürüdük onca yolu ama gördük orası buradan da beter. Şişhane'de halamlar var oraya gidelim dedik ama evde annem merak edecek, telefon yok nasıl haber verelim, postaneye gittik sorduk, dediler yıldırım çekseniz telgrafi yarına gider... Düşün yıldırım yarına gidiyor... Kalktık karakola gittik, anlattık durumu, bizi de tanyorlar o zaman dediler biz telsizle ulaşalım orda da bekçi eve haber götürsün. Ulaştı karakol Kuzguncuk'a, tamam

dediler tanıyoruz Pinto ailesini, bekçiyi gönderelim. Gece gece annem camda yol gözlüyor, bekçiyi görüyor uzaktan tabi telaşlanıyor aman bir şey mi oldu diye bekçi yok yok merak etme sana haber gönderdiler, vapur çalışmıyormuş, halalarına gitmişler, haber verdiler telsizle dediğinde rahatlamış. (Y, E, 61)

Valla neyi söylerim, depremi söylerim. Gölcük depremini, çünkü orda arkadaşlarımız vardı onları kaybettik. Ben kurtarma çalışmalarına falan gittim elimden geldiğince, yardım falan götürdük, on gün kaldım orda. 40-50 arkadaşı göçükten çıkarttık, 4-5'i öldü İzmit, Gölcük, Yalova depreminde. (Y, E, 55)

Bazı katılımcılar ise Hitler Almanyası'nın zulüm dönemlerinde güçlük çeken ve hayati tehlikeleri olan Yahudi kitlelerine Türkiye cumhuriyetince yapılan yardım ve sunulan imkânları önemli görmekte-dirler.

Bu Nazilerin elinden kurtarılan Yahudiler var Almanya'dan. Üç ateşe onları alıyor da geliyor buraya, canlarını tehlikeye atıyorlar savaş vakti, Almanlar diyor siz gidin biz göndeririz, hâlbuki öldürecek, onlar da diyor aynı trenle gidecez buradan. Allah bin kere razı olsun böyle adamdan, kendi canından öne tutuyor mazlumun hakkını. NTV de dinledim bunu tabi geçen de çok takdir ettim. Bu insanların eli ayağı öpülür, operim yani. (Y, E, 53)

Nazi döneminde ordan kaçanların Türkiye'ye alınması, ilgilenilmesi iyi bir şey insanlık adına Türkiye için. (Y, E, 21b)

b. Müslümanlar

“Ülke için önemli olarak gördüğünüz olaylar nelerdir?” diye sorulan Müslüman katılımcılardan alınan cevaplar ise çeşitlilik göstermektedir. Genç erkekler bu soruya “aklıma gelmiyor” şeklinde cevap vererek geçiştirmiş-tirler. Diğer cevaplarda ise kadın katılımcıların biraz daha sosyal meselelere ağırlık verirken erkek katılımcıların cevaplarında askeri olayları ve devlet meselelerini öne çıkarttıkları görülmektedir. Verilen cevaplar İstanbul'un fethinden, cumhuriyetin kurulmasına, bazı inkılâplardan, yakın tarihe ve akabinde sosyal eşitsizliğe, çevresel olaylara kadar geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermektedir.

İlk olarak devlet meselesi ve askeri olaylar olarak gruplanabilecek cevaplara bakıldığında İstanbul'un fethinin ve cumhuriyetin kurulmasının önemli eşikler olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İhtilal dönemleri ise olumsuz olaylar olarak ifade edilmiştir.

Ha mesela şey bizim İstanbul'un fethi çok iyi bi şey. Çünkü bu tabi ben bunu kendi adıma düşünüyorum tabi ki ama dünya için iyi midir değil midir benim için olumlu ama dünya için ne kadar olumlu onu bilemiyorum. ... (M, E, 55)

En önemli olay ne olabilir yani, İstanbul'un fethi benim için çok önemli, bizim için çok önemli yani İslam dünyası için. En kötüsü de ne diyebilirim yani Osmanlı'nın nihayete ermesi sona ermesi Sonrasında cumhuriyetin kurulması da bizim için en önemli hususlardan bir tanesidir bizim için yani tekrar devlet olarak var olmamız, tekrar o aidiyeti kazanmamız bizim için çok önemli. (M, E, 47)

Cumhuriyet ve Cumhuriyetin kazanımları. ... Tabi cumhuriyet dedik sonra demokrasi gelir ama şimdi o kıymetini bilmediğimiz demokrasi diyelim. Niye kıymetini bilmiyoruz. Çünkü çok fazla çaba göstermeden kazandığımız demokrasi. (M, E, 56)

İşte cumhuriyetin kurulması. Ondan sonra ne bileyim. Büyük başlıklar Kıbrıs'ın tekrar işgal e şey... alınması. Ondan sonra hala kurtulamadık bu kuzey güney doğu olayları, olumsuzlardan bu. (M, E, 52)

Türkiye Cumhuriyetinde, askeri darbeler, ben birebir görmemiş olsam da her seferinde Türkiye'yi daha da gerilere götüren ve dolayısıyla yaşamamış olsam da etkisini hissettiğim önemli olaylardır. (M, K, 30)

Ben 3 ihtilali de gördüm. 60-70 ... 3 ihtilalin de içindeydik, görebildik ... 80 ihtilalinde o Ümraniye'yi bilir misin? İGDAŞ'ı bilir misin onun öbür tarafındaydı okulun bitişiğindeydi karakol. Benden başka idare eden yoktu yani. iki tane yardımcı komiser vardı ben idare ediyordum ama askeriyeden karşılık geliyordu. Onların bazı işleri düşüyordu bazen bizim işlerimiz düşüyordu. Kötü bi yeri olmadı. Bazı problemler oldu ben onları halettim. (M, E, 79)

Ben kötü olay olarak da ihtilalleri görüyorum. Yani 1980 Kenan Evren ihtilali Türkiye'de yaşanmasaydı çok daha iyi olurdu diye düşünüyorum. Kuzguncuk'ta şu kötü oldu diyebileceğim bi olayı ben bilmiyorum. (M, E, 62)

Müslüman katılımcılardan iki yaşlı erkeğin üzerinde durduğu konu ise alfabe devrimi ve akabinde ülkenin içinden geçtiği tüm siyasi ve sosyal zorluklara rağmen artan okuma yazma oranıdır. Latin harflerinin ülkenin azınlık cemaatlerini ve Müslümanları birleştirici bir unsur, ulus ve ulus dili yaratmanın ilk adımı olarak okumak da mümkündür.

Valla Türkiye'de en önemli vaka yani Türkiye'de anladığıma, şimdi anladığıma göre yeni harflerin kabulüdür. Niye, çünkü Latin alfabesi bi şeye yok bir kısım halkın elinden böyle

yalnız kısma parası olana değil herkese dağıtmış Latin alfabesini. Herkes Latin alfabesini öğrenip ordan lisanlara geçti. Ünlüler bi şeye okumaya şey yaptı eskiden düşün sen bele bele yazarken sonra böyle rahat yazmayı öğreneceksin. Ha bunu sana Maarif öğretiyor. Herkese öğretiyor. Azınlıklar Latin harfleriyle Avrupa lisanlarıyla iletişime geçtiler, Müslümanlar da rahat okuma öğrenmeye başladılar o vakit. (M, E, 90)

İyi olaylar bence şu ne olursa olsun okuma-yazma yine de arttı, bu ülke için konuşuyorum(M, E, 62)

Katılımcıların cevaplarında yer alan bazı ifadeler ise toplumsal meselelerin doğrudan ya da dolaylı olarak etkilerinin önemli addedildiğini göstermektedir. Siyasi bir analiz, sosyal eşitsizlik üzerine bir değerlendirme, ülke hafızasındaki kötü anılardan biri olan 6-7 Eylül 1955 olaylarını anlatan bir tiyatro oyununa getirilen eleştiri¹⁴, medya üzerine bir değerlendirme ve bir çevre meselesinin dillendirildiği görülmektedir.

Şeklini değiştiren, yani milleti ayırdılar, bölücülük yaptılar. Alevisiydi, Kürtüydü diye; Türk, Kürt, Alevi hep beraber savaştık, hep memleketi beraber kazandık, şimdi... ayırım yoktu yani bu milleti parçalamak için ayrımcılık oldu, Alevi, Sünni, Türk, Kürt diye... .. Valla ayrımcılık yani 1985'de başladı. Yani bu Özal geldikten sonra başladı yani bunlar. (M, E, 72)

Türkiye için gördüğüm önemli olay vatanımıza milletimize aile olmasını isteriz. Gördüğümüz olay yani bu kadar yani yoksullara şeylere yani yardım etmelerini şey etmelerini isteriz yani bize bi yer tutmalarını isteriz tabi. Gördüğümüz olay bu yani. Zenginler aldı yörüdü gidiyo, fakirler de acından ölüyo. (M, K, 60)

Şu olay çok çok önemli yani benim en son yaşadığım bi şey çok önemliydi. Mesela kaç altmışlı yıllarda mı ellili yıllarda Beyoğlu'nda hani şey oldu ya 6-7 Eylül olaylarında hani Rumlara yapılanlar falan biz yani onları geçiyorum ben. Olmalı mıydı? Olmamalıydı tabi ki ancak bi oyun seyrettim bütün o olayların hepsini sanki Kuzguncuk'ta olduğunu birisi yazmış ve o tiyatro olarak burda oynadı yani dehşete kapıldım. Dehşete kapıldım. Böyle bi şey olmamasına rağmen nasıl hiç araştırılmadan sorulmadan sanki birisi oraya servis edilmiş, oraya yani bence servis edilmiş ya korkunç bi şey bu. (M, K, 55)

... bi kötü olay şu, burda zikredip Türkiye şirketi olan televizyon ve medyanın tamamen uluslararası sermayenin eline geçmesi. Bu benim için Türkiye'nin büyük şanssızlığı olarak görüyorum bunu. Bunun için de istediklerini söylüyorlar, manipüle ediyorlar zaten. Her şeyi inanılmaz bi şekilde takip edebiliyorlar. Yani kimsenin de zaten araştıracak gücü yok. Bu da çok kötü bi olay benim için. (M, E, 62)

Ben daha çok bu çevresel olaylar bana çok daha şey geliyor. Yine işte nedir a bak ben sesle ilgili bi çalışma yaptım onu söyleyebilirim. O benim için çok iyi oldu yani biliyosun karşı yakadan bütün sesler bu Anadolu Yakası'ndakileri hiç uyutmuyordu. Onla ilgili yaptığım çalışma işte ben ve şey Beylerbeyi Derneği şu anda başkan oldu Kâmile. İşte bunla ilgili gerçekten biz susturduk onları işte Reina'dır vesaire, bilmem ne. Sırf çok büyük şey, imza kampanyası başlattık. Ondan sonra Çevre Müdürlüğü'ne şey yaptık, başvurduk. O da şey

¹⁴ Kuzguncuk Türküsü 2011 yılında İstanbul Devlet tiyatroları'nın sergilediği bir oyun.

yaptı yani çok duyarlı davrandı. O şeyde bütün bu şey hani şu anda susan bütün şeyleri bizim sayemizde yani Kuzguncuklular Derneği. (M, K, 49)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların ülke nezdinde önemli gördükleri olaylar karşılaştırıldığında Osmanlı devletinden ve onun güçlü yapısından duyulan gururun öne çıkması ilginçtir. Ayrıca Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'ni kurması da hem Musevi katılımcılarca hem de Müslüman katılımcılarca ifade edilmiştir. Genel anlamda erkek katılımcılar daha çok devlet işleri, kadın katılımcılar ise sosyal meseleleri dillendirmiştir.

Musevi katılımcılarca ülke için önemli görülen olaylar “1955 6-7 Eylül olayları”, “sinagog saldırıları” ve “bazı Yahudilerin Nazi Almanya'sından Türk diplomatlarca kurtarılması” olayları sıralanmıştır. Müslüman katılımcılar tarafından ise “İstanbul'un fethi”, “sosyo-ekonomik eşitsizlikler”, “çevre olayları”, “darbe dönemleri” ve “harf inkılâbı” gibi bazı olayları önemli olarak ifade edilmiştir.

3.6.3. Yerel Düzeyde Önemli Olaylar

a. Museviler

Yerel olarak Kuzguncuk'u algılayan Musevi katılımcıların, özellikle “olay” kelimesini de olumsuz anlamda algılamışlardır. Olumsuzluk olarak değinmeseler bile bu bağlamda örneklendirirken tercih ettikleri dönemin 1955 6-7 Eylül dönemi olması dikkat çekicidir. Bir katılımcı “kötü” ya da “olumsuz” kelimesini kullanmadan ve ima etmeden yerelde önemli olarak Kuzguncuk'un yapısından bahsetmiştir.

Valla ben onu bilmem de şunu anlatayım sana, zamanın zamanında bir Museviler varmış Kuzguncuk'ta bir de Ermeniler varmış Bağlarbaşı'nda. Bişeyler oldu, kalan kaldı, giden gitti bak bunu da söylüyüm sana. (...) Şimdiye kadar iyi, kötü dönemler olmuştur ama en iyisi şimdiki dönem, bu dönem en iyisi, ben hep öyle söylüyorum. Bana gelen çok oluyor konuşmaya, öğrenciler hep onlara da söylüyorum. (Y, K, 67a)

Burada kötü diyebileceğim hiç bir şey yaşamadık. Kuzguncuk deyince dostluk, arkadaşlık, din, dil, ırk ayırımı olmadan yaşamak geliyor aklıma. Mesela 6-7 Eylül olaylarında bir komşumuz vardı emekli Albay Hilmi Amca, bizlere siper olmuş, çıkıp kimseye bir şey olmasın diye gelen herkesi mahalleden kovmuştu. (Y, E, 60)

Her gün bir tarih bize burada. İnsanların daha saygılı, birlikte, beraber olduğu güzel bir doğaya sahip olması. (Y, E, 63)

Yine yerel olarak Kuzguncuk algısını ortaya koyan iki katılımcı ise kendileri için önemli olan olayları ifade etmiştir.

Güzel de bir iskelemiz vardı ama yıkıldı (Y, K, 67b)

Yengemin cenazesi var mesela. Çok güzel, çok kaliteli bir insandı semtin, herkesin çok sevdiği, anlattığı, gösterdiği güzel bir kadındı. Doğum sırasında vefat etti. Cenazesi sinagogdan kalktı. Duası sırasında her dinden din adamları ve insanlar bulundu. Omuzlarda taşındı mezarlığa kadar ve kilisenin önünden geçerken ilk defa Hıristiyan olmayan birisi çanlarla selamlandı ya da uğurlamalı mı demeli, Rum kilisesi yengemin cenazesi geçerken çanlarını çaldı, bu etkilemiştir beni, önemlidir. Çanlar ilk kez Hıristiyan olmayan birisi için çaldı o zaman. (Y, E, 61)

Yukarıda yer verilen ikinci ifadeye ilişkili olarak da hâlihazırda 3 dinin bir arada bulunduğu bir yaşam alanına sahip olan Kuzguncuk'ta daha önce de dini kurumların semtin insanını kucaklayıcı jestleri olduğu bilinmektedir. Öğreneğin semte çok faydasının dokunduğundan bahsedilen bir Ermeni doktorun cenazesinde camiden sala okunduğu belirtilmektedir (Ebcim, 2009).

Genç Musevi katılımcılara Kuzguncuk dışında ulaşılabildiği için ve kuzguncukla tek bağlarının semti tanıyıp, sinagogunda bulunmuş olmaları olduğu göz önüne alınırsa yerelden Kuzguncuk'u anlamlandırmaları beklenmemektedir. Genç katılımcıların dikkat çektikleri konu ise sinagog saldırıları olmuştur.

Son iki sinagoga yapılan saldırıları söyleyebilirim, oralarda patlayan bombalar. (Y, K, 25)

Sinagog saldırıları, o esnada Neva Şalom'daydım, çok korkmuştum (Y, E, 21a)

Sinagog saldırıları Türkiye'de olan kötü bir olay (Y, E, 21b)

b. Müslümanlar

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Yerelde sizin için en önemli olay nedir? Kuzguncuk’ta ya da İstanbul yerelinde sizi ne etkilemiştir?” sorusuna Kuzguncuk’un sosyal ve fiziki çehresindeki değişim cevabı gelmiştir. Çehresi fiziki olarak değişen bir semtten memnun olan katılımcılar olduğu gibi eski dokuyu bozduğunu düşünerek fiziki değişimden hoşnut olmayan katılımcı ifadeleri de vardır. Bununla beraber sosyal yapıdaki ve nüfustaki değişimden de yakınan çok sayıda katılımcı mevcuttur.

Şimdi evladım tabi bu bizim için en mühim olayı desek tabi değişiyö herkese, ilk muhacerettir. Musevilerin burdan kopması. Göçten sonra yerine gelen insanlar. Şimdi onlar hepsi bunu benim bunu söylediğimi sen yazarsan bi yerde bana hepsi düşman olur çünkü onlara söverlar hala. Biz en eski Kuzguncukluyuz diyolar hâlbuki onların hepsi maalesef kırktan, kırk seneden beri filan gelenlerdir. O kırktan evvel gelen muhaceretten beraber gelenlerdir ki bi kısmı o zaman hakketen Kuzguncuğa adapte olmuşlar bi kısmı da olmamışlar. Öyle bir şeyde ayrılmışlardır burdan. ... İlk gidiş olması yani bir çıktığın zaman bir senede değil yani bir senede değil de boşalanların yerine gelmesi bu sefer yerine yeni insan geliyor bakıyosun evinde başka birisini görüyorsun. Ondan sonra son şey oldu İkinci cihan harbi 1940 larda bişi oldu. Galip Bey sıktı mı bunların hepsi ayrı ayrı sonra da elliden sonra da biliyosun o 6 Eylül olayları. Bütün bunlar hepsi bunları kaçırdılar Rumları. (M, E, 90)

Kuzguncukta olumlu olumsuz olaylar yani Kuzguncuk’ta olumlu olay şudur Kuzguncuk’ta Türkiye’nin çok sert yaşadığı siyasi dönemde bir sürü insanın öldüğü yaralandığı dönemde kuzguncukta kesinlikle birbiri arasında yani dışarıdan gelip dışarıyla ilgili bi takım çatışma olmuştur şudur budur ama kuzguncuk içinde siyasi görüşleri farklı olsa dahi hiç bi problem hiç bi kavga olmamıştır. ... Olumsuz..Olumsuz olmasıda şeyin burada şey çok hızlı oldu yani kabuk değişimi bana göre çok hızlı oldu.Yani bizim yaşadığımız dönem yani yaşadığımız dönem gençliğimizden bahsediyorum kısacık 18le 24 yaş arası,o dönemle şu anı mukayese ettiğim zaman arada geçen süre aslında çok fazla bişey değil.O kadar kabuk değiştirmişiz ki şimdi burada böyle bir gençlik yok artık.Yani işte birbiriyle böyle dayanışma içinde birbiriyle arkadaş birbiri...Yani mesela şöyle çok enteresan bişey var,bu gerçi beklide sadece kuzguncukta olduğu için değil bizi şöyle tanırlardı mesela işte ismet beyin oğlu , veya aa işte cahitin babası herkes işte öyle..Şimdi ben babalarımı tanıyorum çünkü akranları artık benim akranlarım çocuğunu tanımiyorum...Çocuklarını tanımiyorum...bana mesela şeyde kadıköyde birisi aaa ... amca meraba dese tabi o beni tanıyo ama biz onu tanımiyoruz ya ..Şu anda benim yaşında olan amcalar bizi tanıyodu...Şimdi tanımiyo yani.. Bitek gençlerde birbirlerini tanımiyo çünkü evden çıkmıyo bilgisayarın başında az çok işte var...Yani o, o eski bizim anlattığımız o sıcak, o didişmeleri, o birlikte denize girmeleri ,kutlamalar oyunlar,o böyle bi birlik sağlıkları yok. (M, E, 55)

Ya burada çok tarihi tarihi şeyler pek yani bi 23 Nisan bi 29 Ekim kutlamaları olur en güzel olarak herkes sahile iner havai fişekleri falan izler... (M, E, 24a)

Kuzguncuk için şu iyi olmuştura gelince onu da bilmiyorum yani ben şimdi eski Kuzguncuğun çok güzel olmadığını biliyorum. Yeni Kuzguncuk fiziki olarak daha iyi, fiziki olarak. Ama insan ilişkileri açısından o kadar iyi değil. (M, E, 62)

Kuzguncuk için? Valla Kuzguncuk eskiden e... burası tamamen şeylerin Yahudi, Ermeni... Bunların hepsinin onların yerleştiği yerler. Biz Türkler daha azınlıkmişiz. Ondan sonra gerçi onlarda şeyden sonra gide gide çoğaldı. E onlarla ki burada ki olay geçim şeyleri bizde e hatta Yahudilerden aldık mesela. Onlar o zaman sattular evi gittiler, İsrail’e gittiler. E... Yani e onlarla geçinir, arkadaşlarımız Yahudi’ydi, Rum’du, Ermeni’ydi (M, E, 52)

Şu ana kadar kuzguncukta en güzel olay kafeler çoğaldı kafe kafeler çoğaldı. ... Noldu kahve sayısı azaldı yeni yeni insanlar geldi. ... Kim istemez ki yeni arkadaşlıklar yeni insanlar yeni yüzler (M, E, 24b)

Yerelde önemli görülen fiziki değişimin eleştirildiği nokta mahalle hayatına yaptığı olumsuz etkidir. Gentrifikasyon çalışmak için uygun bir semt olmamakla beraber konutların hızla kafelere dönüşmesi semt sakinlerini rahatsız etmektedir.

Şunu söyleyim e... şimdi (kısa bir duraksama) Kuzguncuk dâhil, Kuzguncuk 150 hektar üzerinde 1100 tane binası olan 500 kadar konutu olan 5000 kişinin yaşadığı bir semt. İş yerlerinin çoğalması, teknoloji dedim birazdan biraz evvel işte teknolojiden i... teknolojiden teknolojiye rağmen insanların mutsuz olduğundan bahsederken i... insanların birbirini anlayacağı tanıyacağı sosyal mekânımız maalesef eskiye göre kalmadı. Yani geçmişte özel Kuzguncukta iki tane yazlık sinema vardı, çok büyük bir eğlencemiz oydu ama o sinemanın eğlence ötesinde insanları birbirine kaynaştırıcı bir özelliği vardı. Benim okul arkadaşım kız olsun erkek olsun evlenmişiz hayata atılmışız birbirimizi tanıyoruz, eşlerimiz... Bizim çocuklarımız şimdi tanımıyor. O zaman tanıyordu çoğu çocuk. Şimdi benim kızım benle beraber sinemaya gelince benim arkadaşımın işte oğlunun kızının görüyordu. I... onlarla tanışıyordu, onla arkadaş oluyordu. Mahalle kavramı aslında i... yani şey olduğu zaman biz Kuzguncuk'tu mahalle bütün Kuzguncuk'un bütünü bir mahalledir ama sende bilirsin ki mahalle aslında kendi sokağıdır mahalle. ... Kendi sokağıdır yani mahalle içinde yaşayan için mahalle onun mahallesi kendi sokağı. Aşağı mahalle yukarı mahalle aynı mahallenin içinde ne geziyor. (Gülüştür) Onun için şimdi yeni gelenler i... şunu söyleyim onlardan farklı değil bakın. Bana göre çok abartılmaması gerekir. Etkili mi? Kısmen. Bazı konularda etkili, etkililer. Ama onlar da bu semtin i... kültürüne bu semtin kültürüne tamamen olmasa bile ucundan kenardan uymazsa bu semtte yaşayamaz onlar da. (M, E, 56)

Buranın şeklini değiştiren... Yani kardeşim nasıl söyleyim ben yani... Nasıl söyleyim ben yani. Buranın şekli yani. Buranın şekli olduğu gibi değişti. Her taraf kafe oldu, bir acayıpleşti. Burası oturmak için güzel muhit. Herkes birbirini tanıyor. Herkesin kendi evi yaşaması için. Fakat iş için yani yaramaz yani. İş için yani etkisi yok yani. Açı bırakıp gidiyor yani... Buranın şeklini şemalini... Böyle bir entel takımlar geldi. Entel diye yani.. Kuzguncuk'a. Onlar işte burayı aldılar, şeklini değiştirdiler. Şimdi eski, biz mesela eski Kuzguncukluyuz. Onlar şimdi biz Kuzguncukluyuz diye ortaya çıktılar. Bir şeyleri değiştirmek adına, ortaya . (M, E, 72)

Yerelde önemli olarak nitelenen bir diğer olay da hâlihazırda Kuzguncuk halkının konuyla ilgili refleks geliştirdiği Bostan mücadelesidir.

Burada bostan mücadelesi var yani. Bu bostanı yani şuanda biz kiraladık kiralamış yani... şimdi yani bostanı yani hastane yapacaktık diye duyduk yani. Halk bunu yaptırmak istemiyor. Yeşilliğimiz yani güzelliğimiz kaybolmasın diye. Halk mücadele ediyor. Alana bir şey yaptırmamak için mücadele ediyor yani. Halk yani.. Aynen devam ediyor. Mesela yaz geldi. Bu yazında oldu yine geçen oldu. Bu yaz havalar ısınsın bir daha olur yani. Aynı şekilde devam ediyor. Halk yani bostanı vermek yeşilliği kaybetmek istemiyor orayı yani piknik yapmak için yani piknik mesela. Yeşil bizim ciğerimiz diyor halk böyle yani. Halk karşı. Halk karşı yani. (M, E, 72)

Hani bizim için bostan önemliydi, bostanı kurtardık. E yine buna bağlı yine bütün Kuzguncukla ilgili işte arsalarla ilgili işte yapılaşmayla ilgili yaptığımız çalışmalar. Yani Kuzguncuğun zaten dokusunu korumak bütün Kuzguncuğu kendi içinde şey sağlıklı, bütünlük sağlıklı. ... Hani birliktelikten ziyade hani dışardan şimdi Kuzguncuğa geliyorlar işte bu köy yaşantısını, kasaba havası, köy yaşantısı hepsi iç içe yani Kuzguncuk'ta. ... (bostan) Vardı tabi. Yani bütün Kuzguncuklular ordaydı. İhtiyarı, 80 yaşında teyzeler bile işte o zaman Çevik Kuvvet'in önünde durdu. Elini beline koyarak hadi bakalım bizi burdan ayırın da göreyim şeklinde hatta resimleri falan da var onun. (M, K, 49)

Herkes için öyle kuzguncuk için kuzguncuğuda geçtim İstanbul'un artık yeşillik alanı ne kadar kendilerini şey göstermiş burada bide kuzguncuğun yeşillik alanı bide araya binalar girse buranın bi özelliği kalmaz ya, bende sonuna kadar destek veriyorum. (M, E, 24a)

Kuzguncuktaki güzel şey birbirlerine bağlılık burada mesela bostanı hastane mastane şu anda da boşaldı için yani onun için bi mücadele var bu güzel bişey yani kuzguncuk halkı için özellikle. (M, E, 26)

Bir diğer öne çıkan konu ise Kuzguncuk'taki dini azınlık mensuplarının Müslümanlara yaklaşımındaki nezihliktir. Birlikte yaşama pratiklerinin geliştirdiği empati sonucunda oluşan bu anlayış ortamının günümüz Kuzguncuk'unda dillendirilmesi önemlidir.

Bak işte elli beş yaşındayım, elli beş senedir Kuzguncuktayım i... ramazan ayında bir tek gayrimüslimin bu caddede sigara içtiğini bilmem. Bunu söylediğim zaman bazıları korkudan diyorlar. E bende ... şimdi hafta sonu işte Cumartesi günleri şeye gidiyorum sinagoga Pazar günleri işte kiliseye gidiyorum. Bende Cumartesi günleri mesela onlar cumartesi günleri ateş yakmazdı bende kilisede sigara içmezdim. Neden? Saygı. Zaten saydık mı birbirimizi, geleneklerine göreneklerini, adetlerine saygı gösterdiğimiz zaman olay çözüyor. (M, E, 56)

Yani burda herkes birbiriyle kardeş yani insanların alt kimlik-üst kimlik ya da mezhep diye bişi yok. Burda herkesin evi ayrı yani bu bi mezhepse yani evi ayrı. Musevi'nin evi ayrı Türk'ün evi ayrı Kürt'ün evi ayrı. Ama herkes bi ha yani dediğim gibi biz bunu bilmiyoduk, bizler insanlığı öğrendik. Yeni öğrendik biz bilmiyoduk. Yani o siyasilere çok kızıyorum. Tamamen politik bir yaklaşım. Ama burda böyle ne kadar da politik yaklaşımlar biz hep aynı şeyi düşünecez. Biz hep kardeşiz burda kardeş. Dost yani kimse kimseye hakaret etmedikten sonra benim kimliğimle uğraşmadıktan sonra, benim ülkemi bölmeye kalktıktan sonra yaşayacak burda çünkü burda herkes Türk vatandaşı. Kendini öyle görenler, görmek istemeyenler onları bilemiyorum. ... Mesela benim burda bi' Musevi bizim kiracımızdı biz de onu bire bir yaşadık Museviydi. Burda işleri bozuldu, iflas etti ve çok derdi borcu vardı. Dediler ki İsrail'e kaç yani çözüm yolun tek İsrail olabilir orda sana bakarlar, işte senin sosyal güvenceni yerine getirirler falan. Adam gitmedi ve burda öldü. Burası benim vatanım dedi. Ya oraya gidenler çok fakir, garip oluyo mesela İsrail'e gidenler. ... yani her zaman burayı özliyorlar. Çünkü orda yani o insanların hiç bi siyasi amaçları yok. Burası onun memleketi, burası kardeş gibi yaşıyosun. (M, K, 55)

Yerelde önemli olay olarak İstanbul'dan örnek veren iki katılımcıdan biri 2003'deki sinagog saldırılarını ifade etmiştir, diğer katılımcı ise “kanlı Mayıs” olarak adlandırılan 1971 1 Mayıs olaylarını önemli olarak ifade etmiştir.

İstanbul'da 2003 yılında sırayla birçok yerin patlatıldığı İslami terör olayları, beni etkilemişti. (M, K, 30)

İstanbulda olumsuz olaylardan bir tanesi 1977 1 Mayıs olaylarında bir sürü insanın ölmesi. (M, E, 55)

c. Özet ve Tartışma

Yereldeki önemli olayların yani Kuzguncuk'ta olan nelerin önemli görüldüğüne bakılan bu bölümde katılımcılar tarafından Kuzguncuk'un değişen sosyal yapısına ve sosyo-ekonomik çehresine dikkat çekilmiştir. Bazı katılımcılar İstanbul yerelinde olan olayları belirtmişlerdir. Musevi katılımcıların ifadelerinde yer verdikleri ve önem atfettikleri konu 1955 6-7 Eylül olayları sırasında Müslüman komşularının onları korumasıdır. Bununla beraber hem Musevi hem de Müslüman katılımcılar din, dil, ırk ayrımı olmaksızın insani ilişkilerin rahatça kurulduğu eski Kuzguncuk'tan bahsetmişler ve bunun gelen göçlerle çok değiştiğini söylemişlerdir. Katılımcıların ifadelerinden çıkan bir diğer nokta ise ön görünümde olduğu için yapı izni olmayan binaların kafelere dönüştüğüdür. Kuzguncuk yerelinde bir diğer ortak ve önemli nokta ise Bostan ve onun için verilen mücadeledir.

Bunların yanı sıra Musevi gençler Kuzguncuklu olmadıkları için İstanbul yerelinden 2003'deki sinagog saldırılarını önemli gördüklerini belirtirken Müslüman gençlerden bazıları da sinagog saldırılarını önemli görmüştür.

Üç dinin de bir arada yaşadığı mekân olan Kuzguncuk için katılımcılardan birinin önemli görerek anlattığı anısı ayrıca dikkate değerdir. Musevi katılımcı yengesinin cenazesinde Rum kilisesinden çalınan çanı duygulanarak anlatmaktadır. İlk defa kilise bir Musevi cenazesi için çan çalmıştır ve Kuzguncuk'taki insanlık ilişkileri bununla da sınırlı değildir, semtin sevilen Ermeni doktorunun vefatında da camiden sala okunduğu literatürde geçmektedir.

3.6.4. Kişisel Algıdaki Önemli Olaylar

a. Musevi

Bazı katılımcılar yukarıda bulguları paylaşılıp tartışılan “yerelden- genel tarihte, algıdaki önemli olaylar” konularına ilişkin kendilerini birey olarak etkileyen, çok önem verdikleri anılarını paylaşmışlardır.

İkinci kez askere çağrılmam. Kıbrıs Çıkartması sırasında terhis olduktan 18 ay sonra tekrar ihtiyat askeri olarak çağrıldım, eski birliğime katıldım ve Yunanistan sınırına gönderildim. Benim için en önemli olaylardan biri budur. (Y, E, 60)

Ha bak bir şey daha anlatayım sana kendim için önemlidir bu. Yukarıdaki sinagogu biliyorsun değil mi? Biz onun arkasındaki sokakta oturuyorduk. Orda bir yangın oldu ben 5-6 yaşlarındayken. Sinagoga bakan odadan yangını ilk gördüm böyle alev alev, çok korktum. Hala bir yangın görsem bir yerde içim ürperiyor. Çok kötü bir şey, yer etmiş kafama, o odaya giremedim ondan sonra hiç. (Y, E, 61)

Dini bayramlarımızın kutlama şekilleri. (Y, E, 56)

Evlenmem ve çocuklarımın dünyaya gelmesi. (Y, E, 60)

12 Eylül'de önemlidir. Benim için ayrıca önemlidir, 2 gün önce nişanlanmıştık, eşim o akşam da bizde kalmıştı, sabah işe gideceğiz çıktık dışarı asker geldi dedi çıkamazsın yasak var, girdik içeri, meğer ihtilal olmuş. Ama beni en derinden etkileyen depremdi, günlerce gıda taşıdık. Bak şu da benim için çok önemlidir, bunu iyi yaz. Depremden 5 sene evvel iş yapıyoruz gene bu İzmit Yalova tarafına, arkadaşla, o zaman ortağım olan arkadaşla yolda gidiyoruz, iş görüşmemiz var. Arkadaş bana dedi ki, gidiyoruz ama bir sıkıntı var, görüşeceğimiz insanlar hacı, bizle iş yapmak istemeyebilirler ama sonradan öğrenmeleri de daha kötü olur, sen istersen Yahudi olduğumu uygun bir şekilde söyle., , uyarısa işi alırız. İlk başta tanıştık, iş konuştuk, ben uygun bir şekilde dile getirdim Yahudi olduğumu ama anlaştık da iş için. Gidip gelirken samimiyetimiz arttı, hani baba oğul mu dersin, abi kardeş mi dersin o kadar arttı yani. Bir gün İsrail ile Suriye'nin mi arası açık, böyle bir dönem oldu savaş çıkacak deniliyor, yurt dışında Yahudileri öldürüyorlar falan, buradan arabayla gittiğimiz iş ortağımız da yanımda şaka amaçlı diye yakında seni de alırlar olum topluyorlarmış Yahudileri dedi. O şaka amaçlı dedi, biliyorum, hadi lan, yürü git dedim ama o hacı abi

cebinden anahtarı çıkarttı, önümüzdeki masaya koydu ve şunu dedi. Al bunu benim Yalova'da köyde evim var, öyle de bir tehlike varsa al İstanbul'da kim varsa ailenden, annen, babam, geçin benim evde kalın. Orda kimse bulamaz sizi güvende olursunuz. İşte bu laf, bu olay benim için çok önemlidir. Daha sonra erzak da götürdüm ona, verdiği adres aklımda kalmış depremde gittik, şaşırdı, sevindi. (Y, E, 55)

b. Müslüman

Müslüman katılımcılara yöneltilen “Kişisel olarak sizi etkileyen ne oldu, ben şahsen şu olaydan etkilendim dediğiniz bir olay, konu var mı?” sorusuna genel olarak cevap alınamamakla birlikte cevap veren katılımcılar ailevi eksende yanıtlar vermiştir. Doğrudan cevap vermeyen katılımcılar ise “aklıma gelmiyor” ya da “beni mi, beni etkileyen bir şey yok” cevaplarıyla soruyu önemsemedikleri izlenimi vermiştir.

Yani Kuzguncuk'a geldikten sonra benim için en önemli olay eşimle tanışmam. Yani o benim hayatımın dönüm noktasıdır neticede bir aile olduk burada, çocuklarımız dünyaya geldi, Kuzguncuk o anlamda benim için çok önemli, hiç aklımdan geçen bişey değildi mesela yani, Manisa'dan kalkacaksınız Kuzguncuk'a geleceksiniz, benim kafamda hep şu vardı, e... Manisa'dan buraya geldiğimde kendi yine yöremi insanıyla, çünkü yöreler çok önemli yani aynı adetler, görenekler... (M, E, 47)

Aileden kayıplar yaşadığımız, 1999 Gölcük depremi, beni etkiledi. (M, K, 30)

Yaşlı bir Müslüman erkek katılımcının bu soruya verdiği yanıt ise ülkedeki değişim bağlamında da ele alınabilecek bir konudur. Cumhuriyetin gençlik yıllarında dini meselelerdeki yorum farkı ve kuşak çatışmasını ortaya koyması bakımından da önemli olan bu cevabı yapılan cumhuriyet devrimlerinin birdenbire olması sebebiyle halkın bir kesiminde şaşkınlık –travma- yarattığı şeklinde okumak da mümkündür.

Birden bire atılım yapmak imkanı doğdu. Sonra o cumhuriyet inkılâpları bazı şeyleri yıkmak. Mesela hocaların saltanatı. Ben hatırlarım bir dedem benim çok münevver bi şeydi yani katıyyen yanılarak içki içerler meclise iştirak ederama içmezdi. Konuşur falan böyle her türlü şeye işte fakat bi Saffet Hoca diye bi hoca vardı Saffet Hoca vefat etti. Bu vasiyetinde demiş ki Beşiktaş Barbaros şeyi kalktı cenazesini. Levent'e gömüldü. Beni demiş o çöp arabasına demiş cenaze arabasına. Biz bunu Beşiktaş'tan Levent'e kadar taşıdık mı cenazeyi. Düşünebiliyo musun? Yani arada çok büyük görüş farkları vardı. Değişim çok çabuk zamanında olmuştur. Bakma hiç bi ülkenin şeyinden değil. Doğrudan doğruya Türkiye bu değişimleri kendisi yapmıştır. Bu şeylerin anlatılamaz yani kısa bi zaman. (M, E, 90)

c. Özet ve Tartışma

Katılımcıların kendi kişisel dünyalarında önemli gördükleri olaylar yoklandığında aile kurup çocuk sahibi olmalarının dışında tek ortak nokta Gölcük depremi olmuştur, kimi katılımcı ailevi kayıplardan kimisi ise arkadaşlarının kaybindan ötürü 1999 Gölcük depremini önemli olarak ifade etmektedirler.

Musevi katılımcılardan birisi askerden döner dönmez Kıbrıs harekâtı sırasında tekrar cepheye çağrılmasını, “devletim bana güveniyor ki çağırıyor” ifadesiyle guru duyarak belirtmektedir. Bir diğer Musevi katılımcı ise yukarıdaki sinagogun yanmasına odasından doğru tanık olduğu anı unutamadığını belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise dini bayramların geçmişteki kutlanma coşkusunun önemini vurgulamıştır.

Bir Müslüman katılımcının anısı da Musevi kimliğini tanımak adına önemlidir. Barış davasından tutuklanan arkadaşının patronu olan Musevi iş adamı, arkadaşı hapisteyken üç sene boyunca aynen çalışıyormuş gibi maaşı arkadaşının hanımına vermiştir. Müslüman katılımcının kişisel olarak önemli gördüğü bu anlatı da dikkate değerdir.

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER

“Gündelik Hayatta Yahudi Kimliği İnşası” adıyla Kuzguncuk semtini temel alarak tamamlanan araştırma bir sözlü tarih çalışması niteliğindedir ve dolayısıyla niteliksel araştırma yöntemleriyle sonuca gidilmiştir. Araştırmada Musevi ve Müslüman katılımcılarla derinlemesine görüşmelerle sözlü tarih çalışılmıştır. Yahudi (Musevi) kimliğinin gündelik hayatta ne gibi unsurlarla etkileşim halinde kimlik stratejileri geliştirdiğinin araştırıldığı çalışmada Kuzguncuk semtine ilişkin bilgiler de edinilmiştir. Toplam 27 derinlemesine görüşme yapılan çalışmada genç Musevi katılımcılarla görüşmek için Kuzguncuk dışına çıkılıp görüşmelerin 4’ü farklı semtlerde yapılmıştır.

Niteliksel araştırma yöntemleriyle hazırlanan bu çalışmanın bulgu ve sonuçları niteliksel araştırmanın doğası gereği genellenemez. Bununla birlikte bu çalışma Yahudi (Musevi) Türk vatandaşlarının gündelik hayatta kimliklerini ne gibi olguların şekillendirdiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Araştırmanın bulgularından ve tartışmalarla işlenen konulardan yola çıkarak şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

Türklük kavramı anayasal olarak vatandaşlık hakları bağlamında ifade edilse de özellikle yaşlı Musevi ve Müslüman katılımcıların bir bölümü tarafından Türklük ile Müslümanlık kavramları eşdeğer görülmektedir. Katılımcıların ciddi bir bölümü ise Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağıyla bağlı olanları Türk olarak ifade

etmektedirler. Özellikle Müslüman katılımcılar, gerek Türklük kavramını Müslümanlık ile bağdaştıranlar gerek ise vatandaşlık kavramıyla ele alanlar, ifadelerinde ırk kavramına doğrudan ya da dolaylı olarak gönderme yapmaktadırlar. Her ne kadar Türklük vatandaşlık bağıyla ya da dini ilişkilendirmeye de açıklanıyor olsa işin bir de ırk boyutu olduğu fikrine ulaşılabilir.

Türklüğü doğrudan ırk olarak ifade eden Müslüman katılımcıların yanı sıra dolaylı yoldan ifade eden Müslüman katılımcıların kullandıkları kavramlar, vatanseverlik, vatandaşlık, tarihsel bir süreç kavramlarıdır. Bazı Musevi katılımcıların Türklük tanımları da benzer kavramlar etrafında teşekkül etmektedir. Musevi katılımcıların ifadesinde özellikle tarihsel süreçte bu toprağa, ülkeye aidiyet ve askerliği gerek Osmanlı'da gerek ise Türkiye Cumhuriyeti'nde yapmış olmaları gibi söylemler öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Türklük her ne kadar anayasal olarak vatandaşlığa da bağlansa bu tanımı genişleten din, ırk ve sosyal yapı bileşenlerinden meydana gelmektedir ve Türkiye Musevileri için entegre olunması gereken bir kimlik, ikincil kimlik olarak konumlanmıştır.

Musevi ve Müslüman katılımcıların dinin tanımı konusundaki genel ifadeleri, toplumun ihtiyaç duyduğu, kültürel bağdaştırıcı olmasıdır. Bu tanım kültürel arka planları ve ibadet pratikleriyle dini grupların sınırlarının olduğunu da ortaya koymaktadır. Din için katılımcıların bir diğer tanımı da dinin insanları iyiye götüren kurallar bütünü olduğudur. Bu tanım ise sınırları çizilmiş dini grupları inananlar olarak tekrar geniş bir çatı altında toplar.

Genel olarak katılımcıların “inanışlar” bağlamında ele aldıkları din kavramının tanımını özellikle yaşlı bazı Müslüman katılımcılar, sadece Müslümanlık olarak ifade etmişler ve diğer inanışları ötekileştirmişler. Musevi katılımcıların “geniş toplum” olarak, ulus devletin bireyleri bağlamında rahatça ifade ettiği ayrı din, farklı ibadetler, farklı peygamberler ama tek ve aynı Tanrı inancı kadar geniş ve kapsayıcı tanımlamalar Müslüman katılımcılar tarafından ifade edilmemiştir. Bu durumu iki farklı şekilde değerlendirmek mümkündür. Bunlardan ilki vatandaş olan tüm azınlıkları da Müslüman çoğunlukla birlikte içeren “geniş toplum” tanımının Musevi katılımcıların ve diğer dini azınlıkların buldukları topluma katılımını kolaylaştırıcı bir söylem olma durumudur. Diğer yaklaşım ise Müslüman toplumun dinsel ayrışmayı daha çok içselleştirdiği ve “gayrimüslim” kavramı altında ötekileştirerek tek tipleştirdiğidir.

“Kimsin?” sorusunun yöneltildiği Musevi katılımcılar öncelikle dini kimliklerini öne çıkartarak Musevi ya da Yahudi olduklarını ifade etmişler. Ardından kullandıkları söylem ise Türklüktür. Kimsin sorusuna Türk’üm cevabını veren Musevilerin devam argümanları ise vatandaşlık bağı, “ekmek yediği yer” ifadesi ve “vatani görev” ifadesiyle vurguladığı askerlik vazifesidir. Askerliği Türkiye Cumhuriyeti (ya da öncesinde, Osmanlı devleti) için yapmış olmak erkek Musevi katılımcılar için önemliyken, kadın Musevi katılımcılar için de babaları, dedelerinin “burada” askerlik yapmış olması önemlidir ve aidiyetin temel öncülü olarak ifade edilmektedir. Ayrıca “vatan haini” yaftasının da önemli bir ar değer taşıdığı Musevi katılımcıların ulus devletin birey kimliğini içselleştirdiği gözlemlenebilir.

Genç Museviler özellikle dini kimliklerini öne çıkartmak istemediklerini belirtmişler ve kendilerini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, “Atatürk gençleri” olarak tanımlamışlardır. Çalışan gençler ise hem mesleki kimliklerine hem de kadın olmaları sebebiyle cinsiyetlerine vurgu yapmışlardır. Gençlerin dini kimlik olarak öncelikli sunmak istemedikleri Musevi kimliklerinin kültürel olarak bir gruba aidiyet belirttiğinin farkında oldukları gözden kaçmamalıdır. Biraz da bu grup aidiyetinin, yapının ötesine geçmek için kolektif kimlikten bazen uzaklaşmak istedikleri görülebilir.

Hem Musevi hem de Müslüman katılımcılar bir insanla ilk defa tanışırken dini kimliğin en öncelikli değerlendirme kriteri olmadığını, onun yerine kültürel birikiminin ve karakterinin daha önemli bir değerlendirme ölçüsü olduğunu ifade etmişler. Bununla beraber bazı durumlarda dini kimliğin, dini öğelerin, söylemlerin önem arz ettiği de bazı katılımcılarca belirtilmiştir. Kişiye yol gösterici olarak tanımlanan bu değerlendirme bilgileri anlaşılacağı üzere yabancı olana karşı duyulan kaygıdan kaynaklanmaktadır (Marotta, 2005).

Kuzguncuk’un çok dinli yapısı bağlamında dini kimliğin tanışırken kullanılacak bir kriter olmadığı Müslüman katılımcılarca ifade edilmiştir. Dini kimliğin önemli olmadığı söylemi aynı zamanda Kuzguncukluluk anlatısının da önemli bir öğesidir. Bununla beraber Musevi katılımcılar her ne kadar ilk etapta dini kimlik önemli değil deseler de “bazı durumlarda dini kimlik önemli bir yol gösterici oluyor” söyleminin üzerinde durulmalıdır. Gündelik hayatta aslında dini kimlikleri kendilerince önemli olan Musevi katılımcılar bir yandan ulus devlete entegre olmanın yollarını aradıkları bir yandan da kendi dini kimliklerinin de kabulünü beklemektedirler.

Katılımcıların verdikleri cevaplar ele alındığında Musevi katılımcılar genel olarak Yahudi ve Musevi kavramlarının aynı olduğunu ifade etmişler. İki kavramın da dini tanımladığını belirten katılımcılar çoğunluktadır. Bazı Musevi katılımcılar ise Musevi kavramının dini, Yahudi söyleminin ise soy bağlamlı olduğunu ifade etmişler. Müslüman katılımcıların çoğu da Musevi kavramını dini, Yahudi kavramını soy bağlamlı ifade etmişler. Beraber yaşama pratiği olan bazı Müslüman katılımcılar iki kavramın da aynı olduğunu ifade edebilirken genç Müslümanların Musevi kavramını dini kabul ederken Yahudi kavramını tanımlayamadıkları dikkat çekicidir.

Kavramların “aynı” olduğunu dile getiren Musevi ve Müslüman katılımcıların tümü “Yahudi” kavramının tarih boyunca ötekileştirildiği ve bir hafta olarak kullanıldığından dolayı Musevi kavramının tercih edildiğini ifade etmişler. Yaşlı, Musevi, kadın bir katılımcının ise Musevi kavramını kabullenip, “benim dinim” diye ifade ettikten sonra Yahudi kavramını dışlayan bir söylemde bulunması ve reddetmesi, kavramın ötekileştirilmesinin içselleştirilmesinin bir örneğidir.

Yahudi ve Musevi kavramları Musevi katılımcıların ifadelerinde iç içe geçmiş, din ve ırk bağlamında birbirinden tam ayrışmamış kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Kimlik ifadesi şeklinde beyan edileceğinde genel olarak Yahudi kavramı seçilirken, kavramın tarih boyunca ötekileştirilmesinden ötürü, Türk dilinde yer alan Musevi kelimesinin “kibar” bir söylem olarak tercih edildiği ifade edilmiştir. Müslüman katılımcılardan iki kavramın aynılığını belirtenlerin de bu “kibarlık” söylemini ifade etmeleri önemlidir.

Bu kavramlar aynı olarak ele alındığında ya da din ve ırk ayrımı yapılarak ele alındığında karşılaşılan durumun dünya literatürüyle eşleştirmek biraz problemlidir. Türk dilinde yer alan Musevi kavramı dünya literatüründe karşılık bulmamaktadır. Bu Yahudi/Musevi araştırmalarında Türkiye için özgül bir bağlam olarak önemlidir.

Vatandaşlık hakları bağlamında Musevi ve Müslüman katılımcıların çok büyük çoğunluğu eşit vatandaşlık hakları olmasının demokratik bir toplumun gereği olduğunu ifade etmişlerdir. Eşit haklar söyleminin bir diğer ayağında ise ulus devletin bireyi olmak söylemi yatmaktadır. Bu söylemin en önemli argümanı askerlik görevini yapmak olmakla beraber, bu ülkenin hüviyetini taşımak ve vergi vermek olarak ifade edilmiştir. Musevi katılımcıların ifade ettiği bu değerler Müslüman katılımcılar tarafından da “dini azınlık, Türkiye vatandaşlarından” beklenen değerler olarak ifade edilmiştir. Eşit vatandaşlık hakları her iki katılımcı gurubu için de devlete karşı “vatandaşlık görevleri” sonucunda kazanılacak bir statü olarak görülmektedir.

Genç ve yaşlı bazı Müslüman katılımcılar “stratejik” tanımıyla ifade ettikleri askerlikte yükselmek, istihbaratta görev almak gibi haklar için dini ayrıma gidilmesinin normal ve gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Buradaki ana husus dini azınlıkların kabaca bu topraklara bağlılığının sorgulanmasıdır. Bu sorgulamanın kaynaklandığı noktalardan biri dini azınlık Türkiye vatandaşlarının da kendileri gibi nesillerdir bu ülkede yaşayan vatandaşlar olduklarının bilinmemesidir. Daha çok yurtdışına çalışmaya giden Türkler gibi Türkiye Cumhuriyeti’ne çalışmaya gelen yabancılar zannedilmektedir. Bu zan, Musevi kadın katılımcılardan birinin deyişiyle “ülkesine hizmet etmek isteyenlere kırıncı bir ayırım” yaşatmaktadır. Bu tarz

görevlerde gidilen hak kısıtlarını yaşlı Musevi erkek katılımcılar devletin tam laikleşmemiş olmasıyla ifade etmektedir. Bununla beraber bir Musevi genç erkeğin, Musevi vatandaşlardan olmasa bile diğer dini azınlıklardan “stratejik” görevlerde devlete zarar gelebileceği düşüncesiyle böyle ayrımları onaylıyor olması ise Musevi cemaatinin içinde devletçi eğilimin bir yansıması olarak ifade edilebilir.

Bu araştırmada öne çıkan noktalardan biri de Müslüman halkın ciddi bir bölümünün Musevi farkındalığının yetersiz olduğudur. Musevi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını dinlerinden ötürü İsrail vatandaşı zannedenler, çifte vatandaş olarak bilip buraya çalışmaya geldiğini düşünen Müslümanlar mevcuttur. Araştırmanın Kuzguncuk gibi çok dinli yapıya sahip bir semtte yapılmış olması Anadolu’dan göçün “eski” Kuzguncuk’u ciddi manada değiştirdiğini de göstermektedir. 1930’larda Karadeniz’den Kuzguncuk’a doğru başlayan göçle gelenler kendilerini eski Kuzguncuklu olarak nitelendirse de o dönemlerde Musevi vatandaşların çoğunlukta olduğu bölgeye ilişkin bilgileri zayıftır ya da yoktur. Bu da Mills’in tespitinde (2004) yer aldığı gibi şimdinin “eski” Kuzguncukluları aslında göçle gelen Anadolu halkıdır ve aslında uzun süreli birlikte yaşama kültürüne haiz değildirler.

Gündelik yaşamda görünür bir birlikte yaşama pratiği Kuzguncuk’ta semtin günümüzdeki nüfus yapısı dolayısıyla pek kalmamıştır. Ayrıca Musevi cemaatinin “sosyal bir getto” olarak yaşaması (Svastics, 2011) da farkındalığı azaltıcı bir durumdur. Eskiden Müslümanlarca bilinen Musevi bayramları artık bilinmemektedir. Daha da dikkat çekici bir nokta ise sinagog kavramının bilinmemesidir. Müslüman halkın bir kesimindeki bu bilgisizlik daha önce de denildiği gibi “gayrimüslim” tek tipleştirilmesiyle de alakalıdır. Kuzguncuk’u anlatan bir Müslüman erkeğin “şu

aşağıda da Musevi kilisesi var” sözü bu tek tipleştirmenin bir örneğidir ve daha çok görünür olan Hıristiyan kimliğinin ibadethanesinin Musevi ibadethanesi yerine dillendirilmesi, görüşmelerde ve sohbetlerde sık rastlanan bir durum olmuştur. Musevi katılımcılardan yaşlı erkekler bu durumu saygısızlık ve cahillik olarak nitelendirmektedirler. Şişli’de iş hayatına devam eden genç Musevi kadınlar işi şakaya vurarak “paskalyamızı bile kutlayan oluyor iş yerinde” diyerek anlatmaktadırlar. Gençlerin bir diğer söylemiyse doktorasını yapmış Müslümanlardan bile sinagog ve havra kelimelerini bilmeyenlere rastladıklarıdır.

Araştırmada ele alınan bir diğer konu da İsrail’in konumlandırılması üzerinedir. Musevi katılımcıların İsrail için, sıradan bir devlet, akrabaların yaşadıkları yer olarak nitelendirdiği, bir gönül bağlarının olmadığını söyledikleri görülmektedir. Bazı Musevi katılımcılar ise dindaşların ya da soydaşların yaşadığı bir ülke olarak tanımlamaktadırlar İsrail’i. Genç Museviler ise Türkiye ile kendilerini özdeşleştirmişlerdir, Türkiye’yi anavatan olarak nitelendiren genç Musevi katılımcıların değindikleri bir nokta ise gündelik hayatta ya da gündelik hayatta olmasa bile genel bağlamda hissettikleri bir antisemitist korkunun tecellisi olarak İsrail’i “hem hiçbir şey hem de işler kötü gittiğinde sığınacak bir liman” söylemiyle de tanımladıkları görülmektedir. Bu tanıma paylaştan az sayıda yaşlı Musevi katılımcı da mevcuttur. Genç Müslüman katılımcılar, Türkiye Musevilerinin dindaş ve soydaş olma bakımından İsrail’e bağlı olduklarını düşündükleri görülmektedir. Yaşlı Müslüman katılımcıların büyük bölümü ise İsrail’i ticari, ailevi, dini ve ırksal bağlarıyla Türkiye Musevilerince gözetilen, zaman zaman da Türkiye Musevilerini etkileyebilen bir devlet olarak tanımlamaktadır. “Sığınacak liman” tanımının yaşlı bir Müslüman katılımcı tarafından da dillendirilmesi ülkede her ne

kadar dillendirilmese de potansiyel bir antisemit eğilimin ortaya çıkabileceği fikrinin ifadesidir.

İsrail devleti sonuç olarak Musevi cemaati açısından önemlidir. Lakin bu önemin cemaatin her bir bireyinde aynı derecede gözetildiğini söylemek mümkün değildir. Gündelik hayatta herhangi bir kimlik “problemiyle” karşılaşmayan bir Türkiye vatandaşı Musevi için İsrail sıradan bir devlettir, lakin kimlik bağlamı bir sorun ona İsrail’i hatırlatacaktır. İsrail sorulduğunda öne çıkartılan Türk vatandaşlığı kimliği, Musevi Türkiye vatandaşlarının İsrail devletiyle olan dindaş, soydaş olma bağlamına otosansür uygulama –arka plana itme- yöntemi olarak değerlendirilebilir. Bununla beraber hem İsrail’in hem de Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Musevi kimliği açısından önemli olduğu aşikârdır.

Araştırmada öne çıkan bir diğer başlık ise Musevi ve Müslüman katılımcılarının medyaya ilişkin fikirlerinin paralellik göstermesidir. Katılımcıların tamamına yakınının görsel ve yazılı olarak ana akım medyayı takip ettikleri ve bununla beraber genel anlamda medyanın tarafsız olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Musevi katılımcılar İsrail’in basında “sürekli, kötü” olarak konumlandırılmasından duydukları rahatsızlığı ifade ederken bazen bunun gündelik hayatta üzerlerine yönelen olumsuz bakışlara sebebiyet verdiğinden yakınmaktadırlar. Genel itibariyle iş ve yaşam alanı olarak Kuzguncuk’un dışına çıkmayan Musevi katılımcılar ise basının üzerlerinde etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Müslüman katılımcıların genel fikri ise basının İsrail konumlandırmasının Türkiye Musevi cemaatini etkilememesi gerektiği yönündedir ve bu fikri “onların buraya ait olmaları” argümanı ile ifade ettikleri görülmektedir.

Özellikle iş hayatı bakımından Kuzguncuk dışında olan Musevi katılımcılar, yapılan haberlerin Müslüman halkın Musevi cemaatini İsrail ile bir tutmasına sebep olduğunu ifade etmişler. Bu haber tarzının da antisemitizmi, Yahudi karşıtlığını tetiklediğini ifade eden Musevi katılımcılar, kendilerini tedirgin hissettiklerini belirtmişler. Özellikle Mavi Marmara olayının manşet olduğu dönemlerde, iş çevrelerinde Musevi kimliklerini bilen Müslümanların jest ve mimiklerinden rahatsız olduklarını ifade etmeleri potansiyel antisemitizm bakımından dikkat edilmesi gereken bir anlatıdır.

Medyaya ilişkin bir diğer konu da Müslüman katılımcıların pek çoğunun hiç duymadığı, duyanların da hiç okumamış olduğu Şalom gazetesidir. Musevi cemaatinin yayın organı niteliğindeki Şalom haftalık gazete olarak yayımlanmaktadır. Musevi katılımcıların ilk seferde okudukları gazeteler arasında dillendirmedikleri Şalom, özellikle sorulduğunda yaşlı katılımcıların ya hiç takip etmediği ya da ara sıra okudukları görülmüştür. Düzenli takip etmemelerinin sebebi olarak da “zaten içinde oldukları cemaatin haberlerini sunan bir gazete” olması, “dağıtımının yaygın olmaması”, “ücretli olması” gibi sebepler sunmuşlardır. Bu sebeplerden ötürü “günlük gazetelerle aynı kefeye koyulmaması gerektiğini” ifade etmişler. Buna karşılık Musevi gençlerin Şalom’u daha çok önemseydiği görülmüştür. Özellikle kültürel bir değer olarak, Ladino olarak hazırlanan sayfasına atıfta bulunmaları önemlidir. Şalom’un Safarad, Yahudi kimliğinin genç nesile aktarılmasında önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır.

Yahudi toplumunun tarihsel karakteristiği olarak ifade edilebilecek olan göç kavramı, Osmanlı'ya ve Türkiye'ye Yahudi göçü tarihi önem arz etmekle birlikte kolektif kimliğin oluşturulmasında etikili olduğu aşikârdır. Göç süreçlerinin önemine rağmen kimliğin gündelik hayata yansımaya etkisinin az olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle yaşlı Musevi katılımcıların “bir şey hissetmiyoruz” sözleri bunu göstermektedir. Hem Musevi hem de Müslüman katılımcıların göç anlatıları genellikle erkeklerin ifadelerinde yoğunluk içermektedir. Müslüman genç erkekler özellikle İber'den olan göçü bilmemektedirler. Bununla beraber Musevi ve Müslüman kadın katılımcılar ise bu göç süreçlerini bilseler dahi “neden ve niçin” bağlamını ifade edememektedirler.

Musevi katılımcılardan bazıları Sefarad Yahudilerinin İber Yarımadasından Osmanlı'ya göçünü “kurtarma” olarak görüp Osmanlı Devleti'ne “minnet” duymaktadır. Müslüman katılımcılardan bazıları da Musevilerin “minnet” duyduklarını hissettirdiklerini söylemektedirler. Müslüman katılımcılardan bazıları Osmanlı Devleti'nin ve göç zamanındaki diğer devletler arasındaki güç dengelerinin şartları oluşturduğunu ifade ederken bazı katılımcılar Osmanlı'nın yaptığı için “lütuf” olarak değerlendirilmesi gerektiğini ima etmişlerdir. Bununla beraber durumun dini bir gereklilik olduğunu söyleyen Müslüman bir katılımcının yanı sıra sosyal yapının gelişmesi, ticareti, sanatı ve bilimi öğrenmesi için İber'den göç öncesinde de Osmanlı Devleti'ne davetle gelen Yahudilerden bahseden Musevi ve Müslüman katılımcılar olmuştur. Bu söylemlere ek olarak olayın farklı padişahlara mal edilmesi ise dikkat çekicidir. Bunu nedenlerinden biri yukarıda da bahsedildiği gibi göç sürecinin etkisinin gündelik hayatta yok denecek kadar azalması olarak yorumlanabilir.

Orta Avrupa'dan olan göç ise Musevi katılımcılar tarafından “kaçış” olarak nitelendirilmiştir. Katılımcı ifadelerinde karşılaşılan durum ise bu “kaçış” sürecinde Kuzguncuk'un bir tercih olmadığıdır. Musevi katılımcılar doğrudan İsrail'e geçenler olduğunu ifade etmişler, Türkiye'yi tercih edenlerin ise sosyo-ekonomik olarak daha iyi semtleri tercih ettiğini belirtmişler. Bu söylemi destekleyen ifadeler Müslüman yaşlı erkek katılımcılarca da ifade edilmekle birlikte bazı Müslüman katılımcıların İber'den göç ile Orta Avrupa'dan göç süreçlerini karıştırdığı görülmüştür.

Saferad ya da Aşkenaz olmak ile ilgili katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında Müslüman katılımcılarca pek bilinmeyen bu ayrım Musevi katılımcılarca sadece coğrafi adlandırma ve coğrafyaya bağlı oluşan kültürel farklılıkları içeren bir ayrımdır, dini bir gönderme, bir mezhep ya da grup değildir. Bununla birlikte Türkiye Musevi cemaati içerisinde nüfus olarak çoğunlukta olan Saferad Musevilerinin kültürel olarak asli unsur olduğunu ifade eden Musevi katılımcılar diğer Musevi grupların Saferad kültürüne asimile edildiğini ifade etmişler. Kuzguncuk'ta Musevi halkla birlikte yaşama geçmişine sahip olan Müslüman kesimler ve onların genç kuşakları ise Saferad kelimesini tanımlayabilmektedirler ama yine de Müslüman katılımcıların pek çoğu bu kavramları açıklamaktan uzaktır. Birlikte yaşama şansı bulan katılımcılar kavramları açıklarken Saferad Yahudilerinin Endülüs'te Müslümanlarla birlikte yaşama pratiklerine atıfta bulunup Akdeniz insanı olarak tanımlayarak sıcakkanlı oluşlarından bahsetmişler ve “bizim gibi” ifadesini kullanmışlardır, Aşkenaz Yahudilerini ise “soğuk” olarak nitelendirmişler.

Araştırmada değinilen bir diğerk nokta ise ÷lkemizde son yıllarda pop÷ler k÷lt÷r olarak da değinilmiş Sabetay Sevi olayı, Sabetayistlik ya da Sabetaycılık kavramları olmuştur. Bu konuda öne çıkan şey Müslüman katılımcıların genel itibariyle bu kavramları bilmiyor olduğudur ve Musevi katılımcıların da bu konuyu konuşmaktan hoşnut olmadıklarıdır. Sabetay Sevi olayının Musevi cemaatini rahatsız eden tarihsel bir olay olduğu ifade edilebilir. Musevi katılımcıların “önemsiz”, “hiç”, “geç onu bir şey değil” söylemleri, jestleri ve mimikleri konunun onlar açısından “önemsiz” ve “rahatsız edici” olduğunun göstergesi olarak okunabilir. Bununla beraber bir katılımcının “tatsız” nitelendirmesini kullanarak “kimliğini gizleyen insanlar”, “sevilmeyen grup” olarak nitelendirdiği Sabetaycılar ayrıca aynı katılımcının “hiç sevmem” söylemiyle de tanımlanmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere Sabetaycılar Türkiye Musevi Cemaatinin ötekilerinden biridir.

Araştırmada değinilen bir diğerk konu da Musevi kolektif hafızasındaki Osmanlı imajıdır. Musevi cemaatinin Osmanlı hakkında söylemleri tüm katılımcılar tarafından olumlu olarak dillendirilmiştir. Bu olumlu söylemin ekseninin gündelik hayatta “görünür kimlikler” üzerinden olması önemlidir. Musevi katılımcıları Osmanlı’da Musevi cemaati ile ilgili saray erkânına yakın, şehirde önemli işlerde bulunan, sosyo-ekonomik durumdan rahat olarak nitelendirilen bir Osmanlı anlatısı sunmuştur. Bununla beraber Müslüman katılımcılar ise Osmanlı devletinin kendi getirdiği bir gruba muhtemelen iyi muamele yaptığını ifade etmiştir. Bazı Müslüman katılımcılar ise devletle aralarının iyi olduğunu, Osmanlı devletince rahat bir yaşam alanına sahip olduklarını ve bunun karşılığında Osmanlı’dan Türkiye’ye, diğerk dini gruplar gibi devlet aleyhinde pozisyon almadıklarını ifade etmişlerdir. Bu bölümde dikkat çeken bir diğerk konu da Müslüman gençlerin konuya ilişkin “Osmanlı tarihini

biliyoruz ama bu olayları bilmiyoruz” ifadesidir ki bu sosyal hayat olmadan anlatılan tarih dersinin sonucu olarak görülebilir. Bununla birlikte hem Musevi hem de Müslüman katılımcıların referans kaynaklarında yer alan Muhteşem Yüzyıl dizisi de popüler kültürün tarihsel dönemleri ve olayları anlatırken halk nezdinde salt tarih yanılışına sebep olabileceğinin göz önünde bulundurulması bakımından önemlidir.

Bu araştırmada öne çıkan en önemli noktalardan biri varlık vergisi dönemine ilişkin Musevi ve Müslüman katılımcılar arasındaki fikir ayrılıklarıdır. Genel anlamda çalışma genelinde ciddi bir farklılaşma göstermeyen söylemler Varlık Vergisi konusunda dikkat çekici bir seviyede farklılaşmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinde yer alan önemli olaylardan biri olarak öne çıkan Varlık Vergisi, öncesinde Amele Taburları, sonrasında ise 1955 6-7 Eylül olayları ile birlikte Milli Sermayeyi Türkleştirme operasyonları olarak görülmektedir. Araştırmada konuya ilişkin genel söylem olarak Kuzguncuk’un fakir bir semt olmasından dolayı Varlık Vergisi’nden fazla etkilenmediğidir. Bununla beraber Musevi katılımcıların anlatılarında “kötü bir dönem”, Müslüman katılımcıların anlatılarında ise “normal bir dönem” fikri öne çıkmaktadır.

Musevi katılımcıların konuya ilişkin ifadelerinde yine kolektif hafızanın “unutma” fonksiyonuyla devreye girdiğini söylemek mümkündür. “Geçmişte kalan” olarak sıkça nitelenen bu dönem yine de değişik nitelendirmeler ve anlatılarla Musevi katılımcıların ifadelerinde yer almaktadır. “Olumsuz”, “ülke için kara leke”, “çok kötü”, “hata” ve kamplar için “never again” ifadeleri Musevi katılımcıların bakış açısının özeti niteliğindedir. Döneme ilişkin bahsedilen hatalı vergilendirmeler,

dönemin art niyetli politikalar ün üretildiği bir dönem olduğunu gösterebileceği gibi dikkatle irdelenmesi gerektiğinin de ispatıdır. Bazı Musevi katılımcılar ise konuyu cumhuriyet Türkiye’sinin ilk yıllarındaki Türkleştirme politikalarına bağlayarak “vatandaş Türkçe konuş” kampanyalarıyla ve azınlıklara olan yaklaşımla ilişkilendirmişlerdir. Görüşülen katılımcılardan yalnızca birinin yakın akrabası, babası Varlık vergisinden etkilenmiştir ve katılımcı bunu “hayatını elinden almak” olarak yorumlamıştır.

Musevi katılımcıların bu olumsuz nitelendirmeleri, anlatıları ve hatıralarının yanında Müslüman katılımcıların olayı genel olarak “dönemsellik” bağlamında ele aldıkları görülmektedir. “O dönem için beklenebilir”, “normal” bir olay olduğunu söyleyen Müslüman katılımcıların yanı sıra dönemin şartlarıyla eleştirmek gerektiğini ifade eden Müslüman katılımcılar da vardır. Bununla birlikte konuyu “haksız ve vahim” olarak tanımlayarak devletin insanların varlıklarını zorla aldığını ifade eden bir Müslüman katılımcı da mevcuttur. “Dönemsellik” ifadesini kullanan Müslüman katılımcıların bir diğer argümanı ise Varlık Vergisi’nin varlıklı herkesten alındığı, yalnızca azınlıkları hedef almadığıdır.

Araştırmada değinilen bir diğer konu da Türkiye Cumhuriyeti yakın tarihinin bir diğer dönüm noktası olan 1955 6-7 Eylül olaylarıdır. Gün içerisinde dağıtılan bir gazetede yer alan Atatürk’ün Selanik’te dünyaya geldiği evin bombalandığı asparagas haberi İstanbul’un özellikle Rum azınlıkların yaşadığı pek çok semtinde kendisini hissettiren şiddet ve yağmalama olaylarına dönüşmüştür. Bu dönemde Musevi cemaatinin nasıl etkilendiğinin irdelendiği bu bölümde anlatılan genel ifade olayların hedefinde Rumların olduğu lakin gayrimüslimlerin ayırt edilmeden

saldırıların ve yağmaların hedefi haline geldiğidir. Konuya ilişkin Musevi ve Müslüman katılımcılar genel itibarıyla ortak söylemler dillendirmişlerdir. Olayın aslında Selanik’te bir bombalama söz konusu değildir lakin katılımcı ifadelerine baktığımızda Müslüman katılımcıların genel olarak bu durumun hâlihazırda farkına varmamış oldukları gözlenmiştir. Musevi katılımcılarda genel olarak haberin asparagas olduğu bilinmektedir. Bununla beraber olayların hedef kitlesinin Rumlar olduğu her iki katılımcı grubu tarafından ifade edilirken, gayrimüslim herkese sirayet ettiği de yine her iki katılımcı grubu tarafından dile getirilmiştir.

1955 6-7 Eylül olaylarının Kuzguncuk ayağına ilişkin ilk ifadeler “burada bir şey olmadı” söylemi eksenindedir. Bu genel anlatı semtin kolektif hafızası, birlikte yaşanan yıllara duyulan özlem olarak nitelendirilebilir. Musevi katılımcıların ifadelerinde “bir şey olmadı” söyleminden sonra sıralanan “bazı kavga olayları”, “ufak şiddet olayları”, “bir provokatör vardı evleri gösteren” ifadeleri dikkat çekmektedir. Müslümanların ifadelerinde ise “pek bir şey olmadı” ifadesinin ardından sıralanan “köşedeki bakkala saldırmışlar”, “dışarı semtlerden gelenler yapmış”, “dışarıdan gelenler sokulmamış, kavga edilmiş”, “Müslümanlar komşularını himaye etmiş” söylemleri ise Beyoğlu tarafındaki boyutta olmasa da olayların bir bölümünün Kuzguncuk’a sirayet ettiğini ortaya koymaktadır. Bu sirayetin ana sebebi olarak ise Kuzguncuk civarı semtlerde olayların daha şiddetli geçmiş olmasıdır. Bağlarbaşı tarafında taşlanan, yakılan kiliseden bahseden katılımcıların yanı sıra, Çengelköy’de yakılmaya çalışılan ev ve darp edilerek öldürülen bir akrabasından bahseden Musevi katılımcı vardır.

Musevi bir katılımcının 1955 6-7 Eylül olaylarının “milli zarar” bağlamında ele alınması durumunda önemsiz sayılabileceğini, zira terör olayları sebebiyle son yıllarda artan kamu malına verilen zararların da o olaylardan aşağı kalmadığını ifade etmesi de Musevi kimliğinin devletçi yaklaşımı açısından önemlidir.

Araştırmada Antisemitizm bağlamında ele alınabilir mi diye yer verilen Üzeyir Garîh cinayeti bir başka konuyu öne çıkartmıştır. Müslüman katılımcılar böyle konuları Bununla beraber böyle konuların “özel” ve “politik” olduğunu nitelendiren Müslüman katılımcılar konuşup tartışma şanslarının olmadığını ifade etmişlerdir. Bunlara ek bir sebep olarak da Kuzguncuk Musevi nüfusunun azlığı ve gündelik hayatta artık görünmemeleri de ifade edilmiştir. Araştırma kapsamında diğer konular çerçevesinde birlikte yaşama pratiğine sahip yaşlı Müslüman erkek katılımcıların ifadelerinden çıkarılan bir durum ise Musevi cemaati mensuplarının kimlik bağlamı aktüel konuları konuşmaktan hep sakındıklarını ortaya koymaktadır.

Üzeyir Garîh cinayetinin Musevi cemaatinde bıraktığı etkiyi inceleyen bu bölümde alınan cevaplara bakıldığında pek çok Musevi ve Müslüman katılımcının olayı “muamma” olarak nitelendirdiği görülmektedir. Üzeyir Garîh’i tanıyan tüm katılımcıların ortak ifadesi ise “üzüldükleridir”. “Ülkesine faydalı, büyük adam” olarak tanımladıkları Garîh için “herkes üzülmüştür” söylemi de bir diğer ortak ifadedir. Cinayetin nedeninin anlamlandırılmadığı ve hem Musevi hem de Müslüman katılımcılarca olayın “muamma” olarak nitelendirildiği görülmektedir. Müslüman gençlerin konu hakkında bilgisi yoktur. Musevi gençlerin ikisinin konu hakkında bilgisi yokken diğer ikisinin ifadeleri ise birbirine zıt içeriktedir. Bu zıtlık da ayrıca ilgi çekicidir. Üzeyir Garîh cinayetini daha yakın bir tarihte öldürülen

Hrant Dink olayı ile kıyaslayan gençlerden kadın olanı iki olayı da benzeştirerek insanların dini aidiyetleri yüzünden şiddet hedefi olmaması gerektiğini dillendirirken, erkek olan ise Üzeyir Garip olayının Hrant Dink olayından farklı olarak dini bağlamda ele alınmaması gerektiğini ifade etmiştir. Bu zıt yorumlar Musevi cemaatinde genelde dillendirilen devletçi yaklaşımının yanı sıra farklı bakış açlarına sahip bireylerin de olduğunu gösterdiği için önemlidir.

İstanbul'un en büyük ve en faal sinagogu olan Neve şalom; 15 Kasım 2003, 1 Mart 1992 ve 6 Eylül 1986 tarihlerinde olmak üzere üç kez saldırıya uğramıştır. Özellikle son saldırıdan ekserisinde Musevi cemaatinin nasıl etkilendiği de araştırmanın öne çıkan konularındandır. Son saldırının tanımlanması sırasında Musevi katılımcılar “üzücü”, “korkutucu”, “güven sarsıcı” ve “insanlık dışı” kavramlarını kullanırken Müslüman katılımcılar ise “insanlık dışı”, “canilik”, “yapılan yanlış bir şey” ifadelerini kullanmışlardır. Musevi katılımcıların bu konu üzerine görüşülürken uygulandığı ve yer yer olanlara kızgınlığı gözlemlenmiştir. Bununla beraber Müslüman katılımcılara göre de bu olaylar Musevi cemaatini derinden sarsmıştır. Ayrıca Musevi katılımcılar bu saldırıları antisemitizm temelli ve Türkiye Musevi cemaatinin huzurunu kaçıran olaylar olarak nitelendirmektedirler.

Musevi cemaatinin olayları uluslararası terör olarak nitelendirmesi ve Türkiye halkını ya da devletini sorumlu tutmaktan ziyade savunması da cemaatin devletçi kimliğini öne çıkartan bir durumdur. Buna ek olarak Müslüman katılımcılar da olayların Arap kaynaklı olmasının muhtemel olduğunu ve “buranın insanının” böyle bir şeye kalkışmayacağını ifade ettikleri görülmektedir. Özellikle kadın katılımcılar olmak üzere pek çok Musevi katılımcı da “buranın insanı yapmaz” söylemini

dillendirmiştir. Olaylara ilişkin ifade edilen iki bakış açısı da empati adına önemlidir. Musevi katılımcıların “şehit olan polisler oldu orada, Müslümanlar da öldü” ifadelerine Müslüman katılımcıların “ya Avrupa’da Müslümanlara yapılırsa böyle bir şey” itirazları eklendiğinde insanın temel haklarından olan inanma ve ibadet haklarının önemi ve sağladığı anlayış ortamı ortaya çıkmaktadır.

Konunun Kuzguncuk ayağında ise olaylardan sonra alınan ve arttırılan güvenlik önlemleri yer almaktadır. Birlikte yaşama pratiğine ve belleğine sahip Müslüman Kuzguncuk halkı Kuzguncuk sinagogu için alınan önlemleri ilk başlarda abartılı bulmuştur ve hâlihazırda “burada olmaz” söylemiyle korunma olayına sitem eden katılımcılar mevcuttur. Bununla beraber Musevi katılımcıların bir bölümü de Kuzguncuk’ta koruma olmasının lüzumsuz olduğu görüşündedir. Bazı Müslüman katılımcılar ise korumaları normal görmektedir ve Musevi katılımcılar da korunuyor olmaktan Memnun durumdadırlar ve bunu “Allah devletimizden ve orada duran polislerden razı olsun” ifadeleriyle dillendirmektedirler.

Son saldırı tüm katılımcılarca hatırlanırken eski saldırıları Müslüman katılımcıların büyük çoğunluğu hatırlamamaktadır. Musevi katılımcıların gençleri bile önceki saldırıları detaylı olarak hatırlamaktadırlar. Genç Musevilerin üçünün doğumundan önce, birinin ise çocukluğunda olan 1986 saldırısı hakkında detaylı bilgiye sahip olması bu tip olayları unutmaya çalışan cemaat kolektif kimliğine direnç olarak bir yandan da grup kimliği açısından önemli kırılma noktaları olmaları sebebiyle hatırlayan bir otokontrol mekanizmasını göstermektedir.

Araştırmada genelden yerele tarihsel süreç ve gündelik hayata ilişkin katılımcıların aktardığı pek çok önemli süreç ve olay derlenmiştir. Ortak söylem olarak İkinci Dünya Savaşı yılları üzerinde durulmuştur. Gerek savaşın vahşeti gerekse ek olarak Yahudi soykırımını ifade edilen önemli olaylar arasındadır. Önemli olgu olarak Musevi ve Müslüman katılımcılarca ifade edilen “demokrasi”, “barış”, “kardeşlik” ve “huzur” gibi kavramlar bir yandan da insani temenniler, eksikliği hissedilen unsurlar olarak da yorumlanabilir.

Katılımcıların insanlık tarihi adına önemli gördükleri bir paralel alan da din alanıdır. Musevi katılımcılar kendi dinleri ve grup tarihiyle ilgili olayları öne çıkartırken Müslüman katılımcılar da kendi dinleri ve tarihleriyle ilgili olayları öne çıkartmışlardır. Bu grupta ifade edilen önemli başlıklar ise “On emir”, “Mısır’dan sürgün”, “Kızıldeniz’de kurtuluş”, “İspanya’dan göç” ve “peygamberimizin doğumu”, “İstanbul’un fethi” şeklindedir.

Katılımcıların ülke nezdinde önemli gördükleri olaylar karşılaştırıldığında Osmanlı devletinden ve onun güçlü yapısından duyulan gururun öne çıkması ilginçtir. Ayrıca Atatürk’ün Türkiye Cumhuriyeti’ni kurması da hem Musevi katılımcılarca hem de Müslüman katılımcılarca ifade edilmiştir. Genel anlamda erkek katılımcılar daha çok devlet işleri, kadın katılımcılar ise sosyal meseleleri dillendirmiştir. Musevi katılımcılarca ülke için önemli görülen olaylar “1955 6-7 Eylül olayları”, “sinagog saldırıları” ve “bazı Yahudilerin Nazi Almanyasından Türk diplomatlarca kurtarılması” olayları sıralanmıştır. Müslüman katılımcılar tarafından ise “İstanbul’un fethi”, “sosyo-ekonomik eşitsizlikler”, “çevre olayları”, “darbe

dönemleri” ve “harf inkılabı gibi bazı inkılaplar” olayları önemli olarak ifade edilmiştir.

Katılımcıların kendi kişsel dünyalarında önemli gördükleri olaylar yoklandığında aile kurup çocuk sahibi olmalarının dışında tek ortak nokta Gölcük depremi olmuştur, kimi katılımcı ailevi kayıplardan kimisi ise arkadaşlarının kaybindan ötürü 1999 Gölcük depremini önemli olarak ifade etmektedirler. Bir Müslüman katılımcının anısı da Musevi kimliğini tanımak adına önemlidir. Barış davasından tutuklanan arkadaşının patronu olan Musevi iş adamı, arkadaşı hapisteyken üç sene boyunca aynen çalışıyormuş gibi maaşı arkadaşının hanımına vermiştir. Müslüman katılımcının kişisel olarak önemli gördüğü bu anlatı da dikkate değerdir.

Önemli olarak ifade edilen olaylar Kuzguncuk ekseninde ele alındığıdaysa özellikle Müslüman katılımcılarca Kuzguncuk’un değişen sosyal yapısına ve sosyo-ekonomik çehresine dikkat çekilmiştir. Musevi katılımcıların ifadelerinde yer verdikleri ve önem atfettikleri konu 1955 6-7 Eylül olayları sırasında Müslüman komşularının onları korumasıdır. Bununla beraber hem Musevi hem de Müslüman katılımcılar din, dil, ırk ayrımı olmaksızın insani ilişkilerin rahatça kurulduğu eski Kuzguncuk’tan bahsetmişler ve bunun gelen göçlerle çok değiştiğini söylemişler. Katılımcıların ifadelerinden çıkan bir diğer nokta ise ön görünümde olduğu için yapı izni olmayan binaların kafelere dönüştüğüdür. Kuzguncuk yerinde bir diğer ortak ve önemli nokta ise Bostan ve onun için verilen mücadeledir.

Üç dinin bir arada yaşadığı semt olarak Kuzguncuk’un önemi katılımcılardan birinin anısında görüldüğü üzere ayrıca değerlidir. Musevi katılımcı yengesinin cenazesinde

Rum kilisesinden çalınan çanı duygulanarak anlatılmaktadır. İlk defa kilise bir Musevi cenazesi için çan çalmıştır ve Kuzguncuk'taki dinlerin ilişkisi bununla da sınırlı değildir, semtin sevilen ermeni doktorunun vefatında da camiden sela okunduğu semt sakinleri tarafından anlatılmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye Musevi cemaati, Castells'in ifade ettiği kimlik tanımları (2008, ss:12-20) ile ele alınırsa, farklı etmenlerle oluşan bir Musevi kolektif kimliğinden bahsetmek mümkündür. Yer yer çatışmaya müsait bu kimlikler, cemaatin ulus devlete aidiyeti ve devletçi yaklaşımı bakımından “meşrulaştırıcı kimlik” olarak vatandaşlık ekseninde yer aldıklarının tespitine olanak tanır. Vatandaşlık ekseninde, “geniş toplum” bağlamındaki söylemleri cumhuriyetin ilk yıllarında oluşturulan laik devletin yurttaşları olarak ifade edilebilecek “proje kimliğinin” sonucu olarak görmek de mümkündür. Yahudi kimliğinin kültürel, coğrafi ve tarihsel bağları ise tamamen asimile olmayı engelleyen unsurlar olarak cemaatin -belki de farkında olmadan- sergilediği “direniş kimliğinin” tespitini sağlar. Türkiye Musevi cemaati Renan'ın dediği gibi bazı şeyleri unutarak, bazı olayları hatırlayarak (aktaran Anderson, 2009, s.20) ve yine Castells'in ifadesiyle proje kimliği olarak ortaya çıkan Cumhuriyet vatandaşı kimliğini benimseyen bir dini azınlık olarak dikkat çekmektedir. Bir yandan Enneli'nin (2010) ve diğer araştırmaların gösterdiği üzere en fazla ötekileştirilen gruplardan olurken diğer yandan da ısrarla devletçi söylemini sürdüren bir topluluktur. Araştırmada görüldüğü üzere en az Müslüman çoğunluk kadar bu topraklara bağlı bir söylem sergileyen Musevi katılımcılar, Müslüman çoğunluğun genel anlamda farkında olmadığı bir cemaatin mensuplarıdır. Bu görünmeyen cemaat Svastics'in (2011) *Yahudilerin İstanbul'u* eserinde arka kapak ve önsözde öne çıkarttığı bir ifade olan, fiziki değil ama sosyal bir gettoda yaşayarak

görünmemeyi tercih eder duruma gelmiştir. Buna rağmen devletçi bir vatandaşlık söyleminden vazgeçmemekte ve “geniş toplumun” yeniden canlandırılmasıyla gündelik hayatta kimliklerinin görünürlüğünü kazanmayı umut etmektedirler.

Araştırmanın sonuçları verildikten sonra sunulabilecek bazı öneriler şöyle sıralanabilir:

- İlk olarak Musevi cemaatinin sivil toplumda, gündelik hayatta ve akabinde kamusal alanda görünür olması cemaatin sorunlarının da görünür olmasını sağlayabilir. Bu sayede sorunların tartışılması ve çözümü mümkün olabilir. Özellikle ülkenin yeni anayasaya doğru yol aldığı şu dönemde “görünürlük” cemaatin önemli bir önceliği olmalıdır.
- Cemaat tarafından kendi organlarınca yürütülecek faaliyetler elzemdir. Toplumsal mutabakat adına geliştirilip yürütülecek faaliyetler bizzat cemaatce yönetilmelidir.
- Musevi cemaatince kullanılan “geniş toplum” kavramı üzerine STK ve Üniversite projeleri üretilmelidir. Bu projeler bilinmeyi tanıma, tanıtma ve bilinmeyenin kendini tanıtması bağlamında inşa edilmelidir. Türkiye Musevisi / Yahudisi olmanın ne demek olduğunu cemaatin ifade etmesi önemlidir. Araştırmada öne çıkan askerlik, vatandaşlık ve bu topraklara aitlik söylemleri tarihsel bağlamıyla da Müslüman halka anlatıldığında tahayyüllerdeki farazi Musevi / Yahudi kavramlarının önüne geçilebilir.

- Yahudi “varlığı” ve kimliği özellikle genç Müslüman kesimde İsrail üzerinden tahayyül edilmektedir, pek çok İstanbullu’dan daha eski bir İstanbul tarihine haiz bu cemaatin gerekli organizasyonlarla kendini Müslüman halka anlatması gerekmektedir. Türkiye Musevilerinin İsrail üzerinden tahayyül edilmeleri ötekileştirmeyi beraberinde getiren bir koddur ve toplumsal hafızaya yönelik bu kodu yeniden düzenlemede devletin rolü önemlidir. Gerek STK’lara ve üniversitelere kaynak ayırarak, gerek Diyanet İşleri ve Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumlarıyla devlet bizzat olaya dâhil olarak toplumun bütünündeki Musevi farkındalığını arttırmaya çalışmalıdır.
- Cemaate yayın yapan, bir nevi cemaatin yayın organı hüviyetindeki Şalom’un bilinirliği artırılmalıdır. Gazete Ladino kültürü ve dili için bir son kale niteliği taşımaktadır ve bunun için de korunması önemlidir. Bununla beraber Türkiye Musevileri’nin bir bölümünün hayata ve devletelerarası ilişkilere bakışını etkilemektedir. Yani Şalom aslında Türkiye Musevi kimliğinin dönüşüm mekanizmasının önemli bir çarkıdır. Araştırmada görüşülen katılımcıların ifadelerinden yola çıkarak gazeteye olan ilginin azaldığı söylenebilir. Bu durumu aşmak için gazetenin vizyonunda güncelleştirmeler yapması ve “geniş topluma” hitap edebilecek bir yapıya bürünmesi Musevi cemaati açısından stratejik öneme sahiptir.

KAYNAKLAR

Basılı Kaynaklar

- Akşit, B.** (1998) “Türkiye’de Kent-köy, Sınıf, Din ve Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış” Türkiye’de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara, 1998, ss. 193-225.
- Akşit, B.** (2005) “Laikleşme Tipolojisi ve Türkiye’de Laiklik Deneyimi” Şerif Mardin’e Armağan, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 65-103.
- Akşit, B. T.** (2010) “Niteliksel Araştırmalar: Genel Tanıtım” Derinlemesine Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri Eğitim Semineri, Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, 26 Mart 2010, İstanbul.
- Almaz, A.** (2009). *Musa’nın Bozkurtları*. İstanbul: KaraKutu.
- Altındal, A.** (2010). *Devlet ve Kimlik*. İstanbul: Destek Yayınevi .
- Anderson, B.** (2009). *Hayali Cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arslan, A.** (2006). *Avrupa’dan Türkiye’ye İkinci Yahudi Göçü*. İstanbul: Truva Yayınları.
- Bahar, B. L.** (2003). *Efsaneden Tarihe Ankara Yahudileri*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bali, R.** (2004). *Devletin Yahudileri ve ‘ Öteki’ Yahudi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bali, R.** (2009). *Aliya: Bir Toplu Göçün Öyküsü*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berger, P.L. & Luckmann, T.** (2008). *Gerçekliğin Sosyal İnşası*. İstanbul: Pradigma
- Bilgin, N.** (1994). *Sosyal Bilimler Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık.
- Castells, M.** (2008) *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. İkinci Cilt: Kimliğin Gücü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cengiz, G.** (2009). *Boğazdaki Mutlu Çocuk Kuzguncuk*. İstanbul: Heyamola Yayınları.
- Ebcim, N.** (2009). *Kuzguncuk*. İstanbul: İleri Yayınları.
- Enneli, Ç.** (2010). Türkiye’de Gayrimüslim Azınlıklar ve Milliyetçilik: Bir Kavramsallaştırma Denemesi. Dönmez, R.Ö., Enneli, P. ve Altuntaş, N. (Ed.) *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel Etnik Kimlikler* içinde (ss.145-176). Ankara: Say Yayınları.
- Erman, T.** (2010). Giriş: Türkiye’de Kesişen Çatışan Dinsel Etnik Kimlikler. Dönmez, R.Ö., Enneli, P. ve Altuntaş, N. (Ed.) *Türkiye’de Kesişen-Çatışan Dinsel Etnik Kimlikler* içinde (ss.9-19). Ankara: Say Yayınları.
- Gellner, E.** (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Goffman, E.** (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Metis
- Gülalp, H.** (Ed.). (2007). *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Güven, E.** (2011). *Mekan, Kimlik Yahudilik*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

- Güvenç**, B. (2009). Kültür, Kimlik ve Kimlikler. Pultar, G. (Ed.) *Kimlikler Lütfen içinde* (ss.31-18). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Hall**,S. (Ed.) (1998). “*Kültürel Kimlik ve Diaspora*”, *Kimlik: Topluluk/Kimlik/Farklılık*. İstanbul: Say Yayınları.
- Hiçyılmaz**, E & Altındal M. (1992). *Büyük Sığınak*. İstanbul: Cep Kitapları
- Keser**, İ. (2008). *Kent Cemaat Adana ve Adana Nusayrileri Örneğinde Kamusalılık*. Ankara: Ütopya Yayın Evi.
- Keyder**, Ç. (2009). Tarihsel Sosyolojiyi Türkiye Üzerinden Okumak. Özdalga, E. (Ed.) *Tarihsel Sosyoloji içinde* (ss. 197-124-30). Ankara: Doğu Batı.
- Kümbetoğlu**, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam
- Laclau**, E. (2003). *Evensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Layder**, D. (2006). *Sosyal Teoriye Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Marshall**, G. (2009). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mills**, A. (2004). *Streets of Memory: The Kuzguncuk Mahalle in Cultural Practice And Imagination*. Austin: University of Texas.
- Neuman**, W.L. (2009). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Yayınodası.
- Neyzi**, L. (2009). Unutulmayı Hatırlama: Türkiye’de Sabetaycılık, Ulusal Kimlik ve Öznellik. *Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik içinde*(ss. 17-48). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ölmez**, A. (2010). *İstanbul Ermeni Olayları ve Yahudiler*. İstanbul: Kurtuba Kitap.
- Pultar**, G. (2009). *Ulus İnşasında Kimlik Sorunu*. Pultar, G. (Ed.) *Kimlikler Lütfen İçinde* (ss. 1-30). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Rozen**, M. (2010). *İstanbul Yahudi Cemaati’nin Tarihi (1453-1566)*. İstanbul: İş Bankası
- Sartre**. (2008). *Yahudi Düşmanı*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Smith**, A. (2009) *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Svastics**, O. (2011) *Yahudiler’in İstanbulu*. İstanbul: Boyut
- Tekeli**, İ. (2009) *ModernizmModernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tomlinson**, J. (2009). *Globalization and Culture*. Cambridge Polity Press
- Ünalın**, T. (2008). *Ülke İçinde Yerinden Edilme Konusunda Dünyada Durum ve Mevcut Eğilimler, Türkiye’de Zorunlu Göç ile Yüzleşmek; Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Vergin**, N. (2008). *Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yeşilyurt**, S. (2009). *Ermeni Yahudi Rum Asıllı Milletvekilleri*. Ankara: Kültür-Sanat Yayınları
- Yalçın**, S. (2006). *Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*. İstanbul: Doğan Kitap.

- Yalçın, S.** (2008) *Efendi – 2 Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Yalman, N.** (2009). Kimlik ve Bilinç. Pultar, G. (Ed.) *Kimlikler Lütfen içinde* (ss. 39-49). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Yoğurtçu, G.** (2007). *Kimlik ve Öteki Kırgızistan'da Yeni Ulusal Kimlik Oluşturma Yaklaşımları*. Kırgızistan Manas Üniversitesi. Tez Danışmanı: Belma Akşit.

İnternet Kaynakları

- Bali, R.** (2007). *Osmanlı ve Türk Yahudileri Araştırmaları: Engeller, İmkânlar, Kaynaklar*.
Görüntülenme Tarihi 15.01.2011
http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/osmanli_turk_yah_arastir.pdf
- Bali, R.** (2008a). *İstanbul'da Yaşayan Türk Yahudileri İçin On İki Zor Yılın Hikâyesi*
Görüntülenme Tarihi 17.01.2011
http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/12_zor_yil.pdf
- Bali, R.** (2008b). *Ahmet Hamdi Başar'ın Görüşleri Varlık Vergisi ve Türkleşme Hakkında*.
Görüntülenme Tarihi 21.01.2011
http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/varlik_vergisi_ve_turklesme.pdf
- Birsel, C.** (2004). *Yeni Dünya Düzeninde Çözülen Kentler ve Kamusal Alan: İstanbul'da Merkezkaç Kentsel Dinamikler ve Kamusal Mekân Üzerine*.
Görüntülenme Tarihi: 22.02.2011
<http://www.metropolistanbul.com/public/temamakale.aspx?mid=8>
- Frekans Araştırma.** (2009). Farklı Kimliklere ve Yahudiliğe bakış araştırması Türk Yahudi Toplumu ve Yahudi Kültürü Tanıtma Projesi.
Görüntülenme Tarihi: 10.01.2011
http://www.turkyahudileri.com/images/stories/dokumanlar/farkli_kimliklere_yahudilige_bakiss_algi_arastirmasi_090930.pdf
- Karaduman, S.** (2010). Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü.
Journal of Yasar University 17 (5) 2886-2899.
Görüntülenme tarihi 25 Şubat 2011
http://joy.yasar.edu.tr/makale/no17_vol5/Vo17Vol5_6_sibel_karaduman.pdf

- Marotta, V. P.** (2005). Urban Sociology and the Stranger. *TASA Conference 2005*.
University of Tasmania, 6-8 December 2005
Görüntülenme Tarihi: 28.08.2012
http://www.tasa.org.au/conferences/conferencepapers05/papers%20%28pdf%29/urban_marotta.pdf
- Mills, A.** (2006). Boundaries of the nation in the space of the urban landscape and social memory in Istanbul. *Cultural Geographies*. (13) ss:367-394
- Onat, H.** (2010). *Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri*.
İstanbul: İletişim Yayınları.
Görüntülenme Tarihi: 20 Şubat 2010
<http://www.turkdirlik.com/Bilgimace/Turkoloji/Kultur/>
- Sağır, M & Akıllı, S.** (2004) Etnisite kurumları ve Eleştirisi. *C.Ü.Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 28*
(1) 1-22.
Görüntülenme Tarihi: 10.05.2010
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/929.pdp>
- Şimşek, U. & Ilgaz, S.** (2007). Küreselleşme ve Ulusal Kimlik
Görüntülenme Tarihi: 22 Ocak 2010
http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&ano=89158_f822b5c2798e2e5b8d54a72525edca8a

EKLER

EK-1

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZ
ÇALIŞMASI

Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası:
İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma
(Mart, 2011)

GÖRÜŞME CERÇEVESİ

(Formun güncelleme tarihi: 23 Mayıs 2011)

(Tanışma: Hangi kurumdan geldik, kimiz, ne yapmak istiyoruz sorularına yanıt olacak şekilde açıklama yapılacak ve görüşmenin yaklaşık süresi hakkında bilgi verilecektir.)

Görüşülen kişi, kendisine nasıl hitap etmemizi istiyor?

Halen yaşamakta olduğu yer:

Görüşmenin tarihi:

Görüşmenin yapıldığı yer (Hangi kahve? Kimin evi? vb. gibi.):

Görüşmenin kaydedilmesini ve raporda adının geçmesini uygun buluyor mu?

A. Digital Kayıt: etmez.	1. Uygun	2. Uygun değil.	3.	Fark
B. Raporda adının geçmesi: etmez.	1. Uygun	2. Uygun değil	3.	Fark

Görüşme sırasında başka kimlerin bulunduğu ve oturma düzeni:

Diğer kişiler hakkında kısa bilgi:

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri:

Görüşmeyi yürüten (Moderatör):

Gözlemci(ler):

Görüşülecek Konu Başlıkları ve Deşme Soruları

I. BÖLÜM: GÖRÜŞÜLEN KİŞİNİN YAŞAMINA İLİŞKİN BİLGİ

- Kişisel Bilgiler: Aile ve İkamet Bilgileri
 - Kuzguncuk'ta mı doğdunuz?
 - Doğum yeri ve yılı (yaşı?).
 - Kuzguncuk'a geliş hikâyesi. (Kim, ne zaman, neden kuzguncuk)
 - Eğitim ve meslek.
 - Aile? Anne, baba, kardeşler (onların doğum yerleri, meslekleri?)
 - Medeni durum (Evlenme hikâyesi, eşi ile ilgili bilgiler-kökeni, mesleği, vb. gibi.)
 - Sahip olunan çocuklar (yaş, meslek, vb. gibi.)
 - En uzun süre yaşadığı yer(ler) ve özellikleri, tercih sebepleri

II. BÖLÜM: KİŞİNİN ALGISINDAKİ ÖNEMLİ OLAYLAR

- Görüşülen kişiye yaşadığı, bildiği önemli olaylar genelden özele doğru sorulacaktır. Kişinin algısında yer eden olumlu ve olumsuz olaylar yakalanmaya çalışılacaktır.
 - Şöyle bir düşündüğünüzde, sizin için dünyada önemli olarak gördüğünüz olay(lar) nelerdir? Geçmiş tarihten günümüze doğru geniş bir yelpazede olumlu ya da olumsuz bir gelişme olarak değerlendireceğiniz ama önemli olduğunu düşündüğünüz neleri söyleyebilirsiniz?
 - Peki; bölgede, ülkede, yerelde (İstanbul/kuzguncuk) ve ailede bu şekilde olumlu ya da olumsuz ama önemli saydığınız şeyler nelerdir, bahseder misiniz?

III. BÖLÜM: KİŞİNİN KÜLTÜREL KİMLİĞİ VE GÜNDELİK YAŞAMINA İLİŞKİN BİLGİLER

- Bildiğiniz diller neler nelerdir?
- Kuzguncuk'ta kimler var?
- Kimsin/Kim Değilsin Oyunu!
- Sizin Kuzguncuk'ta ortalama bir gününüz nasıl geçer? (Kuzguncuklu diğerleriyle, gruplarla gündelik ilişkileriniz nasıldır?)
- Sizin için Türklük nedir? Türk nasıl olunur, nasıl olunmaz?
- Sizin için din nedir? (Vatandaşlıkla olan ilişkisi nedir?)
- Musevi kimdir, Musevilik nedir?
- Yahudi kimdir, Yahudilik nedir?
- Türkiye'deki Yahudilerin/Musevilerin İsrail ile bir ilişkisi var mı? Nasıl bir ilişkileri var? Karar, tavır ve davranışlarında sizce İsrail'in etkisi var mıdır?
- Haber almak, haberdar olmak adına neler yaparsınız. Düzenli olarak haber almak için takip ettiğiniz medyalar nelerdir? (Hangi tv, hangi radyo, hangi gazete, hangi net sitesi vs.)
- Basından, haber kaynaklarından edindiğiniz haberleri nasıl yorumluyorsunuz? İsrail'e, Türkiye'deki Yahudilere/Musevilere bakışınızda değişikliklere sebep oluyor mu aldığınız haberler?
- Fikirlerinizin oluşmasında neler etkili peki? (haberler, dini literatür, kişisel deneyim, vs...)
- Sizin için Kuzguncuk'ta gündelik yaşamın dünü, bugünü nasıldı, değişen şeyler oldu mu? Neden yaşandı bu değişimler?
- Peki, Kuzguncuk'ta Museviler desem neler anlatırsınız? Gündelik yaşantıları nasıldır? Musevi/Yahudi olmayanlarla ilişkileri nasıldır?
- Gündelik yaşamdaki bu ilişkiler eskiden nasıldı, şimdi nasıl? Neler değişti, niye değişti?

IV. *Satır Başları (Önceki kısımlarda alınan bilgilerin durumuna ve görüşmenin sıcaklığına göre girilecek bölüm)*

- Peki, tarihte şöyle bir gezintiye çıkarsak şu dönemler, olaylar hakkında duyduklarınızdan, size anlatılanlardan ya da okuduklarınızdan yola çıkarak bize neler anlatabilirsiniz? (Yakın zamanlı olanlardan tanık olduğunuz bile olabilir!)
 - a. Aşkenaz, Safarad gibi gruplarla ilişki
 - b. İber'den Yahudi göçü
 - c. Osmanlıda Musevi cemaati
 - d. Sabetay Sevi olayı, Sabetaycılık
 - e. Orduda Yahudiler, amele taburları
 - f. Almanya ve Avrupa'dan Yahudi göçü
 - g. 6-7 Eylül olayları
 - h. Darbe-ihtilal dönemleri
 - i. Üzeyir Garip cinayeti
 - j. Sinagog saldırıları
- Musevilerin günlük yaşantılarında zorluk çektiklerini düşünüyor musunuz? İbadetleri, ibadethaneleri tehdit altında mı? Kendi kimliklerini ortaya koymaktan çekiniyorlar mı?
- Bir Musevi ile arkadaşlık yaptınız mı? Komşuluk yaptınız mı? Aileler arası akrabalık söz konusu oldu mu? Patronunuz ya da çalışanınız oldu mu? Düzenli olarak gündelik ilişki kurduğunuz kimse var mı Musevi cemaatinden?
- Ladino biliyor musunuz? Öğrenmeye çalıştınız mı? (Ladino'nun ne olduğunu biliyor musunuz?) İbranice biliyor musunuz?

V. *Toparlama*

- Bu konuştuklarımız çerçevesinde eklemek istedikleriniz var mı?
- Peki, Kuzguncuk'ta bu konuları şu arkadaşlarla da konuşmadan bu çalışmayı yaptım dememeniz lazım dediğiniz kişiler kimler olur; yönlendirebilir misiniz?
- Araştırmanın ilerleyen dönemlerinde sizinle tekrar görüşmem gerektiğinde size ulaşmak için bir telefon numarası alabilir miyim, sakıncası yoksa?
- Sabrınız ve ilginiz için teşekkürler.

EK-2

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZ
ÇALIŞMASI

Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası:
İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma
(Mart, 2011)

KÜTÜK GELİŞTİRME FORMU

(Formun güncelleme tarihi: 23 Mayıs 2011)

Kütük/görüşme numarası:

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):

Görüşmenin yapıldığı yer (ev, iş yeri, ibadethane vs.):

Görüşmeyi yapan Moderatör ve varsa Gözlemci:

Görüşmenin teybe kaydedilme onayı:

Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren):

Görüşmeye katılan kişiler hakkında kısa bilgi ve oturma düzeni (Oturma düzeni kroki çizilerek ve her bir katılımcı işaret edilecektir.):

Her bir katılımcı hakkında aşağıdaki özellikleri çerçevesinde bilgi verecektir:

- Doğum yeri (il, semt, Kuzguncuk'lu mu?):
- Şu an oturduğu/yaşadığı mahalle:
- İstanbul'da/Kuzguncuk'da yaşama süresi:
- Anne-baba eğitimi ve mesleği:
- Kardeşlere ilişkin bilgi (sayısı, cinsiyet dağılımı, eğitim durumları, vb. gibi.)
- Varsa kardeşlerin, ailenin ortalama eğitimi, meslekleri:
- Varsa, ailenin göç hikâyesi:

TAM SENARYO

Çözümlemeyi yapanların (kütüğü geliştirenlerin) dikkatine: Görüşme çözümlenirken (deşifre edilirken), görüşme sırasında sahada tutulan notlar, gözlemler ve ses kayıt cihazı yardımı ile geliştirilen senaryo, bütün ayrıntıları ile yazılacaktır. Tam olarak ne söylenmişse -yanlış telaffuzlar da dahil olmak üzere- her şey aynen yazılacaktır. Hatırlanabildiği ölçüde, kişilerin jestleri ve mimikleri de senaryoya yansıtılmaya çalışılacaktır.

Tam Senaryo Örneğidir:

Moderatör: Öncelikle sizi tanıyalım, adınız?

Aydan: (Neşeli bir ifade ile) Benim adım Aydan.

Moderatör: Doğum yeriniz?

Aydan: Kuzguncuk ama Baba Nakkaş'da geçti çocukluğum, merkezi bilmem taa esnaf oluncadır.

Moderatör: Aile nereli, buraya göç hikayesi var mı?

Aydan: Rize'liyiz biz, İkizdere'den. Babam kaptanmış, şehir hatlarında çalışmak için gelmiş gençliğinde.

.....

Tüm konuşmalar.....

.....

Moderatör: Çok teşekkürler. Çok sağolun.

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş ve gözlemler:

Görüşmenin güven verici olup olmadığı ve değilse nedenleri:

EK-3

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI YÜKSEK LİSANS TEZ
ÇALIŞMASI

Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası:
İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma
(Mart, 2011)

KÜTÜK DEĞERLENDİRME (VERİ ANALİZİ) FORMU
(Formun güncelleme tarihi: 23 Mayıs 2011)

Kütük/görüşme numarası:

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):

Görüşmenin yapıldığı yer (ev, iş yeri, ibadethane vs.):

Görüşmeyi yapan Moderatör ve varsa Gözlemci:

Görüşmenin teybe kaydedilme onayı:

Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren):

Görüşmeye katılan kişiler hakkında kısa bilgi ve oturma düzeni (Oturma düzeni kroki çizilerek ve her bir katılımcı işaret edilecektir.):

Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren) ekip üyeleri:

Çözümleme tarihi:

Veri analiz tarihi:

Veri analizini yapan ekip üyeleri:

Görüşmeye katılan kişiler hakkında kısa bilgi ve oturma düzeni (Kroki):

- 1. Aydan:** Müslüman, doğma büyüme Kuzguncuk'lu, aile Rizeli için 80 sene evvel Kuzguncuk'a yerleşmişler.
- 2.**

- Doğum yeri (il, semt, Kuzguncuk'lu mu?):
- Şu an oturduğu/yaşadığı mahalle:
- İstanbul'da/Kuzguncuk'da yaşama süresi:
- Anne-baba eğitimi ve mesleği:
- Kardeşlere ilişkin bilgi (sayısı, cinsiyet dağılımı, eğitim durumları, vb. gibi.)
- Varsa kardeşlerin, ailenin ortalama eğitimi, meslekleri:
- Varsa, ailenin göç hikâyesi:

Veri analizi yapan kişinin dikkatine: Aşağıda yer alan konu başlıkları (sorular) çerçevesinde, görüşme sırasında dikkati çeken en önemli fikirler, yaklaşımlar nelerdir? Özetleyiniz. Bu başlıklar altında çok önemseydiğiniz cümleleri tırnak içine alarak yazınız.

Konu Başlıkları:

1. Yahudilik, Musevilik nedir? Fark var mıdır? Neye tekabül eder din, soy, ulus ?

Katılımcı Yahudi ile Musevinin aynı olduğunu düşünmektedir. İkinin de dini ifade ettiğini belirttikten sonra Yahudi kelimesinin tarihsel süreçte yaftalanmasından ötürü Türkiye'de Musevi kelimesi'nin tercih edildiğini belirtmiştir.

“Aynı şey, aynı ikisi. Yahudi de Musevi de dine tekabül ediyor. Yahudi, Yehoda'dan gelir, Allah demek yani, ona inanan manasında, e Musevi de Musa peygamberden geliyor aynılar. Ha ama şu var, Yahudi hoş bir kelime değil, daha kibar olduğundan Musevi kullanılır genelde.

2. Türklük nedir? Nasıl olunur, nasıl olunmaz?
3. Din nedir? Vatandaşlıkla, haklarla olan bağlantısı nedir? Ne olmalıdır?
4. Türkiye Musevilerinin İsrail ile bir ilişkisi var mı? Varsa bu nasıl bir ilişki?
5. Türkiye Musevilerin'nin gündelik hayattaki kararları, tavırları İsrail ile bağlantılı mı?
6. Türk basınının İsrail yaklaşımı nasıl?
7. Yazılı ve görsel basın nerden takip ediliyor? Şalom'un etkinliği, önemi var mı?
8. Kimsiniz/Kim değilsiniz? Bir insanla tanışırken kıstasınızda dini kimliği önemli mi?
9. Bildiğiniz diller? Ladino'nun bilinirliği/tanınırlığı üzerine.
10. Kuzguncuk'da kimler var, vardı? Semtte birlikte yaşayan gruplar kimlerdi? Dünü nasıldı, bugünü nasıl? Museviler için bir önemi var mı?
11. Kuzguncuk anlatıları, anılar, önemli olaylar.
12. İstanbul anlatıları, Türkiye anlatıları, anılar önemli olaylar.
13. İnsanlık tarihine ilişkin önemli görülen olaylar.
14. Aşkenaz-Seferad olmak üzerine.
15. İber'den ve Orta Avrupa'dan Türkiye'ye göçler üzerine.
16. Osmanlı'da Musevi gündelik hayatı üzerine.
17. Varlık Vergisi üzerine.
18. 1955 6-7 Eylül olayları Üzerine.
19. Üzeyir Garip cinayeti.
20. Sinagog saldırıları ve cemaat üzerindeki etkileri.

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş:

Görüşmenin güven verici olup olmadığı:

Değilse nedenleri:

EK-4

Detaylı Katılımcı Bilgi Tabloları

Tablo 4: Musevi Katılımcılar

NO	DİNİ KİMLİK	YAŞ	CİNSİYET	MESLEK	KUZGUNCUKLU MU?	KUZGUNCUK'TA İKAMET DÖNEMİ		GÖRÜŞME GÜVENİLİR Mİ?	METİN İÇİ BELİRTECİ
1	Yahudi	67	Kadın	Ev Hanımı	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(Y, K, 67a)
2	Yahudi	67	Kadın	Emekli, hazır giyim	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(Y, K, 67b)
3	Yahudi	60	Erkek	Emekli Tekstil	Evet	Doğma Büyüme,	30'u sonrasında evlilikle semtten ayrılır ama irtibatı kesmez.	Evet	(Y, E, 60)
4	Yahudi	63	Erkek	Emekli Muhasebeci	Evet	Doğma Büyüme,	27'si sonrasında evlilikle semtten ayrılır ama irtibatı kesmez.	Evet	(Y, E, 63)
5	Yahudi	56	Erkek	Emekli	Evet	Doğma Büyüme,	30'lu yaşlarda iş hayatı ve çocukların eğitimi için sosyo-ekonomik olarak daha iyi bir semte geçer ama irtibatını kesmez.	Evet	(Y, E, 56)
6	Yahudi	61	Erkek	Tekstil	Evet	Doğma Büyüme,	Askerlik sonrasında aile işleri nedeniyle semtten ayrılır, irtibatını kesmez.	Evet	(Y, E, 61)
7	Yahudi	55	Erkek	Tekstil	Evet	Doğma büyüme,	Çocukluğu semtte geçer, 15'li yaşlara gelmeden semtten ailesiye ayrılır, irtibatını kesmez.	Evet	(Y, E, 55)
8	Yahudi	53	Erkek	Elektronikçi	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(Y, E, 53)
9	Yahudi	32	Kadın	Psikolog	Hayır	-		Evet	(Y, K, 32)
10	Yahudi	25	Kadın	Psikolog	Hayır	-		Evet	(Y, K, 25)
11	Yahudi	21	Erkek	Öğrenci	Hayır	-		Evet	(Y, E, 21a)
12	Yahudi	21	Erkek	Öğrenci	Hayır	-		Evet	(Y, E, 21b)

Tablo 5: Musevi Katılımcılar

NO	DİNİ KİMLİK	YAŞ	CİNSİYET	MESLEK	KUZGUNCUKLU MU?	KUZGUNCUK'TA İKAMET DÖNEMİ		GÖRÜŞME GÜVENİLİR Mİ?	METİN İÇİ BELİRTECİ
13	Müslüman	60	Kadın	Ev Hanımı	Evet	18 yaşı sonrası	Evlilikle Karadeniz'den gelir, eşi semtte çalışmaktadır.	Evet	(M, K, 60)
14	Müslüman	55	Kadın	Esnaf	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, K, 55)
15	Müslüman	49	Kadın	Emlakçı	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, K, 49)
16	Müslüman	72	Erkek	Kahveci	Evet	18 yaşı sonrası	Çalışmaya geldiği İstanbul'da Kuzguncuk'ta iş bulur.	Evet	(M, E, 72)
17	Müslüman	79	Erkek	Emekli Polis	Evet	25 Yaşı sonrası – görev nedeniyle boşluk var – 50 yaşı sonrası	Görev yeri olarak tanıştığı Kuzguncuk'ta ikamete karar verir.	Kısmen: Gürültülü ortam, isteksiz görüşmeci.	(M, E, 79)
18	Müslüman	52	Erkek	Emekli	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 52)
19	Müslüman	56	Erkek	Kamu Görevlisi	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 56)
20	Müslüman	47	Erkek	Kamu Görevlisi	Evet	25 yaşı sonrası	Görev yeri olarak tanıştığı Kuzguncuk'ta ikamete karar verir.	Evet	(M, E, 47)
21	Müslüman	90	Erkek	Emekli	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 90)
22	Müslüman	62	Erkek	Emekli	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 62)
23	Müslüman	55	Erkek	Esnaf	Evet	Lise Yılları ve Sonrası	Ailesinin taşınmasıyla geldiği semtte ikamet eder.	Evet	(M, E, 55)
24	Müslüman	24	Erkek	Üni Mezun-İşsiz	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 24a)
25	Müslüman	26	Erkek	Güvenlik	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 26)
26	Müslüman	24	Erkek	Öğrenci	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, E, 24b)
27	Müslüman	30	Kadın	Ressam	Evet	Doğma Büyüme	Hâlihazırda İkameti	Evet	(M, K, 30)

EK-5

İŞ PLANI

(ZAMAN ÇİZELGESİ 2011-12)

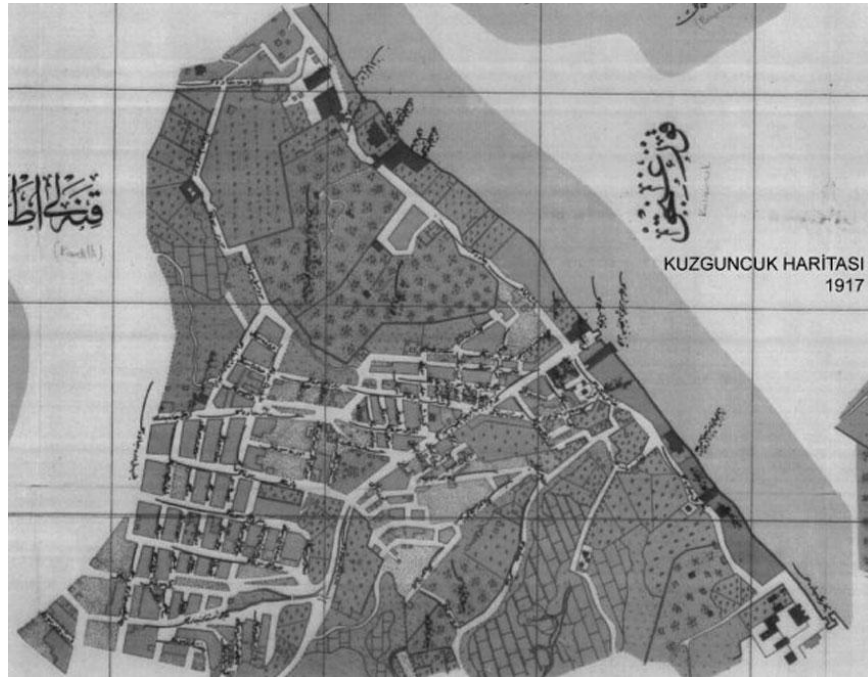
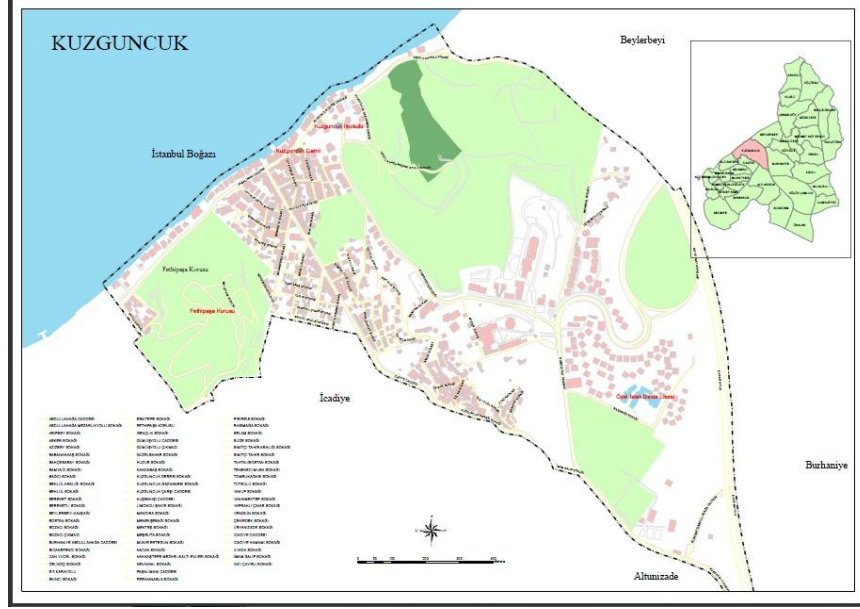
T. C. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Yüksek Lisans Programı, Sait Gülsoy
Gündelik Yaşamda Yahudi Kimliği İnşası: İstanbul, Kuzguncuk'ta Niteliksel Bir Araştırma (Mart, 2011)

P: İş için Planlanan Zaman Dilimi; X: İşin Gerçekleştirilebildiği Zmana Dilimi

Faaliyetler	Kim tarafından?	2011										2012							
		Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu
Literatür çalışması, konunun ve araştırma sorusunun belirlenmesi.	Sait Gülsoy+ Bahattin AKŞİT	P-X																	
Öneriye son şeklinin verilmesi ve enstitüden onay alınması	Sait Gülsoy+ B.AKŞİT+ MÜ-SBE	P-X																	
Görüşme çerçevelerinin oluşturulması	Sait Gülsoy +B.AKŞİT	P-X																	
Alan Keşfi ve İrtibatların Kurulması	Sait Gülsoy +B.AKŞİT	P-X	P-X	X	X			X	X										
Gerekli izinlerinin alınması	Sait Gülsoy +SBE		P-X																
Veri toplama ve Çözümleme	Sait Gülsoy +B.AKŞİT		P	P	P-X	P	P-X	X	X	X	X	X	X	X					
Veri Analizi	Sait Gülsoy +B.AKŞİT					P	P	P	P-X	X	X	X	X	X					
Tezin yazılması	Sait Gülsoy +B.AKŞİT								P	P	P	P-X	X	X	X	X	X	X	
Tezin tamamlanarak Enstitüye teslim edilmesi	Sait Gülsoy													P					X

EK-6

Kuzguncuk Görselleri

ÖZGEÇMİŞ

1985 İstanbul Şişli’de doğdu. 1984’de Almanya’dan kesin dönüş yapan Giresun, Göreleli bir işçi ailesinin çocuğudur. İlköğretimi Beykoz ilçesinde tamamladıktan sonra ortaöğretimi Üsküdar Halide Edip Adivar Lisesi’nde tamamladı.

2004 yılında girdiği Kocaeli Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü’nden 2008’de mezun oldu. Eş zamanlı olarak Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü’nden mezun olmuştur. 2009-2012 arasında Maltepe Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans bölümünde öğrenimine devam etmiştir ve “Gündelik Hayatta Musevi Kimliği” adlı tez çalışmasıyla mezun olmuştur.